

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞINA BAĞLI
KURULUŞLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK
HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN BU HİZMETE
İLİŞKİN ALGILARI

Zülal Eroğlu

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2016

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞINA BAĞLI
KURULUŞLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK
HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN BU
HİZMETE İLİŞKİN ALGILARI

Zülal Eroğlu

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

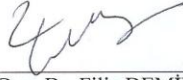
Yüksek Lisans Tezi

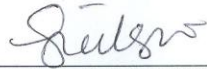
Ankara, 2016

KABUL VE ONAY

Zülal Eroğlu tarafından hazırlanan “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Psikososyal Destek Hizmeti Alan Çocukların Bu Hizmete İlişkin Algıları” başlıklı bu çalışma, 10.06.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Özlem CANKURTARAN (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ (Danışman)

Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Sibel Bozbeyoğlu

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.06.2016

Zülal Eroğlu

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tamamlanmasında katkısı olan en başta gönüllü çocuklar, değerli hocalarım, eşim, ailem ve arkadaşlarım olmak üzere herkese teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikli çalışmama katılmaya gönüllü olan, araştırmamın tamamlanabilmesi için değerli paylaşımlarını sunan sevgili çocuklara teşekkürlerimi sunarım.

Yoğun çalışma temposu içinde, her an bana zaman ayıran ve desteği ile yanımda olan danışmanım, sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Filiz Demiröz’e teşekkürü bir borç bilirim. Zorlandığım tüm süreçlerde beni cesaretlendirmesi sayesinde kendimi daha iyi hissettim ve ilerleyebildim.

Tezimin başlangıç aşamasından itibaren yanımda olan, enerjim tükendiği zamanlarda güler yüzleri ve konuşmaları ile beni destekleyen sevgili dostlarım Arş. Gör. Hande Albayrak ve Arş. Gör. Görkem Kelebek’e değerli görüşlerini benimle paylaştıkları için teşekkürlerimi sunarım.

Konya Çocuk Destek Merkezi ve Ereğli Çocuk Destek Merkezindeki görüşmeleri destekleyen ve yardımlarını esirgemeyen başta kuruluş müdürlerine ve tüm personele teşekkür ederim.

Tezimin başlangıç aşamasından itibaren, akademik çalışmalarında beni destekleyen ve her anlamda katkılarını esirgemeyen Meram Sosyal Hizmet Merkezi Kuruluş Müdür Yardımcısı Murat ATEŞ’e ve iş arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm yaşamımda sevgileri ile yanımda olan, kararlarımda beni yüreklendiren, her zaman yanımda olduklarını hissettiren güzel kalpli aileme teşekkürler...

En büyük teşekkürüm, her an yanımda olan biricik eşim Tayfun EROĞLU’na. Bilgisi ve sevgisi sayesinde çalışmamda daha rahat bir şekilde ilerleyebildim. Yanımda olduğun için kendimi hep çok şanslı ve mutlu hissettim. Aşk ile...

ÖZET

EROĞLU, Zülal. *Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Psikososyal Destek Hizmeti Alan Çocukların Bu Hizmete İlişkin Algıları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.*

Bu araştırmanın amacı 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gereğince haklarında Bakım Tedbiri/Acil Koruma Karar verilen suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların Çocuk Destek Merkezlerinde yararlanmış oldukları psikososyal destek hizmetine ilişkin düşüncelerini anlamaktır. Bu bilgiler ışığında çocukların beklentilerinin karşılanabilmesi için psikososyal destek hizmetinin ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Karma araştırma modeliyle tasarlanan araştırmada, nicel olarak dosya tarama formu yardımıyla ile çocukların ve sosyal çevrelerinin demografik bilgileri ve psikososyal destek programı kapsamında yapılan müdahaleler değerlendirilmiş; nitel olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla suç mağduru 10 kız çocuğu ve 6 suça sürüklenen erkek çocuğu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Dosya tarama ve görüşmeler neticesinde elde edilen veriler kuramsal bilgiler temelinde analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçları; çocukların kendilerine ve ailelerine, kuruluşa gelişleri, kuruluşa kalışları ve geleceğe ilişkin algıları ana başlıkları altında yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçları, psikososyal destek hizmetinin suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için önemli ve ihtiyaç duyulan bir hizmet olduğunu ancak ÇODEM'lerin işleyişinde farklılıkların olduğunu ve aksaklıklar ile karşılaşıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çocukların değerini ortaya çıkaran, bireyselliklerini sağlayan pratiklerin psikososyal destek hizmetinde öne çıkarılmasına ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Çocuklar ile yapılan görüşmelerde, suç mağduru veya suça sürüklenmenin temelinde anne-babanın tutum ve davranışlarının yattığı, aile ilişkilerinin yüksek önem taşıdığı ortaya çıkmıştır. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların bir döngünün sonucunda koruma ve bakım altına alındığının, bu anlamda Çocuk Koruma Sisteminin bir bütün olarak ele alınmasının ve yapısal değişikliklere gidilmesinin önemli taşıdığı görülmüştür. Araştırmanın en önemli sonuçlarından birisi, çocuklara yönelik

hizmetlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında ancak çocukların deneyimlerini anlayan ve düşüncelerini ortaya çıkaran nitelikli çalışmalar ile iyileştirilebileceğidir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk Destek Merkezi, Psikososyal Destek Hizmeti, Suç Mağduru Çocuk, Suça Sürüklenen Çocuk.

ABSTRACT

EROĞLU, Zülal. *Perceptions Of Children Who Receive Psychosocial Support Servies In Institution Of The Ministry Of Family And Social Policies Regarding Those Servies. The Master Thesis, Ankara, 2016.*

The aim of the research is understanding the thoughts of children, who are either victims of a crime or driven to it, about the psychosocial support services they benefit from in Children Support Centers in accordance with regulations protection order of 5395 Child Protection Act. With this information, the research is offering suggestions to improve the psychosocial support services and social works in order to meet expectations of the children.

The resesarch was designed with mixed methods. During data collection procedures, the demographic information of both children and their social environment and interventions within psychosocial support services have been evaluated by screening children's personal files quantitatively and interviewing with 10 girls who are victims of crime and six children who are pushed to crime with the help of semi-structured interview form qualitatively. The data which were collected by scanning files and interviews were analyzed on the basis of theoretical knowledge.

Research results were analyzed under the major headings like the children's persepction of themselves and their families, coming to the institution, staying in the institution and planning future. Research results showed that psycho-social support services are important and ncessary for children who are either victims of crime or pushed to crime but there are differences and inconveniences in the process of Children Support Centers. In this context, it has been deduced that in psycho-social support services that emphasize the practices that reveal the value and individuality of children are needed. In interviews with children it has been revealed that the underlying causes of the existence of children who are either victims of crime or pushed to crime are attitudes and behavior of parents and family relations. These children are put under protection and care as a result of this cycle. In this sense, it is seen that tackling the whole Child Protection System and going to sttructural changes are crucial. One of the most important results of the research is that the quality works which are aware of children's experiences and

able to reveal children's thoughts are necessary to improve and implement the services for children.

Key Words: Children Support Center, Psycho-Social Support Services, Child Victim Of Crime, Juvenile Pushed To Crime.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	6
BÖLÜM II	8
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI BÜNYESİNDE KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARA VERİLEN HİZMETLER	8
2.1.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetlerin Temel Amaçları	11
2.1.1.1. Çocuk Hakları Perspektifinde Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetler.....	12
2.1.1.2. Güçlendirme Perspektifinde Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetler.....	15
2.1.2. Aile Odaklı Hizmetler	19
2.1.2.1. Aileye Dönüş Projesi	20
2.1.2.2. Koruyucu Aile Hizmeti	22
2.1.2.3. Evlat Edindirme Hizmeti	27
2.1.3. Kurum Bakımı İle Verilen Hizmetler	30
2.1.3.1. Koruma ve Bakım Hizmeti	32
2.1.3.2. Psikososyal Rehabilitasyon/Psikososyal Destek Hizmeti	34
2.2. PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ VERİLEN ÇOCUKLAR.....	37
2.2.1. Çocuk Destek Merkezleri.....	38

2.2.1.1. Suça Sürüklenen Çocuk	45
2.2.1.2. Suç Mağduru Çocuk.....	53
2.3. PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİNDE SOSYAL HİZMET VE SOSYAL HİZMET UZMANIN ROLÜ	61
2.3.1. Sosyal Hizmet Mesleği	61
2.3.1.1. Sosyal Hizmetin Odak Noktası ve Faaliyet Alanları	63
2.3.2. Psikososyal Destek Hizmetinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rolü ve Görevleri	65
BÖLÜM III.....	71
YÖNTEM	71
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	71
3.2. EVREN VE ÖRENKLEM.....	72
3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	74
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	75
3.4.1. Nicel Araştırma	75
3.4.1.1. Veri Toplama Araçları	75
3.4.1.2. Çocuklara Ait Dosyaların Taranması ve Analizi	75
3.4.2. Nitel Araştırma.....	77
3.4.2.1. Veri Toplama Araçları	77
3.4.2.2. Çocuklar ile Yapılan Görüşmelere Hazırlık Süreci	77
3.4.2.3. Görüşme Yapılan Çocuklara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	78
3.4.2.4. Çocuklar İle Gerçekleştirilen Görüşmelerin Değerlendirilmesi ve Analizi	81
BÖLÜM IV	84
BULGULAR VE YORUM.....	84
4.1. NİCEL BULGULAR VE YORUM.....	84
4.1.1. Çocukların Demografik Bilgileri	84
4.1.2. Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgileri	91
4.1.3. Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinden Yararlanma Süreçlerine İlişkin Bilgileri	98
4.1.3.1. Çocukların Kuruluşu Gelişine İlişkin Bilgileri	98
4.1.3.2. Çocukların Kuruluşta Kalışları ve Psikososyal Müdahalelere İlişkin Bilgileri	102
4.1.3.3. Çocukların Kuruluşta Kalışları ve Psikiyatrik Müdahalelere İlişkin Bilgileri	114
4.1.3.4. Çocukların Kuruluşta Kalışları ve Aile ve Sosyal Çevrelerine İlişkin Müdahale Bilgileri	117
4.1.3.5. Çocukların Dosya Tarama Sürecindeki Mevcut Durumlarına İlişkin Bilgileri	123

4.2. NİTEL BULGULAR VE YORUM	125
4.2.1. “Kendimi Tam Olarak Bilmek İstirdim” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları .	126
4.2.1.1. “Etkileniyoruz Yani Onların Yaptığı Bir Şeyden Etkileniyoruz” Çocukların Aile İlişkilerine İlişkin Algıları.....	127
4.2.1.2. “Arkadaşlarım Çok Şey Bilmiyormuşum Gibi Düşünür” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları	130
4.2.2. “Uzun Bir Süre Alışamadım” Çocukların Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları	133
4.2.2.1. “Hiç Kalmak İstemiyordum” Çocukların İlk İzlenimlere İlişkin Algıları	133
4.2.2.2. “İlk Girdiğimde Çok Kapalı Geldi” Çocukların Kuruluşa İlişkin Algıları	137
4.2.2.3. “Ben Bu Olayı Niye Yaşadım” Çocuğun Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları ..	140
4.2.2.4 “Ama Şimdi Başka” Çocukların Yaşamındaki Değişikliklere İlişkin Algıları .	144
4.2.3. “Önceden Yaptığımız Şeyleri Bir Daha Yapmamak İçin” Çocukların Kuruluştaki Kalışlarına İlişkin Algıları	150
4.2.3.1. “Daha Kötü Şeyler Olabilirdi” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetine İlişkin Algıları	151
4.2.3.2. “Bizi Gören Hocalar Olmalı” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinde Değiştirmek İstediklerine İlişkin Algıları	162
4.2.3.3. “Yapılan Şeyler Genellikle Aynı” Çocukların Günlük Yaşamlarına İlişkin Algıları	168
4.2.3.4. “Alışamadım” Çocukların Psikososyal Destek Sürecindeki Zorluklarına İlişkin Algıları	170
4.2.3.5. “Kendim Çözerim” Çocukların Zorluklar ile Baş Etme Biçimlerine İlişkin Algıları	173
4.2.3.6. “Mesela Bu Çocuk Niye Kaçmıyor Buradan?” Çocukların Kuruluştan İzinsiz Ayrılma Davranışına İlişkin Algıları	175
4.2.3.7. “Ben Anlıyorum Buradakileri” Çocukların Arkadaşlarına İlişkin Algıları	177
4.2.3.8. “Bunlar Geride Kaldı” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları	177
4.2.4. “İyi Olmak İstiyorum” Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları	181
4.2.4.1. “Şimdi İyi Olanı Seçebilirim” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinden Kazanımlarına İlişkin Algıları	181
4.2.4.2. “Yeni Bir Hayata Başlayacağım” Çocukların Gelecek Planlamalarına İlişkin Algıları	184
4.2.4.3. “Başarmış Olmak” Çocukların Gelecekte Beklentilerine İlişkin Algıları.....	188
BÖLÜM V.....	191
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	191
5.1. SONUÇ.....	191

5.2. ÖNERİLER.....	205
KAYNAKLAR	215
GÖRÜŞME FORMU	225
DOSYA TARAMA FORMU	227
GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	233
ETİK KURUL İZNİ	234
ORJİNALLİK RAPORU.....	235

KISALTMALAR LİSTESİ

ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BİRDEF	Bireysel Risk Değerlendirme Formu
BSRM	Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇODEM	Çocuk Destek Merkezi
KBRM	Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
KODE	Komisyon Değerlendirme Toplantısı
SED	Sosyal Ekonomik Destek
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YBS	Yönetim Bilişim Sistemi
YGÇR	Yeni Gelen Çocuk Uygulama ve Değerlendirme Raporu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Çocukların Cinsiyet Dağılımı.....	84
Tablo 2: Çocukların Yaş Aralıkları.....	86
Tablo 3: Çocukların Eğitim Durumları.....	87
Tablo 4: Çocukların Engel Durumları	88
Tablo 5: Çocukların Kronik Hastalıkları	89
Tablo 6: Çocukların Kuruluşa Gelmeden Önce Nerede Yaşadıkları	89
Tablo 7: Çocukların Çalışma Öyküleri	90
Tablo 8: Annenin Varlığı	91
Tablo 9: Babanın Varlığı	92
Tablo 10: Anne Babanın Birliktelik Durumu	92
Tablo 11: Çocukların Kuruluşa Gelmeden Önce Kiminle Yaşadıkları.....	93
Tablo 12: Ailedeki Çocuk Sayısı	94
Tablo 13: Annenin Eğitim Durumu	94
Tablo 14: Babanın Eğitim Durumu.....	95
Tablo 15: Annenin Çalışma Durumu	96
Tablo 16: Babanın Çalışma Durumu	96
Tablo 17: Çocukların Daha Önce Kuruluş Öyküsü	99
Tablo 18: Çocukların Kuruluşa Geliş Kanalları	99
Tablo 19: Çocukların Kuruluşa Geliş Nedeni.....	100
Tablo 20: ÇKK' ye göre Çocuklar Hakkındaki Koruyucu Önleyici Tedbirler.....	102
Tablo 21: Çocuklar Hakkında YGÇR/Uygulama Planı	103
Tablo 22: Çocukların Bireysel Danışmanı.....	104
Tablo 23: Çocukların Bireysel Danışman Dağılımı.....	104
Tablo 24: YGÇR/Uygulama Planında Psikososyal Destek Planı	105
Tablo 25: YGÇR/Uygulama Planında Görevlendirilen Meslek Elemanı Dağılımı	106
Tablo 26: Çocuklar ile Bireysel Görüşme Yapılma Durumu.....	107
Tablo 27: Çocuklar İle Bireysel Görüşme Yapan Meslek Elemanı Dağılımı.....	107
Tablo 28: Çocuklar İle Bireysel Görüşme Yapılma Nedeni	108
Tablo 29: Çocuklar Hangi Gruplara Katıldı	109
Tablo 30: Anka Programına Göre Çocukların Basamak Değerlendirmeleri	110
Tablo 31: Çocukların Gebelik Öyküsü	111
Tablo 32: Doğum Yapılmış ise Bebeğin Durumu	111
Tablo 33: Çocukların Kuruludan İzinsiz Ayrılma Durumu	112
Tablo 34: Çocukların Psikiyatrik Yardım Alma Durumu.....	114
Tablo 35: Çocukların Psikiyatrik Yardımı Aldığı Meslek Elemanları	114
Tablo 36: Çocuklar Hakkında Psikiyatrik Görüşme Raporu	115
Tablo 37: Çocukların Hastanede Tedavi Alma Durumları	115
Tablo 38: Çocukların Psikiyatrik İlaç Kullanım Durumu.....	115
Tablo 39: Kuruluşa Gelmeden Önce Çocukların ya da Ailelerinin Sosyal Hizmetlerden Yararlanma Durumu	118
Tablo 40: Çocuklar Kurulustayken Aileleri Hakkında Sosyal İnceleme Yapılma Durumu	118

Tablo 41: Çocuklar Kurulıştayken Aileleri Hakkında Sosyal İncelemeyi Yapan Meslek Elemanı	119
Tablo 42: Çocukların Aile Üyelerine İlişkin Mesleki Müdahale Yapılma Durumu.....	119
Tablo 43: Çocukların Kurulıştayken Görüşebileceği Kişiler	120
Tablo 44: Çocukların Ailesi ile Görüşme Durumu	120
Tablo 45: Danışmanların Çocukların Okulu ile Görüşme Durumu	121
Tablo 46: Çocukların Kurum Dışında Katıldığı Eğitim.....	121
Tablo 47: Çocukların Kurulıştayken Bir İşte Çalışma Durumu.....	122
Tablo 48: Çocukların Kurulışta Ne kadar Süredir Kaldığı	123
Tablo 49: Çocukların Mevcut Durumları.....	124

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çocuk ve çocukluğa verilen değer tarihsel süreç içerisinde önemli bir değişim yaşamıştır. Çocukluğun bir yaşam dönemi olarak kabul edilmesi ve çocuğa verilmesi gereken değerler ortaya konulmasıyla çocuk alanında görünür olmayan problemlerde fark edilir olmuştur. Bu değerler açığa çıkması var olan problemlerin açığa çıkmasını sağlamış olsa da bu ilerlemenin, problemlerin ortadan kaldırılmasına ve çocukların daha az riskle karşı karşıya kalmasına engel olabildiği söylenemez. Değişen toplumlar ve küreselleşen dünya içerisinde çocuğun karşılaştığı riskler giderek daha karmaşık ve geniş bir boyut kazanmıştır. Toplumlar her ne kadar çocuğu korumaya ilişkin önlemler geliştiriyor olsa da yeterli olamamaktadır.

Çocukluk döneminde yaşanan örseleyici yaşam deneyimleri, çocukların değerini yok sayan, iyilik hallerini hedef alan istismar ve suç olguları çocukların dünyalarına zarar vermektedir. Bu anlamda her ülke çocukların risklerle karşı karşıya kalmasına yönelik önleyici çalışmalar yapmakta ve çocukları koruma politikaları geliştirmektedir. Çocuğun değerinin evrenselliğini ortaya koyan Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul eden ülkeler çocuk refah alanına ilişkin politikalarını bu çatı altında planlamaktadırlar.

Türkiye’de çocuk refah alanında koruyucu-önleyici hizmet politikaları ve programlarını geliştirmek ve yürütmekle görevli birim Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıdır. Bu çalışmada 2828 sayılı Kanun gereğince “Korunmaya Muhtaç Çocuk” hakkında Korunma Kararı veya 5395 sayılı Kanun gereğince “Korunma İhtiyacı Olan Çocuk” olarak hakkında Bakım Tedbiri verilen suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara ilişkin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının geliştirmiş olduğu programlardan psikososyal destek hizmeti irdelenmektedir. Burada her iki Kanunda da korunma kavramının ön plana çıktığı ancak 2828’de “Korunmaya Muhtaçlık” vurgusu yapılarak 5395 sayılı Kanunda “Korunma İhtiyacı” vurgusu yapılmıştır. “İhtiyaç” kelimesinin “muhtaçlık”tan daha geniş bir anlamı ifade ettiği ve “muhtaçlık”ı da kapsadığı düşünülmektedir. İhtiyacın karşılanıp karşılanmamasından bahsedilebilir ancak ihtiyacın karşılanmaması halinde birey muhtaçlık durumuna düşmektedir. Dolayısıyla

her iki kavram benzerlik göstermesine rağmen nüanslar göstermekte ve farklı noktalara işaret etmektedir. Bu bağlamda 5395 sayılı Kanun ile daha kapsayıcı bir tanımlama ile “Korunma İhtiyacı Olan Çocuk” tanımı yapılmıştır. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar olumsuz yaşam deneyimleri gereği dezavantajlı bir grubun içerisinde yer almaktadırlar. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar olarak Çocuk Destek Merkezlerinde psikososyal destek hizmetinden yararlanmaktadırlar.

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için ayrı bir hizmet modelinin geliştirilmesinin altında yatan amaç; çocukların travmatik yaşam deneyimlerini amaç odaklı bir hizmet modeli ile geride bırakmalarını hızlandırmak, çocukların iyileşmelerini sağlamak ve risklerle karşı karşıya kalmamış diğer çocukların bu öyküler ile karşılaşmasına önleyici olmaktır. Bakıldığında büyük oranda dezavantajlı bir grup çocuktan bahsedilmektedir. Çalışmada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının “Korunma İhtiyacı Olan Çocuk” statüsünde olan çocuklara sunmuş olduğu aile ve kurum odaklı hizmetlerin tümüne yer verilmiştir. Psikososyal destek hizmeti, çocukların tam bir iyilik halinde olması için bütüncül bir sürece işaret ettiğinden çocukların yararlanabileceği aile ve kurum odaklı tüm hizmetler belirli başlık altında ele alınmıştır. Burada tanımlanan çocuklar suç mağduru ve suça sürüklenen oldukları için travmatik yaşam öyküleri daha fazladır. O nedenle biriciklikleri önemli olup çocukların yararlanacağı hizmetlerde bütünlüğün ve devamlılığın sağlamaması halinde başarı elde şansı daha düşüktür. Buradaki amaç, zorunlu gönüllü ve dezavantajlı olarak bu sistemin içerisine giren çocukların ne derece diğer hizmet modellerinden yararlanabildiğini ve psikososyal destek hizmetine ilişkin algılarının neler olduğunu açıklayabilmektir.

Çocukların travmatik öyküleri nedeniyle, ailelerinden ve şimdiye kadar yaşamış oldukları yaşam alanlarından ayrılmaları başka bir yere uyum göstermelerini zorlaştırmaktadır. Psikososyal destek hizmetine dahil olan 11-18 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarının travmatik olayları geride bırakmaları, sosyal yaşama yeniden katılmaları, toplumla bütünleşebilmeleri onlar için oldukça zor bir sürece işaret etmektedir. Bu anlamda onların bu durumdan nasıl etkilendikleri, sorunlarını nasıl ifade ettikleri, neden psikososyal destek hizmetten yararlandıklarına ilişkin düşünceleri önemlidir. Çocukların kendilerini değerli hissetmesi ve iyileşmenin tam olarak gerçekleşebilmesi için psikososyal destek hizmetini onların kavramları ile açıklamak ve onların algılarına yer vermek gerekmektedir. Bu çalışma ile koruma ve bakım sistemine

dezavantajlı olarak dahil olan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların algılarından ve kavramlarından yararlanarak psikososyal destek hizmetinin etkiliği ve işlevselliği güçlendirme perspektifi ve çocuğun değeri bakış açısıyla irdelenmektedir.

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSAĞI

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu kapsamında Korunma Kararı veya 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında Çocuk Mahkemelerince haklarında Bakım Tedbiri verilen “suç mağduru” veya “suça sürüklenen” çocuklar için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde psikososyal destek hizmetleri verilmektedir. 4 Eylül 2009 tarih ve 27339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelikte, 8 Kasım 2010 tarihinde değıştirilen ve eklenen bazı maddeler ile Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri tanımlanmış ve psikososyal destek hizmetinin uygulanacağı kuruluşlar olarak açılması öngörölmüşür. Bu yönetmelik 29 Mart 2015 tarih ve 29310 sayılı Resmi Gazetede “Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğı”nin yayınlanması ile yürürlükten kalkmıştır. Bu yönetmelik ile psikososyal destek hizmetini yürüten kuruluşlar Çocuk Destek Merkezi olarak tanımlanmıştır. Çocuk Destek Merkezleri: “Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelere karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan; psikososyal desteğı ihtiyacı duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütöldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaşan yatılı sosyal hizmet kuruluşları” diye tanımlanmıştır.

Çocuk Destek Merkezlerinde, bu hizmetten yararlanan çocukların, cinsel istismar mağduru (suç mağduru) ve kanunla ihtilafa düşmüş (suça sürüklenen) çocuklar oldukları görölmektedir. Yakın zamana kadar Koruma ve Bakım Tedbiri kimsesiz ya da terk edilen çocuklar için başvuru olan bir müdahale olmasına rağmen, kurum bakımına alınan çocuk profilinin değıştiğı, cinsel istismara uğrayan veya suça sürüklenen çocuk sayısının arttığı görölmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet kuruluşlarında ihtisaslaşmaya gerek duyulmuştur. Çocukların travmatik yaşantılar sonucu koruma ve bakım altına alınması, özel ve spesifik müdahaleler gerektirmiştir. Bu kapsamda çocukların sapan

davranışa yönelmesini önlemek ve iyileşme süreçlerinin hızlandırılması için öncelikli olarak psikososyal destek hizmetinin verileceği Çocuk Destek Merkezleri açılmıştır.

Çocuk Destek Merkezleri yeni bir uygulama alanı olduğu için uygulamalarda yeni modeller ve müdahaleler için düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak çocuk profilinin değişmiş olması, öykülerin daha örseleyici olması bu alana daha çok önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocukların yaşantıları, onların psikososyal destek sürecine daimi olarak dahil olmalarına engel oluşturmaktadır. Diğer bir yandan psikososyal destek hizmetinin doğası gereği gönüllülük temelli olmasına rağmen, bu hizmetten yararlanan çocukları “zorunlu gönüllü” olarak tanımlayabiliriz. Yasanın getirdiği hükümlere uymak zorunda oldukları için zorunlu gönüllü diye nitelendirilebilirler. Başlangıçta çocuklar, bu hizmeti tamamen kabul etmemelerine karşın zorunlu olarak bu hizmetin içerisine girmektedirler. Süreç içerisinde bazılarında gönüllüğe yönelik bir değişim olabileceği gibi bazıları da gönüllü olmamalarını kuruluştan izinsiz ayrılarak veya başka dirençlerle gösterebilirler. Kendileri gibi benzer öyküleri olan kişiler ile bir arada olmalarına rağmen, zaman zaman kendilerini yalnız hissederken, bazen de bu kalabalıktan sıkılıp yorulabilirler. Önemli bir yaş döneminde de olan bu çocuklar; öfkelerini, kızgınlıklarını, sevinçlerini, suçluluklarını, çaresizliklerini yoğun bir şekilde hisseder ve kontrolsüz bir şekilde bu duygularını içe ya da dışa yönlendirebilirler.

Psikososyal destek hizmetine ihtiyacı olan çocuklar ile çalışabilmek için, öncelikli olarak onların sorunu tanımlaması, zorunlu gönüllü ilişkinin güvenli şekilde kurulması, onların gözünde psikososyal desteğin ne olduğunun anlaşılması ve açıklanması oldukça önemlidir. Bu nedenle, psikososyal destek gibi karşılıklı kabul ve güven ilişkisine dayanan müdahalelerde sürecin iyi tanımlanması, karşılıklı olarak aynı anlamlandırılması gerekmektedir. Bunun temelinde ise çalışılan profilin sürece ilişkin algıları ve sürecin nasıl ifade edildiğinin bilinmesi gerekmektedir.

Bu durumda, Bakım Tedbiri veya Korunma Kararı ile psikososyal destek hizmeti alması için kuruluşa yerleştirilen çocukların; bu psikososyal destek hizmetine zorunlu katılmaları, politika yapıcılarının ve meslek elemanlarının uygulamalarını ne şekilde değerlendirdikleri, anlamlandırdıkları ve bu süreç içerisinde çocukların düşünce ve algılarının bilinmemesi bu araştırmanın temel sorunudur.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı; nicel boyutu ile suç mağduru veya suça sürüklenmeleri nedeniyle haklarında Bakım Tedbiri veya Koruma Kararı verilen, Çocuk Destek Merkezlerinde psikososyal destek hizmeti alan çocukları tanımak, nitel boyutu ile çocukların sürece ilişkin farkındalık ve algı durumları değerlendirilerek, psikososyal destek hizmetinin etkililiğini ve işlevselliğini arttıran bütüncül bir bakış açısıyla yeni yaklaşımlar geliştirmektir.

Bu bağlamda nicel boyutta aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Hizmetten yararlanan çocukların genel özellikleri nelerdir?
- Çocukların özlük dosyalarında kuruluşa geliş sürecine ilişkin hangi bilgiler yer almıştır?
- Çocuklar hangi psikososyal müdahalelerden yararlanmışlardır?
- Çocuklar hangi psikiyatrik müdahalelerden yararlanmışlardır?
- Çocukların aile ve sosyal çevreleri ile ilgili hangi çalışmalar yapılmıştır?
- Çocuğun dosyasında şuan ki durumuyla ilgili bilgiler nelerdir?

Dosyalardan elde edilen bilgilerden sonra gönüllü olan çocuklarla bu sürece ilişkin, daha çok onların duygu ve düşüncelerini almaya dönük olarak nitel boyutta aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

- ÇODEM’de kalan çocukların yaşadıkları sorunlar nelerdir ve sorunlarını nasıl ifade etmektedirler?
- ÇODEM’de kalan çocukların, kuruluşları ile ilgili görüşleri nelerdir?
- ÇODEM’deki çocuklar psikososyal destek hizmetini nasıl ifade etmektedir ve algılamaktadır?
- ÇODEM’de kalan çocuklar kuruluştaki kaldıkları süreci nasıl değerlendirmektedir?
- ÇODEM’de kalan çocukların geleceğe dair düşünceleri nelerdir, bu planlar içinde psikososyal destek hizmeti ile ilgili görüşleri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Psikososyal destek hizmetinde beklenen iyileşme, bütünleşmiş güvenli ilişkiler ile devam edebilecek, bilgilendirilmiş onamın varlığı ile zenginleşebilecek bir süreçtir. Çocukların “zorunlu gönüllü” olarak psikososyal destek hizmeti içerisinde olmalarına

rağmen, kendilerinin katkıları ile ancak bu iyileşmenin gerçekleşebileceğini fark etmiş olmaları iyileşmeyi hızlandırabilecek en önemli unsurdur. Bu çerçevede çocukların sürece ilişkin düşüncelerinin, iyileşmeyi engelleyebileceği gibi pekiştirebileceğinin de bilinmesi önemlidir. Ancak bu noktada çocukların sürece ilişkin algılarının bilinmemesi, süreç içerisinde çocukların geliştirdikleri olumsuz davranışların anlaşılmasına da engel olmaktadır. Bu çalışma, bu sorunların açık bir şekilde ortaya konulmasında, psikososyal destek hizmet sürecini olumsuz etkileyen sorunların çözülebilmesi ve çocukların iyi oluşlarının artırılması amacıyla planlanmıştır.

Bu çalışma, psikososyal destek hizmetine katılan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların gözünden, sürecin değerlendirilmesi ve onların katkılarının araştırılması açısından önemlidir. Bu niteliği ile psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların da algılarının değerlendirilmesi ve dahil edilmesi; bu hizmet modelinin geliştirilmesi ve daha etkili hale dönüştürülmesi açısından önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Aile ve Sosyal Çevre ile Çalışma: Konya Çocuk Destek Merkezi ve Ereğli Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların, kuruluştaki oldukları süre içerisinde ailesi ile yapılan mesleki çalışmalar; okul, meslek edinme kursları gibi sosyal çevresi ile yapılan mesleki çalışmalardır.

Korunmaya Muhtaç Çocuk: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunun 22. Maddesi gereğince hakkında “Korunma Kararı” verilen çocuğu ifade etmektedir.

Korunma İhtiyacı Olan Çocuk: 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunun 5. Maddesi gereğince hakkında “Bakım Tedbiri” verilen çocuğu ifade etmektedir.

Kuruluşa Geliş: Korunma ihtiyacı tespit edilen suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların hangi kanallar aracılığıyla Konya ve Ereğli Çocuk Destek Merkezlerine teslim edildiğini ifade etmektedir.

Psikososyal Destek: Konya Çocuk Destek Merkezi ve Ereğli Çocuk Destek Merkezinde Bakım Tedbirli veya Acil Koruma Kararı ile kalan suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara kuruluştaki kaldıkları süre içinde sunulan, çocukların özlük

dosyalarında yer aldığı gibi görüşmelerde çocukların da ifade ettiği mesleki psikolojik ve sosyal müdahaleleri ifade eder.

Suç Mağduru Çocuk: Konya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bağlı Konya Çocuk Destek Merkezinde, cinsel istismar mağduru olmaları nedeniyle hakkında Acil Koruma Kararı, Bakım Tedbiri veya Korunma Kararı verilen 11-18 yaş aralığında yer alan ve kurum bakımında olup psikososyal destek hizmetinden yararlanan kız çocuklarını ifade etmektedir.

Suç Sürüklenen Çocuk: Konya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bağlı Ereğli Çocuk Destek Merkezinde suça sürüklenmiş olmaları nedeniyle hakkında Acil Koruma Kararı, Bakım Tedbiri veya Korunma Kararı verilen 11-18 yaş aralığında yer alan kurum bakımında olup psiksosyal destek hizmetinden yararlanan erkek çocuklarını ifade etmektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların koruma ve bakım sistemindeki yerini ve yararlanabileceği hizmet modellerini açıklayabilmek için koruma sistemine yönelik bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır. Bu anlamda Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığının korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik sunduğu hizmetler; hizmetlerin amacı, aile odaklı ve kurum odaklı hizmetler olmak üzere ayrı başlıklar altına ele alınmıştır. Araştırmanın konusu olan suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar psikososyal destek hizmeti alan çocuklar olarak ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Sosyal hizmet alanda yapılan bu araştırmanın gereği olarak psikososyal destek hizmetinde sosyal hizmet mesleğinin değerlendirilmesine de yer verilmiştir.

2.1. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI BÜNYESİNDE KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARA VERİLEN HİZMETLER

Tüm toplumlarda tarihten günümüze dezavantajlı gruplar varlığını korumuştur. Çeşitli yönlerden desteklenmesi gereken, ihtiyaçlarının devlet eli ile karşılanması ve onlara yönelik hizmet politikası geliştirilmesi gereken gruplara yönelik hizmetler de zamanla değişen ihtiyaçlara göre planlanmıştır. Bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan, maddi ve manevi olarak desteklenmesi gereken çocuklar; hem ihtiyaçları anlamında hem de sağlıklı olarak yetişebilmeleri anlamında önemli bir konuma sahiptir.

Her toplum çocukların iyi ve sağlıklı yetişebilmesi için öncelikli olarak uygun aile, çevre ve toplum koşullarının olmasını öngörür (Kesen ve Ark., 2012:139). Çocukların iyi oluş hallerini etkileyen, çocukların korunabilmesini ve geliştirilebilmesini etkileyen en temel faktörlerin yaşadıkları aile ve çevre sistemlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar ülkelerin geleceklerini değiştirebilecek önemde bireyler oldukları için, onlara yönelik son derece özen gösterilmesi gerekmektedir. Çocukların kim olduğuna ve nasıl bir ailenin, kültürün, dinin, milletin üyesi olduğuna bakılmaksızın, onlara her alanda fırsat eşitlikleri sunulması ve onların korunması gerekmektedir.

Yaşamlarında var olan eksikliklerin veya ailelerinde meydana gelen kriz ve değişim durumları nedeniyle özel bir ilgiye muhtaç olan çocukların olduğu grup, öğretide ve kanuni düzenlemelerde “korunmaya muhtaç çocuk” olarak ifade bulur (Şenocak,2006:178). Korunma ihtiyacı olan çocuklar, tarihin yaşam olaylarından, ülkelerin sosyal sorunlarından ve aile sisteminin değişiminden ayrık olarak tanımlanamaz. Bu gibi sebeplerin varlığı korunma ihtiyacı olan çocuklar için dönemin koşulları ile paralel olan hizmet geliştirme ihtiyacını doğurmuştur.

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik verilen hizmetler ülkeler arasında farklılık göstermiştir. Dünyada korunma ihtiyacı olan çocuklara verilen hizmetler bir değişim sürecinden geçmiştir. İlk dönemde gönüllüler tarafından verilen bu hizmetler profesyonelleşmeye ihtiyaç duyulması ile birlikte değişmeye ve kurumsallaşmaya başlamıştır (Gökçearslan Çiftçi,2009:54).

Türkiye’de çocuklara yönelik verilen hizmetlerin geçmişine bakıldığında, daha çok dini ve hayırseverlik boyutu ağır basan ve geleneksel yardımlaşma çerçevesinde vatandaşlar tarafından gönüllüğe dayalı olarak hizmetlerin sunulduğu görülmektedir. Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum kültürünün oluşması ise vakıflar çerçevesinde olduğu bilinmektedir (Yazıcı,2013:35).

Sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan çocuklar, korunmaya ihtiyacı olan çocuk olarak günümüz çalışmalarında kullanılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanununda(SEHÇEK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda(ÇKK) tanımlanmıştır (SHÇEK,1983;ÇKK,2005). İlgili kanunlarda, küçüğe bakmakla sorumlu ebeveynlerden bir veya her ikisinin yokluğu, çocuğun ihmal edilmesi, sosyal risklere ve istismara açık olması gibi sebeplerden kaynaklı olarak 18 yaş altındaki küçüğü, korunma ihtiyacı olan çocuk olarak tanımlamıştır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanununun 3. Maddesinin b bendinde korunmaya muhtaç çocuk aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

“Korunma ihtiyacı olan çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1- Ana ve/veya babasız,
- 2- Ana ve/veya babası belli olmayan,
- 3- Ana ve/veya babası tarafından terk edilen,

- 4- Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuktur(SHÇEK,1983).”

1983 yılında çıkartılan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu ile özellikle küçüğün ebeveyn yoksunluğu üzerinde durulmuş aynı zamanda çocuğun sosyal risklere açık hale gelmesinin de çocuk için korunma ihtiyacı doğurduğu yasa da yer almıştır. 2828 sayılı Kanunun halen uygulamalarda yer almasıyla birlikte çocuklar hakkında koruyucu ve önleyici tedbirlere ihtiyaç duyulması, korunma ihtiyacının nedenleri arasında istismar edilen suç mağduru çocukların ve suça sürüklenen çocukların giderek artması gibi nedenler gereğince 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu resmi gazete yayınlanmıştır.

5395 Çocuk Koruma Kanununda çocuğa ilişkin tanımlar Madde 3’te yer almakta olup aşağıdaki gibidir.

Çocuk: “Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişidir.”

Korunma ihtiyacı olan çocuk: “Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur.”

Suçta sürüklenen çocuk: “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur.”

Aynı Kanun’un 9. Maddesinde çocuklar hakkında uygulanabilecek Acil Koruma Kararından bahsedilir. Çocuk hakkında verilecek hizmet modelinin değerlendirilmesi amaçlı ilgili kurumlar yetkili Mahkemeden 30 gün süreli Acil Koruma Kararı talep edebilir. 07/05/2012 tarih ve 2012/15 sayılı Çocuk Hizmetlerine İlişkin Genelge’nin 20/c Maddesinde de vurgu yapıldığı gibi çocuğun kuruluşa gelmesinden sonraki 5 gün içerisinde çocuk hakkında Acil Koruma Kararı verilmesi için mahkemeye başvuruda bulunulur.

Çocuk Koruma Kanunun 5. Maddesinde çocuklar hakkında uygulanabilecek Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler yer almaktadır. İlgili Kanun maddesine göre çocuklar

hakkında Danışmanlık Tedbiri, Eğitim Tedbiri, Bakım Tedbiri, Sağlık Tedbiri ve Barınma Tedbiri kararı verilebilir (ÇKK, 2005). Çocuğun yaşamının sağlıklı devam etmesini etkileyen, bireysel gelişimine ket burabilecek risklere yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerden Danışmanlık, Sağlık ve Eğitim Tedbiri ebeveyn ya da yakın akrabası yanında verilebilir. Diğer bir yandan çocuğun özel durumunun varlığı halinde kurum bakımına alınan çocuğun tüm ihtiyaçları, Bakım Tedbiri gereği giderilmesine rağmen çocuk için Sağlık Tedbiri ve Eğitim Tedbirine ihtiyaç duyulduğu, uygulamalarda rastlanmaktadır. Hakkında Bakım Tedbiri verilen bir çocuğun madde bağımlılığı, ruhsal sağlık problemleri, gebelik durumu söz konusu olması halinde Sağlık Tedbiri kararı verilebilmektedir. Aynı şekilde Bakım Tedbirli bir çocuk gebelik ya da benzeri durumlar nedeni ile eğitime devam edememesi halinde, engel yaratan durum ortadan kalktıktan sonra eğitime devam edebilmesi için Kanunun gereğince hakkında Eğitim Tedbiri de verilebilmektedir.

İdeal koşullarda aile, çocuğun duygusal ve sosyal yaşamını etkilemede ve şekillendirmede önemli bir rol üstlenmiştir (Tümekaya,2005:2). Diğer bir yandan küçük uygun bir aile ve çevrede yaşamıyor, anne ve babası tarafından terk edilmiş veya anne ve babası tarafından bakımı reddedilmiş ise sosyal çalışma görevlileri tarafından yapılan sosyal inceleme neticesinde çocuk hakkında Bakım Tedbiri kararının alınması mecburi hale gelecektir. Çocuk hakkında Bakım Tedbiri verilmesi koruma ve bakım sisteminin içine girmesi anlamındadır. En temelde koruma sistemi olduğu ancak bakımın korumanın bileşeni olduğu unutulmamalıdır. Bakım Tedbiri ile kuruluşa kabulü yapılan bir çocuk için koruma ve bakım bir arada yapılabildiğinde çocuk korunmuş olacaktır. Küçük yaşlarda koruma ve bakım altına alınan korunma ihtiyacı olan çocukların bireysel ilgi ve sevgi gereksinimlerinin karşılanması, her alandaki gelişimlerinin desteklenmesi ve genel olarak nitelikli bir yaşam sürdürebilmeleri imkanı açısından dezavantajlı oldukları söylenebilir (Özdemir ve Ark.,2008:283). Koruma ve bakım altına alınan çocukların bu dezavantajlı durumlarını değiştirebilmek için ihtiyaçlarına yönelik hizmet modelleri geliştirilmiştir.

2.1.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetlerin Temel Amaçları

Korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınabilecek koruyucu önleyici hizmet modellerinden kısaca bahsettikten sonra bu hizmetlerin sağlanmasının temel amaçlarından bahsetmenin bu çalışmada yerinde olacağı düşünülmektedir. Özelde

çocuğun iyilik halini yükseltme ilkesinde hizmet modellerine karar verildiği söylenebileceği gibi genelde çocuk hakları ve güçlendirme ilkeleri temelinde hareket edilmektedir.

Çocukluk döneminin gerçek yaşama hazırlanılan bir dönem olması, kendine has ihtiyaçlarının olması nedeniyle çocuk hakkında karar verilirken de bu ihtiyaçları karşılayabilecek hizmet modelleri planlanmalıdır (Musayeva,2013:7). Dünyada ve Türkiye’de çocuk refah alanında yaşanan gelişmelerin, çocukluk dönemini anlama ve çocuğun değerinin ortaya konulması ile ilerlediği söylenebilir.

Erbay (2011)’a göre; önceden diğer insanların ilgisi olmadan yaşayabilen ve yetişkinler dünyasında kabul edilen çocuklar, modern toplumla birlikte yetişkinlerin dünyasından çıkarılmış ve çocukluk özel bir yaşam evresi olarak kabul edilmiştir.

Musayeva (2013)’a göre; çocukluk kavramı 1600’lü yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Rönesans’tan önce çocuklar küçük yetişkinler olarak görülmüştür. Çocukluğa verilen özel statü 17. yy başlarında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ilk kez çocuğa masumiyet ve zayıf statüsü katılmaya başlamıştır.

Aktürk (2006)’e göre; çocuk doğumdan ergenliğe kadar süren hayat dilimine ait olan insan yavrusu olarak tanımlanabilir. Geleneksel kültürde böyle bir dönem ya hiç yoktur ya da hızla geçiştirilmesi gereken bir dönem olarak algılanır.

Çocuğun varlığının tarihsel süreçte önem kazanması, çocukluğa dair tespitlerin yapılması, çocukluğun yaşam döneminde kritik bir dönem olduğunun fark edilmesinin beraberinde çocukluğun bir zayıflık hali olduğunu, bu noktada korunması gerektiğini diğer yandan da birey olarak hak sahibi olduğunun da kabul edilmesini getirmiştir. Bu bakış açısıyla her çocuğun gelişimini tam olarak sağlaması, desteklenmesi ve her fırsattan yararlandırılması çocuklarla yapılan çalışmaların temel noktasıdır.

2.1.1.1. Çocuk Hakları Perspektifinde Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetler

İnsan yaşamında çocukluğun bir dönem olarak kabul edilmesi, çocuğun ihtiyaçlarının fark edilmesini ve buna bağlı olarak haklarını gündeme getirmiştir. Çocukluk, modernizmle incelenmeye ve çocuğun da hakları olduğu vurgulanmaya başlansa da temelde çocuğun ihtiyacı baştan beri varlığını korumuştur (Erbay, 2011:13).

Çocuk haklarının gündeme gelmesi ve çocuğun korunmasına yönelik düşüncelerin öne çıkması hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Bir görüşe göre çocukların ilgi ve koruma gerektiren özel gereksinimleri olduğu; bu nedenle de çocukların özel olarak korunması ve özel haklarının olması savunulmuştur (Musayeva,2013:10). Bu görüşten farklı olarak modernite kurgusunda, çocuğun korunma ve gözetilme adı altında sosyal kontrolün baskıcı hapsine maruz bırakıldığını ve tamamen yetişkinlerin yönlendirmesiyle çocuğun eğitilen bir varlığa dönüştüğü bazı yazarlar tarafından savunulmuştur. Erbay (2011), çocukların yaşayacağı korumasız bir özgürlüğün onları ihmal ve istismara açık hale getirebileceği düşüncesiyle bu görüşten ayrılırken; çocukların modernitenin gerektirdiği gibi koruma ve desteklenmesini, biricik olduklarının kabul edilmesini ve çocukların özgürlükçü bir bakış içerisinde yaşamaya katılımlarının sağlanmasını desteklemiştir.

20 yy'da çocuk hakları, çocuk refah alanında alınan kararların ve çocuklara sunulan hizmetlerin belirleyicisi olmuştur. Çocuğun kendini değerli hissetmesi ve iyilik halinin artırılması, ailelerin öncelikleri arasında yer almasıyla birlikte devletlere çocukların koruması ve iyilik hallerinin kontrolünde, bu alanda doğan ihtiyaçları karşılamak için önemli bir rol doğurmuştur. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesinin temelini oluşturmuştur. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, bunu onaylayan tün ülkeleri yasal açıdan bağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Sunal, 2010:63). Türkiye ise Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında 4058 sayılı Resmi Gazetede yayınlarak kabul etmiştir.

Türkiye Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi kabul eden ülkelerden birisidir. Uluslar arası sözleşmelerin Kanun ve Yönetmeliklere ışık tutan niteliğiyle Sosyal Hizmetler Kanununa ve Çocuk Koruma Kanuna yansımaları olmuştur. Aynı şekilde çocuk refah alanı ve çocuk koruma sisteminde Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ilkeleri ve bu kapsamdaki çocuk hakları temel alınmıştır.

Franklin (1993) çocuk haklarının dört ana başlık altında incelemiştir. Bunlar refah hakları, koruyucu haklar, yetişkin hakları ve ana-babaya karşı haklar olarak sınıflandırılmıştır (Akt;Musayeva,2013:11).

- I. *Refah Hakları*; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde de yer bulduğu gibi bütün çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlar.
- II. *Koruyucu Haklar*; çocukların yetersiz ilgiden, ev içindeki ihmal, fiziksel ya da duygusal kötü muameleden ya da başka bir tehlikeden korunmasını öne çıkaran haklardır.
- III. *Yetişkin hakları*; şu anda bir yetişkinin birey olarak tek başına sahip oldukları aynı haklara çocukların da sahip olmaları gerektiğini ileri sürer.
- IV. *Ana-babaya karşı hakları*; çocukların kabul edilen reşitlik yaşına ulaşmadan önce anne babaları karşısında daha fazla bağımsızlığa sahip olmaları gerektiğini savunur (Musayeva,2013:11;Aktürk,2006:13). Bu bağlamda çocukların karar alma süreçlerinde söz sahibi olabilmeleri, düşüncelerini ifade edebilmeleri ve kabul görmeleri örnek verilebilir.

Çocuk hakları ile çocuğun korunması birbirinden farklı kavramlar değildir (Aktürk,2013:13). Çocuk hakları çocuğun bağımlılığından ve deneyimsizliğinden dolayı özel olarak korunmasını savunarak çocuğu bağımsız bir yetişkin olabilmesini ve kendi kararlarını alabilme sorumluluğuna ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tüm çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve temelde fırsat eşitliğini vurgulamaktadır. Ancak bu araştırmanın öne çıkardığı çocuklar diğer çocuklardan farklı olarak aynı haklara sahip olamadıkları için korunma ihtiyaçları olan çocuklar diye tanımlanmaktadır. 2828 SHÇEK Kanununda Korunmaya muhtaç çocuk tanımında; ebeveyn yokluğundan ya da ilgisizliğinden, yeterli beslenme, temizlik, sağlık ihtiyaçlarının karşılanmamasından, çeşitli yönlerden güvenliklerinin sağlanmamasından ya da riskli gruplar ya da kişiler ile karşılaşmaları sonucu örselenmelerinden ötürü tespit edilen çocuklar tanımlanmaktadır. Franklin'in (1993), çocuk haklarına ilişkin yapmış olduğu kategori ayrımını bu bağlamda yerinde buluyorum. Çocukların refah haklarından ve koruyucu haklardan yoksun kalmaları korunma ihtiyacına en çok etki eden haklardır. Çocukların yetişkin haklarına ve ana-babaya karşı olan haklarına sahip olabilmeleri ise ailelerin eğitim düzeyine, sosyo-ekonomik durumuna ve kültürel anlayışına bağlı olarak değişmektedir. Yetişkin ve ana-babaya karşı olan hakların gelişmiş düzeyde varlığı, ailedeki çocuğun değerini artıran ve zenginleştiren bir göstergedir.

Çocuk hakları sözleşmesinin ilk maddesinde reşit olma kavramına vurgu yapılmaktadır. Reşit olmak, yasal açıdan eylemlerinin sorumluluğunu tek başına almak ve doğrudan ana-baba velayetinden çıkmak demektir. Yani bildirgede geçtiği gibi çocuklar 18 yaşına kadar bir anlamda ailelerine bağımlıdır. Öncelikle bu bağımlılık aileye sonra devledir (Sunal, 2010:64). Daha öncede belirtildiği gibi, bu bağımlılık aileye ve devlete sorumluluklar yükler. Ailelerin, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması ya da haklarını ihmal ve istismar etmeleri durumunda devlet çocukların haklarına ulaşmasını gerçekleştirmek durumundadır.

Korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan hizmetlerin temelinde çocukların temel refah haklarına kavuşmaları, çocukların gelişimlerine ket vuran ihmalleri gidermek ve örseleyici aile ve çevreden uzaklaştırmak yatmaktadır. Öncelikli olarak çocukların yaşama hakkının sağlanması, beslenme, sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve gelişimini destekleyen eğitim, boş zaman değerlendirme ve eğlenme ihtiyaçlarının karşılanması çocuk koruma ve bakım sistemine ve politikalarına yön vermektedir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. Maddesinde Temel İlkeler bölümünde çocuk haklarına vurgu yapılmaktadır. Çocuklar hakkında alınacak Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerin alınmasında ve yerine getirilmesinde 10 temel ilke gözetilmesi öne çıkarılmıştır. Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması; kararların alınmasında çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi; çocuklar hakkında özgürlüklerini kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması gibi ilkeler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme temelinde belirlenmiştir (ÇKK, Madde 4).

Çocuklara sunulacak hizmetlerin Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde belirlenmesi, hizmetlerde tüm çocuklar için fırsat eşitliğinin sağlanmasını güçlendirmekte ve bunu tüm hizmetlerde uygulanabilirliğini yaygınlaştırmaktadır. Kanun gereği hizmetlerin hak temelli planlanması, çocuk refah alanında hesap verilebilirliği zorunlu kılmaktadır.

2.1.1.2. Güçlendirme Perspektifinde Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Hizmetler

İnsanlara yardım etmek, hem bireysel hem kolektif olarak yaşamlarını nasıl sürdürdükleri hakkında kontrol kazanmak için gerekli gücü güvence altına almak sosyal

hizmetin felsefesinde yer almaktadır (Sheafor ve Horesji, 2012:100). Sosyal hizmet uygulamalarında, insanların yaşamlarının kontrolünü almaları için gereksinim duydukları kişisel ve kişilerarası güce sahip olmalarına yardımcı olmak ya da onların yaşamlarını olumsuz etkileyen durum veya dengelerde değişiklik yapmak amaçlanır (Duyan, 2010:176). Bu anlayış sosyal hizmetin tüm müracaatçı grupları için geçerlidir ve çocuklar bu sistemin bir parçasıdır. Sosyal hizmet her insanın yetenekleri olduğunu ya da yeterli kapasitesi olduğunu kabul etmektedir.

Güçler perspektifinde sorunlara, kusurlara ya da yaftalara odaklanmaktansa, beceriler, kaynaklar ve başarılarla odaklanan etkileşimleri öne çıkaran bir müdahale planlanması beklenir. Güçler perspektifi, terapötik ilerleme için en doğru yolun bireylerin kusurları ya da sınırlılıkları yerine güçlerine odaklanma olduğu inancına dayanmaktadır (Teater, 2014:49).

Greene ve Lee (2002) güçler perspektifini anlayabilmek için öncelikle güç kavramının anlaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Güç “zorluklarla başa çıkma kapasitesini, stresle karşı karşıya kaldığında işlevselliğini sürdürebilmeyi, belirgin bir travma ile karşı karşıya kaldığında kendini toparlayabilmeyi, dışsal zorlukları gelişim için bir uyaran olarak kullanabilmeyi” içerir. Bir kişinin güçleri en genel anlamda yeterliliği, olanakları ve dayanıklılığı başlıkları altında değerlendirilebilir (Akt; Teater, 2014:50).

Sosyal hizmet toplumların incinebilir grupları ile birlikte çalışmaktadır. Sosyal hizmetin en incinebilir grubu olarak gösterebileceğimiz çocukların ise keşfedilmeyi bekleyen yetenekleri ve bunu ileriye taşımaya yönelik kapasiteleri vardır. Bir çocuğun korunma ihtiyacının olduğuna karar verilmiş olması, bu çocuğun ihmal ya da istismara açık olduğunun göstergesidir. Çocuklar hızlı bir gelişim dönemi içerisinde. Bu dönemde çocukların karşılaştıkları tüm olumlu ve olumsuz davranış ve tutumlar gelişimlerine yön vermektedir.

Çocuklara ilişkin doğrudan hizmet modellerinde, biyolojik ailesinden kopmak ya da bir süre ayrı kalmak zorunda kalan, buna bağlı olarak çeşitli duygulanımlar yaşayan çocukların yoksunluk, suçluluk, reddedilmişlik, yalnızlık ve başarısızlık gibi duyguları ile baş edebilmelerine yardımcı olmak önemlidir. Çocukların daha iyi bir yaşama sahip olabilmeleri, o ana kadar karşılaştıkları baskı, yoksunluk ve diğer zararlı yaşam deneyimlerinden uzaklaşmaları adına çalışılmalıdır (Duyan, 2010:176).

Sheafor ve Horesji'e göre (2003) güçlendirme kişilerin başarıyı yaşamalarına olanak veren aktiviteler içinde yer almalarına yardımcı olmaya çalışmaktır. Çocuklar hakkında yapılan çalışmalarda hak temelli bakış açısıyla çocukların güçlenmesine, birey olarak kazanımlarını zenginleştirmelerine yönelik hizmetler planlanmakta, çocuğun doğasına uygun yaşam alanları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak çocukların korunması sürecinde, güçlenmelerinin hangi anlama geldiğinin, hangi durumların çocukların güçsüzlüklerine işaret edeceğinin farkında olunması gerekir.

Zorlu yaşam koşullarına doğan, ailelerin güçsüzlüklerinden doğrudan etkilenen çocuklar, temelde hiç sahip olamadıkları haklarını bilemezler. Aynı zamanda çocuklar, içinde bulundukları durumdan ötürü sorumlu tutulamazlar (Sunal, 2010:64). Çocuklar hakkında verilecek hizmetlerin öncelikli amacı her çocuğa fırsat eşitliğini sağlayabilmektir. Çünkü kendini gerçekleştirme, birincil ihtiyaçların karşılanması ile başlar. Bu süreçten sonra çocuk hakkında geliştirilen hizmet modeline çocuğun yaşına, gelişimine, yeteneklerine ve isteklerine uygun olarak karar verilmelidir. Çocuğun özne olduğu, çocuk hakları sözleşmesi doğrultusunda haklarını kullanabildiği hizmet modelleri çocukların güçlenmesine yön verebilecektir.

Cinsel istismar ve suç olguları ile karşı karşıya kalan ve korunma ihtiyacı olduğu tespit edilen çocukların yeniden toplumla birliktelik ve uyumlarını kazanmaları ve öz yeterliliklerini fark etmeleri anlamında güçler perspektifini odağa alan müdahaleler öncelikli olmalıdır. Söz konusu çocukların her birinin farklı özelliklere ve öykülere sahip olmaları, zorlu yaşam koşulları, travmatik olaylara maruz kalmaları (şiddet, istismar vb.) her biri için “biricik” müdahaleler gerektirebilir. Çocuklar için çocukların öznesi olduğu programların oluşturulması, çocuğun tam katılımının sağlanması, onların adına değil onlarla birlikte bir güçlenme süreci, çocukların daha iyi bir yaşama sahip olmasına etken olacaktır (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009:102). Çocukların “tam bağımlı” olduklarının kabulü güçlenme anlayışına karşıt bir kabuldür. Bu noktada çocukları güçlendirici ve bunun beraberinde özgürleştirici politika ve hizmet modellerine yer verilmesi gerekmektedir.

Güçler perspektifinde kişinin sorun tanımı ve buna yönelik teşhis önemlidir. Çünkü teşhis tanımlanmadıkça, iyileşme olmaz. Yani daha ilk baştan ihtiyaç ya da soruna yönelme kişi ile başlar. Bu bağlamda çocuklara yönelik hizmetler ancak onlarla işbirliği

yapılarak sunulabilir. Travma ve istismar hem zorluk hem de fırsat kaynağı teşkil edebilir (Teater, 2014:51). Var olan olumsuz durumla baş edebilmek adına bu noktada çocukların yaşının uygun olması halinde görüşlerinin alınması, ya da çocuğun özelliklerine ve eğilimlerine göre hizmet ve aktivitelerde karar vermek önemlidir.

Güçler perspektifi sorun odaklı bakış açısına karşı geliştirilmiştir. Sorun odaklı bir modelde, hizmetler genellikle resmi sosyal hizmet kurumlarında müracaatçıların hastalıklarını iyileştirmek için mevcut teknoloji ile sunulmaktadır. Dahası genellikle çevre, müracaatçıların sorunlarına acımasızca katkıda bulunan bir etmen olarak görülmektedir. Bu bakış açısı var olan sistemin dışına çıkma, söz konusu güçlerin kullanılmasına da sınırlılıklar getirmektedir. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için daha ilk baştan sorun dış kaynaklar (mahkemeler, meslek elemanları) tarafından tanımlandığı için müdahaleye doğal olarak sorun odaklı bakış açısıyla başlanır. Böylelikle sorun ya da stres kaynağına odaklanıldığından her çocuğun güçleri ve yeterlilikleri olduğu farkındalığı geri planda kalır (Teater, 2014:55).

Çocuğun güçlenmesinden söz ederken, çocuğun güçsüzleştirilmesi, etiketlenmesi, çocuğun baskı altında tutulması kavramlarına da yer vermek gerekmektedir. Çocukların hizmet aldıkları süreçlerde karar alma mekanizmalarına katılamamaları, isteklerinin ciddiye alınmaması, çocuğun kusurlarını odağa alan tutum ve müdahaleler çocuğu değersizleştiren ve güçsüzleştiren bir bakış açısının ürünüdür. Diğer yandan çocuğa yönelik müdahalelerde çocuğun isteklerinin dikkate alınmaması çocuğun baskı altında hissetmesine bakım ve kontrol dengesinin bozulmasına yol açmaktadır. Koruma sisteminin bileşenleri olan bakım ve kontrol ilişkisi dengesiz bir durum içerisinde olduğu takdirde; kontrolün ihmal edilmesi etkisiz olma riskini ortaya çıkarırken (dezavantajlı kimseleri korumazsız bırakarak), bakımın ihmal edilmesi sadece etkisiz olmaya neden olmaz aynı zamanda istismara ve baskıya açık kapı bırakır (Thompson, 2013:23). Güçler perspektifini odağa alan hizmet modelleri istismar ya da suç olgusu ile karşı karşıya kalan çocukların etiketlemelerden kurtarmakla mükelleftir. Çocukların toplumla bütünleşebilmeleri için yeteneklerini kullanabilmelerini, ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini, haklarını elde edebilmelerini ve hedeflerini gerçekleştirebilmelerini sağlayan benlik saygısına zarar verecek müdahale ve tutumlardan kaçınılmalıdır (Teater, 2014:69).

Araştırmamıza konu olan suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar ağırlıklı olarak ihtisas bir hizmet almalarına rağmen korunma ihtiyacı olan çocukların yararlandığı aile ve kurum odaklı tüm hizmetlere kuramsalda yer verilmiştir. İhtisas kuruluşlarında hizmet alan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların ileriye yönelik durum değerlendirmelerinde yararlanabilecekleri hizmet modelleri belirlenirken iyilik hallerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmelerine yönelik müdahale çalışılması öngörülür. Bakanlığın tüm hizmet modellerine yer verilmesindeki en temel amaç; suç mağduru ve suça sürüklenen çocukların nasıl bir güçlenme süreci yaşayabilecekleri, diğer hizmet modellerinin içerikli hakkında bilgi sahibi olunarak çocukların bu hizmetlerden ne derece yararlanabilme fırsatları olduğunu ortaya koymaktır. Toplumsal anlamda kabul görmeyen istismar ve suç olguları ile karşı karşıya kalan çocukların bu baskı ve damgalanmadan ötürü hizmet politikaları ve modellerinden yararlanabilme anlamında ne derece etkilendiklerini değerlendirebilmektir.

2.1.2. Aile Odaklı Hizmetler

Çocuk refah alanında sunulan hizmetler dünyada temel olarak üç aşamadan geçmiştir. İlk olarak korunma ihtiyacı olan çocukların büyük grup evlerinde bakımı sağlanmıştır. İkinci olarak büyük grup bakımının dezavantajlarının anlaşılması, koruyucu aile hizmetlerinin ve daha küçük grup bakımının benimsenmesi; üçüncü olarak çocuğun öz ailesinde bakımının sağlanmasına yönelik destekleyici çalışmaların yapılması ve “en kötü ailenin” en iyi kurumdan daha iyi hizmet vereceğine ilişkin bakış açısının gelişmesidir (Gökçearslan Çiftçi, 2009:53). Çocukların öz ailelerinin yanında büyümeleri, her çocuğun kendi ailesinin kültürel değerleri ve çevresinde yetişmesinin desteklenmesi, çocukların yoksunluklarını öz aileleri aracılığıyla giderilmesi hizmet sunumlarında öncelikli hale gelmiştir.

Aile yapısındaki parçalanmaların artması, zorlu sosyo-ekonomik koşulların varlığı korunma ihtiyacı olan çocukların sayısını daha çok artmasına sebep olmaktadır. Koruma altına alınmış çocukların ailesinden ayrılmak zorunda kalması, yeni bir sisteme dahil olması, bazen kardeşlerinden ayrılmak zorunda kalması, çocukların yaşamlarındaki sarsıcı bu olaylar, çocukları depresyona ve umutsuzluğa itmektedir (Tümkiye, 2005:2). Bu bağlamda, çocuğun kendisi ile özdeşleştirebildiği, özdeşim kurduğu, ilk toplumsal grup olan ailede yetişmesine ihtiyacı vardır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar için

öncelikli bakım türü kendi ailesinin veya akrabasının yanında korunmasıdır (Yazıcı,2012:503).

2.1.2.1. Aileye Dönüş Projesi

Aile dönüş projesi, korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan hizmetlerdeki bakış açısının değişimi ile birlikte çocukların öz ailesinin yanında kalması ya da kurum bakımına gelmiş çocuğun aileye dönüş çalışmasının yapılması ile geri dönüşünün sağlanmasıdır. Çocuk küçük yaşta ya da daha büyük bir yaşta kurum bakımına gelmiş olsa dahi terk edilme duygusu çocuklarda onarılması mümkün olmayan duygu ve davranışlara temel oluşturmaktadır. Bireysel farklılıklar, her çocuğun kurum deneyiminden farklı şekilde etkilenmesine neden olur (Özdemir ve Ark., 2008:288). Bu durumda çocukların yaşları, aileden kopma öyküleri de etkili olmaktadır. Şiddet nedeniyle aileden ayrılan çocuğun travmatik aile ortamına dönmesi çocuk için örseleyici olabilecekken, ekonomik yoksunluk nedeni ile aileden ayrılan çocuk için aileye dönebilmek farklı anlamlar taşımaktadır. Tüm çocukların, duyarlı, hassas, sıcak ve duygusal dayanak olabilecek bir veya birden fazla yetişkinle sabit, süreklilik gösteren bir ilişkisinin kurulması hem sosyal hem de duygusal gelişimi için çok önemlidir (Özdemir ve Ark., 2008:288). Kurum bakımında kalan çocuklarda sıklıkla görülen “fark gözetmeden cana yakınlık” olarak tanımlanan, herhangi bir korku ve sakınma duymaksızın tüm yetişkinlere yakın ve arkadaşça bir tutum içinde olma durumu bir davranış problemidir. Bu aşırı cana yakın olma durumu çocukların yabancılara ve bakım vericilere karşı gösterdikleri davranışlarla neredeyse ayırt edilemeyecek durumdadır (Özdemir ve Ark., 2008:299).

Aile yanında bakımın ortaya çıkışı diğer bakım türlerine göre daha eski bir geçmişi vardır. İngiltere’de 1601 yılında Elizabeth Yoksulluk Kanunu’nu ile bakıma muhtaç çocukların sorumluluğunu yüklenmiş anne-baba veya yakın akrabalara nakdi yardım yapılması öngörülmüştür (Akyüz ve Ark., 2000:32). Her çocuğun kendi öz ailesinin yanında yaşama hakkı, 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer almaktadır (Özateş ve Atauz, 2011:102). 2828 sayılı SHÇEK Kanununun sosyal yardımlar uygulamalarını dayanak alan 1986 yılında çıkarılan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinde 2011 yılında yapılan değişiklikler ile koruma altına alınma riskinde olan çocukların ailelerine ya da korunma kararlı olup ekonomik yardım ile ailesine dönebilecek çocuklar için, aileye dönüş

çalışması öncelikli olmuştur (SED Yönetmeliği, 1986:Madde 6). SED Yönetmeliğinde yapılan 3 Mart 2015 tarihli değişiklikler ile ekonomik yoksunluk nedeniyle kurum bakımına alınma riski altında olan çocukların ailelerine, çocuklarının eğitim durumuna göre belirlenen oranda nakdi yardım yapılmaktadır (SED Yönetmeliği, 2015:Madde 5). Uygulamada çocukların korunma ihtiyacının değerlendirilmesi öncelikli olup yardım süresinde ailenin aktif nüfusa katılması anlamında güçlenmesi, buna bağlı olarak çocuğun korunma ihtiyacının giderilmesi hedeflenmektedir. Önemli olan, çocuk hakkında kurum kararı alınmaksızın ailesi veya yakınları yanında desteklenmesidir.

Sosyal ekonomik destek hizmeti ile ailelerin çocukları adına desteklenmesi amaçlanmış olup bu bağlamda “Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi” hayata geçirilmiştir (Yazıcı, 2012:503). 2005 yılında uygulamaya koyulan ve 2010 yılı sonunda tamamlanan Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi, dünyadaki genel kabule uygun bir proje olarak hizmet sunumlarında yer almasına rağmen, proje tarih olarak sonlanmasına rağmen genel olarak hizmet politikalarının amaçları arasına girmiştir (Özateş ve Atauz, 2011:102). SHÇEK 2007 verilerine göre; “ailenin yeniden birleştirilmesi” çalışması kapsamında 2005 yılından sonra; Türkiye çapında 1839 çocuğun, İstanbul’da ise 222 çocuğun aile ve akraba yanına döndürüldüğü bilinmektedir (Yolcuoğlu, 2009:53).

Aileye dönüş projesi, proje tarihi sonlandırıldıktan sonra da uzun bir süre devam etse de 3 Mart 2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayınlanana Sosyal Ekonomik Destek Yönetmeliğinde bu uygulamaya ilişkin maddeler eklenmiştir (SED Yönetmeliği, 2015). Yönetmelik Madde 5/h’de “Sosyal hizmet kuruluşlarında koruma altında bulunan çocuklardan, sosyal ve ekonomik destekle ailesi yanına döndürülmeleri uygun olanların bakım tedbiri kararlarının kaldırılarak aile ortamında bakılması ve desteklenmesi” ibaresi geçmektedir. Bu maddeye göre bakım tedbirli olup aile yanına sosyal ekonomik destek hizmeti ile döndürülme uygulamasının sonlandırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Eğer çocuğun aileye dönüşü ekonomik nedenlerden dolayı mümkün olmuyorsa bakım tedbiri kaldırılıp aileye yine bir süre ekonomik destek verilebileceği belirtilmiştir. Korunma ihtiyacı olduğu düşünülen çocukların aile yanında desteklenmesine ilişkin yeni yönetmelikte Madde 5/d’de “Muhtaç durumda bulunan çocuğun ailesi veya yakınları ile ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin, en kısa

sürede kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullara kavuşturulması” ifadeleri yer almıştır:

Terling (1998)’e göre; gelişmiş ülkelerde aile ve çocuk koruma hizmetlerinde iki farklı bakış açısı ile vakalara müdahalede bulunulur. Bunlardan ilki; çocukların evden koparılmaksızın, kriz yaşantısında olan ailelerin durumlarının dengeye ulaşması, aile birliğinin devamlılığının korunduğu ve çocuğun ailesinin yanında bakımının sağlandığı vakalardır. İkinci ise; koruma sistemi içerisindeki çocukların ailelerine döndürülmesi için uygun koşulların sağlanmasına ilişkin çalışılan vakalardır (Akt;Özateş ve Atauz, 2011:103). Çocukların koruma sistemi ile karşılaşmasına neden olan risk faktörleri her iki vaka durumu için de geçerliğini korumaktadır. Aile içinde yaşanan değişimler ve krizler ile bütüncül olarak çalışılması ailenin çeşitli yönlerden güçlenmesi için aile ve çocuk ile çalışılması önemlidir. Çocuk refah alanında, zorunlu hale gelmedikçe ana-baba ve çocukların ortak yaşantısını, çocuk ve ana-baba arasındaki ilişkileri parçalamamak gerekmektedir (Şenocak, 2006:180).

2.1.2.2. Koruyucu Aile Hizmeti

Korunma ihtiyacı tespit edilen çocuklar için verilen hizmetler çocukların iyi oluş hallerini arttırmak için geliştirilmeye çalışılmaktadır. Çocuk olmanın doğası gereği, çocukların güvendiği, yanında kendini iyi hissettiği kişilerin yanında olması hem ruhsal hem davranışsal boyutta iyilik hallerini arttırır. Hizmetlerin amaçlarının çocuk haklarına hizmet etmesi, çocukların bir ailenin yanında yetişmesi için de gerekli çalışmalar yapılmasını destekler niteliktedir. Koruyucu aile hizmeti de dünyada ve Türkiye’de çocuklara verilen hizmetlerde önemli bir yere sahip olup kurum bakımı hizmeti yerine çocukların seçilen uygun bir ailenin yanında yaşamasını sağlayan bir hizmet modelidir.

2005 yılında uygulamaya koyulan aileye dönüş projesi ile çocuğun anne-babasına döndürülmesi ya da akraba yanında bakımının sağlanması amaçlanmıştır. Aileye dönüş projesinde çocukların kurum bakımına alınmasına neden olabilecek, ekonomik kaynaklı problemlerin çözülmesi ya da kurum bakımına alınmış olmasına rağmen ekonomik yardım ile ailesine dönebilecek çocuklar için ailelerine maddi yardım yapılması planlanmıştır. Koruyucu aile hizmeti ise aileye dönüş projesinden farklı olarak sadece hakkında koruma ve bakım kararı verilmiş çocuklar için verilebilecek bir hizmet modeli olması nedeniyle ayrıştır.

Koruyucu aileye hizmetine ilişkin dünya ülkelerindeki bakış açılarından örnek verilecek olursa birbirine benzer anlayışlar olduğu görülmektedir. İspanya’da 1987 yılında kabul edilen Koruyucu Aile ve Evlat Edindirme Kanunda aile yanında bakım, çocuk koruma sisteminde öncelikle tercih edilmesi gerektiği, çocuk ailesi ile yeniden bir araya gelene kadar, koruyucu aile hizmetinin geçici hizmet modeli olarak tercih edilebileceği ifade edilir (Lopez ve Ark., 2012:6). İngiltere örneğinde ise; korunma ihtiyacı olan çocuklar için Türkiye’deki modellere benzer olarak iki tür bakım benimsenmiştir. Kurum dışı bakım ve kurum bakımıdır. Günümüzde İngiltere’de çocukların %65’i koruyucu ailede ve %12’si çocuk evlerinde ve geri kalan %23’lük dilim ise biyolojik ailelerine döndürülmüştür (Ekşi,2004:Akt;Gökçearslan Çiftçi:2009:59). Amerika’da çocuklara verilen hizmet modellerinde 1940’lardan sonra değişim yaşanmaya başlamış ve kurum bakımı önemini yitirmiştir. Bunun yerine grup evleri ile birlikte koruyucu aile modeli ve çocuğun ailesini desteklenmesine ilişkin hizmet sunumları öne çıkmıştır (Rushton and Minnis, 2003:Akt; Gökçearslan Çiftçi,2009:56).

Koruyucu aile hizmet modelinin Türkiye’deki gelişimi, ailede bakım ile ilgili ilk yasal düzenlemenin 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunda yer almasıyla başlamıştır. Bu kanuna göre ailesi yanında kalması mümkün olmayan çocukların tedbir olarak başka bir aileye verilmesi öngörülmüştür (Erol ve Ark., 2005:Akt;Üstüner ve Ark., 2005:131; TMK M. 273). 20 Kasım 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Millet Çocuk Hakları Sözleşmesinin 20. Maddesinde “Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır. Taraf devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaktır. Bu tür bakım, başkaca benzeri yanında, bakıcı aile yanına verme, evlat edindirme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir.” der. Çocuk Hakları Sözleşmesini dikkate alarak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunun’un 23. Maddesinde ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunun’un 5/1-c Maddesinde haklarında bakım ve koruma kararı verilen çocukların koruyucu aileye yerleştirilmesi öngörülmüştür (ÇHS, 1989; SHÇEK,1983; ÇKK,2005). Koruyucu aile hizmetine özgü 1984 yılında Koruyucu Aile Yönetmeliği çıkarılmış, bu yönetmelik 1993 yılında yeniden düzenlenmiştir (Erol ve Ark., 2005:Akt; Üstüner ve Ark., 2005:131). 2012 yılında 28497 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak

koruyucu aile hizmetinin hizmet modelleri arasında daha da öncelikli hale gelmiştir. Kısa veya uzun vadeli, bedelli veya bedelsiz olarak çocuk bakımını üstlenen, çocuğun aile ortamında yaşamasını sağlayan, öz anne-baba yerini tutabilecek aileler veya kişilere koruyucu aile denir (Yalçın, 2011:37). Koruyucu aile bakımı, çocuğa öz ailesi tarafından bakılamadığı buna bağlı olarak çocuk hakkında bakım tedbiri kararı verilmiş olup evlat edindirilmesinin mümkün olmadığı ya da uygun olmadığı durumlarda bir aile yanına geçici veya devamlı bir süre içinde bakımının sağlanmasıdır (Üstüner ve Ark., 2005:131).

Koruyucu aile yönetmeliğinin 4. Maddesinde 4 ayrı koruyucu aile modeli tanımlanmıştır.

1. *Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli*; veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana-baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.
2. *Geçici Koruyucu Aile Modeli*; acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için, temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birimi ve İkinci Kademe Eğitimi almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.
3. *Sürekli Koruyucu Aile Modeli*; öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimlerini Koruyucu Aile Birinci Eğitimi almış ve ailelerin sağladığı bakımdır.
4. *Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli*; özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Koruyucu aile bakımı, batı ülkelerinde kurum bakımına oranla daha yaygın olarak kullanılan bir sistemdir. Korunma ihtiyacı olan çocukların %75'i koruyucu aile yanında yaşarken Türkiye'de bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir (Yazıcı, 2012:505).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 Ocak ayı istatistiklerine göre; koruyucu aile yanında bakımı sağlanan 4.087 çocuk olup 3.333 koruyucu aile sayısı vardır (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/ocak.pdf:29.03.2015>).

Koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocukların Türkiye genelinde az olmasını farklı perspektiflerden değerlendirebiliriz. Öncelikle Koruyucu Aile Yönetmeliğinde 4 farklı aile modeli tanımlanmış olmasına rağmen, Türkiye’de Akraba ve Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli ile Süreli Koruyucu Aile Modelinin yaygın olduğu uygulamalarda görülmektedir. Kurum bakımına alınmış ancak akraba koruyucu aile modeli ile bir aileye sahip olabilecek çocukların öncelikle yararlandığı hizmettir. Burada önemli olan eğer çocuk hakkında koruma kararı verilmişse, ileriki yaşlardaki çocuklar için nakdi yardımla aile dönüşünün yapılması yerine koruyucu aile hizmeti ile akraba aileye döndürülmesidir. Süreli koruyucu aile modelinin daha yaygın olması, bakım tedbirli çocuğun ailesine dönmemesinin mümkün ya da uygun olmaması ve uygun bir koruyucu aileye yerleştirilmişse, herhangi bir sorunla karşılaşılmaıssa çocuğun 18 yaşına kadar koruyucu ailede kalmasının sağlanmasıdır.

Geçici koruyucu aile modeli, kısa bir zaman dilimine işaret etmesi nedeniyle dezavantajları olduğu kabul edilmektedir. Ailede yaşanan bir kriz durumunda çocuğun kriz çözülene kadar sorun ortamından ayrı kalması ya da özellikle çiftlerin boşanma süreçlerinde çocukların örselenmesi nedeniyle yine çocukların bu gibi çatışmalardan ayrı kalması daha az etkilenmelerini sağlayabilir. Ancak çocukların, yeni bir ailenin yaşam tarzına uyum göstermek zorunda kalması, sorun yaşandığında başka bir kurum ya da aile sisteminin içine girmek zorunda kalması sorgulanabilir. Diğer bir yandan geçici koruyucu ailenin çocuk-ebeyevn ilişkisine zarar verebileceği de ve biyolojik aile ile çocuğun yeniden birleşmesinde beklenmedik sorunlar doğurabilir.

Geçici koruyucu aile gibi, uzmanlaşmış koruyucu aile sayısının da diğer iki aile modelinde göre daha azdır. Uzmanlaşmış koruyucu ailede, lisans mezunu olmama durumunda birinci ve ikinci kademe koruyucu aile eğitimlerini almış olmalarının öncelikli olması bu model için başvuru yapan ya da uygun olan koruyucu aile sayısını azaltan bir etkidir. Diğer bir yandan uzmanlaşmış koruyucu ailelerin daha özel çocuklara hizmet vermeleri için planlanmış olmasına rağmen bu modelde koruyucu aile

olmak için başvuru yapan aile sayısının az olması, suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların bu hizmet ten yararlanması önünde yatan engellerden birisidir.

Koruyucu aile hizmeti, çeşitli nedenlerle kurum bakımına yerleştirilen çocukların, fiziksel ve psikososyal gelişimlerinin sağlıklı olması, çocukların eğitim hayatlarına katılmalarını, yeteneklerini ve becerilerini geliştirmek amacıyla çocuk refah alanında geliştirilen bir hizmet modelidir (Yalçın, 2011:37). Kurum bakımına alınan çocukların öncelikle biyolojik ailesine döndürülmesi planlanmaktadır. Ancak çocuk aileye döndürülemediğinde koruyucu aile modelinin denenmesi ve biyolojik ailelerin bu hizmet modelini bir kere kabul etmesi, çocukların uzun süre koruyucu aile yanında kalmasına neden olabilir.

Lopez ve arkadaşları 2012 yılında yaptıkları araştırmalarında, koruyucu aile hizmetinde kapanan dosyaların sonuçları üzerinde değerlendirme yapmışlardır. Çarpıcı sonuçlardan birisi koruyucu ailede olan çocukların beşte birinin biyolojik ailesine döndürülebildiği ve bu değerlendirmenin akraba koruyucu aile olmayan modellerde daha az olduğudur. Çocuğun biyolojik ailesi ile yeniden birleşmesini etkileyen yedi faktörden bahsedilmektedir. Çocukların kaç yaşında olduğu, akraba bakımında aile ile işbirliği, ailede madde bağımlılığı, alkol bağımlılığı nedeniyle ihmal, koruyucu ailedeki çocuğun biyolojik ailesi ile görüşmesi, kısa süreli koruyucu aile bakımı ve biyolojik aile ile işbirliği, ebeveyn yokluğu (hükümlülük gibi) gibi faktörler çocuğun ailesi ile yeniden birleşme olasılığını olumsuz etkilemektedir. Buna göre koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuğun aileye dönmesinde;

1. *Çocuğun Özellikleri*; eğer çocuğun özel bakıma ihtiyacı varsa, çocuğun duygusal-davranışsal bozuklukları varsa ve çocuk çok küçük yaşta ya da çok ileri bir yaşta ise biyolojik aile ile yeniden bir araya gelmesi zorlaşmaktadır.
2. *Biyolojik Ailenin Özellikleri*; eğer aileler ekonomik olarak dezavantajlı ise, tek ebeveynlilik, yoksulluk, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, çocuk ihmali var ise çocukları ile bir araya gelmeleri zorlaşmaktadır.
3. *Çocuk Koruma Süresi*; koruma süresinin uzaması çocuklar ile biyolojik ailelerin bir araya gelmesini etkileyen en büyük faktörlerden birisidir. Eğer çocuk 3 haftadan daha uzun bir süre koruma sisteminin içinde biyolojik aileden ayrı kalmışsa, aileye dönüşte verimli, olumlu sonuçların alınma şansı azalmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre biyolojik aile eğer bir kere çocuğunu koruyucu aile sistemine bırakmış ve bunu kabul etmişse, koruma sürecinde biyolojik aileler iş birliğine açık olmayabilir (Geen,2002).

Koruyucu aile hizmeti, çocukların kurum bakımında kalmasını önleyen ve bir aile ortamında yaşamasına fırsat sunan bir yapılanma olmasıyla birlikte koruyucu aile sistemine dahil olan biyolojik ailenin, koruma kurumlarının ve koruyucu ailelerin aynı amaç için hareket etmeleri gerekmektedir.

2.1.2.3. Evlat Edindirme Hizmeti

Çocuk, ailelerin soylarının devamını sağlayan ve toplumların geleceğine işaret eden bireyler olarak görülmektedir. Doğduğu andan itibaren büyük bir sorumluluğu çoktan üstlenmiş olan çocuklar için, ailelerin planladığı gibi gelecek, o kadar da güzel olmayabilir. Özellikle yaşamda yalnız bırakılmış çocuklar için gelecek daha riskli bir zaman dilimidir. Çocuklar, savunmasız kalabileceği grup ve çevrelerden korunması, kendi yaşamlarını inşa etmeleri için çeşitli yönlerden desteklenmesi gerekmektedir. Aile yanında verilen hizmet modelleri içerisinde, çocukların biyolojik ailelerine döndürülmesi ya da koruyucu aile olarak belirlenen kişilerin yanında desteklenmelerinin yanın sıra, hiçbir zaman bir aileye sahip olamayacak ya da anne babası tarafından kabul edilmeyen çocukların da bir aileye sahip olması için evlat edindirme hizmeti önemli bir yere sahiptir. Özellikle, aileleri tarafından kabul edilmeyen, aile birlikteliği dışında doğan çocuklar, terk edilen çocuklar, enstest nedeniyle dünyaya gelen çocuklar bu hizmetten yararlandırılabilir.

Bir çocuğun bir aileye hukuki yolla evlat olarak dahil edilmesi yasalarda evlat edindirme olarak geçmektedir. Toplumsal olarak da bakıldığında özellikle çocuksuz bir aileden söz ediliyor ise o ailenin çocuk hasretinin giderildiği daha ön plana çıkmaktadır. Bu hizmetin tarihsel gelişimine de bakıldığında; evlat edinme dini, siyasi, ekonomik, psikolojik, sosyal ve ahlaki amaçlar içerisinde daha çok evlat edinen ailenin, evlat özlemini giderme, ailenin soyunun devam etmesi yönünde işlev görmüştür (Işık ve Akyüz, 1995:Akt; Yazıcı, 2013:187). Bu bakış açısının zamanla değiştiği, evlat edindirme hizmetinin aslında korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik bir hizmet olduğu, ailelere uygun çocuğu bulmak anlayışından öte çocuğun sağlıklı gelişimini sağlayabilecek ailenin olması gerektiği anlayışı kabul görmüştür.

Türkiye’de korunma ihtiyacı tespit edilen çocuk için evlat edindirme hizmetini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yerine getirilmektedir. Evlat edindirme yasal olarak ilk defa Türk Hukukuna 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinde geçmiş olup 4721 sayılı Medeni Kanun ile farklı koşullara bağlanarak günümüzde uygulanmaktadır (Atalay, 2008:3) 4721 sayılı Kanunun Dördüncü Ayrımı Evlat Edindirme işlemlerini 305 ve 320. Maddeleri arasında açıklamaktadır. Aynı Kanunun İkinci Kısmı 282. Maddesinde soy bağının evlat edinme yoluyla da kurulabileceği ifade edilir (TMK, Madde 282). Evlat edindirme hizmeti Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edindirme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Küçüklerin Evlat Edindirilmesine İlişkin Tüzük ve bunlara bağlı olarak yayınlanan Genelgeler gereği olarak yürütülmektedir (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/>, 06.04.2015).

Kurum bakımına alınmış çocukların, özellikle küçük yaşta olup, ailesine döndürülemeyecek durumdaki çocuklar evlat edindirme hizmetinden yararlandırılabilir. Bu hizmetten yararlanabilecek çocuklar, ailelerin kendi müracaatları sonucunda yapılan sosyal incelemeler sonucunda tespit edilebileceği gibi, terk edilmiş ve kolluk tarafından kuruluşa bırakılan, enstest birliktelik sonucu ya da gayri resmi birliktelik sonucu dünyaya gelen müracaatlar ve ihbarlar sonucu ulaşılabilen çocuklar da olabilir. Öncelikli olan, çocuk hakkında bakım tedbiri kararı alınmış olması ve aileye ya da yakın çevreye döndürülemeyecek olması, bu profildeki çocukların evlat edindirilmesi yönünde bir hizmet sunumuna başvurulmasıdır. Hakkında bakım tedbiri alınan her çocuk evlat edindirme hizmetinden yararlanma hakkına sahip olmasına rağmen, bu hizmetin gerçekleşebilmesi için 4721 sayılı Kanun’a göre şekil olarak Madde 309’da belirtildiği gibi ana ve baba rızası ya da Madde 310’da açıklandığı gibi rızanın aranmaması kararının olması zorunludur. Rıza küçüğün doğumundan altı hafta geçmeden önce verilemez. Rıza aranmama kararı ebeveyn yokluğunda, ebeveynin bilinmediğinde ya da ayırt etme gücünden sürekli yoksunluğunda; küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yerine getirmediğinde verilmektedir. Buna ek olarak örnek vakalara bakıldığında enstest ilişki sonucu dünyaya gelen bebeklerde ebeveyn rızasının aranmaması konusunda hakim takdir yetkisini kullanabilmektedir.

Bir ailenin evlat edinmek üzere başvurusun kabul edilmesi ve evlat edinme işleminin başlatılabilmesi için bazı kriterlere uyması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi

çocuklar için en uygun ailenin seçimi önemlidir. TMK'nın Madde 306 ve 307. Maddesinde: evlat edinen çiftlerin ancak birlikte evlat edinebileceği, eşlerin en az beş yıl evli olmaları veya otuz yaşını doldurmuş olmaları; tek başına evlat edinen kişinin ise otuz yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Evlat edinecek eşlerin veya kişinin, evlat edinilenden en az 18 yaş büyük olması gerekmektedir. Evlat edinen ile evlat edinilen arasından en fazla 40 yaş olması gerekmektedir. Yaş aralıklarına bakıldığında bireyin gelişim dönemleri dikkate alınmış olduğu, çocuk ile aile arasında kurulacak ilişkin kaliteli olması hedeflendiği anlaşılmaktadır (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/>, 06.04.2015). Evlat edindirme işleminin tamamlanması ile ana babaya ait olan haklar ve yükümlülükler evlat edinene geçer ve kan bağı ile sağlanan soy bağından kaynaklı tüm haklar evlat edinilen çocuk içinde hukuki soy bağı ile sağlanmış olur. Evlatlığın haklarının zedelenmemesi için, çocuğun nüfus kaydı, hem biyolojik ailesinin hem de hukuki soy bağı ile bağlandığı ailesin kütüğü arasında her türlü bağ kurulur, kesinleşmiş mahkeme kararı iki nüfus kütüğüne de işlenir (TMK). Bu işlemten sonra kesin olarak hukuki soy bağı kurulmuş olup evlat edindirilme işlemi sonlandırılmıştır.

Çocuk refah alanında ülkelerin kendi kanun ve düzenlemeleri olmasının yanında uluslar arası sözleşmelere bağlı kalınması gerekmektedir. Lahey Ülkeler Arası Evlat Edindirme Sözleşmesi gereği ülkeler arası evlat edindirme işlemi yapılabilmektedir. Johsan ve ark. (1998)'a göre Çin hükümetinin nüfus politikası gereği hane halklarının bir çocuk ile sınırlandırılması ülkede çocukların evlat edindirme hizmetine daha uygun hale getirmekte, özellikle kırsal bölgede doğan ikinci üçüncü kız çocukları uluslar arası evlat edindirme hizmetinden yararlandırılmaktadır Çin nüfus politikası gereği doğan çocuklarının ülkeler arasında evlat edindirilmesi için girişimlerde bulunurken, başka bir açıdan Latin Amerika'nın yoksul bölgelerindeki ailelerin çocuklarının kronik yetersiz beslenme nedeni ile evlat edindirildiği Birleşik Devletlerin 2013 verilerinde yer almıştır (Jackson ve Ark., 2015:117). Uluslar arası sözleşmeler bu hizmet modeli için geniş bir uygulama alanı sunmasına rağmen bazı örnekler dışında evlat edindirme hizmetinin ülkeler arası platformda daha az uygulanmaktadır. Bunun en öncelikli sebebi olarak evlat edindirilmeye uygun olan çocuğun farklı bir ülkede evlat edindirilmesidir. Buna ek olarak ülke politikaları, sosyal damgalanma, kültür ve değer farklılıkları gibi sebepler ülkeler arası evlat edindirme hizmetini etkilemektedir (Jackson ve Ark., 2015:119).

Evlat edindirilme sürecinde başvuran ailelerin evlat edinmeye uygun olduğuna karar verilmesi, biyolojik ailenin rızasının alınması ya da aranmamasına karar verilmesi bu sürecin öğeleri iken, asıl hizmetin merkezinde olan çocuğun refahı önemlidir. Özellikle küçük sıfır yaş gurubundaki bebekler evlat edindirme hizmetinden yararlanırken, daha ileri yaş grubunda olan çocukların evlat edindirilecek aileleri ile uyumları çocuğun mutluluğun temel kaynağını oluşturacaktır. Bu noktada bu süreci değerlendirebilecek çocukların görüşlerinin alınması temelde yer almaktadır. Evlat edindirilme algılama ve anlama yetisi gelişmiş çocuklar için baş edebilmesi güç bir durumdur (Fenton Glyn, 2014: 135). Evlat edindirilmeye aday çocukların tercih hakkı bu süreçte dikkate alınması gereken bir husustur.

2.1.3. Kurum Bakımı İle Verilen Hizmetler

Yaşlı engelli ve çocuk refah alanında kurum bakımı en çocuk bilinen ve tarihsel süreçte en yaygın olan hizmet modelidir. Dezavantajlı gruplar için öncelikli olarak fiziksel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik geliştirilen bu model, geçmiş tarihte kültürel değerlerden beslenip vakıflar aracılığıyla ortaya çıktığı bilinmekle birlikte, zamanın ve olayların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için devlet politikalarında yerini almıştır.

Çocuk refah alanında korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan kurum bakımı hizmetinin tarihi 1868 yılına kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerde kurulan ıslahhaneler ile çocuklar için kurum bakımı hizmeti başlatılmıştır (Can, 2000:52). 1917 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin açtığı ilk çocuk misafirhanesi, kurum bakımına benzer hizmetler sunmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti, bu dönemde çocuk yuvalarına, annesiz, babasız, korunmaya muhtaç çocuklar alınmıştır. 1921 yılında kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1983 yılında 2827 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Gökçearslan Çiftçi, 2009:63). 2828 sayılı kanun ile korunmaya muhtaç çocuk tanımı yapılmış ve bu çocuklara sunulacak hizmetler belirlenmiştir.

2828 sayılı Kanun'un 22. Maddesinde korunma ihtiyacı olan çocuğu tespiti halinde, çocuklar yetkili ve görevli mahkemelerce verilen tedbir kararı ile reşit oluncaya kadar sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmesi için yerleştirilir ifadesi geçmektedir.

2005 yılında 25876 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Çocuk Koruma Kanunu 2828 sayılı SHÇEK Kanundan farklı olarak iki farklı odak gruba işaret etmiştir. Korunma ihtiyacı olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk tanımı yer almıştır. Kanunda Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerini çocuk hakkında karar verici yetkili mahkemelerdir. Kanunun 5. Maddesinde çocuklar hakkında yetki merciinden talep edilebilecek tedbirler çocuk haklarına dikkat çekici niteliktedir. 5. Maddede yer alan tedbirler aşağıdaki gibidir.

- a) *Danışmanlık Tedbiri*; çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunların çözümlerinde yol gösterme amaçlı olarak mahkemenin verdiği karar sonucunda uygulanır. Danışmanlık tedbiri, aile ve çocuk arasındaki iletişim sorunları, ailelerin kriz yönetimleri, çocukların problem çözme becerileri ve sapan davranışı iyileştirmeleri yönünde önemlidir. Bu noktada danışmanlık tedbirini uygulanması ile görevlendirilen sosyal çalışma görevlilerinin aile-çocuk sistemi, gelişim dönemleri ve problemleri konusunda donanımlı olması ve hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir.
- b) *Eğitim Tedbiri*; çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut özel sektöre ait işyerine yerleştirilmesine mahkemece karar verilir. Aileleri tarafından okula gönderilmeyen, uzun süre devamsızlık yapan çocukların öğrenime devamını sağlamak, aile ile birlikte çocuğun okula devamını sağlamak ya da öğrenim çağında olmasına rağmen okula devam etmeyen çocukların meslek edindirme ve çıraklık kurslarından yararlanmalarını sağlamaktır.
- c) *Bakım Tedbiri*; çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesidir.
- d) *Sağlık Tedbiri*; çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasını sağlamaktır. Sağlık Tedbiri ailesinde kronik rahatsızlığı olan ya da çocuğun kronik rahatsızlığı olması,

madde bağımlısı olması, psikiyatrik tedaviye ihtiyacı olması gibi durumlarda mahkemeden talep edilir.

- e) *Barınma Tedbiri*; barınma yeri olmayan, çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaktır. Barınma tedbiri ile kadınların kadın konukevlerinde çocukları ile birlikte (kız çocukları ve 13 yaş altın erkek çocukları ile birlikte kalabilirler) kalmaları sağlanmasının yanında 17 yaşını doldurmak üzere olan çocuklar içinde barınma tedbiri tercih edilebilir.

Koruyucu-önleyici tedbirlerin çocukların doğduğu yaşam alanında desteklenmesi, aile ve çocuğu güçlendirmeyi amaçlaması, aksi durumda çocuğun devlet koruması altına alınması bakış açısı çocuk refah alanındaki açılımları desteklemiştir. Bu bakış açısıyla zorunlu olmadıkça, aile ve çocuk yaşantısının ve ilişkisinin parçalanmaması yönünde çocuğun iyilik halini artırmak öne çıkmıştır (Şenocak, 2006:180).

2.1.3.1. Koruma ve Bakım Hizmeti

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu ile birlikte 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanabilecek koruyucu ve önleyici hizmetler belirlenmiştir. 2828 sayılı Kanunun 22. Maddesi gereğince çocuklar hakkında verilen korunma kararını ve 5395 sayılı Kanunun 5/1-c Maddesince verilen bakım tedbiri kararının ayrıca açıklanması bu araştırmanın amacına hizmet edecektir.

Çocuk ve ailenin birlikteliğinin korunması için tüm çalışmaların yapılmasına rağmen, çocuğun aile yanında kalmasındaki risk faktörlerin giderilememesi, ailenin bu konudaki istekliliğinin olmaması çocuğun bakım ve sorumluluğun ihmal etmesi ve çocuğu istismara açık hale gelmesinde rol oynaması durumunda çocuğun biyolojik ailesinden alınması zorunluluğu doğmaktadır. Çocuğun ailesi dışında başka yöntemlerle bakımının ve korunmasını sağlayan hizmetlerin hepsine alternatif hizmetler denilmektedir (Beter, 2010:86). Bu hizmetlerin hayata geçirilmesi için çocuk hakkında koruma ve bakım kararı alınması diğer hizmetlere yönlendirme açısından gereklidir. Koruma ve bakım kararı alınması çocuğun velayetinden sorumlu kişi ya da kişilerin görevlerini yerine getir(e)mediğine işaret ederken bu sorumluluğu devletin görevlendirdiği kurum ya da kuruluşlara verir.

SHÇEK Kanunun ve ÇKK gereğince hakkında koruma ve bakım kararı verilen çocuklara hizmet sunumu ilk başta çocuk yuvalarında (0-12) ve yetiştirme yurtlarında (13-18) yapılırken, zamanla SHÇEK kanununda yapılan değişikliklerde kurum bakımı hizmetini iyileştirmeye yönelik kuruluşların küçültülmesine ve kuruluşların, çocuğun doğal yaşamına daha uygun hale dönüştürülmesine başlanmıştır. 2005 yılında 0-18 yaş aralığındaki çocukların kalabileceği çocuk evleri; 2007 yılında aynı kanunda yapılan değişikliklerle grup evleri ya da sevgi evleri diye bilenen çocuk evleri sitesi adı altında açılacak kuruluşların tanımlamaları yapılmıştır. 4 Eylül 2009 tarih ve 27339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelikte, 8 Kasım 2010 tarihinde değiştirilen ve eklenen bazı maddeler ile Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri tanımlanmıştır. Bu yönetmelik 29 Mart 2015 tarih ve 29310 sayılı Resmi Gazetede Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin yayınlanması ile yürürlükten kalkmıştır. Bu yönetmelik ile psikososyal destek hizmetini yürüten kuruluşlar Çocuk Destek Merkezi olarak tanımlanmıştır. Kurum bakımı modeline 2015 yılında yapılan değişikliklerle çocuk destek merkezleri eklenmiştir. Çocuk destek merkezleri suça sürüklenen, suç mağduru olan ya da sokaktaki sosyal risklerle karşılaşan çocukların hizmet alabileceği kuruluşlar olarak kanunda yer bulmuştur

Kanun ve hizmetlerde yapılan değişikliklere bakıldığında gün geçtikçe çocuk refah alanında ihtiyaçların farklılaştığı ve karmaşıklaştığı dikkat çekmektedir. Hizmetlerde bu ihtiyaçlara cevap verme doğrultusunda ayrışıp ve çeşitlenmiştir. Hizmet politikalarındaki değişiklikler çocuklara daha iyi bir yaşam alanı sunmak ve aile sistemine benzer oluşumlar geliştirmek olsa da tam olarak bunu sağlayamamaktadır. Biyolojik aileden ayrılmadan ailesi ile ya da akrabası yanında desteklenen çocuklar bu noktada daha şanslı sayılabilir. Diğer bir yandan koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetinden yararlandırılan çocuklarda onlara uygun ailelere yerleştirilmiştir. Ancak bu üç ana hizmet modelinden yararlandırılamayan çocuklar için aynı koşullardan bahsedilemez. Bu çocukların ise sevgi evlerinde ya da çocuk evlerinde kalan ileri yaş grubundaki çocuklar ve uyum problemleri yaşayan çocuklar olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde çocuk destek merkezlerinde kalan istismar mağduru ve suça sürüklenen çocuklar ise aile yanında verilen hizmetlerden yararlanamayan çocuklardır.

Bir çocuk hakkında bakım tedbiri kararının verilmesini gerektiren sebepler arasında cinsel istismar ve suça sürüklenme yer almaktadır. Cinsel istismar mağduru ve suça

sürüklenen çocukların yaşamında travmatik öyküler ve sapan davranışlar çocuğun yaşamını altüst etmektedir. Çocuklar kısır bir döngünün içinde sürüklenmeye maruz kalmaktadırlar. Bakım tedbiri kararı ile çocukları riskli ortamlardan uzaklaştırmak ve koruma sisteminin içine dahil etmek amaçlanmaktadır. Yaşam öyküleri bu çocukların kurum bakımına alınmasını doğurmuş olsa da istenildiği oranda bakım tedbiri ile uygulanabilecek diğer hizmet modellerinden yararlanamamaktadırlar.

2.1.3.2. Psikososyal Rehabilitasyon/Psikososyal Destek Hizmeti

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar hakkında bakım tedbiri alınması takdirde, bu gruptaki çocukların öncelikle psikososyal destek hizmetinden yararlanması planlanır. Psikososyal destek hizmeti ilk olarak KBRM ve BSRM’lerde çocuklara sağlanmış olup yeni bir hizmet modeli olmasına rağmen bu hizmete ilişkin kavram değişikliklerine gidilmiş ve yeni uygulamalar ile geliştirilmeye çalışılmıştır.

2009 yılında 27339 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğinde Psikososyal Rehabilitasyon Hizmeti; “Çocukların bireysel özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak olumlu tutum ve davranış değişikliği yaratmaya, olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan örselenmeyi ve/veya davranış bozukluklarını gidermeye, aile ve sosyal çevre ile uyum sağlanmasına yönelik planlanan ve gerçekleştirilen mesleki müdahale süreçlerdir” diye tanımlanmıştır (KBRM ve BSRM Yönetmeliği, Madde 4/ö).

2015 yılında 29310 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğinde Psikososyal Destek Programı; “Çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak olumlu tutum ve davranış değişikliği oluşturmaya, olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan örselenmeyi veya davranış bozukluklarını sağaltmaya, aile ve sosyal çevre ile uyum sağlanmasına yönelik Genel Müdürlükçe hazırlanan ve hazırlatılan program”dır diye tanımlanmıştır (ÇODEM Yönetmeliği, Madde 3/s).

İki yönetmelik karşılaştırıldığında hizmetin ve bu hizmeti sağlayan kuruluşun isminin değişmiş olduğu görülmektedir. Sunulan hizmetin tanımına göz atıldığında aynı kaldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda psikososyal rehabilitasyon ve psikososyal destek kavramlarını birlikte değerlendirmek anlamlı olacaktır.

Rehabilitasyon ilk tıp dünyasında yerini bulmuş olsa da bireyin manevi olarak da bu hizmete ihtiyacı olduğu kabul edilmiş, klinik yaklaşımdan beslenerek psikososyal rehabilitasyon geliştirilmiştir. Klinik yaklaşımda rehabilitasyon hizmetinin ölçütü, azalan ilaçlar ve artık belirmeyen semptomlar kabul edilirken; psikososyal rehabilitasyonda bireyin güçlenmesi, ruh ve beden bütünlüğünü koruyabilmesi, günlük yaşama aktif olarak katılması gibi günlük yaşamı oluşturan birçok eylem ve davranışı işlevsel bir şekilde yerine getirebilmesi ile değerlendirilebilir.

Psikososyal rehabilitasyon uygulamaları hastane doğuşlu olsa da günümüzde engelli, yaşlı gibi müracaatçı sistemlerinde belirgin olarak yerini alan bir hizmet modeli olmakla birlikte suça sürüklenen ve suç mağduru çocuklar içinde ihtiyaç duyulan ve aranan bir hizmet modeli olduğu anlaşılmıştır. Psikososyal rehabilitasyon, bireyin ihtiyaçlarına yönelik bireyselleştirilmiş, baştan sona bir dizi aktiviteyi içerir (Juvva and Newhill, 2011:179). Sosyal içermeyi geliştirmek için damgalama ve ayrımcılığın etkileri ile mücadele ederek, müracaatçılar ve aileleri ile işbirliği içinde çalışmak psikososyal kurtarmanın anahtarıdır (Juvva and Newhill, 2011:180).

Uluslar arası Psikososyal Rehabilitasyon Derneği, psikososyal rehabilitasyon aktivitelerini dokuz ana kategoriye yayarak tanımlar. Bu alanlar mesleki rehabilitasyon hizmetleri, günlük yaşam becerileri, sosyal beceriler, psikolojik eğitim, finansal yönetim, desteklenen istihdam, eğitim programlarıdır. Bu eğitim ve destek hizmetleri, bireyin var olan güçlerini günden güne daha etkili kullanmasını ve işlevselliği mümkün kılmayı sağlar (Juvva and Newhill, 2011:181).

Psikososyal rehabilitasyon kavramı ayrıntılı olarak açıklandıktan sonra psikososyal destek kavramını da ele almakta yarar vardır.

Birey doğası gereği sosyal bir varlıktır ve doğduğu günden itibaren bir ilişki sisteminin içerisinde. Bu ilişki sistemi içerisinde kendisine ve yaşamına dair anlamlandırmalar kazanır. Bir yere ait olmak duygusunun da buradan beslendiğini söyleyebiliriz. Aitlik duygusu bireye güven kazandırıp birileri için değerli olduğunu hatırlatır. Psikososyal destek kavramı ise bunların tümünü hatta daha fazlasını içermektedir. Aksüllü ve Doğan (2004) sosyal desteği, güç bir durum içindeki bireye aile, arkadaş, komşular ve kurumdan sağlanan fiziksel ve psikolojik bir yardım olarak tanımlamıştır. Sosyal

desteğin duygusal ve araçsal olarak bir paylaşma süreci olduğu çıkarımı yapılabilir (Adams ve Ark., 1996:Akt; Demokan,2009:11).

Caplan (1976), sosyal desteğin duygusal değerinin yanı sıra bilişsel yönüne de dikkat çekmiştir. Caplan’a göre sosyal destek, bireyin karşılaştığı güç durumları kontrol altına alması ile bu güçlüklerle baş etmesini kolaylaştıran sosyal çevresinden gelen geri bildirimdir. Bu geri bildirimlerin, dinlemek, ilginin belirtilmesi, yakınlık ve iletişim kurmak gibi çevreden gelecek davranışlar olabileceği gibi; maddi yardım, çözüm yollarını paylaşmak, stresin kaynağını hafifletecek, azaltacak yaklaşımlarda bulunmak, dolaylı destek olarak kişiye “güçlü olduğunu” söylemek gibi destekleyici yolların da gösterileceği olduğu açıklanmıştır (Akt; Öntaş Cankurtaran, 1998:22).

Sosyal destek ile ilgili tek bir tanımın olmadığı, çeşitli sosyal destek tanımlarının yapıldığı söylenebilir. Ancak sosyal destek ile ilgili yapılan tüm tanımlamalarda; yardım, değer, kabul görme, olumsuzluklara karşı koruma kalkanı niteliği olan psikolojik ve sosyolojik boyutları olan bir kavram olduğuna vurgu yapılmaktadır (Çay, 2015:31).

Sosyal desteğin varlığı ve niteliği bireyin uyum ve iyilik halini etkilemektedir (Aycan ve Eskin, 2005:454). Psikososyal rehabilitasyon ve psikososyal destek kavramları farklı alanlardan doğmuş olmasına rağmen insanı ve iyilik halini odağına alan iki kavramdır. Rehabilitasyon kavramının tıp bilimi kökenli olması nedeni ile psikososyal rehabilitasyon kavramının anlaşılmasında ve kabul edilmesinde bazı güçlükler yaşandığı düşünüldüğünden kavram iyileştirilmesine gidildiği ve daha bilinir bir kavramın tercih edildiği düşünülmektedir. Psikososyal destek hizmeti çocuklara verildiği için çocuklar daha önce hiç karşılaşmamış olabilecekleri rehabilitasyon kavramından öte psikososyal destek kavramını daha iyi anlamlandırabilirler. Bu kavram değişikliğinin, çocuklara sunulan bu hizmette çok yeni olması nedeni ile iki kavramın da bir “iyileşme” sürecine işaret ettiği düşünüldüğünden bu çalışma içerisinde iyileşme kavramına psikososyal destek kavramı yanında sıkça başvurulmuştur.

Psikososyal destek sosyal hizmet uygulamasının önemli bir parçasıdır. 5395 sayılı Kanun ile hakkında bakım tedbiri kararı verilen her bir çocuğun psikososyal desteğe ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çocukların kendilik değerlerini anlayabilmeleri ve kendilerini koruma gücünü hissedebilmeleri sağlandığında koruma ve bakım hizmetinin

dışına çıkılabildiği anlaşılabılır. Psikososyal desteğin temelinde bu olmasıyla birlikte bu değişim ve fark edişe yol açmak; cinsel istismar, şiddet ve suçla sürüklenme öykülerinde daha zordur. Bu bağlamda psikososyal destek çocuk destek merkezleri dışındaki kuruluşlarda farklı bir bağlamda değerlendirilebilir. Psikososyal destek ÇKK ve SHÇEK Kanununda ilgili bir maddede açıkça belirtilmemiştir. Ancak bu hizmetin temel alan ÇODEM Yönetmeliğinde açıkça yer almıştır.

Bir çocuk ister istismar veya suç öyküsü isterse ebeveyn yokluğu, ihmal nedeniyle kuruma yerleştirilsin onun açısından bir değişim yaşanacaktır. Burada çocuğun kuruluşa gelişinden sonra beklenen, olumlu bir değişim ve iyileşme -daha iyi bir yaşama sahip olma- sürecidir. Çünkü iyileşme gelecekteki iyimserliği temsil eder. Çoğu savunucu ve bilim adamı, insanın yaşamı boyunca karşı karşıya kaldığı zorlukların, iyileşmeye uyum sağlamak, yeni duruma uyum sağlamak için gerekli olduğuna inanır. Söz konusu çocuklar da bir uyum sürecinden geçmektedir. William Anthony (1993) günümüzde de geniş çapta kabul gören iyileşme tanımını şu şekilde yapmıştır: “İyileşme son derece bireysel olan, rollerin, becerilerin, amaçların, duyguların düşüncelerin, davranışların, değerlerin değişime uğradığı tek süreçtir. Bu süreci kısıtlayan hastalıklar, sorunlar olmasına rağmen, yaşama katkıda bulunmanın, memnun ve umut dolu bir yaşam için tek yoldur. İyileşme, yıkıcı yaşam olayları ve zihinsel hastalıkların etkisinden öte, bir kişinin yaşamında yeni anlam ve amaçlar geliştirmesini içerir.”

Psikososyal destek hizmeti sosyal hizmet mesleği ile oldukça bağlantılıdır. Psikososyal vaka çalışması sosyal hizmetin önemli bilgi temeli bileşenlerindendir. Sosyal hizmet, alan ve vaka çalışması ile tanınan bir meslek olduğu için psikososyal destek hizmeti sosyal hizmet açısından önemlidir. Çünkü sosyal hizmet için psikososyal vaka çalışması, yalnızca psikolojik boyutu ile değil, aynı zamanda birey ya da ailenin sosyal çevresi ve koşulları değiştirme çabalarını içermesiyle de ilgilidir (Thomson, 2013:100).

2.2. PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ VERİLEN ÇOCUKLAR

Korunma ihtiyacı olan çocuklar ve özel müdahalelere ihtiyaç duyan çocuklar 1983 yılında resmi gazetede yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanun’da “Korunmaya Muhtaç Çocuk” olarak tanımlanmıştır. Geçmişte kimsesiz veya yoksul olarak adlandırılan çocuklara yönelik kavramsallaştırmaya eş zamanlı olarak, yoksul ve kimsesiz olmayan çocukların da korunma ihtiyacının anlaşılması için

korunmaya muhtaç çocuk tanımı yapılmıştır (Salim, 2011:14). Uzun bir dönem çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet modelleri ve kurumlar geliştirilse de çocuk alanında büyüyen sorunlarla birlikte çocukların yiyecek ve barınmanın dışında da desteklenmeleri gerektiği fark edilir ve görünür olmuştur.

20. yüzyılda kabul gören çocuk paradigması üç temel ilkeye dayanmaktadır. Birincisi, çocuklar yetişkinlerden farklıdır ve çocuklar özel bir biyolojik dönemi oluşturur; ikincisi, çocukluğun yetişkinliğe hazırlanması gerektiği; üçüncüsü ve sonuncusu, çocukların yetiştirilmesinin, geleceğe hazırlanmasının sorumluluğunun yetişkinlere ait olduğudur (Tan, 1994 Akt; Salim, 2011:9). Bukatko ve Daehler'e göre, eskiden genelde yetişkinlerin dünyasında görülene pek çok sorun artık çocukların dünyasında var olmaya başlamıştır Alkolizm ve uyuşturucu, cinsel ilişki, şiddet, artık çocuk ve ergenler arasında yetişkinler kadar çok görülmektedir.

Psikososyal destek hizmetinin birincil amaç olduğu Çocuk Destek Merkezlerinin incelemek ve işleyişleri hakkında bilgi vermek bu noktada yerinde olacaktır.

2.2.1. Çocuk Destek Merkezleri

2828 sayılı Kanunun 3. Maddesinin b Fıkrasında anne ve babası olmayan, belli olmayan ya da terk edilen çocuklar tanımlanırken b fıkrasının 4. Bendinde ihmal ve istismar edilen çocuklara vurgu yapılmaktadır (SHÇEK Kanunu, Madde 3). 5395 sayılı Kanun'un 3. Maddesin a/1-2. Fıkrasında ihmal ve istismar edilen suç mağduru çocuk ve suça sürüklenen çocuk tanımaması yapılmıştır (ÇKK, Madde 3 a/1-2). Günümüzde, korunma ihtiyacı olan çocuk tanımında yer alan ve 2828'de açıklanan gerekçeler ile kurum bakımına alınan çocuklarda cinsel istismar veya suça sürüklenme nedeni ile kurum bakımına alınan çocuk sayısı artmaktadır. Bu artışın devam etmesi ve korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan hizmetlerin değişime uğraması sonucu 04 Eylül 2009 tarih ve 27339 sayılı Resmi Gazetede Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği Bakanlık tarafından yayınlanmıştır. Aynı yönetmelikte 8 Kasım 2010 tarihinde yapılan değişiklikler 27753 sayılı sayılı Resmi Gazete yayınlanmıştır. 29 Mart 2015 tarihli 29310 sayılı Resmi Gazetede Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğinin yayınlanması ile yukarıda belirtilen Yönetmelikler yürürlükten kalkmıştır.

Yönetmeliğinin 1. Maddesinde Çocuk Destek Merkez'lerin amaç ve kapsamı şu şekilde tanımlanmıştır: “Bu yönetmeliğin amacı suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklarda psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlere, Bakanlığa bağlı olarak geçici süre ile hizmet veren Çocuk Destek Merkezlerinin çalışma usul ve esasları ile hizmet standartlarını belirlemektir.”

Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğinde hizmetlerde ihtisaslaşmaya yer verilmiştir. İhtisaslaşma, çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşam, yaş, cinsiyet ve ihtiyaçlarına uygun olarak merkezlerin yapılandırılmasıdır (ÇODEM, Madde 3/k).

Bir önceki başlık altında da açıklandığı gibi KBRM ve BSRM Yönetmeliğinde psikososyal rehabilitasyon kavramı kullanılırken, ÇODEM Yönetmeliğinde psikososyal destek kavramı kullanılmıştır. psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar olarak; suça sürüklenen veya suç mağduru çocuk, 5395 sayılı Kanun'da olduğu gibi açıklanmıştır. Diğer bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan suça sürüklenen ve cinsel istismara maruz kalan yani suç mağduru çocuklar, psikososyal destek hizmetinin tüm boyutlarından yararlandırılması amaçlanan hedef grubu oluşturmaktadır.

ÇODEM'de çalışan meslek gruplarına bakıldığında Yönetmelikte danışman tanımlaması yapıldığı görülmektedir. Psikososyal destek hizmetinin uygulayıcısı olarak sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, sosyoloji, rehber öğretmen ve psikolojik danışmanlık bölümü mezunu kilerinin danışman olarak görev yapabileceği belirtilmiştir. Merkeze kabul edilen her bir çocuk için görevlendirilen, çocuğun merkeze uyumunun sağlanması amacıyla çocuğu takip eden ve çocuk hakkındaki mesleki çalışmayı yürütecek kişiler yukarıda yer alan meslek gruplarından birisi olabilir. Merkezlerde fiilen yararlanan en fazla 10 çocuğa bir danışman verilmesi ön görülmüştür.

Sosyal hizmet disiplininde doğal olarak getirdiği kriterlerden birisi, her çocuğun özel olması ve biricik olmasıdır. Bu anlayış ile psikososyal destek süreci her çocuk için ayrı ayrı planlanmaktadır. Her çocuk hakkında kuruluşa kabulünden sonra çocuk hakkında hizmet planlaması yapılır ve çocuğun iyileşmesine basamak oluşturacak hedeflerle hareket edilmektedir. Çocuk hakkında müdahale belirlenirken çocukların geliş nedenleri, yaşadığı örselenmenin etkisi, kişisel özellikleri, psikososyal durumları, aile

durumları ve mahkemenin çocuk hakkında almış olduğu karar göz önünde bulundurulmaktadır (ÇODEM Yönetmeliği,2015:Madde 14).

Çocukların ilgilerine yönelik olarak uğraş yapabilecekleri, meslek edinebilecekleri, yeteneklerini geliştirebilecekleri en yakın halk eğitim veya meslek eğitim merkezlerine yönlendirilmeleri veya merkezde bu faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği bölümlerin oluşturulması önemlidir. Her bir çocuk kuruluşa göre daha dinamik bir ortamdan gelmektedir. Çocukların, hem beceri kazanma hem de zihinsel olarak dinginlik kazanabilecekleri zamana ihtiyaçları vardır. Ancak gelişim döneminin en hareketli ve çatışmalı bu diliminde çocukların herhangi bir şeyle meşgul olmaları enerjilerini olumlu şekilde kullanmaları sağlayabilir.

Çocuğun Merkezde geçireceği bir günü planlanırken, katılması gereken psikososyal destek programı çerçevesindeki çalışmalar, etüt, eğitsel ve sportif faaliyetler, oyun, eğlenme, dinlenme, kişisel ve genel kullanım alanlarının tertip ve düzenine ilişkin sorumluluklar dikkate alınır. Çocukların kişisel, duygusal, bedensel, bilişsel eğitsel gelişimlerini desteklemek ve okul başarılarını arttırmak amacıyla yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik öfke kontrolü, stresle başa çıkma, çatışma ve problem çözme, iletişim ve geleceğini planlama ve benzeri becerileri kazanmalarını sağlama sürecin amaçları içerisinde yer alır. Çocukların spor, müzik, tiyatro, resim ve diğer etkinliklerden, kamu kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek kurslardan yararlanmaları ve her çocuğun en az bir faaliyete aktif katılması, sorumluluk alması beklenir (ÇODEM Yönetmeliği,2015: Madde 17).

Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğinde tanımlanan psikososyal destek programları, çocukların öykülerinde yer alan olumsuz deneyimlerinin onlarda yarattığı travma etkilerini azaltmak, bunun sonucunda meydana gelen davranış bozukluklarının iyileştirilmesi ve çocuğun ailesi, çevresi ile birlikte desteklenmesini amaçlar. Çocukların merkezde kalış süreci çocuğa uygulanacak psikososyal destek süreci ile sınırlı olması, iyileşme süreci tamamlanan çocukların sosyal hizmet modellerinden yararlandırılması öngörülür. Merkezlerde kalan çocuğun bireysel özelliklerine ve durumuna uygun olarak üç aylık, altı aylık veya azami bir yıllık psikososyal destek programı uygulanır. Bu süreçte çocuklarla ilgili vaka tartışma ve değerlendirme

toplantılarında yapılan değerlendirmeler sonrasında ve çocuğun özel durumu nedeni ile program altı ay daha uzatılabilir (ÇODEM,2015:Madde 15).

ÇODEM yönetmeliği 29 Mart 2015 tarihinde resmi olarak yayınlanmıştır. Yönetmelikte sözü edilen psikososyal destek programının bileşenlerinin önemli bir bölümü 2014 yılının Temmuz ve Eylül aylarında geliştirilen Anka Programının oluşturduğunu söyleyebiliriz. ÇODEM yönetmeliği ile birlikte tüm ÇODEM’lerde uygulanmak üzere bu program geliştirilmiştir. Programın amacı koruma ve bakım altındaki çocuklara yönelik psikososyal destek ve müdahale programı geliştirmektedir. Bu programla birlikte ilgili kuruluşlardaki meslek elemanları, sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan her meslek elemanı, Anka Programı uygulayıcı eğitimlerine katılmıştır. Bu süreçte bu eğitimi alan kişilerin başka kurum veya kuruluşlara görevlendirilmemesi ön görülmüştür. Kuruluşlara yeni gelen meslek elemanları için dönem dönem eğitim programları devam ettirilmiştir.

Programın oluşturulmasında temel olarak sosyal öğrenme teorisi paradigma olarak kabul edilmiştir. Program süreçleri risk, ihtiyaç, uygunluk modeline göre planlanmıştır. Bilişsel davranışçı terapi, farkındalık temelli terapiler, diyalektik davranış tedavisi programın bilişsel yaklaşımları olarak öne çıkmaktadır. Programın geliştirme sürecinde belirli bir süreç takip edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 30 personelinin katıldığı bir ihtiyaç analizi çalıştay yapılmıştır. Bu çalıştayın sonucunda elde edilen fikirler doğrultusunda taslak materyal oluşturulmuştur. Taslak materyalin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için ayrı bir çalıştay düzenlenmiştir. Programın önemli bir bölümünü oluşturan bireysel risk değerlendirme formu 360 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı personeli tarafından uygulanmış ve bir pilot araştırma yapılmıştır. Ayrıca grup çalışmaları için bir pilot uygulama düzenlenmiş, her grup çalışması en az iki uygulamada değerlendirilmiş çocuklara uygunluğu ve kurumda uygulanabilirliği test edilmiştir. Pilot uygulamadan elde edilen bilgiler başka bir çalıştayda tartışılmıştır. Çalıştaylardan elde edilen geri bildirimlerle program son haline getirilmiştir. Programın uygulandığında 7 ana başlık ön plana çıkmıştır. Öncelikle her çocuk için bireysel risk değerlendirmesinin yapılması programın başlangıcını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra destekleyici ortam bileşenleri, bireysel danışmanlık ve aile çalışmaları, destekleyici personel için yaklaşım ilkeleri, krize müdahale kuramsal yaklaşımları programın bileşenlerini oluşturmaktadır.

Yukarıda belirtilen başlık bileşenleri ile birlikte uygulama şu şekildedir. Kuruma gelen her çocuk için 10 gün içerisinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Yönetim Bilişim Sisteminde yer alan BİRDEF(Bireysel Risk Değerlendirme Formu) doldurulması gerekmektedir. Bunun sonucuna göre her çocuk için risk-ihtiyaç durumu belirlenecektir. Buna göre çocuk hakkında uygulama planı hazırlanması beklenmektedir. Çocuk risk-ihtiyaç durumuna göre grup çalışmalarına katılacak ve/veya bireysel danışmanlık alacaktır. Bu süreçte çocuğun durumuna uygun aile çalışması yürütülmesi beklenmektedir. Tüm bu çalışmalar destekleyici ortam ve temel danışmanlık becerileri ile sağlanmalıdır. 3 ayın sonunda BİRDEF izleme raporu doldurulması gerekmektedir. Bu raporlar beraber çocuğun 3 aylık süreci değerlendirilip yeni müdahaleler belirlenmelidir. Bu noktada BİRDEF nedir sorusu üzerinde durulması yararlı olacaktır.

BİRDEF ile belli amaçlar belirlenmiştir. Buna göre her çocuk için erken, doğru, güvenilir, risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapılmalıdır. Kurumlar ve uzmanlar arasında standardı sağlamak, risk ve ihtiyaçlara göre müdahale belirlemektedir. Özellikle standardı sağlamak için BİRDEF'in oluşturulması bunun bir ihtiyaç olduğunun fark edilişi olarak görülebilir. Öyle ki bir çocuğun sürece devam edip etmeme durumu, meslek elemanlarının bireysel beceri, istek ve donanımına göre şekillenen bir psikososyal destek programının yeterliliği sorgulanabilirdi. Ancak BİRDEF'in her meslek elemanın uygulayıcısı olabileceği de yetersizlikler doğurabilir. Özellikle daha önce bireysel danışmanlık temelli eğitim almamış bir meslek grubunun ya da uygulamada bu bağlamda çalışmamış bir meslek elemanı zorlanabilecek ve çocuğa bu konuda cevap verme konusunda yetersiz kalabilecektir. Bu süreci takip edecek meslek elemanlarının da programın geliştirme sürecinde değerlendirilmesi programı daha zenginleştirebilirdi. BİRDEF oluşturulurken ilk olarak "ihtiyaç analizi" çalıştayı düzenlenmiştir. Buna göre taslak form geliştirilmiş ve daha sona yapılan iki çalıştay ile meslek elemanları tarafından gözden geçirilmiştir. Taslak form ile 329 çocuk ile pilot uygulama yapılmıştır. Bunun sonucunda BİRDEF geliştirilmiştir. BİRDEF 13 sorun alanı değerlendiren 68 sorudan ve güçlü yanları değerlendiren 6 sorudan oluşmaktadır. Her sorun alanı değerlendirmesi için üçlü likert skala yapılmaktadır.

Programın uygulanmasında destekleyici ortam bileşenleri önemli olup ayrı olarak incelemek yerinde olacaktır. Destekleyici ortam bileşenin aslında belli başlıklardan oluştuğunu söyleyebiliriz.

Etkin danışmanlık: Danışmanlar meslek elemanları arasından seçilir. Bir çocuk kurumdan çıkıp tekrar geri gelirse yeniden aynı danışman tarafından takip edilmesi gerekmektedir. Böylelikle çocuğun psikososyal destek sürecinde bütünlük sağlanabilecektir. Her danışman, sorumluluklarına verilen çocuklar için geldikten sonra 10 gün içinde çocukların BİRDEF'ini doldurmalı, çocuklar hakkında müdahale geliştirmelidir. Bakıcılar ile günlük program yapmalı, takip etmeli ve çocuklar hakkında geri bildirim almalıdır. İzin vb. konularda haftalık KODE(Komisyon Değerlendirme Toplantısı) toplantılarında veya Vaka Değerlendirme Toplantısı'nda alınan kararlar danışmanlar tarafından yürütülür. Her danışmanın güne başlarken toplantısı yapması planlanmıştır. Her sabah vardiya değişimlerinde bakıcılardan bilgi alması çocukların günlük yaşamı hakkında danışmanın daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır.

Grup Çalışması: Her çocuk grup çalışmasına katılmalıdır. Grup çalışması en az günde bir kez yapılmalıdır. BİRDEF'e göre çocukların hangi grup çalışmasına katılacağı belirlenir. BİRDEF'e uygun olarak çocuklara ve ailelerine bireysel danışmanlık verilmesi gerekmektedir.

Puan ve Basamak Sistemi: Puan sistemi ceza odaklı olmayıp ödül odaklı geliştirilmiştir. Puana göre belli oranlarda puan alan çocuklar, kuruluş dışı etkinliklere katılım, izin gibi bazı haklar kazanmaktadır. Puanlar danışmanlar tarafından tutulur ve çocuklarla günlük-haftalık olarak paylaşılması planlanır. Yeterli düzeyde puan toplayanlar bir üst basamağa geçebilirler. Her kurumda en az iki basamak olması istenmiş olup ideal olanın üç olduğu belirtilmiştir. Her çocuğun kuruma gelişinden sonra çocuklarla sözleşme yapılması öngörülür. Anka Programı kapsamında geliştirilen bu sözleşmenin bir hafta sonra yapılmasının yararlı olacağının altı çizilmiştir.

Kurum odaklı çocuğa yönelik hizmetlerde hizmet dönüşümü önemli bir yer tutmaktadır. Buradaki amaç çocuğun biyolojik ailesinin yanında, akrabasının yanında, koruyucu aile ile ya da evlat edinen aile ile desteklenmesi önemsenmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi ÇODEM'de kalan çocuklar için geçici süreliğine bir hizmet modeli planlanmaktadır. Daha kısa süreli bu hizmet planında, süreç içerisindeki oluşabilecek risklere yönelikte

bir önlem alma amacı taşınmaktadır. Muhtemel risklerden bahsedilecek olursa, çocukların uzun süre ÇODEM’de kalıyor olması, her gün yeni bir öykü ile karşılaşmasına sebep olmaktadır. Psikososyal destek boyunca iyileşme yönünde bir değişimden bahsedilmekteyse, çocukların başka öykülerde istismarı yaşamamaları ve olumlu davranışın pekiştirilmesi adına aileye dönüş ya da hizmet dönüşümü olması gereken bir durumdur.

Aile ile çalışmaların, çocuğun güvenliğini tehlikeye sokmayacak durumdaysa, çocuğun kurulaşa kabulünden sonra başlatılması gerekmektedir. Çocuklar gibi ailelerin süreçleri anlaması ve baş etmesi zaman almaktadır. Bazen çok öfkeli olabilecekleri gibi bazen aşırı korumacı olabilirler. Aileye dönüş sürecinde çocuğun düşünceleri, mahkemenin kararı, aile ve çevresi önemli faktörlerdir. İyileşme sürecinin tamamlandığına kanaat getirilen, ailesi yanında iyilik halinin artacağı düşünülen çocuklar şanslıdır. Hiçbir sosyal desteği olmayan çocuklar için hizmet dönüşümü tek seçenek olmasına rağmen, bu çocukların aile odaklı hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadırlar. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar olumsuz yaşam deneyimleri nedeniyle bu hizmetin dışında kalmaktadırlar.

ASPB bünyesinde bakım tedbirli olarak hizmet alan her çocuk koruyucu aile ya da evlat edindirme hizmetinden yararlanma hakkına sahiptir. Ancak gerek başvuran ailelerin tercihleri gerekse hizmet politikaları, çocukların özel durumları nedeniyle her çocuk bu hizmetlerden yararlanamamaktadır. Özellikle psikososyal destek hizmet sürecini tamamlayan çocuklar için aile odaklı hizmet dönüşümlerinin yapılamaması büyük bir dezavantajdır. İlk bölümde evlat edindirme ve koruyucu aile hizmet modelleri ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bu inceleme bir anlamda bu çocukların bu hizmetlerden yeterince yararlanamadığına dikkat çekme amacı da taşımaktadır.

Koruyucu aile hizmetinde özel ihtiyaçları olan çocuklar için terapötik koruyucu aile modelleri geliştirildiği yurt dışı örneklerinde rastlanmakta olup Türkiye uygulamasında uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ile benzer amaçlar taşımaktadırlar. Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli özel gereksinimi olan çocukların yaralanabileceği bir model olup Türkiye’de çok fazla örneği yoktur. ASPB 2015 İdare Faaliyet Raporuna göre; 3797 koruyucu aile olup bu hizmetten yararlanan çocuk sayısının 4615 olduğudur. İlgili raporda koruyucu aile modellerine göre istatistikî bir ayırım yapılmamıştır. Ancak

Erdal'ın “Türkiye’de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli” başlıklı makalesinde, 2014 yılı içerisinde İstanbul İli ve Türkiye genelinde koruyucu aile durumu değerlendirilmiş; Türkiye genelinde bulunan toplam 3067 koruyucu aileden sadece 2 tanesinin uzmanlaşmış koruyucu aile olduğunu ve İstanbul İlinde uzmanlaşmış koruyucu aile olmadığı bilgisi, bu modelin Türkiye de yeterince gerçekleştiril(e)mediğini ortaya koymuştur (Erdal, 2014:188).

Uzmanlaşmış koruyucu aile geleneksel koruyucu aileden farklı yönleri vardır. Bunlardan ilki suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar (bu çalışma için özel gereksinimli çocuklar) için hizmet vermesi amaçlanmıştır. Geleneksel koruyucu aile modeli ile bakım tedbirli olan çocuklara hizmet vermek amaçlanır. Uzmanlaşmış koruyucu aileler, çocuk gelişimi, ebeveynlik becerileri, iletişim becerileri, ihmal/istismar nedenleri ve sonuçları, çocuğu suça ve maddeye yönelten nedenler hakkında farkındalığı olan; krize müdahale etme becerileri gibi konularda eğitim almış kişilerdir. Üçüncüsü ise çocuk refah alanında çalışan ekibin bir parçası olarak hareket etmeleridir. Vaka yönetici ile birlikte çocuklar için yapılandırılmış tedavi ve iyileşme hizmetlerine dahil olurlar (İçağasıoğlu Çoban, 2013:111). Psikososyal destek hizmetini tamamlayan çocuklar için geliştirilmiş alternatif bir hizmet modeli olarak uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ülkemizde uygulanmaya başlandığından beri istenilen etkililiğe ulaşamamıştır.

Kurum bakımı temelinde oluşturulan merkezlerde kalan çocukların, psikososyal destek hizmetinden yararlanmalarını gerektiren durumlarını ve bu süreçlerden etkilenme boyutlarını anlamak için suça sürüklenen çocuk ile suç mağduru çocuğun ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi bu çocukların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.2.1.1. Suça Sürüklenen Çocuk

“İnsanlık çocuğa verebileceği şeylerin en iyisini vermeye borçludur.” Çocuk çağlar boyunca dedelerin ve ninelerin dilinde dâhil “gelecek” ile eşleştirilir. Hemen hemen tüm kültürlerde çocuğun önemi azımsanamayacak bir yere sahiptir. İşte tam da bu sebeple tüm insanlık verebileceği her şeyi vermeli ve ondan sonra çocuklara bu yükü yüklemelidir. İnsan eğer benciliğinin karanlığına düşmemişse, milyonlarca çocuğun sefaletine açlığına, eğitimsizliğine çocukluğunu bile yaşamadan ölüp gitmesine, ıslah ve

cezaevlerine düşmesine, suça itilmesine çözüm getirememenin acısını yaşamalıdır (Yavuzer, 1999:13).

Toplumlar çocuklara büyük anlamlar ve sorumluluklar yüklerken bir yandan da hayatlarında kaçınamayacakları çıkmazlar hazırlar. Toplumlar değiştikçe, daha çok iç içe girdikçe ve ilişkiler karmaşıklaştıkça çocukla suç kelimelerinin yan yana geldiği ve birlikte daha çok dile getirildiği durumlar artmaya başlamıştır. “Çocuk” ve “suç” kelimeleri birbirinden uzak ve yan yana gelmesi en son istenen durum iken artık dünya “çocuk suçluluğunu” konuşur ve “çocuk suçluluğunu” daha çok tartışır hale gelmiştir. Her çocuk babasının cebinden izinsiz para almış ya da komşusunun bahçesine girmiştir ancak bunlar çoğu çocuğun büyüme gülerken anlattığı ve masum anılarını eğlenceli hale getiren hatıralardır.

Çocuklar, her dakikasında dört ciddi suç işlenen bir dünyaya gözlerini açarken, toplumlar travma toplumlarına dönüşürken ve suçlar bu kadar insani olmaktan çıkmışken çocukların “suçlu” olarak ilan edilmeleri adil bir dünyanın sonucu değildir.

“Suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır.” Çocuk, gelişiminin ilk evrelerinde yaşamını çoğunlukla anti-sosyal nitelikte dürtülere yönlendirilen ve böylelikle doyum sağlayan bir varlıktır. Çocuklar, kuralların neden olduğu ve neden uygulanmak zorunda olduklarını anlayamazlar çünkü henüz sosyalizasyon süreçlerine tam olarak dahil olamamış, toplumsallaşma süreçleri tamamlanmamıştır ve a-sosyaldirler (Yavuzer, 1990:31). Çeşitli, çok boyutlu faktörler toplumsallaşma sürecinde çocuğu suça yöneltir ve zaman zaman döngüsel hale gelebilir. Çocuklukta suça sürüklenme birçok risk etmenine bağlı olarak meydana gelir ve bir grup çocuk için ise yetişkinliklerinde kalıcı bir suç eğilimine dönüşebilir. Suça eğilim gösteren çocuklarda alkol ve madde kullanımına yatkınlık olabilir (Hesapçıoğlu ve Ark., 2013:66).

Çocuğun suça yönelmesini etkileyen faktörler aile ve toplum içerisinde üretilir ve beslenir. Çocuğun suça sürüklenmesine risk oluşturan faktörler üç ana başlık altında değerlendirilebilir. Ailesel faktörler, çevresel faktörler, çocuğa ilişkin faktörlerdir (Korkmaz ve Erden, 2010:77).

Ergenlik döneminde çocuğun suça bulaşmasını, iki ana faktör neden olmaktadır. Bunlar bireysel nedenler ve çevresel nedenlerdir. Bireysel nedenler ergenlerin işlediği suçların küçük bir kısmını açıklayabilmekteyken, suça yönelmenin altında genellikle çevresel

etmenler yatmaktadır (Gültekin Akduman ve Ark., 2007:156). Riskli arkadaş grupları, büyük yaş grupları ile arkadaşlıklar aileden uzaklaşan çocuğun suça eğilimini etkilemektedir. Bu yaş grubunda kabul görme, bir kişi/grup tarafından kabul edilme önem taşır. Bu noktada grup ile özdeşleşmeye, gruba benzemeye, ona uygun davranışlara yönelinir.

Gültekin Akduman ve Arkadaşlarının 2006 yılında Ankara Cumhuriyet Savcılığına suç işlediği iddiası ile getirilen 114 suça karışan çocuk ile yaptığı çalışmada; çocukların 13'ünün suçu yalnız işlemiş, 8'inin aile üyeleri ile birlikte işlemiş, 93'ünün ise suçu arkadaşları ile birlikte işlemiş olduğu bulgularına ulaşmıştır (Gültekin Akduman ve Ark., 2007:158).

Ergenler, toplumsallaşma sürecinde daima “onun gibi olmak” istediği kişiler arar. Böylece kendisiyle özdeşleşme yaparak, yaşadığı çevrenin sosyo-kültürel, ekonomik koşullarının etkisi altında kişiliğini biçimlendirir, sorumluluk ve özerklik arasındaki dengeyi kurmak ister. Özdeşleşme gençlik çağı içerisinde aileden ve yakın akraba çevresinden başlayarak, çevredeki kişilere kadar genişleyen, o kişilerin düşünce, duygu, davranış ve tutumlarından oluşan bir süreçtir (Yavuzer, 2011:111).

Çocuklarda suç işlemeyi etkileyen etmenler ve suç türleri de yetişkinlerden farklılık göstermektedir. Çocuğun yeniden suç işlemesini etkileyen etkenleri hedef alarak, amaca uygun iyileştirme programlarının planlanarak uygulanabilmesi için öncelikle yeniden suç işleme, başkalarına zarar verme ve/veya kendine zarar verme riski ile suç işlemesiyle ilişkili bireysel, ailesel ve ekonomik gereksinimlerin değerlendirilmesi gerekmektedir (Ögel ve Ark., 2011:144).

Barrett ve Arkadaşları 2014 yılında yaptıkları araştırmalarda çocuk suçluluğu ve yeniden suç işlemeye etken olan faktörleri araştırmak ve yapısal bir model önerisi geliştirmek için suça sürüklenen çocuklar ile suça karışmamış çocuklar arasında yaşlarına, cinsiyetlerine ve ırklarına göre ayırım yaparak bir karşılaştırma yapmıştır. Araştırmalarının sonucunda önemli olarak iki ana faktör ortaya çıkmıştır. Gizli gelişimsel farklılıklar ve erken çocukluktaki ailesel problemlerdir (Barret ve Ark.,2014:113). Günümüzde çocuk suçluluğu ile biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan başa çıkılabilir (Villaveces ve De Roo, 2008:Akt; Zeren ve Ark., 2013:689).

Ailenin sosyal ve kültürel durumu çocuk suçluluğuna sebep olan en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir.

Çocuk suçluluğu eski zamanlardan beri var olmasına rağmen 19. Yüzyıl Sanayi Devriminden sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Çocuk suçluluğu kavramı hukuki ve sosyolojik olarak farklı boyutlarda ele alınmış ve tanımlanmıştır. Hukuki açıdan çocuk suçluluğu çocuğun “ceza kanunlarında suç olarak tanımlanmış fiilleri gerçekleştirmesi sonucunda yargı organlarının karşısına çıkmak zorunda kaldığı durum” olarak tanımlanırken; sosyolojik olarak bir hukuki normu ihlal etmiş 18 yaş altı küçük kimse” olarak tanımlanır (<http://www.turkpdr.com/makale/cocuk-psikolojisi/cocuk-suclulugu.htm> , 28.12.2013). Sosyolojik bakış, çocuğun gelişim alanına ve suçun kaynağına odaklanırken, hukuki anlamda ise fiilin gerçekleştirilmiş olması ağır basmaktadır.

Suçun açıklanmasında ve nedenlerinin ortaya konulmasında subjektif ve objektif nitelikte yaklaşımlar vardır. Suç teorileri çok eskilerden bu yana konuşulan ve kendine dayanak arayan bir noktada yer almıştır. İlk suç teorisi, mağarasına hırsız giren, en değerli sopası çalınan insanca ortaya atılmıştır. “Niçin” diye sormuştur. “Neden ben?”. Bunun dışında suçun nedenleri daha bilimsel şekilde dinler üzerinden açıklanmaya çalışılmış, Tanrının kanunları üzerinde durulmuş “Günah” ve “Suç” aynı anlamı ifade eder görülmüştür. Suç nedenlerini araştıran birçok teoriye doğru gözüyle bakabiliriz çünkü her biri başka bir açıdan suçun kaynağına eğilmiştir. Suçun önlenmesi ve kontrolü konusu ise bu teoriler arasına sıkışmış ve ihmal edilmiştir. Tüm bunların dışında suçun nedenlerini açıklayan suç teorileri dört genel başlık altında toplanabilir; biyolojik, psikolojik, sosyolojik, sosyo-psikolojik nedenlerdir (Ders Notları, 2012:1).

Çocuk açısından suça yönelmenin nedenlerini incelemek daha yararlı olacaktır. İki dönem şeklinde bakacak olursak; çocukluk döneminde, suç ve yaptırımları kavranmadığı ya da anne-babanın uyulacak kuralları nedenleri ile çocuklara anlatmadıkları, bu kurallarında dürtüler ile çelişmesi dürtüsel eyleminin –suçun- oluşmasına sebep olabilir. Ergenlik döneminde ise; hızlı bedensel ruhsal değişimin olması, kalıtsal nedenlerden, sınırlı zeka potansiyelinden ortaya çıkabileceği gibi, erken çocukluktan itibaren yanlış ve eksik eğitimin, yetersiz sevginin ve tutarsız anne baba tutumlarının varlığı çocukları suça yöneltebilir (Yavuzer, 1990:32). Çocuklar 3

yaşından itibaren dünyayı sorgulamaya ve çevresinde olan biteni çok çabuk öğrenmeye başlar. Çocuklar çevresini kendince anlamlandırır, algılar ve öğrenir.

Aile, çocuklara ve gençlere yönelik sosyal kontrol görevlerini yerine getiren ve çocuk ile toplum arasındaki bir tampondur. Aile yapılarında görülen işlevsel olmayan durumlar öncelikle aile içerisinde çatışma ve kriz yaratırken, aile üyeleri ile toplumsal süreçlere de yansır, normal çevre ve hayatın yokluğu, çocuğu başka alanlara yönelmeye itecektir ve savunmasız kılacaktır. Ailenin karakteristiği çocuk suçluluğunu çok boyutlu bir şekilde etkiler. Şöyle ki parçalanmış bir aile, ailenin çocuk ile olan iletişim kalıpları, ailenin disiplin ve ceza anlayışı, ailede zor çocuk ya da istenmeyen çocuk olarak görülmek, ebeveynlerin öğrenim ve sosyo-ekonomik durumu, ailedeki kişi sayıları ve aile de suçlu kişinin olup olmaması tüm bu nitelikler çocukların suça yönelmesinde büyük önem arz eder (Kunt,2003:43). Ailenin çocuk suçluluğu üzerindeki etkilerini değerlendirirken en önemli konulardan birisi de ailedeki olumsuz rol modelin olmasıdır. Özellikler ergenlik döneminde çocuğun kendisini özdeşleştirecek bir bireye ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Suç içeren davranışların karşılıklı iletişim süreçlerinde öğrenildiği savunulmaktadır (Gökpınar, 2007:219). Sosyal bilimciler ve eğitimciler, suçluluğun öğrenilen bir süreç olduğunu kabul etmektedir. Yavuzer (1990)'ın araştırmasında, suçlu deneklerin %54'ünün, ailesinde hüküm giymiş suçluya rastlanmış, bu konuda en yüksek oranının %56,4 olarak şahsa karşı işlenen, %55,1'nin mala ilişkin suçlar ve %51,1'nin cinsel suçluların izlediği saptanmıştır.

Çocuğun fizik ve psikolojik gelişimini etkileyen onu anti-sosyal davranışlara iten en önemli nedenlerden birisi de ailesinin sosyo-ekonomik durumudur. Suçlu çocukların büyük bir çoğunluğu ekonomik geliri düşük olan, fakir ailelerin çocuklarıdır. Bunun yanı sıra normal ya da normalüstü gelir sahibi aile içinde suça yönelmiş bir bireyin olması ekonomik gelirin düzeyinden daha büyük önem arz etmektedir. Bir araştırmaya göre 3758 suçlu çocuğa babasının mesleği sorulmuş ve %0,3'nün memur, %64,3'nün çiftçi, %7,2'sinin esnaf, %10'un tüccar, %6,3'nün diğer, %10,5'inin mesleği bilinmediği tespit edilmiştir. Buradan iki dayanak nokta çıkarabiliriz, birincisi kırsal kökenli ailelerde suça yönelme daha fazla iken aynı zamanda eğitim düzeyi düşük ailelerde de aynı doğru orantı görülebilir (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocuksuclulugu.htm> 29.12.2013).

Ailenin öğrenim durumu çocuk suçluluğunda bir kısır döngü yaratabilir. Okur-yazar oranı yüksek olmayan bir ülke olarak suçluluk konusunda bu faktör önemli bir nedendir, çünkü 2011 yılı itibari ile okur-yazar olmayan ya da okuma yazma bilen ancak bir okul bitirmemiş 16 milyon insan vardır (<http://www.tuik.gov.tr/>, 20.12.2013). Araştırmaya göre; suçlu çocukların annelerinin %76,6'sı, babalarının %40,7'sinin okur-yazar olmadığı tespit edilmiştir. Öğrenim seviyesi düşük aile yapılarından çocuğun suça yönelmesi daha yüksek bir risk taşırken, bu aile yapılanmasında çocuğa yönelik suçlayıcı davranışlarından yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu karakterize ailelerde “ben nerede eksik yaptım” söyleminden öte, “senin için saçımı süpürge ettim” söylemi daha çok yer almaktadır (Yavuzer, 1990:149). Çocuğun hayatla karşı karşıya kaldığı durumlarda ve çocuğun yanlış yaptığı anlarda çocuğun başarısızlığıdır. Küçük ölçekte ailedeki, büyük ölçekte toplumdaki eşitsizlikler, yoksulluk ve temel hizmetlerden yararlanamama gibi faktörler çocukları risk altında bırakmaktadır (Pehlivan ve Acar, 2009:29).

Çocuk suçluluğu; çocukların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumları, ailelerindeki sosyo-ekonomik yetersizlikler, ailelerin parçalanması ve aile üyeleri arasındaki sapma davranışlar ile yakından ilgilidir (Öter, 2005:139). Çocuğun işlediği suç bir döngünün başlangıcı mı yoksa bu yaşlarda olabilecek eylemler mi olduğunu sorgulayan çalışmalar çocuk suçluluğunu ve çocuk suçluluğu türlerini açıklamaya çalışmıştır. Çocuk ve gençler arasında görülen basit hukuka aykırı filer, kural olarak ileriki kriminal kariyerin bir başlangıcı olmayıp onların gelişim evresinin bir parçası olduğu düşüncesinde birleştikleri görülmektedir. Ancak bu tespitle, bütün genç ve çocukların, gelişim evrelerinin bir parçası olarak mutlaka suç işleyecek anlamına gelmemektedir. Bir yetişkin suçluluğu ile çocuk suçluluğunun niteliklerinin farklılığı ve bu kritik dönemde yukarı da belirtilen faktörlerin birden çoğu etkili olmaktadır.

Çocuklar içinde bulundukları toplumu tanıyabilmek ve toplum içerisinde topluma uygun (ya da aykırı) bir birey olabilmek içinde, o toplumun kurallarını öğrenmek, yetişkinlerin önceden yaratmış oldukları dünyayı tanımak durumuna kalırlar.

Çocuk suçluluğunun ayırt edici birkaç özelliği vardır. Çocuk suçluluğunda akran grupları çok önemlidir. Çocuklar akran etkisine açıktırlar akranların birbirine rol model olması, grup içinde kabul ve red görme önemli bir kriterdir. Akran grupları davranışı

pekiştirme ve desteklemede önemli rol oynar (Uludağlı, 2012:15). Wassermann (1998)'a göre, macera arayışı, yeni şeyler deneme hırsı, deneyim eksikliği, saflık, can sıkıntısı vs. gibi durumlar çocuk suçluluğunun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerdendir (Akt; Toprak, 2011:325). Gençlerin grup içerisine kabul olması ya da gruptan dışlanması da çoğu zaman kendisini kanıtlamasıyla değerlendirilir.

Çocukların suç işlemeyi planlayarak yapmadığı diğer ayırt edici noktadır. Çocukluk döneminde gerçeklik ile hayal dünyası arasındaki çizgi henüz tam olarak çizilmemiştir, kendilerine ait bir dünyaları vardır ve bu dünyada da kuralları çiğnemek, kurallara aykırı davranmak görülmemiş bir davranış değildir (Toprak, 2011:325). İşte tam bu noktada belirli gelişim özelliklerine göre ayrılan yaş dönemleri ortaya çıkar, henüz toplumsallaşmamış olan, sosyalizasyon süreci hala devam eden bir bireyden ve kuralları sorgulayan bir çocuktan bahsedilir.

Adalet Bakanlığının 2014 verilerine bakıldığında; çocukların en çok karıştıkları suç türlerinden; en yüksek grubu hırsızlık (444), ikinci yüksek grubu yağma, gasp (369), cinsel suçlar (366), adam öldürme (274), yaralama (94), adam öldürmeye teşebbüs (35), sahtecilik ve dolandırıcılık (2), fuhşa teşvik etme, yaptırmak, aracılık etmek (1) olduğu görülmektedir (<http://www.cte.adalet.gov.tr/index.html#> 04.01.2014).

Yapılan araştırmalara bakıldığında; Mersin ilinde yürütülen bir araştırmada mal varlığına karşı işlenen suçlar, hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık ve kapkaçın ilk sıralarda yer aldığı, diğer iller ile karşılaştırıldığında da Mersin ilinin bazı illere göre yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir (Gökçekan ve Ark., 2010:58).

Denizli ilinde yapılan araştırmada suç işlediği iddiası ile getirilen çocukların en fazla 14 yaş grubundan olduğu, iddia edilen suç türünün %67,3'nün mal varlığına karşı suçlar ilk sırada yer almaktadır ve büyük çoğunluğu hırsızlık suçu oluşturmaktadır. %93,2'sinin işlediği iddia edilen suçu anlama, algılama ve yönlendirme yeteneğinin geliştiği bulgularına ulaşılmıştır (Kurtuluş ve Ark.,2008:8).

Çeşitli araştırmalara ve güncel istatistiklere bakıldığında mal varlığına karşı işlenen suçların yüksek bir orana sahip olduğunu görüyoruz. Mal varlığına karşı işlenen suçların çoğunlukla aile yaşam koşullarına bağlı olarak işlendiğini öne sürebiliriz. İstatistikî verilerin alma hastalığı olarak bilinen kleptomaniden kaynaklanmadığını şu

verilerle de kanıtlayabiliriz. Tutuklu ve hükümlülerin sosyo-demografiik özelliklerine bakıldığında, çocuklar şu cevapları vermiştir.

- %48,1'nin ailelerinin gelir durumunu bilmediği, %26,5'nin ailelerinin 0-400 TL arası gelirli olduğu
- %36,9'nun ortaokul mezunu olduğu, %33,3'nün ilkokul mezunu, %21,6'sının okuma yazma bilmediği
- %23,1'nin daha önce tutuklandığı, %9,5'nin daha önce ıslahevine kaldığı
- %91,6'sının ailesinin öz ailesi olduğu ve %68,6'sının ailesinin birlikte yaşadığı
- %45,5'nin babasının alkol kullandığı araştırma bulgularında yer almıştır (Aksoy, 2007:13).

Çocuk suçluluğunda, çocuğun bireysel farklılıklarından daha güçlü olan faktör ailesel ve çevresel nedenler olduğudur. Bir şekilde ceza sistemi ile karşılaşan çocuk, yetişkinlerden farklı tutulmalıdır. Çocuk adalet sisteminde yapılan en temel değişim yetişkinlerden farklı yargılanmalarıdır. Çocuk mahkemeleri çocuğun ne yaptığını değil neden yaptığını önemsemektedir (Cankurtaran Öntaş, 2008:21). Bu anlayış, çocuğun suçlu olmasından öte suça itilmiş olması kabulünü destekler niteliktedir.

Türkiye’de 1979 tarihinde çıkarılan Çocuk Mahkemeleri Yasası’nın personel yetersizliği nedeniyle 1982’de uygulanmaya başlanmıştır. Çocuk Mahkemeleri’ne alınacak personel tamamlanıncaya kadar kuruluş yasasında yer alan geçici 2. Madde de “Çocuk Mahkemesi kurulmamış olan yerlerde kuruluncaya kadar, küçükler tarafından işlenen suçlara ait soruşturma ve kovuşturma, bu kanunda yazılı usullere göre görevli mahkeme ve Cumhuriyet Savcılığınca yapılır.” suça sürüklenen çocukların dosyalarından görevli mahkeme açıklanmıştır (Yavuzer, 1990:280).

Çocuk Mahkemeleri Kanununda gösterilen ceza ve tedbirlerin uygulanmasından önce küçüğün işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünde bedeni, akli ve ruhi durumu uzman kişilerce tespit edilmesi temel alınmıştır. Ceza ve tedbirlerin uygulanmasında önce gerekirse küçüğün aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi gerekli görülen hususlar Çocuk Mahkemeleri nezdinde görevlendirilmiş olan sosyal hizmet uzmanları, pedagog, psikolog, psikiyatr gibi uzmanlar tarafından araştırılır (<http://www.hukuki.net/kanun/2253.15.text.asp> 02.01.2013).

Dünyada Çocuk Adalet Sisteminde köklü bir geçmişi olan İngiltere örneğine bakıldığında; 19. yy. boyunca çocukların korunması ve rehabilite edilmesi anlayışı ile politikalarına yön verdikleri suça yönelen çocuklar için yetişkinlerin dahil olduğu sistemden farklı bir sistem geliştirmeye çalışmışlardır (Cankurtaran Öntaş, 2008:21).

Var olan hızlı değişme ve gelişim sürecinde suçluluğa bakış açısı da büyük ölçüde etkilenmiştir. Buna göre her yaş grubundaki bireyin rehabilite ve ıslah edilerek yaşama hazır hale getirilmesi yeniden toplumla bütünleşebilmesine destek olunması suç-ceza sisteminin temel amacı olmuştur. (Danış ve Şahbikan, 2014:628).

2.2.1.2. Suç Mağduru Çocuk

Çocuk bir başkasının gözetimine, bakımına ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu durum onu yetişkin olmaktan en ayırt eden özelliğidir. Yaşam dönemlerinin karakteristik özelliklerine bakıldığında rollerin sorumlulukların değiştiği gibi sorunlarında değiştiğini görebiliriz. Bukatko ve Daehler'e göre, eskiden genelde yetişkinlerin dünyasında görülene pek çok sorun artık çocukların dünyasında var olmaya başlamıştır. Alkolizm ve uyuşturucu, cinsel ilişki, şiddet, artık çocuk ve ergenler arasında yetişkinler kadar çok görülmektedir. Çağdaş toplum, çocukları daha erken yaşta daha fazla şey yapmaya ve başarılı olmaya zorlamaktadır. Bu ve benzeri yaklaşımlar çocukların üzerinde, en önemli derecede yetişkinlik imgesini yükleyerek, çocuk cinsel istismarını artmasına sebep olan etkenlerden birisidir (Salim, 2011:11).

Çocuk cinsel istismarının bir olgu olarak tartışmaya açılması 1970'li yıllarda olmuştur (Yiğit, 2004:90). Bu sorunun gündeme gelmesi yakın bir dönemde olmasına rağmen, çocuklar başkasının bakımına muhtaç olma durumlarından kaynaklı olarak her zaman istismara açık olmuşlardır.

Kemple ve Helfner (1972), çocuk istismarı ve ihmalini, ana babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin girdiği veya yerine getirmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı hasara uğramasıdır (Akt; Ziyalar, 1998:5). Finkelhor (1984), çocuk ihmal ve istismarını çocukların maruz kaldıkları zararların bir türü olarak tanımlı sadeleştirmiştir (Akt; Ziyalar, 1998:6).

Cinsel istismar ise yetişkinlerin ve gençlerin cinsel doyum amacıyla çocuklara yönelik yaptıkları her türlü davranıştır. Cinsel istismarın aileden birisi tarafından

gerçekleştirildiğinde ensest olarak tanımlanmaktayken, tanınmayan kişilerce gerçekleştirilen istismar pedofili olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2009:89).

Yiğit (2004)'e göre; çocuk cinsel istismar, çocuklara yönelik gerçekleştirilen cinsel içerikli tüm eylemleri bağımlı, yeterince olgunlaşmamış çocukların, tam olarak kavrayamadıkları, bilerek rıza göstermedikleri, cinsel aktivitelerin uygulanmasıdır. Cinsel istismar zararsız bir dokunma ile başlar ve aşama aşama cinsel dokunmaya gider.

Çocuğa verilen değerin değışmesi, çocukluk döneminin özellikleri gereğı farklı ihtiyaçları olduğı düşüncesi çocuk istismarı konusundaki farkındalığı arttırmış olsa da çocuklar halen cinsel istismar ile karşı karşıya kalmaktadır (İçağasıoğlu Çoban, 2013:104). İstismar ihmalden farklı olarak içinde zorbalık ve saldırganlığı barındıran, karşıdakine çeşitli boyutlarda zarar verebilecek bir olgudur. Çocuklar istismar karşısında duygu, biliş ve beden bütünlüklerini koruyabilecek yeterlilikte değildir. İstismarcı durumunda kasıtlı davranış vardır. İstismarcı çoğunlukla yaptığı davranışın çocuğun gelişimini etkileyecek, ona zarar verecek bir davranış olduğunun farkındadır (İçağasıoğlu Çoban, 2013:106).

Cinsel istismar mağduru olan çocukların ve gençlerin toplumda giderek artması koruma ve bakımlarında yetersizlikler olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Aktepe, 2009:115). Çocukların gelişim dönemindeki bu yetersizlikler riskli davranışlarla karşılaşmalarına da kapı aralamaktadır.

Finkelhor (1980) yaklaşık 15 yıllık bir çalışmasının sonucunda, cinsel istismara uğrayan kişilerin özelliklerini belirlemiş ve bu gurubu tanımlayan risk faktörlerini listelemiştir. Araştırmaya göre; izole yaşam süren bir aile, aile içinde yaşanan geçimsizlikler, sosyo-ekonomik sorunlar, ana babaların sorunlarla baş etmedeki yetersizlikleri, aile bireylerindeki psikolojik ve psikiyatrik bozukluklar, kız çocuğı olmak suçun mağduru olmaya temel oluşturan temel risk faktörleridir (Akt; Ziyalar, 1998:23). Risk etmenleri aile ve çocuğı birbirinden uzaklaştıran ve çoğı zaman çocuğı geri planda bırakan bir durum oluşturmaktadır. Çocuklar gençlik dönemine ilerledikçe doğal olarak aileden uzaklaşmakta ve birliktelikler azalmaktadır. Aile bütünlüğü içerisinde paylaşımlar azaldıkça çocuğun riskler karşısında yalnızlaşması da söz konusudur. Öztürk (2009)'ün belirttiğı gibi bu bağlamda aile yapısı ve dinamikleri anlamlıdır.

Cinsel istismarın görüldüğü aileler, genel olarak işlevselliği bozuk aileler olarak tanımlanmaktadır. Bu ailelerde istismara yol açtığını düşünülen patolojiler şu başlıklar altında toplanmıştır:

- *Baksın ve koşulsuz söz tutma isteyen ana baba modeli:* En sık gözlenen katı babanın güç ve kararlarda baskın olduğu aile modelidir. Aile sistemi kapalıdır. Babaların bir kısmı güç ve kontrol sağlamak için şiddete başvurmaktadır.
- *Cinsel sorunlar:* Cinsel istismarın gözlemlendiği ailelerde, ana babalarda cinsel sorunlar daha sık görülmektedir.
- *Sosyal izolasyon:* Ana babaların çoğunda aile dışı sosyal ilişkilerde kısıtlılık ve zorlanma gözlemlenmektedir.
- *Rol çatışması:* Cinsel istismar uygulanan ailelerde rol çatışmasına sık rastlanmaktadır. Örneğin anne genellikle eşlik ve ev kadınlığı rollerini kızına bırakmaktadır.
- *Alkol ve madde kullanımıdır* (Green, 1996; Canat, 1994: Akt; Gökler ve Taner, 2004:84)

Çocukluk dönemi, cinsel gelişim ve bilgilenmenin henüz tamamlanmadığı bir süreçtir. Bu dönemde, yaşanacak her hangi bir cinsel istismar eyleminin, özellikle aile içinden kaynaklanması çocukta meydana gelebilecek zararı daha da ağırlaştırmaktadır. Çocukların cinsel istismara uğradığı ailelerde, aile üyeleri arasındaki duygusal bağların zayıf olduğu, duyguların olumsuz yönde ve saldırgan şekilde ifade edildiği, aile bireylerinde endişenin yüksek olduğu, kendine güvenin yetersiz olduğu, birçoğunun sosyal ilişki kurma becerisinin gelişmemiş olduğu bilinmektedir (Öztürk, 2009:91). İstismarcının tanınmış olması, çocuğun çok daha derinden etkilenmesine, çocukta yaşam boyu, sürececek psikolojik sorunlara yol açmaktadır. Çünkü güvene ihanet edilmiştir (Yiğit, 2004:94).

Cinsel istismar çocuklarda uzun süreli duygusal ve davranışsal etkilere korku, depresyon, kızgınlık ve uygunsuz cinsel davranışlara yol açar (Ovayolu ve Ark., 2007:13). Cinsel istismar çocuklar için travmatik bir deneyimdir. Çocuklarda fiziksel olarak istismarının varlığı tespit edilemediği durumlarda davranışların ne derece önemli olduğu yapılan araştırma sonuçlarıyla da ortaya konulmuştur (Yiğit, 2004:93). Cinsel

istismar çocukta fiziksel, duygusal ve davranışsal olarak izler bırakır. Bu belirtiler erken dönemde ya da geç dönemde ortaya çıkabilmektedir.

Cinsel istismarın erken dönem belirtileri yaş grubuna göre değişiklik gösterebilir.

- *Bebek ve 4 yaşına kadar olan çocukta;* tuvalet eğitiminde yaşanan bozulmalar, cinsel içerikli sözcüklerde artmalar, cinsel organı ile uğraş, uyku bozukluğu,
- *4 ve 6 yaş aralığındaki çocukta;* özellikle yetişkinlerden korkma, cinsel içerikli sözcük ve davranışlarda artma, cinsel ilişkiyi ayrıntılı bilme (cinsel ilişkiye katılmaya veya tanık olmadan kuşullanılmalıdır),
- *7 ve 12 yaş aralığındaki çocukta;* okul başarısında düşme, korku, depresif belirtiler, travma sonrası stres bozukluğu, yaşa uygun olmayan davranışlar, cinsel konularla aşırı uğraş, cinsel saldırganlık, aşırı veya açıktan masturbasyon,
- *Ergenlik dönemindeki çocukta;* evden kaçma veya eve gitmede isteksizlik, duygulanımda dalgalanma, kendine zarar verme, özkıyım, ilaç ve alkol kötüye kullanımı, uygunsuz cinsel davranış (flörte erken başlama, kışkırtıcılık, arkadaşlarını cinsel ilişkiye zorlama), davranım bozukluğu (okuldan evden kaçma, yalan söyleme, çalma ve saldırgan davranışlar) gibi durumların gözlemlenmesi cinsel istismarın erken dönemleri belirtileridir (Smith ve Ark, 1999; Hymel KP ve Ark, 1996, Akt; Demir, 2008:9).

Geç dönemde, duygusal etkiler (depresif duygu durumu, anksiyete), davranışsal etkiler, kişilik gelişimine etkiler, alkol ve madde kullanımı gibi diğer etkiler cinsel istismarın belirtileri arasındadır (Demir, 2008:9). Geç dönemde belirtilerin ortaya çıkması yetişkinliğe kadar travmanın izlerinin taşındığını açıklar niteliktedir. Küresel olarak yaklaşık kadınların %18'i çocukken cinsel istismar mağduriyeti yaşamıştır. Kadınların %30 dan %50'ye kadarında psiko-sosyal problemler meydana gelmiş ve terapi almak zorunda kalmıştır (Balloon 2001, Hetzel 2007 Akt; Arias and Johnson, 2013: 823).

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 2014 yılında güvenlik birimine gelen ve getirilen 131,172 çocuğun %87,4'nün suç mağduru olduğu, çocukların %55,6'sının erkek, %44,4'nün kız çocuğu olduğu bilgisi yer almıştır. Çocukların mağduriyet durumlarına bakıldığında her iki cins içinde yaralama mağduru olan çocukların ilk

sırada yer aldığı, ancak kız çocuklarında ikinci sıradaki mağduriyet nedeninin %19,1 ile cinsel suçlar olduğu görülürken erkek çocuklar için bu oranın %2,2 olduğu tespit edilmiştir

(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=3LGTvQqVSQWPJPm2fv2hQGvj7V4S861kyf61MDqvBrpb1mH0z67F!562514089?id=18525>, 08.09.2015).

Yapılan bir araştırmada, cinsel istismar olgu sayısının kız cinsiyette erkek cinsiyete göre istatistiki olarak yüksek olduğu, erkek olgularının çoğunluğunun 7-11 yaş, kız olgularının 15-18 yaş aralığında olduğunun bulguları çıkmıştır (Metin, 2010:132). Kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla risk altında oldukları ve istismarcının çoğunlukla erkek olması, günümüze kadar araştırma bulgularında yer almıştır.

İstismar çocukta erken dönem ve geç dönemde olmak üzere zararlar verir. Çocuk bununla tek baş edemeyebilir. Onlar adına istismarı anlama açıklama ağır bir süreç olmasına rağmen, bazen başkasına bunu anlatmaktan, yardım istemekten çekinebilirler. Özellikle istismarcının çekirdek aile ya da geniş aile üyelerinden biri olması durumunda bunu açığa çıkarmak daha da zorlaşmaktadır.

Cinsel istismara uğramış çocukta genellikle korku, suçluluk ve utanç, karışıklık ve depresyon duyguları gözlemlenir (Yiğit, 2004:94). Çocuk istismar karşısında çaresizlik hissetmesine rağmen, açığa çıkması durumunda oluşabilecek durumdan korkabilir. Kötü bir şey yapmış olmayı düşünerek, kendisini suçlamaya gidebilir. Demir'in 2008 yılında 34 cinsel istismar mağduru çocuk ile yaptığı çalışmasında çocukların, %67'sinin kendisini sorumlu tuttuğu, sadece %6,6'sının aileyi sorumlu tuttuğu, hem kendisini hem ailesine sorumlu tutanların %9,9 olduğu, sadece istismarcıyı sorumlu tutanlarının oranının %16,5 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Demir, 2008:34).

Finkelhor ve Brown (1985) cinsel istismara uğrayan çocuklarda, travmatik cinsellik, ihanete uğramışlık, damgalanma ve güçsüzlük olarak sıralanan dört travmatik dinamik bulunduğunu ortaya koymaktadır (Akt; Öztürk, 2009:90). Bu dinamikler istismarı geride bırakmayı güçleştirir, travmatik olayın etkilerini ağırlaştırır ve çocuğun dünyaya bilişsel ve duygusal uyumuna zarar verir (Bahar ve Ark., 2009:59). Çocukluğun yaşam dönemi olarak hızlı bir değişim süreci olması, duygularda ve davranışlarda ani değişimlerinde olmasının etkisiyle, çocukta farklılıklar gözlemlenebilir. Yaşamını yeniden kontrol altına alma konusunda desteğe ihtiyacı olacaktır.

Çocukluk cinsel istismar mağdurları yaşama uyum problemleri yaşayabilecekleri gibi, erken cinsel uyarım deneyimleri ile ilgili zıt başa çıkma yollarını seçerler. Birincisi yaşadıkları olayı yinelemek ve yeniden yaşamak; diğeri ise cinsel uyarılardan kaçınmaktır (Aktepe, 2009:113). Çocukta kargaşaya sebep olan bu durum, gelişim dönemine göre cinsellikle fazla ilgilenme davranışı sergileme, cinselliğe yönelik olumsuz tutum geliştirme, cinsel kimlikle ilgili karmaşa ve gelecek cinsel yaşantıyla ilgili kaygının yükselmesi gibi sorunlar doğurabilir (Öztürk, 2009:90).

İstismar mağduru çocukta ruhsal ve davranışsal uyum bozuklukları oluşabilir. Travmanın yoğunluğu istismarın şekline, şiddetine, sürece ve psikolojik etkilerine göre değişmektedir (Arman, 2007:140). Çocuğun yaşı ve istismarcının yakınlık derecesi de verilen tepkileri etkilemektedir. Cinsel istismar sonucunda somatik bozukluklar da ortaya çıkabilmektedir. Çocuk psikolojik acısını bedeninde hissedebilir. Örnek olarak bayılma, uyuşma, körlük, vücudunun çeşitli yerlerinde ağrı, özellikle karın ve baş ağrısı, yeme bozuklukları verilebilir (Öztürk, 2009:91).

İstismar mağduru çocuklarda meydana gelen ruhsal sorunlardan en önde gelenler travma sonrası stres bozuklukları, depresyon, anksiyete bozukluklarıdır. Bir araştırmada, 6-17 yaşındaki 74 çocuk ile çalışılmış ve cinsel istismar mağduru çocukların %63,8'inin travma sonrası stres bozukluğu tanısı aldığı, bunun depresyon ve anksiyete bozukluklarının takip ettiği bulgusu elde edilmiştir (Şimşek, 2010:39).

Nasıroğlu ve arkadaşları, cinsel istismar nedeni ile yataklı rehabilitasyon ve tedavi sistemine dahil olan 120 cinsel istismar mağduru çocuk ile altı aylık bir izleme süreci ile yaptıkları araştırma sonucunda aşağıdaki bulguları elde etmişlerdir. Olguların yarısına yakınına travma sonrası stres bozukluğu, %23,7'sine kişilik bozukluğu, %21,1'ine yıkıcı davranış bozukluğu, %9,2'sine bipolar bozukluk tanısı konmuştur. Tedavide olguların %95,4'ü en az bir psikotik ilaç kullanmıştır. En sık kullanılan ilaçlar antipsikotikler olmuş ve kızların %81,4'üne uygulanmıştır (Nasıroğlu ve Ark., 2012:285). Ruhsal sorunlar çocukların tıbbi bir yardım ile ilişkisi kurulmadıkça ortaya çıkmamaktadır. Ailenin istismarı öğrenmesi ile çocuklarını her yönden destek olması gerekmektedir. Aile çocuklarını öncelikli olarak profesyonel destek sağlamalıdır. Aile istismarı öğrenmesi ile yaşamları alt üst olur, özellikle bu süreçte çocuğun ihmal edilmemesine özen gösterilmelidir. Ebeveynler istismar ile ilgili duygularını çocuktan

uzak tutmakta zorlanırlar ve bu zaman alır (Yiğit, 2004:94). Ancak ailenin çocuğu kabullenici ve sarıcı tutumları çocuğun travmayı atlatmasında önemli rol oynar. Yapılan çalışmalarda anne desteğini alan çocukların, olayla daha kolay baş edebildikleri gözlemlenmiştir (Yiğit, 2004:94).

Ebeveynler ruhsal problemlerin yansımalarını genellikle değişen davranışlarda gözlemlerler. Çocukluk çağı cinsel istismar ile cinsel yönden riskli davranış gösterme arasında birliktelik saptanmıştır (Aktepe, 2009:95). Kendine zarar verme davranışları, saldırganlık, öfke kontrolsüzlüğü, maddeyi kötüye kullanma akla ilk gelen riskli davranışlar içerisinde yer almaktadır. Çocuk ruhen ve bedenen yaşadığı dengesizlik durumunu riskli davranışlara yönelerek unutma ve baş etme içerisinde olabilir. Eskiden bulunduğu çevre ve kişilerden uzaklaşarak başka eğilimlerinin artması, kurallara aykırı davranma en belirgin davranışlardır. Bu çevre değişikliği beraberinde eğitimde devamsızlığı getirmekte, çocuk saldırganlık duygusunu yenmek için saldırgan davranışlara ve suça yönelebilmektedir (Pişi, 2013:27).

Ruhsal çöküntü ile birlikte insanlara karşı güvensizlik, bağımlı tutumlar, güçsüzlüğün yarattığı öfkenin, kendine yönelik saldırganlık ve özkıyım (intihar) olaylarına neden olabilir. Oates (1991), cinsel istismara uğrayan çocuklarla yaptığı izleme çalışmasında, çocuklara güven duygusunda zedelenme, davranış değişikliklerinin yanı sıra okul başarısında düşüşler gözlemlemiştir (Akt; Öztürk, 2009:90). Erken yaşta cinsellikle tanışma sonucunda çocuklar evden uzaklaşmaktadır. Alkol ve maddeye eğilim artmakta, evden kaçma davranışları ortaya çıkmaktadır. İstismar sonucu ortaya çıkan ruhsal ve davranışsal problemlerden en belirgin olanları yapılan araştırmalar ile desteklenmiştir.

Cinsel istismar altında yatan sorunlar, çocuğun bütünlüğünü bozmakta ve yaşama devam etmesine ket vurmaktadır. TÜİK'in 2014 verilerine bakıldığında diğer araştırmalardaki gibi daha çok kız çocukların cinsel istismarın mağduru olduğu gerçeği ortaya konulmaktadır. Özellikle kız çocukları erken yaşta evliliğe zorlanmakta, "imam nikahı evlilik" çatısı altında toplumda meşrulaştırılmaktadır. Kız çocukları erken yaşta cinsellikle karşılaşmaları ile cinsel istismar mağduru olmakta ve gebelik riski yaşamaktadır. Gebelik ile istismarın travmatik etkisi ağırlaşmaktadır. 2010 yılında yapılan bir araştırmada kız çocuklarının %8,6'sında gebelik öyküsüne rastlanmış ve

olguların çoğunun 15-18 yaş aralığında olduğu görülmüştür (Metin, 2010:34). Çocuğun gebe kalması var olan problemleri genişletmektedir.

İstismarın adli sürece yansımaları sonucu, çocuğa karşı işlenen suçlar kapsamına girecektir. Yaşar, 01.06.2005 yılında yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanunda çocuklara karşı işlenen suçları şu şekilde yorumlamıştır: “Bu yasada Mağdur açısından “Çocukların Cinsel İstismarı” ayrı bir başlık altında alınmıştır. Bu kısım suçlar çocuklara karşı işlenmesi ayrıca ağırlaştırılmıştır. Çocuklarla ilgili suçlarda failinin kimliği ve eylemin niteliği önemsenmiştir. Çocuklarla ilgili suçlarda Çocuk Hakları Sözleşmesi, B.M. Çocuk Hakları Sözleşmesine ek Çocuk Satışı, Fuhuşu ve Pornografisinin Önlenmesine Dair Ek Protokol hükümleri yansıtılmıştır. Çocuğun aile içinde korunmasına önem verilmiştir. Türk Ceza Kanunda 103. Maddede Çocukların Cinsel İstismarı ve 104. Maddede Reşit Olmayanla Cinsel İlişki, 227. Maddede Fuhuş konuları yer almaktadır” (Yaşar, 2007:166).

Adli süreçlerde çocuğun ihmal edilmemesi önemlidir. Travmatik olayın sözlü ya da benzeri şekilde yinelenmesi çocuğun ruhsal olarak iyileşmesini sınırlamaktadır. Süreç başladıktan sonra aile, çocuklarla ilgilenen meslek elemanları bu durumu göz önünde bulundurmalıdır. Bu riski ortadan kaldırmak ya da etkisini en aza indirmek adına 2012/20 sayılı Genelge ile Sağlık Bakanlığı koordinesinde Çocuk İzlem Merkezlerinin kurulması kararı verilmiştir. Çocuk İzlem Merkezi, çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara, birincil ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitimli kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde kurulması öngörülmüştür. İlk Ankara ilinde açılan ÇİM Türkiye’nin çeşitli illerinde çalışmalarını sürdürmektedir (ÇİM Genelgesi, 2012/20). 18 yaşın altındakilerin ya da 18 yaşından büyük olup akıl sağlığı yerinde olmayanların cinsel istismara veya taciz veya tecavüze uğramış olma şüphesi söz konusu olduğunda Savcının talimatı ile getirildiği yer olan ÇİM’lerin üniversitelerin Tıp Fakülteleri bünyelerinde kurulan Çocuk Koruma Merkezlerinden farkı; Savcı talimatı ile hareket edilmesi ve vakanın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı temsilcisinin takip etmesidir (Bayün ve Dinçer, 2013:92). Çocuklarla görüşmenin Çocuk İzlem Merkezinde tek meslek elemanı tarafından yapılması, çocuğun kendini güvende ve rahat hissedebileceği

bir ortamın oluşturulması adli süreçte çocuğun kendini daha iyi hissetmesini sağlayacaktır.

ÇODEM’lerde psikososyal destek hizmeti alan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların hangi dinamikler içerisinde kuruluşa gelmiş olduklarını daha iyi anlamak açısından ayrıntılı olarak açıklama yapılmıştır. Çocukların geçmiş yaşamları hakkında bilgi sahibi olabilmek, onların ihtiyaçlarına cevap verebilmek için önemlidir. Burada ÇODEM’de çalışan meslek elemanlarına büyük bir sorumluluk düşmektedir. Meslek elemanlarının çocukların var olan tutum ve davranışlarını çözümleyebilecek ve değerlendirebilecek yeterliliğe sahip olması gerekir. Daha öncede belirtildiği gibi bu meslek elemanlarından birisi de sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu bağlamda sosyal hizmetin rolünü de ayrıntılı olarak açıklamayı bir sosyal hizmet uzmanı olarak gerekli olduğunu düşünüyorum.

2.3. PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİNDE SOSYAL HİZMET VE SOSYAL HİZMET UZMANIN ROLÜ

Psikososyal destek hizmetinin ayrı bir hizmet modeli olarak doğmasının iki ana kaynağı olduğu savunulabilir. İlki suç mağduru veya suça sürüklenmiş olmaları nedeni ile çocukların özel bir müdahaleye ihtiyaç duyacakları varsayımı; diğeri ise bu gibi olumsuz deneyimlerle karşı karşıya kalmamış çocukların bu öyküler ile karşı karşıya kalmalarını önlemektir.

Psikososyal destek hizmetine dahil olan çocukların var olan iyilik hallerinin geliştirilmesi çocukların iyileşmesini sağlama amaçlanmaktadır. Bu iyileşme kavramını çocukların ruhsal, davranışsal ve sosyal anlamda desteklenmesi ile sağlanabileceği yadsınamaz. Çünkü söz konusu sorun kaynakları çocukları çok farklı boyutlarda etkilemektedir. Bu temelde çocuklara ilişkin riskler ve ihtiyaçlar yerinde ve zamanında değerlendirilmelidir. Çocuk birçok bilimin konu alanı içerisinde yer almaktadır. Sosyal hizmet mesleği için de çocuk ve genç alanı önemli bir müdahale alanıdır. Bu araştırma için psikososyal destek hizmeti alan çocukları sosyal hizmet mesleği odağında değerlendirmek anlamlı olacaktır.

2.3.1. Sosyal Hizmet Mesleği

Uluslar arası Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Uluslar arası Sosyal Hizmet Okulları Birliği 2001 yılında sosyal hizmet mesleğini şu şekilde tanımlamıştır;

“İnsan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan; sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için insan ilişkilerinde sorun çözme, güçlendirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslektir.”

Sheafor ve Horejsi sosyal hizmetin çeşitlilikle karakterize olan bir meslek olduğunu, sosyal hizmet mesleğinin doğuş noktasının; insanların sosyal varlık olduklarının anlaşılması olduğunu vurgulamıştır. İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinim duydukları ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirine bağımlıdır. Sosyal hizmet, bu bağımlılık ilişkisi içerisinde insanların sosyal ilişkilerini ve etkileşimlerini yani sosyal işlevselliklerini arttırmaya yardım eden bir uzmanlık alanıdır (Sheafor ve Horejsi, 2012:23). Sosyal hizmet mesleğini anlamak için sosyal refah kavramının önemini vurgulayan Kut (1988) sosyal refah ile sosyal hizmet mesleğini ilişkisini şu şekilde açıklamıştır: “Sosyal refah kurumu toplumun üyelerine yardım etmedeki kolektif sorumluluğunu ifade eden karşılıklı dayanışma mekanizmalarını içerir. Sosyal hizmet mesleği; sosyal refah kurumunun işlevsellik kazanmasının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.” Sosyal hizmet mesleğinin doğuşuna ilişkin öne sürülen iki temel kaynağında da insanlar arasındaki etkileşime vurgu yaptığı öne çıkmaktadır. Bir boyutu ile karşısındaki var olan durumu anlamayı da içerdiği söylenebilir. Sosyal refah sistemlerinin daha çok insancıl değerlere önem vermeye başlamasıyla hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için bir bütün halinde bilgi, beceri ve davranışların gerekliliği doğmuş ve sosyal hizmetin bir ihtisas alanı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kut,1988:9).

Sosyal hizmet mesleği bu bilgi, beceri ve değer bütünüyle resmi veya resmi olmayan kurum ve kuruluşlar aracılığıyla insanların refahına hizmet eden bir ihtisas olmuştur. Sosyal hizmet mesleği oldukça geniş bir yelpazeye hitap etmesi nedeniyle çoğu zaman tam olarak anlaşılamamıştır. Ancak sosyal hizmet mesleği bakış açısı sosyal refah alanındaki gerekliliğini tarihsel süreçte ortaya koymuştur.

Sosyal hizmet tüm bireylerin sosyal işlevselliğini kazanması ile ilgilenmesine rağmen toplum içinde en hassas kesimlerin gereksinimlerini karşılamaya öncelik vermiştir. Bunlara çocuklar, kadınlar, yaşlılar, özürlüler, zihinsel ve duygusal hastalığı olanlar, yoksullar, gey ve lezbiyenler, etnik, ırk ve ulusal geçmişleriyle azınlık konumunda olanlarda dahildir (Duyan, 2010:14). İnsanı ilgilendiren tüm sosyal sorunlar ve toplum

içerisinde dışlanmış, örselenmiş ve ötekileştirilmiş tüm bireyler sosyal hizmetin konusudur.

2.3.1.1. Sosyal Hizmetin Odak Noktası ve Faaliyet Alanları

Sosyal koşul ve sorunlarla ilgilenen birçok farklı meslek alanı vardır. Ancak sosyal hizmetin hem bireye hem çevresine odaklanıp önem vermesi onu diğer mesleklerden ayrı tutan özelliğidir (Duyan, 2010:18). Kişi bulunduğu çevreden ayrık olarak değerlendirilemez. İçinde bulduğu aile sistemi, toplumsal çevresi kişinin tutum ve davranışları etkilemekte olup kişinin işlevselliğini destekleyebilir veya engelleyebilir niteliğe sahiptir. Bu anlamıyla mesleki çalışma söz konusu olduğunda sosyal hizmetin psikososyal vaka çalışması gündeme gelmektedir. Kişileri bir sistemin parçası olarak kabul etmek; sosyal hizmet uzmanlarına dünyaya nasıl bakacağına ilişkin kavramsal bir çerçeve sunar ve uzmanların kişilerin karşılaştıkları sorunların diğer sistemlerin bir parçası olduğunu görerek bir bütün içerisinde onları değerlendirmesini sağlar (Baykara Acar ve Acar, 2002:34).

Sosyal hizmet mesleğinin çevresi içinde insan üzerine benzeri olmayan odaklanma durumu, sosyal hizmet uzmanının insanın birbiri ile ilintili birçok boyutu ile ilgilenmesini gerektirir: biyolojik, entelektüel, duygusal, sosyal, ailesel, tinsel, ekonomik, toplumsal vb. Bütünlüğü içinde duyulan bu ilgi sosyal hizmet mesleğinin alanının genişliğine katkıda bulunmuştur. Buradaki çevre teriminden kasıt, kişiyi etkileyen çeşitli sosyal, fiziksel yapılar ve güçlerle insanı ve tüm diğer canlıları etkileyen süreçlerdir (Sheafor ve Horejsi, 2012:27).

Sosyal hizmetin odağının çevresi içerisinde birey olduğu kabul görmüş olup faaliyet düzeylerine bakıldığında da bireyle çalışmanın (sosyal kişisel çalışmanın) başlangıçta ön plana çıktığı görülmektedir. Tarihsel süreçte yaşam biçimlerinin ve gelir kaynaklarının değişikliğe uğramasıyla birlikte var olan sorunlar birey ve ailelerin kontrolünden çıkıp tüm toplum yapısını etkiler hale dönüşmüştür. Bu koşullar altında sosyal hizmet odağını tek bir birey üzerinde yoğunlaşmanın yanında çeşitli sorunlar yaratan sosyal süreçlere müdahaleyi de odağına almıştır. Böylelikle biri birey diğeri toplum olmak üzere iki faaliyet alanı kabul görmüştür. Her ne kadar toplumla çalışma odağı alınmış olsa da bireyle çalışma baskınlığını sürdürmüştür. Diğer yandan sosyal çevrenin etkisi, problemlerin sebep-sonuç ilişkisini daha geniş bir bakış açısında görme

ihtiyacı sosyal grup çalışmalarını bir müdahale yöntemi olarak kullanmayı gerektirmiştir (Kut,1988:109). Sosyal hizmetin faaliyet alanını tanımlamanın bir yolu müdahaleyi, müracaatçı grubunun büyüklüğüne göre sıralamaktır (Sheafor ve Horejsi, 2012:28).

Mikro Düzey: Sosyal hizmet uzmanlarının özel ya da resmi kurumlarla birey veya bireyin ailesi odaklı çalıştığı mesleki uygulamalardır. Bireysel ya da sosyal sorunlarla tek başına baş etmek bazen olanaksız hale gelir. Bu gibi durumlarda kişiler öncelikle kendilerini yakın hissettikleri aile üyelerinden akrabalarından veya arkadaşlarından destek alırlar. Kişilerin ev iş yaşamındaki sorunlar, yaşam dönemi krizleri, tıbbi müdahaleler, duygusal sorunlar gibi pek çok konu mikro düzeyde mesleki çalışmaların konusu olabilir. Mikro düzey yani bireylerle sosyal hizmet, bu yardımı profesyonel, beceri sahibi sosyal hizmet uzmanlarının vermesidir. Bireylerle çalışmada en sık kullanılan rol danışmanlık rolüdür (Duyan, 2008:84).

Mezzo Düzey: Sosyal hizmette grup çalışmasının temelleri 1800’lü yıllara dayanmaktadır. Eski adıyla sosyal grup çalışması, yeni adıyla grup çalışmaları sosyal hizmet uzmanlarının mezzo düzeydeki mesleki uygulamalarıdır. Küçük grup modelleri, öğrenme ve büyüme yaşantıları edinebilmede oldukça tercih edilen bir modeldir. Toplumsal bir varlık olan bireyle grup içerisinde dış dünyanın baskılı yaşam koşullarına uyabilme yeteneğini geliştirip pekiştirebilir (Duyan, 2008:84). Shulman (1992)’ın geliştirdiği karşılıklı yardım için uygulama modeli, sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı ile bireylerin birbirlerine yardım etmesi konusunda grup çalışması sürecinin kavramsallaştırılmasını sağlamıştır. Bu kavramsallaştırmaya göre; her bir grup üyesi potansiyel “yardımcı”, “bir müracaatçı” veya “ihtiyacı karşılanabilen” olabilmektedir (Akt; Duyan, 2008:94). Sosyal hizmette grup çalışması önemli bir yere sahip olup birliktelik ruhu ile bireylerin güçlenmeleri konusunda oldukça ekili bir uygulamadır.

Makro Düzey: Bireylerle ya da gruplarla doğrudan uygulama yapan sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların ihtiyaçları karşılanmadığında toplum temelli o alanda mesleki uygulamalar yapar. Sosyal hizmet uzmanları toplum çalışmasıyla sorun çözme becerilerini kullanarak, toplum ihtiyaç analizi, koolisyon kurma ve savunuculuk gibi roller üstlenirler. Risk altındaki insanlara yönelik toplumsal sorunları çözmek adına harekete geçerek, güçlendirici, bir eğitmen veya motivasyon sağlayıcı ve rehberlik edici kişi olarak mesleki uygulamalar gerçekleştirilir (Duyan, 2008:152).

Sosyal hizmetin odağında yer alan çevresi içinde birey anlayışı, kişinin var olan durumunun sebep ve sonuç ilişkisinde gerçekleşmiş olduğunun kabulünü götürür. Bu kabul sosyal hizmetin doğasını oluşturmaktadır. Öyle ki müracaatçının bulunduğu yerden başlamak ve yargılamamak ve kabul etmek sosyal hizmetin etik ilkelerindendir. Bu anlayış sayesinde kişilerin sorunlarına yönelik empatik tavır sergileme de güçlük yaşanmamaktadır. Sosyal hizmet; müracaatçının kadın, engeli, yaşlı çocuk olmasında hiçbir ayırım gözetilmeden, her bir müracaatçı grubunun kendine ait risk ve ihtiyaçları ile değerlendirildiği profesyonel bir alandır.

2.3.2. Psikososyal Destek Hizmetinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rolü ve Görevleri

ÇODEM Yönetmeliğinin Madde 3/p’de meslek elemanı tanımı yapılmıştır. Psikososyal destek hizmetinde yer alacak meslek elemanları; “Sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, öğretmenlik ve sosyoloji alanlarında lisans eğitimi veren kurumlardan mezun meslek mensuplarıdır.” Sosyal hizmet uzmanları bu yönetmelik maddesinin de gereği olarak ÇODEM’ler meslek elemanı veya yönetici olarak görev yapabilirler.

Psikososyal destek hizmeti çocuk alanında kurum odaklı sunulan bir hizmet modelidir. Çocuk refah alanı sosyal hizmetin doğuşundan bu yana gündeminde olmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle meslek elemanı olarak psikososyal destek hizmetinde ne gibi rol ve görevler üstlenmiş olduklarına ÇODEM yönetmeliği çerçevesinde bakalım.

ÇODEM yönetmeliğinin Madde 3/ğ’de danışman şu şekilde tanımlanmıştır: “Merkeze kabul edilen her çocuğun merkeze uyumunu sağlamak, takibini yapmak, uygulama ve mesleki çalışma planlarını psikososyal destek programı çerçevesinde hazırlayarak yürütmek, vaka sunumu yapmak, çocuğun aile ilişkilerini, sosyalleşme ve yaşam becerilerini, öz bakım ve özgüven yeterliliğini geliştirmek, eğitimini yönlendirmek, desteklemek ve çocuğun aldığı sağlık hizmetlerinin sonuçlarını izlemekten sorumlu meslek elemanlarıdır.” İlgili Yönetmelik Maddesinin içeriği değerlendirildiğinde sosyal hizmet uzmanlarının odağında olan “çevresi içinde birey” anlayışı gereği kuruluşa kabulü yapılan çocuk ile yapılacak mesleki uygulama sürecine vurgu yapılmaktadır. Özellikle çocuk refah alanında, çocuğun bulunduğu durum hakkında çocuk sorumlu tutulamaz, çocuğun tutum ve davranışlarını etkileyen kişi, örgüt, kurumlar göz ardı edilemezler. Çocuğun bulunduğu durumdan ötürü yargılanmaması,

kabul edilmesi, çocuğun gelişip değişebileceğine inanılması çocuk refah alanında kabul görmesi gereken en önemli kabuldür. Çocuğun iyilik halinin bir bütün halinde gerçekleşebileceği kabulünden de yola çıkarak sosyal hizmet uygulamaları psikososyal destek hizmetinde vazgeçilmezdir.

Sosyal hizmetin müracaatçı gruplarına yönelik belli başlı rolleri vardır. Müracaatçı gruplarının ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda onlarla profesyonel olarak yardım ilişkisi kurulmaktadır. Bireyle, aileyle, grupla, örgütle ve toplumla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çok çeşitli rollerle ilgili bilgi ve beceri donanımına sahip olması beklenir. Burada sosyal hizmet uzmanının bütün rollerine değinilmeyecek olup psikososyal destek hizmetinde meslek elemanı olarak öne çıkabilecek rolleri üzerinde durulacaktır. Başlangıç olarak ÇODEM’de çalışan tüm meslek elemanları için Yönetmelikte tanımlanan danışmanlık rolleri üzerinden, sosyal hizmet uzmanının psikososyal destek hizmetindeki danışmanlık rolü üzerinde durulacaktır.

ÇODEM’de çalışan danışmanın bazı rol ve görevleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

- Çocuğun merkeze kabulünü yapmak; çocuğa merkez ve kalacağı hizmet hakkında bilgi vermek, kurallar listesini bildirmek, merkeze uyum sürecini planlamak, izlemek ve ihtiyaçlarını belirlemek,
- Mahkeme veya Çocuk Hakimine sunulmak üzere çocuğa ilişkin yürütülecek uygulama planını merkeze ilk kabulünü takip eden on gün içinde hazırlamak; 5395 sayılı ÇKK kapsamında verilen koruyucu-destekleyici tedbir kararlarının alınması, uygulanması, kaldırılması ve değiştirilmesine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Çocuğa ilişkin yürütülecek psikososyal destek programını en geç on gün içinde hazırlayarak uygulamak ve üç aylık dönemlerde değerlendirme yapmak,
- Ziyaretçisi gelmeyen ve izinli gitmeyen çocukların varsa ailesi, yoksa akrabası ile iletişim geçmek; merkezde bulunan çocukların psikososyal özelliklerini göz önünde tutarak aile bağlarını güçlendirici yönde çalışmalarda bulunmak; danışmanı olduğu çocuk hakkında değerlendirme raporları hazırlamak, vaka tartışma ve değerlendirme toplantısına sunmak ve çocuğun dosyasında muhafaza etmek,

- Çocukların yeteneklerine ve isteklerine göre sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere düzenli katılımını sağlamak, izlemek, denetlemek, değerlendirmek ve raporlaştırmak; çocukların okul başarı durumlarını değerlendirmek, okul, kurs ve iş yeri ile ilgili sorunlarının tespiti ve çözümüne yardımcı olmak,
- Çocukların sağlıklı gelişimlerinin sağlanması amacıyla toplumsal ve kültürel kurallar, görgü ve nezaket kuralları, kişiler arası iletişim, temizlik, düzen, giyim ve benzeri konularda olumlu alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak; çocuklara yaşam becerileri kazandırabilmek amacı ile kendi yaşam alanının tertip, düzen ve temizliği, kişisel bakım konusunda sorumluluk ve görev vermek
- Çocukların merkezden ayrıldıktan sonraki hayata hazırlanması amacı ile değerlendirme yapmak ve gerekli çalışmaları yürütmek; kuruluştan ilişkisi kesilen veya kuruluştan izinsiz ayrılan çocuğun kuruluşa dönmesi halinde tekrar danışmanlığını üstlenmektir (ÇODEM Yönetmeliği, Madde 25).

Danışmanların bütün görevlerine burada yer verilmemiş olup çocuğa özellikle yapılması gereken bireysel danışmanlık görevleri ön planda tutulmuştur. Psikososyal destek hizmetinde görev alan sosyal hizmet uzmanları diğer meslek elemanları ile benzer olarak yukarıda yer alan görevlerini danışmanlık rolleri ile yerine getirmektedirler. Genel anlamda sosyal hizmette danışmanlık rolüne bu noktada yer vermek uygun olacaktır.

Danışman Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Sosyal hizmet uzmanlarının belki de en gözlemlenebilir ve daha çok gerçekleştirilen rolü danışmanlıktır. Danışman olarak bir sosyal hizmet uzmanı kanıta dayalı değerlendirmeleri uygulama ve bireylere, ailelere, küçük gruplara hayatlarındaki sosyal ve duygusal sorunlar ile baş edebilmeleri için yardımcı olacak müdahaleleri içerir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu rolü gerçekleştirebilmeleri için insan davranışı, bireyin gelişim dönemleri ve sorunları, aile yaşam döngüsü hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Sosyal çevrenin birey üzerindeki etkisi ile müracaatçıların bulundukları durum içerisindeki risk ve fırsatlarını değerlendirebilme yetisi olması gerekir. Hangi müdahalelerin müracaatçıya stresi ile mücadele etmesinde yardımcı olabileceğine dair yargı kabiliyeti, müdahale tekniklerini uygulama yetisi ve değişim süreçleri boyunca müracaatçılarına destek olma becerisine

sahip olması gerekir (Sheafor ve Horejsi,2012:79). ÇODEM’de çalışan bir sosyal hizmet uzmanı çocuğun beklenti ve ihtiyaçlarının analizinde danışmanlık becerilerini kullanmalıdır. Çocuğun kabulü, çocuğa yönelik empatik tutumu ile çocuğun psikososyal destek sürecindeki gönüllüğünün belirlenmesinde önemli rol düşmektedir. Danışmanlık becerileri ile çocukların günlük yaşamını planlaması, yaşamlarındaki zorlukları, sosyal çevresiyle ilişkileri konusunda çocuğa yönlendirici ve rehberlik edici olmalı ve çocuğun baş etme becerilerini fark etmesinde destek olmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanının psikososyal destek programı kapsamında gerçekleştirebileceği diğer rolleri ise aşağıda verilmiştir.

Vaka Yöneticisi Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Birçok farklı kurumdan hizmet sağlanana müracaatçılar için kritik bir öneme sahiptir. Vaka yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanı hizmetin tanımı ile başlar ve başarılı bir yaşam önündeki engelleri araştırma, potansiyel kaynaklarla müracaatçıların buluşmasında onlara savunuculuk etme ve bazı hizmetlerle müracaatçıyı doğrudan buluşturmayı sağlamakla rolünü gerçekleştirir. Sağlanan hizmetlerin başarısını gözlemler ve ortaya çıkabilecek risklere yönelik önlemler geliştirir (Sheafor ve Horejsi,2012:80). Sosyal hizmet uzmanları diğer meslek elemanları gibi kendi sorumluluğuna verilen suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların danışmanı olarak psikososyal destek sürecinde mesleğini icra eder. Bu anlamda danışmanlığında olan tüm çocukların vaka yöneticisidir. Takibinde olan çocukların yaşamlarının bütüncül olarak değerlendirilmesi, çocuğa ilişkin riskleri ve fırsatları analiz etmesi çocuğun iyilik halini arttıracak müdahale planını hazırlayıp takip ederek vaka yöneticisi rolünün gerekliliğini yerine getirir.

Savunucu Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Müracaatçı ihtiyaç içinde olduğu halde var olan kurumlar müracaatçının ihtiyacı ile ilgilenmediği ya da hizmet sunumu sırasında müracaatçının olumsuz bir tutumla karşılaştığı durumlarda sosyal hizmet uzmanının onlar için savunuculuk yapmasını içerir. Savunuculuk rolü aktif ve yol gösterici olmayı beraberinde getirir. Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının ihtiyacının gidermeye yönelik bilgi toplar, iyilik halini gözetir, müracaatçı gruplarının güçlenmesine katkı verir (Duyan,2008:82). Diğer yandan sosyal hizmet uzmanları savunuculuk rolünde müracaatçının kendi katılımı ve kendi kaderini tayin değerini göz önünde bulundurmali ve iyilik hallerini maksimize etmek adına bu dengeyi korumalıdır. Olanakları arttırmak

için savunuculuk, müracaatçıların kendi kendilerin savunucusu olabilmeleri için bu yolda onlara yardım etmektir (Sheafor ve Horejsi,2012:77). Psikososyal destek hizmetine dahil olan tüm çocukların bir anlamda desteklenmesi ve savunulması gerekmektedir. Ancak Sheafor ve Horejsi'nin de belirttiği gibi çocukların kişisel sınırları ve istekleri dikkate alınarak, kendilerine ilişkin kararlarda çocuklarının rolünü ön planda tutarak sosyal hizmet uzmanları savunuculuk rolünü üstlenir. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar hukuki süreçlere ilişkin tek başlarına haklarını savunamazlar bu anlamda hem danışmanları hem savunucuları olarak sosyal hizmet uzmanları çocukların haklarının ve güvenliklerinin temini için mesleki çalışmasını yapar. Diğer yandan çocukların ailelerine, sosyal çevrelerine ilişkin tutumlarında çocukların yanında olup çocuğun karar verme yetisini destekler.

Aracı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Sosyal hizmet uzmanının yardım meslekleri arasında özellikle vurgulanan konumu insanlara sosyal çevreleri ile ilgili olarak yardım etmektir (Sheafor ve Horejsi,2012:76). Sosyal hizmet uzmanı toplum kaynakları ve insan kaynaklı ile müracaatçıları arasında arabuluculuk rolünü gerçekleştirir. Arabuluculuk müracaatçının ihtiyacına giderecek doğru kaynak ile buluşması yönünde çaba göstermektir. Çeşitli insani ve toplum kaynakları arasında sosyal hizmet uzmanının bilgi donanımı olmalıdır. Kişiler arasında da var olan çatışmaların çözümünde tarafsızlığını koruyarak tarafların uzlaşmaları yönünde arabulucuk faaliyetleri yürütülür. Sosyal hizmet uzmanı iletişimsizliği çözmeye çalışır ve tarafların içinde bulundukları durumu açık bir şekilde birbirlerine ifade etmelerine olanak tanır (Duyan,2007:83). Psikososyal destek hizmetinden en başta çocukların hizmet ile buluşturulması ve çocuğun hizmeti kabulü sürecinde sosyal hizmet uzmanının aracı olarak rolü belirtilmelidir. Çocuğun psikososyal destek hizmetine dahil olması ile birlikte çocuğun da istekleri ve ihtiyaçlarına göre kişi/kurumsal kaynaklar ile buluşturulmasında uzmanların önemli bir rolü vardır. Çocuğun sosyal çevresi (aile, arkadaş, okul, iş) ile ilişkisinin kurulmasında aracı olarak sosyal hizmet uzmanı mesleki çalışmalarının yerine getirir. Çocuğun kuruluştan ayrıldıktan sonraki yaşamına devamı konusunda henüz çocuk kuruluştan ayrılmadan kaynaklar ile buluşmasında aracı ve yönlendirici rolü de yadsınamaz.

Psikososyal destek hizmetinde danışmanlık rolü oldukça geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Danışmanlık süreci bireysel danışmanlık ve grupla çalışma becerileri

gerektirmektedir. Psikososyal destek hizmeti suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara sağlanan bir hizmet modeli olması temelinden bu sorun alanlarına ilişkin danışmanların ilgilerinin yönelmesi ve önleyici çalışmalarda aktif rol oynamaları mesleki açıdan doyum ve yeni beceriler kazandıracaktır.

Psikososyal destek hizmeti boyunca bir sosyal hizmet uzmanı mesleki bilgi, becerisini ortaya koymada çeşitli güçlükler yaşayabilir. Ancak mesleki değer ve ilkeleri doğrultusunda çocuğun iyilik halini artıracak rollerinden vazgeçmemesi bu konuda diğer meslek elemanları ile birlikte çaba göstermesi gerekir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Suç mağduru veya suça sürüklenmiş olmaları nedeni ile ASPB bünyesinde ÇODEM’lerde bakım ve korunma altında olan kız ve erkek çocuklarının gözünden verilen psikososyal destek hizmetinin değerlendirilmesi; bu değerlendirmeler sayesinde var olan psikososyal destek hizmetine yönelik iyileştirici öneriler geliştirilmesi amacı ile planlanan araştırmanın yöntemi aşağıda verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada çocuk hakları ve güçlendirme perspektifi temelinde, psikososyal destek hizmeti alan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların aile yapıları, yaşam biçimleri hakkında somut, bilgi temeli oluşturarak; çocukların yararlandıkları hizmet modeli hakkında ne düşündükleri, hizmeti nasıl değerlendirdikleri ve onların gözünden sunulan hizmetin nasıl geliştirilebileceği konusunda derinlemesine bilgi edinme, çocukların anlatılarını yorumlayarak çözümleyebilme amacıyla karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma araştırma, nitel ve nicel araştırmanın yanı sıra üçüncü araştırma metodolojisi olarak araştırmalarda kullanılmaktadır. Karma araştırma tasarımı, bir tek ya da birbiri ile yakın ilişkili çalışmalarda nicel ve nitel verilerin ya da tekniklerin birleştirildiği araştırma yaklaşımıdır (Christensen ve Ark.,2015:423). Bu çalışmada karma yöntem desenlerinden Açımlayıcı Sıralı Desen kullanılmıştır. Açımlayıcı Sıralı Desen, nicel verilerin toplanması ve çözümüyle başlar, bu ilk aşamanın ardından nitel verilerin toplanması ve çözümüyle tamamlanır. Böylece ilk basamakta uygulanan nicel yöntemle ve ikinci basamakta uygulanan bağlantılı nitel yöntemle sıralı zamanlama kullanılmıştır.

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların her birisi kendisine özgü öyküler ile kuruluş bakımına alınmaktadır. Ancak bu öykülerin çocukların tekrar anlatmasını beklemek veya bu yönde bir araştırmanın psikososyal destek sürecinde yapılması çocukların travmatik yaşantılarına geri dönmelerini tetikleyebileceği düşünüldüğünden çocuklardan bu yönde bir değerlendirme yapmaları beklenmemiştir. Diğer yandan çocukların şimdiye kadarki

yaşamları ile bir bütün olmaları, aileleri ve sosyal çevrelerinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceği nedeni ile çocukları daha iyi tanımak amacıyla bu anlamda bilgi elde etmek için nicel yöntem tercih edilmiştir. Nicel veri sonuçları ile problemin genel bir resmini çizilerek, çocukları daha iyi tanımak ve anlatılarını daha iyi anlayıp yorumlayabilmek açısından araştırmanın nicel boyutu büyük önem taşımaktadır.

Psikososyal destek hizmetinin çocukların açısından nasıl anlaşıldığını ortaya koymak, hizmete ilişkin düşünceleri ve hizmet sürecindeki deneyimlerine cevap bulmak, görüşlerini daha derin araştırabilmek için nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çocukların, hizmet sürecindeki deneyimlerini, hangi durumda nasıl davrandıklarını, yapılan faaliyetleri nasıl tanımladıklarını, hizmete ilişkin niyetlerini, isteklerini, duygularını yansıtabilmek (Kümbetoğlu,2015:43) amacıyla nitel tasarıma yer verilmiştir.

Araştırmaya konu olan suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların yaşamlarına birçok değişkenin etki ettiğini ve yaşamlarının çok boyutlu olduğunu söyleyebiliriz. Olguların karmaşık ve çok boyutlu olması karma araştırma yönteminin (Yıldırım ve Şimşek, 2013:351) tercih edilmesinin temelinde yatmaktadır. Karma araştırma yöntemi, niceliksel verilerden elde edilen bulguların nitel veriler ile tamamlanarak olguları farklı, ayrıntılı ve zengin bir düzeyde analiz edilmesini sağlamış olup her bir veri analiz türü, bir diğerini tamamlamıştır (Baki ve Gökçek, 2012:4). Böylelikle nicel ve nitel veriler birleştirilerek doğru ve güvenilir bilgi elde etmek amaçlanmıştır.

3.2. EVREN VE ÖRENKLEM

Araştırmanın evrenini ASPB bünyesinde koruma ve bakım altında bulunan psikososyal destek hizmeti alan kız ve erkek çocuklar oluşturmaktadır. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar aynı hizmetten yararlandığı için suç mağduru veya suça sürüklenen çocuk ayrımı yapılmadığı gibi kız veya erkek çocuk ayrımı da yapılmamıştır.

Araştırma örneklemini oluşturan suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara Konya İlinde ASPB bünyesinde faaliyet yürüten 2 ÇODEM üzerinden ulaşılmıştır. Söz konusu kuruluşlardan bir tanesi suç mağduru kız çocuklarına diğeri suça sürüklenen erkek çocuklarına hizmet vermesine rağmen araştırma kapsamında çocukların hizmete ilişkin değerlendirmeleri hakkında cevap arandığı için iki olgu grubu da örneklem olarak ele alınmıştır. Konya İlinde ÇODEM olarak faaliyet yürüten üç kuruluş olmasına rağmen

ÇODEM'in bir tanesinin refakatsiz sığınmacı çocuklara hizmet vermesi nedeni ile örnekleme dahil edilmemiştir.

ÇODEM'ler "suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan; psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşları" olarak tanımlanmaktadır (ÇODEM Yönetmeliği, Madde 3). Bu kuruluşlarda çocukların travmatik deneyimlerini geride bırakmaları ve iyileşmelerine yönelik mesleki çalışmalar yürütülmektedir.

Araştırmada suç mağduru veya suça sürüklenmiş olmaları nedeni ile kurum bakımında olma temel alındığında amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Teddlie ve Yu(2007) karma araştırma örneklem türlerini dört ana grupta sınıflandırmış olup bunlardan birisi amaçlı örneklemdir. Amaçlı örnekleme; araştırma sorularının cevapları ile ilişkilendirilmiş belli amaçlara dayanarak birimler (bireyler, bir grup birey, kurum gibi) seçme işlemi olarak tanımlanabilir (Akt; Baki ve Gökçek, 2012:5). Araştırmacıların, tek bir vakayı seçip ayrıntılı olarak o vaka hakkında; ulaşılması güç, özelleşmiş bir grubun üyeleri hakkında; belli karakteristiğe sahip vakalara ilişkin derinlemesine araştırma yapmak için amaçsal örnekleme türünü seçtikleri vurgulanır (Neuman, 2003:213). ÇODEM yönetmeliğinde de belirtildiği gibi kuruluşlara 11-18 yaş aralığında kızların kabulünün sağlanması bu yaş aralığı altındaki çocukların aile odaklı ya da diğer hizmet modellerinden yararlanmasının ön planda tutulması hedeflenmiştir. Araştırma örneklemine 11-18 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları dahil olsa da 12 ve 13 yaş grubunda olan çocuk sayısının az sayıda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda araştırma örnekleminde herhangi bir yaş sınırlaması yapılmamıştır.

Ekim 2015-Aralık 2015 tarihleri arasında, kuruluş arşivlerinde yapıla dosya tarama çalışmasında kız ve erkek çocuklarına ait 173 dosya tam sayım yöntemi ile incelenmiş, bu dosyaların 134 tanesinin suç mağduru kız çocuğuna ait olduğu, 39 tanesinin suça sürüklenen erkek çocuğuna ait olduğu görülmüştür. Dosya tarama sürecinde sonra

Aralık 2015-Ocak 2016 tarihleri arasında 6'sı erkek 7'si kız çocuk olmak üzere toplamda 16 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 1 ile 2 saat arasında sürmüştür ve tüm görüşmeler benim tarafımdan yapılmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Verilerin güvenilirliğini arttırmak ve ilgilenilen olgunun bütün bir profilinin çıkarılabilmesi yönünden niceliksel ve niteliksel veri toplama teknikleri birlikte kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama teknikleri ve yöntemleri aşağıdaki gibidir:

- Çocuk Dosyalarının Taranması-Niceliksel Veri
- Çocuklar ile Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi-Niteliksel veri

Nicel araştırmaların “derinlik ve ayrıntı” ve nitel araştırmaların “genelleme ve tahmin” amaçlarına ulaşmada zayıf olduğu amaçlarına ulaşmada (Yıldırım ve Şimşek, 2013:354) nicel ve nitel araştırma yönteminin birlikte kullanılması alternatif bir yaklaşım sunmaktadır. Araştırma kapsamındaki nicel veriler ile toplanan verilerin nitel veriler ile desteklenmesi karma araştırma yönteminin tamamlayıcı işlevine vurgu yapmıştır.

Araştırma sürecinde öncelikli olarak nicel verileri toplanmış ardından birbirini tamamlayacak şekilde nitel veriler toplanarak sıralı desen kullanılmıştır. Niceliksel ve niteliksel veriler eşit ağırlığa sahip olup veri toplama ve analiz aşamalarında birbirini takip etmiştir. Alan araştırmasına başlamadan önce literatür taraması yapılmış, veri toplama araçlarının içeriğini belirlemek amacıyla örnek araştırmalar ve mevzuat içerikleri incelenmiştir. Görüşme gerçekleştirilecek çocukları daha iyi tanımak amacıyla öncelikli olarak çocuklara ait dosyaların içeriği incelenmiş, çocuklar ile yapılacak görüşme sürecinin çerçevesi belirlenmiştir. Çocuklar ile yapılan derinlemesine görüşmelere ile bu süreçte psikososyal destek hizmetinin uygulanışı, çocukların kuruluş içerisinde yaşamları hakkında gözlem yapabilme fırsatı da elde edilmiştir. Görüşmelerde de elde edilen bilgiler ile birlikte bu gözlemlere de araştırma yazımında yer verilmiştir.

Dosya tarama ve çocuklar ile görüşme yapmaya başlamadan önce belli başlı bir hazırlık sürecini takip ettim. Öncelikle çocuklar ile görüşme yapabilmem ve dosyalarını inceleyebilmem için ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünden izin almam gerekti. Bunun için görüşmede kullanacağım niteliksel veriler için rehber görüşme

formunu, niceliksel veriler için dosya tarama formunu ve gönüllü katılım formunu hazırladım. Hazırlanan bu formlarla beraber Konya ASPİM'in 14/08/2015 tarih ve 8516 sayılı yazısı ile araştırma için ASPB'den izin talep edildi. ASPB'nin 31/08/2016 tarih ve 130321 sayılı Olur'u ile ÇODEM'lerde araştırma yapabilmem için gerekli izni almış oldum.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmanın veri toplama araçları, verilerinin toplanması ve analizi aşağıda nicel ve nitel araştırma bölümlerinin altında ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.4.1. Nicel Araştırma

ÇODEM'de kalan çocuklara ait kişisel dosyaların taranması sonucunda elde edilen niceliksel veriye ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

3.4.1.1. Veri Toplama Araçları

Nicel verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanan dosya tarama formu kullanılmıştır. Tüm yatılı kuruluşlarda olduğu gibi ÇODEM'e kabulü yapılan çocuklara ait bir dosya oluşturulmaktadır. Dosya tarama formunun ön hazırlık sürecinde ÇODEM'de rastgele dosyalar seçilip dosyaların içeriği hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu bilgilerin yanı sıra ÇODEM Yönetmeliği, psikososyal destek hizmeti ve Anka Programının gerektirdiği rapor ve dokümanların çocukların dosyalarında nasıl olması gerektiği ve psikososyal destek hizmetinin bileşenleri hakkında araştırma yapılmıştır. Ön çalışma niteliğinde yapılan bu araştırma sürecinden sonra dosya tarama formu oluşturulmuştur.

Dosya tarama formu "Çocuğun Demografik Bilgileri", "Kuruluşa Geliş Süreci", "Psikososyal Müdahale", "Tıbbi Müdahale", "Aile ve Sosyal Çevresi", "Hizmet Durumu" olmak üzere 6 bölüm başlığı içinde yer alan 54 sorudan oluşmaktadır.

3.4.1.2. Çocuklara Ait Dosyaların Taranması ve Analizi

Nicel veri toplama sürecinde kuruluşa kabulü yapılan çocukların kuruluştaki kalış sürecine göre dosya içeriklerinin farklılaştığı görülmüştür. Kuruluşa kabulü yapılan her çocuk darp cebir raporu ve Savcılık Talimatı ile birlikte kuruluşa kabulü yapılmış ve çocuklar için Kuruluşa İlk Kabul Formu mesai saatlerinde ilk kabul sorumlusu meslek elemanınca, mesai saatleri dışında nöbetçi amir tarafından doldurulmuştur. Çocukların

kuruluşa kabulü yapıldıktan sonra on gün içerisinde psiko-sosyal destek programı planlanır. Çocuklar hakkında haftalık yapılan Komisyon Değerlendirme Toplantısında (KODE) müdahale planının belirlendiği ve Yeni Gelen Çocuk Uygulama ve Değerlendirme Raporuyla (YGÇR) çocukların dosyalarında yer aldığı görülmüştür. Anka Programı ile birlikte Yönetim Bilişim Sistemi (YBS) aracılığıyla doldurulan Uygulama Planı Raporları doldurulmaya başlanmıştır. Ancak bu raporların her çocuğun dosyasında bulunmadığı, aynı kuruluşa kalan çocukların dosyalarında farklılık görüldüğü gibi iki kuruluş arasında da bu raporların oluşturulmasında gerek biçim gerekse içerik olarak farklılık olduğuna rastlanmıştır. Bu raporların dışında çocuklar ile yapılan görüşmelerin sonucunda tanzim edilen görüşme raporlarına, durum değerlendirme, durum tespit ve sosyal inceleme raporlarına ulaşılmıştır. Buna benzer raporların çoğunlukla çocukların kuruluşa kalış süreçlerini, aile ilişkilerini, bakım tedbirinin akıbetini değerlendiren raporlar olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında çocuklar hakkında yapılan resmi yazışmalara, Savcılık tarafından tutulan ifade tutanaklarına ya da çocuk hakkında kuruluşa tutulan vukuat raporlarına rastlanmıştır. Çocukların sağlık dosyalarının hemşire tarafından tutulduğu ve ayrı olarak arşivlendiği, sağlık dosyalarında kullandığı ilaçların, doktor randevularının, psikiyatrik görüşmelere ilişkin bilgi notlarının olduğu belirlenmiştir. Sağlık dosyalarının biçim ve içerik olarak birbirleri ile daha uyumlu olduğu görülmüş olup iki farklı kuruluşa kalan çocukların sağlık dosyalarında farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Dosyalardaki verilerin sistematik bir şekilde tutulmamış olması ve özellikle tutulan raporların isimlerinde standardın sağlanmamış olması nedeni ile dosya tarama aşaması zorlaşmış olup çocuklar hakkında hazırlanan müdahale planını inceleme konusunda güçlük çekilmiştir.

ÇODEM bünyesinde 2014-2015 yılları arasında bakım ve korunma altında olan 173 suç mağduru veya suça sürüklenen çocuğun dosyası olduğu saptanmıştır. Dosya bilgilerinde çocukların demografik bilgilerine, kuruluşa gelişlerine, kuruluşa kaldıkları süre içerisinde çocuklar hakkında yapılan mesleki çalışmalara, çocuğun aile ve sosyal çevresine ve dosya tarama sürecinde çocukların mevcut durumuna ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Bazı çocukların kuruluştan izinsiz ayrılışlarından sonra doğum tarihlerine göre reşit görünmelerine rağmen dosyalarının kapatılmamış olduğu görülmüştür. Dosya tarama sonucunda elde edilen bilgiler SPSS yardımı ile analiz edilmiştir. Sayı ve yüzdelik değerleri gösteren sıklık tabloları eşliğinde istatistiklere ulaşılmıştır. Nicel

verilerin analizi ile suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların profili hakkında tanımlayıcı bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.4.2. Nitel Araştırma

ÇODEM’de kalan gönüllü çocuklar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen niteliksel veriye ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

3.4.2.1. Veri Toplama Araçları

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların psikososyal destek hizmetindeki gönüllülüklerini, psikososyal destek hizmetine ilişkin algılarını derinlemesine anlayabilmek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde rehber form niteliğinde araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılmıştır. Patton (1987) görüşme rehber formunu “Görüşmecinin bu formda yer alan konu başlıkları ve alanları hakkında sorular üretmesine yardımcı olacak bir araçtır” diye tanımlamış (Akt; Kümbetoğlu, 2015:75). Kümbetoğlu (2015) ise her görüşmeci için değişebilecek esnek bir rehber formu, bir kontrol aracıdır diye bu konuya ilişkin görüşlerini bildirmiştir. Görüşme formuna ilişkin Yıldırım ve Şimşek (2013) ise; araştırma probleminin tüm boyutlarının ve sorularının ele alınmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir diye bahsetmiştir.

Görüşme formu “Çocukların Kendisini İlişkin Algıları”, “Çocukların Psikososyal Destek Hizmetine İlişkin Algıları”, “Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları” ve “Görüşmeye İlişkin Düşünceleri” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Görüşmeler gönüllük temelli yapılmak istendiğinden, görüşmeye katılacak çocukların belirlenmesi için gönüllü katılım formu düzenlenmiş, çocuklara dağıtılması sağlanarak, görüşmeye katılacak çocuklar belirlenmiştir.

3.4.2.2. Çocuklar ile Yapılan Görüşmelere Hazırlık Süreci

Korunma ihtiyacı olan çocuk alanında çalışmama rağmen görüşmelere başlamadan önce sürecin nasıl gideceği hakkında endişelerim oldu. Özellikle erkek grubu ile görüşmelerin sağlıklı bir şekilde ilerleyip ilerlemeyeceği beni tedirgin etmiştir. Görüşme sürecine ilişkin bu endişelerim, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar ile mülakat tekniklerine ilişkin araştırma yaptıktan sonra azaldığını söyleyebilirim.

Çocuklar ile görüşme yapılırken kullanacağım görüşme formu yukarıda da açıklandığı gibi Bakanlıktan izin almak için önceden düzenlenmişti. Belli bir konu üzerinde çocuklar ile görüşme yapılmak istendiğinden bir görüşme formuna ihtiyaç duyulmuş olup enformel görüşme tarzı tercih edilmemiştir. Diğer yandan çocukların algılarını, düşüncelerini, tanımlamalarını ortaya koymak için yapılan bir araştırma olduğu için yapılandırılmış bir görüşmenin çocukları sınırlayacağı düşünüldüğünden görüşmelerde hatırlatıcı rol oynayacak rehber bir görüşme formu tercih edilmiştir.

Çocuklar ile görüşme yapmak için alınan izin, ilgili kuruluşa bildirilmiştir. Çocuklar ile görüşme yapılabilecek zaman dilimleri kuruluş idarecileri ile belirlenmiştir. Görüşme yapılacak çocukların belirlenmesi için idarecilere, çocuklara dağıtılmak üzere gönüllü katılım formu verilmiştir. Gönüllü katılım formları dağıtılıp toplandıktan sonra görüşmeye gönüllü olan çocuklardan 16 tanesi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

3.4.2.3. Görüşme Yapılan Çocuklara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmaya katılan 10 kız ve 6 erkek çocuğuna ilişkin tanıtıcı bazı bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Kız ve erkek çocuklarının isimleri, etik gereklilik nedeniyle saklı tutulmuş, bunun yerine her bir çocuğa farklı takma isimler verilmiştir. Sınıflandırma olgu durumlarına göre yapılmıştır.

Suç mağduru çocuklara ilişkin tanıtıcı bilgiler

Duygu: 16 yaşında, açıköğretim öğrencisi, anne-babası hayatta ancak annesi tarafından bebekken terk edilmiş, iki kardeşler ancak kardeşini tanımıyor, büyük anne ve büyük babasının yanında yaşamış. Aile dışı cinsel istismar nedeni ile gebelik öyküsü mevcut, bebeği dünyaya geldikten sonra vefat etmiş, hastane bildirimini ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiş.

Kararlarında dirençli, ilginin üzerinde olmasını seven, konuşkan ve girişken bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Dudu: 14 yaşında, ortaokul 7. sınıf öğrencisi, eğitime devam etme konusunda dirençleri var, babasını hiç tanımamış, tek çocuk, annesi adli bir olay sonucu vefat etmiş, aile dışı cinsel istismar nedeni ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Ön planda olmayı ve sevilmeyi isteyen, samimi ve sıcakkanlı bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Dilek: 18 yaşında, ortaokulu yarıda bırakmış, kendi isteği ile eğitime devam etmemiş, anne ve babası hayatta ve birlikte, beş kardeşler, aile dışı cinsel istismar nedeni ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Oldukça duygusal, ailesine bağlı, çalışkan ve samimi bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Dilan: 17 yaşında, lise son sınıf 11. sınıf öğrenimine devam ediyor, anne ve babası hayatta ve birlikte, iki kardeşler, ensest nedeni ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Dürüst, tek başına güçlü bir karakteri olan, kendisini seven girişken bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Duru: 15 yaşında, lise 10.sınıf öğrencisi, anne baba hayatta ve birlikte, üç kardeşler, ensest neden ile gebelik öyküsü mevcut, kürtaj ile gebelik sonlandırılmış, hastane bildirimi ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Konuşmayı çok seven, samimi, gülümsemeyi seven bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Dilruba: 15 yaşında, lise 10. sınıf öğrencisi, anne ve baba boşanmış, üç kardeşler, baba ile birlikte yaşamış, aile dışı cinsel istismar nedeni ile başka bir ilden kuruluşa nakil getirilmiştir.

Diyyar: 17 yaşında, liseyi yarıda bırakmış, okula gitmek istememiş, anne ve babası boşanmış, iki kardeşler, baba ve kardeş ile birlikte yaşamış, ensest nedeni ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Dışa dönük, fiziksel olarak kendisini beğenmeyen, somatizasyonları olan ve daha çok evet diyen bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Dilek: 16 yaşında, lise öğrenimine kuruluşa geldikten sonra devam etmiş, anne ve baba boşanmış, üvey baba ve anne ile yaşamış, üç kardeşler, aile dışı cinsel istismar nedeni ile gebelik öyküsü mevcut, bebeği evlat edindirilmiş, bulunduğu ilde adölesan gebeler için ÇODEM olmadığından kuruluşa nakil getirilmiştir.

Oldukça sessiz, ancak kesin yargıları olan, seilmeyi önemseyen bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Damla: 17 yaşında, lise 9. sınıftan sonra okula devam edememiş, anne ve baba boşanmış, beş kardeşler, üvey anne ve baba ile yaşamış, annesini küçüklüğünden itibaren hiç görememiş ve tanıymıyormuş, aile dışı cinsel istismar nedeni ile gebelik öyküsü mevcut, bebeği dünyaya gelmiş ve birlikteler, hastane bildirimi sonucu bulunduğu ilde Kadın Konukevine teslim edilmiş, bulunduğu ilde adölesan gebeler için ÇODEM olmadığından nakil ile kuruluşa getirilmiştir.

Duygusal, samimi, sakin ve sıcakkanlı bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Defne: 17 yaşında, ortaokuldan sonra öğrenime devam etmemiş, anne ve babası birlikte ve altı kardeşler, aile dışı cinsel istismar nedeni ile kolluk kuvvetlerince kuruluşa getirilmiştir.

Yapıcı, samimi ve çevresindekilere duyarlı bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Suçta Sürüklenen Çocuklara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Kadir: 16 yaşında, açıköğretime devam ediyor, anne ve babası boşanmış, tek çocuk, 12 yıldır kuruluş bakımında, kuruluştaki kavgaya karışmış olması nedeni ile başka bir ilden nakil olarak kuruluşa getirilmiştir.

Oldukça duygusal, ailesine düşkün, sakin ve içe dönük bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Kenan: 15 yaşında, ortaokulu yarıda bırakmış, anne ve baba boşanmış, baba ile birlikte yaşamış, beş kardeşler, ağabeyi başka bir ilde çocuk evinde kalıyor, 7 yıldır kuruluş bakımında, bir çok farklı kuruluştaki kalmış, birden fazla suçta sürüklenme dosyası mevcut, başka bir ilden nakil olarak kuruluşa nakil getirilmiştir.

Hareketli, dışa dönük, açık sözlü bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Kerem: 14 yaşında, lise örgün öğretime devam ediyor, anne ve baba boşanmış, üvey anne ve baba ile yaşamış, iki kardeşler, ağabeyi üniversite okuyor, üvey anne ile yaşadığı sorunlar sonucunda kurum bakımına alınmış, başka bir ilde kuruluşa nakil getirilmiştir.

Sosyal, ilgiyi seven, ailesine karşı öfkeli, duygularını ve düşüncelerini açıkça ifade etmeyen bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Kemal: 16 yaşında, açıköğretime devam ediyor, annesi intihar etmiş, babası yeni bir evlilik yapmış, büyükanne ve büyükbaba ile birlikte yaşamış, iki kardeşler, önce sevgi evine kuruluşa alınmış, maddeye kullanma ve suça sürüklenme nedeni ile sevgi evlerinden ÇODEM'e nakil getirilmiştir.

Sosyal, bireysel güçlerinin farkında, değiştiğine inan bir çocuk izlenimi oluşturdu.

Kıvanç: 16 yaşında, 7. sınıftan sonra öğrenime devam etmemiş, anne ve baba boşanmış, baba ve büyükanne, büyükbaba ile birlikte yaşamı, kardeşleri ikiz olmak üzere üç kardeşler, kardeşleri ile birlikte suça sürüklenme ve madde kullanımı nedeni ile başka bir ilde bulunan ÇODEM'den yer değişikliği nedeni ile nakil getirilmiştir.

Çevresindekilere karşı duyarlı, kardeşlerine karşı korumacı ancak öfkeli bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

Köksal: 15 yaşında, öğrenime devam etmiyor, anne evi terk etmiş, baba ve kardeşleri ile birlikte yaşamış, babası vefat ettikten sonra kız kardeşleri çocuk evine yerleştirilmiş, ağabeyi madde bağımlısı, daha önceden çocuğun suça sürüklenme öyküsü olduğu için kuruluş bakımına getirilmiştir.

İçe dönük, kendisini çok iyi ifade edemeyen, korumasız olduğunu düşünen bir çocuk olduğu izlenimi oluşturdu.

3.4.2.4. Çocuklar İle Gerçekleştirilen Görüşmelerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Gönüllü Katılım Formunda çocuklar ile niçin görüşülmek istendiği açıklanmış olsa da kendimi tanıttıktan sonra görüşmenin niçin yapıldığı hakkında bilgi vererek görüşmeye başladım. Özellikle görüşmenin gizliliğini, isimlerinin asla bir yerde geçmeyeceğini belirttim. Belli başlı hangi konular üzerinde konuşulacağını belirttim. Çocuklar süreç içerisinde çok fazla ve farklı kişiler ile konuştukları için görüşmelerin başlangıcında konuşma konusunda açık olmadıkları gözlemlendi. Çocukların zorlandıkları fark edildiğinde “sevdikleri şeylerden” konuşulması önerilerek yönlendirici konuşmalar yapıldı. Bazı çocuklar ile ilk görüşmenin yeterince verimli geçmemesi nedeni ile ikinci bir görüşme planlandı ve bu çocuklarla (5 olgu) ikinci görüşme yapılarak daha sağlıklı bilgiler elde edildi. Görüşmeler ortalama 1-2 saat sürmüş olup bazı çocukların görüşme sürecinden sıkıldığı anlaşıldığında görüşmeyi hızlandırdım.

Görüşme sürecinde çocukların anlatıları ile beraber jest ve mimikleri, konuşma biçimleri, kullandıkları kelimelerin de önemli olduğunu düşündüğümünden bunları da görüşmeleri yorumlarken ekledim. Her bir çocuğun görüşme içerisinde de karakterine uygun olarak davrandığını gözlemledim. Bazı çocukların oldukça, hızlı ve birçok şey hakkında yorum yaptığı görülürken bazılarının benim yönlendirmem ile görüşmeye katıldığı oldu. Özellikle çocukların kendisi hakkında konuşmaktan zorlandıkları, bu konuya dair neler söyleyebilecekleri hakkında düşündükleri dikkat çekti. Gerek kız çocuklarının gerek erkek çocuklarının içinde ailesi hakkında konuşurken çocukların uygulandıkları gözlemlendi, bu durumlarda rahatlamaları için telkin edici cümleler kuruldu. Görüşmenin ilerleyen zamanlarında düşüncelerine ne kadar değer verdiğimi daha iyi anladıklarını hissettim. Bunun için çocukların hizmete ilişkin daha çok yorum yaptıkları, psikososyal desteğin nasıl daha iyi olabileceği hakkında aktif bir şekilde fikir yürüttüklerini gözlemledim.

Görüşmeye aktif katılım anlamında kız ve erkek çocuklarının eşit ağırlıkta olduğu gözlemlendi. Erkek çocukları ile görüşme konusunda endişelerim olsa da görüşmeler sonucunda bunun yersiz olduğunu gördüm. Görüşmeleri bitirmeden önce görüşme sürecinde neler hissettikleri, görüşme hakkında ne düşündükleri üzerinde duruldu. Çocukların buna dair yorumları; “İyi oldu bunları konuşmak.”, “Olgun hissettim, büyük gibi.” Kendim hakkında düşündüm, iyi hissettim.”, “Bunları konuşmak iyi geldi.”, “Fikrimizin alınması çok iyi, biri düşünmüş en azından birileri düşüncelerimizi soruyor ne hissettimizi.”, “İçimi dökmek iyi geldi, uzun süredir konuşmamıştım, bir daha yapmak isterim.”, “Rahatlama oldu, dertleşmiş gibi oldum, Çokk iyiii.”, “Böyle bir yurttan bizim gibi çocuklarla ilgilenen biri olduğu için sevindim, ilk defa kendimi değerli hissettim.”, “Derdimi paylaştım, gelecekte bahsettik, tüm yaşadığım sorunlarımı anlattım, kardeşimle olan özgüvenimi paylaştım, yaa bunlar bana çok iyi şeyler hissettirdi.” şeklinde olmuştur. Görüşmeye gönüllü katılan çocuklardan bu yorumları duymak onlar için bir şey yapabildiğim hissini uyandırdı.

Görüşmelerin tamamı benim tarafımdan yapıldı. Görüşmelerin bölünmemesi için idareci ile birlikte görüşme odası belirlendi. Görüşmelerde ses kayıt cihazının kullanılmasına iznim olmadığı için görüşme sürecini kendim not ettim, bu anlamda zorluk yaşadım. Görüşme sonlandırıldıktan sonra bir şey atlamamak için görüşme

notları üzerinden yeniden geçtim. Aldığım notları mümkün olduğunca kısa bir süre içerisinde bilgisayar ortamına geçirdim.

Tüm görüşmeler tamamlandıktan ve alınan notlar bilgisayar ortamına geçirildikten sonra veri analizi sürecine başlandı. Bütün haline gelen veri metinlerini birçok kez okundu, bununla birlikte araştırma soruları ve kuramsal gözden geçirildi. Verilerin analizinde, elde edilen bulguları açıklayabilmek ve kavramlar ile ilişkilerini kurabilmek için içerik analizi yapıldı (Yıldırım ve Şimşek, 2013:259). Araştırmaya yönelik veri metinlerinde öne çıkan, sıkça vurgulanan temalarla bağlantılı kodlar belirleyerek, tema listesi biçimlendirildi. Ön plana çıkan bu tema listesi MAXQDA programı aracılığıyla tematik kodlama yapıp işlendi. MAXQDA programı ile verilerden oluşan metin parçaları tematik kodlara göre bölünüp işaretlendi. Böylelikle her tematik kodun çerçevesi oluşturulmuş oldu. Veri analiz sürecinde metinde yoğunlukla tekrarlanan ve odaklanan kavramlar, temalar saptanmış ve aynı kod altında birleştirilmiştir. Yoğunlukla üzerinde durulan kavramların yanı sıra ilgili temada farklı çıkan kavramalar üzerinde durulmuş, benzer çıkan kavram ile karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında suç mağduru kız çocukları ve suça sürüklenen erkek çocukları ile ilgili toplanan nicel ve nitel verilere aşağıda yer verilmiştir. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukları daha iyi tanımak ve görüşme için gönüllü olan çocukların bu grup içerisindeki yeri hakkında bilgi sahibi olabilmek için öncelikle nicel bulgulara yer verilmiştir.

4.1. NİCEL BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında 2014-2015 yılları arasında Konya Çocuk Destek Merkezi ve Ereğli Çocuk Destek Merkezinde kalan 173 çocuğun özlük dosyası taranmış olup bu bölümde elde edilen nicel verilerin analizi yapılmıştır. Nicel veri analizleri dosya tarama formunda oluşturulan bölümleri içine alan “Çocukların Demografik Bilgileri”, “Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgiler”, “Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinden Yararlanma Sürecine İlişkin Bilgiler” olmak üzere üç ana başlık altında yapılmıştır.

4.1.1. Çocukların Demografik Bilgileri

Bu bölümde suç mağduru kız çocuklarının ve suça sürüklenen erkek çocuklarının demografik bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgiler sayesinde olguların genel çerçevede nasıl bir dağılıma sahip olduğu hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

Tablo 1: Çocukların Cinsiyet Dağılımı

	<i>n</i>	%
Kız	134	77,5
Erkek	39	22,5
Toplam	173	100,0

Araştırma kapsamında 2014-2015 yılları arasında Konya Çocuk Destek merkezinde ve Ereğli Çocuk Destek Merkezinde kalan 173 çocuğun dosya taraması yapılmıştır. Bu incelemeye göre; çocukların %77,5’nin kız, %22,5’nin erkek olduğu ortaya çıkmıştır.

Konya Çocuk Destek Merkezi, ÇODEM Yönetmeliğinden önce Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (BSRM) olarak çalışmaktaydı; aynı şekilde Ereğli Çocuk Destek Merkezi Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (KBRM) olarak çalışmaktaydı. ÇODEM Yönetmeliği ile birlikte suç mağduru, suça sürüklenen ve sokakta çalışan çocukların yararlandığı psikososyal destek hizmet modeli aynı yönetmelikte toparlanmıştır. Konya İli kapsamında psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların sokakta çalışan çocuklar dışarıda tutulduğunda suç mağduru kız çocuklarının büyük bir orana sahip olduğu ortaya çıkmıştır. 2014-2015 yılları arasında ÇODEM’lerde hizmet alan çocukların çoğunlukla bu gruba ait olduğunu görmekteyiz. Türkiye geneli değerlendirilmek istendiğinde Bakanlığın yılsonu istatistikleri temel alınabilir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2013 yılında yani ÇODEM Yönetmeliğinin çıkarıldığı tarihten önceki verileri şu şekildedir: Türkiye genelinde 39 BSRM olduğu ve buralarda hizmet alan 711 suç mağduru çocuğun olduğu, 14 tane KBRM olduğu ve burada hizmet alan 187 suça sürüklenen çocuğun olduğu, 8 tane ÇOGEM olduğu ve 178 sokakta çalışan çocuğun burada hizmet almış olduğudur. 2014 yılı istatistikleri ise ÇODEM Yönetmeliğinden sonra kuruluş bazında değerlendirilememektedir. Şöyle ki Türkiye genelinde 62 ÇODEM’in olduğu ve buralarda hizmet alan 1144 çocuğun olduğu yılsonu istatistiği olarak verilmiştir. 2015 yılına bakıldığında 67 ÇODEM’in olduğu ve hizmetten yararlanan çocuk sayısının 1241 olduğu verisi görülmektedir. Az öncede belirtildiği gibi 2014 ve 2015 yılları içinde sokakta çalışan çocuklarda istatistik içinde yer aldığı için suç mağduru ve suça sürüklenen çocuk sayısı bu istatistiki bilgi ile anlaşılamamaktadır. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında gerek kuruluş olarak gerekse çocuk sayısı olarak 2013 yılından sonra bir artış olduğu söylenebilir.

Çocuklara karşı işlenen cinsel suçlar ve suça sürüklenen çocuklar oranında artışın devam ettiği bu alanda yapılan araştırmalar ile ortaya çıkmaktadır. Son beş yıl (2010-2015) değerlendirildiğinde çocuğa karşı cinsel istismar suçu için açılan davalar ve her 100.000 çocuk nüfustaki suça sürüklenen çocuk dava sayıları artmıştır (Adalet Bakanlığının Adli ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 25.05.2016 <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/faaliyetraporu.html>).

2015 yılında TÜİK, 2014 yılında güvenlik birimine getirilen suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar hakkında şu istatistikleri yayınlamıştır. Son beş yılda en çok

kaybolup bulunan ve mağdur olan çocuk sayısı artmıştır. Suça sürüklenen çocuk sayısı 2013 yılına göre %1,8 oranına yükselmiştir. Güvenlik birimine getirilen 290.414 çocukların %45,2'si mağdur ve %55,8'si erkek, %44,3'ü kızdır. Bu çocukların %87,4'ü suç mağduru, suç mağduru olan çocuklar sırasıyla en çok yaralama, cinsel suçlar ve aile düzenine karşı suçlardan mağduriyet yaşamıştır. Suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimine gelen 117.486 çocuğun %38,5'i yaralama suçu, %26'sı hırsızlık, %7,5'i uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak suçu olduğu ortaya çıkmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 25.05.2016 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18525>; Çöpür ve Ark., 2012:49; Öztıp ve Özel Özcan, 2010:273; Çam Köker, 2010:146).

Araştırmamız kapsamında suç mağduru kız çocuklar ve suça sürüklenen erkek çocuklar ağırlıkta olsa da açıklanan resmi istatistikler ve alan araştırmamız sonucu elde edilen veriler arasında bir uyum olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Çocukların Yaş Aralıkları

	<i>n</i>	%
11-14 yaş aralığı	28	16,2
15-18 yaş aralığı	145	83,8
Toplam	173	100,0

Yapılan dosya taramasına göre; çocukların %16,2'sinin 11-14 yaş aralığında olduğu, %83,8'nin 15-18 yaş aralığında olduğu bulgusu elde edilmiştir. Yaş aralıkları belirlenirken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Yönetim Bilişim Sisteminde yer alan Kuruluş Yoklama Sistemindeki yaş aralığı dikkate alınmıştır. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların büyük bir oranının 15-18 yaş aralığında olduğu araştırmanın bir diğer bulgusudur. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklar hakkında yapılan başka araştırmalara bakıldığında da benzer durumlar karşılaşılmaktadır. Ögel ve arkadaşlarının 2011 yılında suça sürüklenen ergenlerin risk ve gereksinimlerini değerlendirdikleri araştırmada 370 tutuklu-ergen ile görüşmüşlerdir. Bu araştırmaya göre çocukların %17,3'ü 15 yaş altında, %56,8'i 16-17 yaşlarında, %23,8'i 18 yaşında ve daha büyük olduğudur (Ögel ve Ark., 2011:147). Yine suça sürüklenen çocuklar ile Karakuş ve Tekin'in 86 çocuk ile yaptığı araştırmasında suça sürüklenen çocukların %11'inin kız, %89'unun erkek olduğu ve yaş aralıklarının %36'sının 13-15 ve

%64'ünün 16-18 olduğu bulgusu elde edilmiştir. Diğer araştırmalarda da görüldüğü gibi çocukların suça sürüklenmesi 14 yaşından sonra artış göstermekte olup 17-18 yaşlarında en yüksek oranlar görülmektedir (Karakuş ve Tekin,2012:33). Akyüz ve arkadaşları (2000) suça sürüklenen çocuklar hakkında yaptığı araştırmada çalışmaya alınan olguların yaşlarının 11-15 arasında olduğunu ve toplam 33 olgudan 31'inin (% 93,6) erkek ve 2'sinin (% 6.4) kız olduğunu belirlemiştir.

Örneklemin büyük bir bölümünü suç mağduru kız çocukları kapsamaktadır. Bu nedenle Konya ÇODEM'e suç mağduru olarak gelen çocukların genellikle 15-18 yaş aralığında olduğunu söyleyebiliriz. Suç mağduru çocuklar ile yapılan diğer araştırmalarda çocukların yaşlarına ilişkin bulgular ise şu şekildedir: Yulaf ve Gümüştaş 2013 yılında çocuk ve ergenlerde cinsel istismarın psikiyatrik sonuçlarını 77 olgunun dosya bilgileri ile değerlendirmiş, suç mağduru çocukların %5,2'sinin 0-6yaş, %14,3'ünün 6-11 yaş, %80,5'nin 12-17 yaş aralığında olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Yulaf ve Gümüştaş, 2013:199).

Tablo 3: Çocukların Eğitim Durumları

	<i>n</i>	%
İlkokul	30	17,3
Ortaokul	79	45,7
Lise	42	24,3
Açık öğretim	1	0,6
Okuma yazma yok	9	5,2
Bilgi yok	12	6,9
Toplam	173	100,0

Araştırmada ele alınan 173 çocuğun dosyasına göre; çocukların %45,7'sinin ortaokuldan sonra eğitimlerine devam etmedikleri ve çoğunluğun bu grupta yer aldığı, %24,3'ünün lise düzeyi öğrenim durumunda oldukları, %17,3'nün ilkokuldan sonra öğrenime devam etmedikleri, %5,2'sinin okuma-yazması olmadığı, %0,6'sının açıköğretim eğitimine devam ettiği, %6,9'nun dosyasında öğrenim durumlarına ilişkin bilgi olmadığı verileri elde edilmiştir.

Kızmaz yaptığı araştırmasında, okulu terk eden veya okuldan atılan gençler arasında, suç eylemini gerçekleştirme oranının daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir. “İlkokul

mezunu” kategorisinden sonra bireylerin öğrenim düzeylerinin artışına paralel olarak, suç oranlarında bir azalmanın gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Kızmaz, 2014:299; Demircan, 2009:89; Çam Köker, 2010:150). Gencer ve arkadaşları, yaptıkları araştırmalarında cinsel istismara maruz kalmış çocukların okula devam etmeme durumunu anlamlı düzeyde yüksek olduğunu saptamıştır (Gencer ve arkadaşları, 2016:59).

Çocuklardan bir bölümünün (9 olgu), okuma-yazmayı hiç bilmediği ortaya çıkmıştır. Yüksek bir rakam olmamasına rağmen halen öğrenim hakkından mahrum kalan çocuklar olduğunu bize hatırlatmaktadır. Çocuklar aile yaşamından kaynaklı ya da kişisel nedenleri nedeniyle öğrenim yaşamında uzaklaşmaktadır. Okul sistemi içerisinde kalabilen çocukların bir anlamda riskli arkadaş gruplarından uzak kalabildiğini düşünüyorum. Çocuğun suç mağduru olması veya suça sürüklenmesi okul yaşamından uzak kalmasının en önemli nedenlerinden birisidir. Bu başlangıçta bir engel gibi görünse de süreç ilerledikten sonra bu defa çocukların yeniden okul yaşamına adapte olmakta güçlük yaşadığı söylenebilir.

Tablo 4: Çocukların Engel Durumları

	<i>n</i>	%
Yok	151	87,3
Var	11	6,4
Bilgi yok	11	6,4
Toplam	173	100,0

Çocukların dosyalarına göre engel durumlarının olup olmadığı araştırıldığında; çocuklardan %87,3’nün herhangi bir engele sahip olmadığı, %6,4’nün bir engele sahip olduğu, %6,4’nün dosyasında engel durumlarına ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Dosya bilgilerinde çocukların büyük bir oranının herhangi bir engel sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle ruhsal ve zihinsel engel oranı hafif düzeyden(%50 engel oranı) yüksek ise Engelli Bakım Merkezlerinden yararlanmaları için hizmet dönüşümü yapıldığı uygulamalarda rastlanmaktadır.

Tablo 5: Çocukların Kronik Hastalıkları

	<i>n</i>	%
Yok	153	88,4
Var	9	5,2
Bilgi yok	11	6,4
Toplam	173	100,0

Çocukların dosyalarına göre kronik hastalıkları olup olmadığı değerlendirilmiş olup; çocuklardan %88,4'nün herhangi bir kronik hastalığı olmadığı, %5,2'sinin bir kronik hastalığa sahip olduğu, %6,4'nün dosyasında kronik hastalığının olup olmadığına dair bilgi mevcut olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 6: Çocukların Kuruluşa Gelmeden Önce Nerede Yaşadıkları

	<i>n</i>	%
Kırsal	84	48,6
Kentsel	77	44,5
Bilgi yok	12	6,9
Toplam	173	100,0

Çocukların Çocuk Destek Merkezine gelmeden önce nasıl bir bölgede yaşadıkları hakkında şu bilgiler elde edilmiştir. Çocukların %48,6'sının kırsal bir bölgede yaşamış olduğu, %44,5'nin kentsel bir bölgede yaşamış olduğu, %6,9'nun dosyasında nasıl bir yerde yaşadıklarına dair dosyalarında bilgi olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Burada kırsal ve kentsel ayrımı yapılırken, köy, belde ve ilçelerde yaşayan çocuklar kırsal bölgede yaşamış; şehir merkezinde yaşayan çocuklar kentsel bölgede yaşamış olarak kabul edilmiştir. Bu durumun diğer araştırmalarda nasıl yer aldığına bakılırsa; istismara ve ihmale uğrayan 70 çocuğun konu olduğu 2013 yılındaki yüksek lisans çalışmasında çocukların ailesinin yaşadığı yerin %7,1'nin köy, %31,4'nün ilçe, %61,4'nün il olduğu bulgusu elde edilmiştir (Pişi,2013:61). Söz konusu araştırmada illerde yaşayan çocukların daha çok ihmal ve istismara uğramış oldukları bulgusu ortaya çıkmıştır.

Tablo 7: Çocukların Çalışma Öyküleri

	<i>n</i>	%
Yok	150	86,7
Var	9	5,2
Bilgi yok	14	8,1
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluşa gelmeden önce herhangi bir işte çalışıp çalışmadığı hakkında aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Çocukların %86,7'sinin herhangi bir işte çalışmamış olduğu, %5,2'sinin bir işte çalışmış olduğu, %8,1'nin çalışma öyküsü hakkında dosyalarında bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

2014-2015 yılları arasında Konya ÇODEM ve Ereğli ÇODEM'de kalan 173 çocuğa ait özlük dosyası taranmıştır. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engel durumu, kronik hastalığının ve çalışma öyküsünün olup olmadığı, kuruluşa gelmeden önce nerede yaşamış olduğu gibi demografik bilgileri öncelikli olarak incelenmiştir. Buradaki amaç çocukları daha iyi tanımak, suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların hangi demografik özelliklere sahip olduğunu açıklayabilmektir.

Dosya tarama bilgilerine göre Konya İlinde psikososyal destek hizmetinden suç mağduru olmaları nedeniyle yararlanan çocuk sayısı suça sürüklenen erkek çocuk sayısına göre daha fazladır. 173 dosyanın 134'ü suç mağduru kız çocuklarına, 39'u suça sürüklenen erkek çocuklarına aittir. Her ne kadar iki kuruluşa da il dışından nakillerin yoğunlukla yapıldığı gözlemlense de il dışı nakli yapılan çocuklar arasında da suç mağduru kız çocuklarının yüksek bir orana sahip olduğu ifade edilebilir. Suç mağduru nedeniyle Konya ÇODEM'e nakil gelen çocukların can güvenliği, adölesan gebe/anne olması veya bulunduğu ilde ÇODEM olmaması nedeniyle nakil edildiği gözlemlenmiştir. Suça sürüklenen ve Ereğli ÇODEM'e nakil gelen çocuklar için ise çevre değişikliği veya bulunduğu ilde ÇODEM olmaması gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar iki yaş grubunda değerlendirilmiştir. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların 15-18 yaş

aralığında yoğunlaştığı bulgusu elde edilmiştir. Eğitim öğrenime devam eden çocuk sayısının oldukça az olduğu, ortaokul mezunu olan çocukların sayısının yoğunlukta olduğu ise diğer bir bulgudur. Öğenim yaşamında uzak kalan çocukların riskli davranışlarla daha çok karşı karşıya geldiği gerçeği bu bulgular ile yeniden desteklenmiş oldu. Diğer yandan özellikle suç mağduru olma ve çocukları yönlendirmelere karşı daha fazla korumasız yapan engellilik durumunun yok denecek kadar az olduğu görüldü. Engelli çocukların da psikososyal destek hizmetine katılmış olduğu gözlemlense de engel durumları, engellilik oranları burada farklılık yaratmaktadır. Örneğin ağır engeli bulunan çocuklar için hizmet türü değiştirilip yaşına ve cinsiyetine uygun engelli rehabilitasyon merkezlerine nakilleri yapılmaktadır. Bakanlık hafif ve orta düzey engel oranına sahip çocukların ise engelli rehabilitasyon merkezlerine nakil edilmeden bulunduğu kuruluştaki hizmet alması yönünde bir tutuma sahiptir. Hem engelli olup hem suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için daha hassas olunması gerekmektedir. Çocukların riskli davranışlarla karşılaşmasında nerede yaşamış olduğunun etkisi olup olmadığı da çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Buna dair kesin bir yargı öne sürülemezle beraber bu araştırma kapsamında değerlendirilen kır ve kentte yaşayan çocukların birbirine yakın bir oranda olduğu görülmüştür. Çocukların risk durumu ile karşı karşıya kalmasında kır ve kentte yaşamış olması arasında önemli bir farklılık görülmemiştir.

4.1.2. Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgileri

Bu bölümde çocukların aile ve sosyal çevrelerine ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler sayesinde olguların genel çerçevede nasıl bir dağılıma sahip olduğu hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

Tablo 8: Annenin Varlığı

	<i>n</i>	%
Var	152	87,9
Yok	11	6,4
Bilgi yok	10	5,8
Toplam	173	100,0

Çocukların ebeveyn varlığı durumu değerlendirilmiş olup; %87,9'nun annesinin hayatta olduğu, %6,4'nün annesini kaybetmiş olduğu, %5,8'nin annesinin varlığı hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 9: Babanın Varlığı

	<i>n</i>	%
Var	146	84,4
Yok	16	9,2
Bilgi yok	11	6,4
Toplam	173	100,0

Çocukların %84,4'nün babasının hayatta olduğu, %9,2'sinin babasını kaybetmiş olduğu, %6,4'nün babasının varlığı hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 8 ve Tablo 9 çocukların ebeveynlerinin hayatta olup olmadığı değerlendirilmiş olup genel anlamda çocukların bir ebeveyne sahip olduğu anne ve baba yokluğu değerlendirildiğinde 173 çocuktan 11'nin annesinin 16'sının babasının hayatta olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Anne babanın hayatta olması çocukların iyilik hallerinin korunması açısından önemli olduğu gibi ebeveyn birlikteliği durumu da bu noktada değerlendirilmesi gereken bir faktördür.

Tablo 10: Anne Babanın Birliktelik Durumu

	<i>n</i>	%
Resmi evli	82	47,4
Gayri resmi birliktelik	7	4,0
Boşanmış	62	35,8
Bilgi yok	15	8,7
Dul	7	4,0
Toplam	173	100,0

Çocukların dosya bilgilerine göre; çocuklardan %47,4'nün annen babasının resmi evli olduğu ve birlikte yaşadığı, %35,8'nin anne babasının boşanmış olduğu, %4'nün anne babasının gayri resmi birlikte evlilik yaşamı sürdürdükleri, %4'nün anne ya da

babasının dul olduğu, %8,7'sinin dosyasında anne-baba birlikteliğine ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Resmi evlilik birlikteliği olan ebeveynlerin çoğunlukta olduğu ancak bunu boşanan çiftlerin takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu da parçalanmış aile çocuğu olan çocuk sayısı önemli derece fazladır. Pişi'nin 2013 yılında yaptığı çalışmasında da araştırmasına konu olan 70 çocuğun 30'unun parçalanmış aile çocuğu olduğu bulgusu elde edilmiştir (Pişi,2013:58). Parçalanmış ailelerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi literatürde başka araştırmalar ile de ortaya koyulmuştur (Yulaf ve Özer Gümüştas, 2014:200; Gültekin Akduman, Akduman ve Cantürk, 2007:158; Çam Köker, 2010:150). Diğer araştırmalarla da desteklendiği gibi parçalanmış aile, ebeveyn yokluğu çocukların yaşamlarının olumsuz anlamda değişmesinde önemli bir değişkendir.

Tablo 11: Çocukların Kuruluşa Gelmeden Önce Kiminle Yaşadıkları

	<i>n</i>	%
Aile	58	33,5
Anne/baba	44	25,4
Akraba/diğer	16	9,2
Bilgi yok	27	15,6
İmam nikâhlı birliktelik	28	16,2
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluşa gelmeden önce kiminle yaşadığı hakkında aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Çocukların %33,5'nin ailesi ile birlikte yaşıyor olduğu, %25,4'nün sadece anne ya da babadan biri ile yaşıyor olduğu, %16,2'sinin imam nikahlı olarak birisi ile yaşadığı ve bu grubu kızların oluşturduğu, %9,2'sinin akrabalarından biri ile yaşadığı, %15,6'sının kim ile yaşadığı hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir. Çocukların genellikle ailesi ile ya da anne ve babasında herhangi biri ile yaşamış olduğu söylenebilir. Burada önemle üzerinde durulması gereken başka bir bulgu ise suç mağduru çocuklarından 28'inin yani %16,2'sinin imam-nikahlı birliktelik sonucu kuruluşa gelmiş olduğudur. Bu şu demek oluyor ki çocuklar belirli bir süre istismarcı ile birlikte yaşamıştır. Burada kız çocuklarının ailelerinden izinsiz imam-nikahlı birliktelikler kurmuş olabilecekleri veya aileleri tarafından zorla evlendirilen çocuk

gelinlerden bahsetmekte mümkündür. Nitekim her iki durumda da erken yaşta yaşanan cinsel birlikteliklerin olduğu ve travmatik bir deneyimin geçirilmiş olduğu yorumu getirilebilir.

Tablo 12: Ailedeki Çocuk Sayısı

	<i>n</i>	%
Tek çocuk	9	5,2
İki çocuk	36	20,8
Üç çocuk	39	22,5
Dört ve üzeri	79	45,7
Bilgi yok	10	5,8
Toplam	173	100,0

Dosya tarama bilgilerine göre; çocukların ailelerinde %45,7'sinin dört ve üzeri kardeş oldukları, %22,5'nin üç kardeş oldukları, %20,8'nin iki kardeş oldukları, %5,2'sinin ailede tek çocuk oldukları, %5,8'nin kardeş sayısı hakkında dosyasında bilgisi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların, ailelerinin yarıya yakınının dört ve üzeri çocuğa sahip olduğu ortaya çıkmıştır. İstismar ve ihmale uğraya çocukla ilgili yapılan başka bir araştırmayı göre; 70 çocuktan %2,9'unun tek çocuk olduğu, %12,9'unun 1 kardeşe sahip olduğu, %22,9'unun 2 kardeşe sahip olduğu, %61,5'nin üç ve daha fazla kardeşe sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Pişi,2013:58).

Tablo 13: Annenin Eğitim Durumu

	<i>n</i>	%
Okuma yazma yok	31	17,9
Okuryazar	15	8,7
İlkokul	72	41,6
Ortaokul	11	6,4
Lise	11	6,4
Üniversite ve üzeri	0	0,0
Bilgi yok	33	19,1
Toplam	173	100,0

Çocukların ebeveynlerinin eğitim durumları hakkında aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Çocukların annesinin %41,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %17,9'nun okuma-yazması olmadığı, %8,7'sinin okur-yazar olduğu, %6,4'nün ortaokul mezunu olduğu, %6,4'nün lise mezunu olduğu, %19,1'nin eğitim durumu hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir. İlkokul mezunu anneye sahip çocukların çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Ergen suçluluğunda kişisel ve ailesel özellikleri değerlendiren başka bir araştırmaya göre buna benzer olarak bulgular elde edilmiştir. Araştırmada 114 çocuğun annesinin eğitim durumu şu veriler ile ortaya çıkmıştır: Çocukların annelerin %71'inin okur-yazar olan veya ilkokul mezunu, %20,2'sinin ortaokul mezunu, %7'sinin lise mezun, %1,8'inin üniversite mezunu olduğudur (Akduman ve Ark.,2007:458). Cinsel istismarı çocukların konu olduğu bir diğer araştırmada ise; aile dışı cinsel istismar mağduru olan çocukların annelerinin %16,5'inin eğitim almamış, %60,2'sinin ilkokul, %5,5'inin ortaokul, %12,8'inin lise, %5,3'ünün üniversite mezunu olduğu; ensest mağduru olan çocukların annelerinin %11,6'sının eğitim almamış, %60,5'inin ilkokul, %11,6'sının ortaokul, %7'sinin lise, %9,3'ünün üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır (Gencer ve Ark.,2016:58). Diğer araştırmalarda da annenin eğitim durumunun çoğunlukla ilkokul düzeyinde olduğu bulguları elde edilmiştir.

Tablo 14: Babanın Eğitim Durumu

	<i>n</i>	%
Okuma yazma yok	12	6,9
Okuryazar	8	4,6
İlkokul	78	45,1
Ortaokul	10	5,8
Lise	10	5,8
Üniversite ve üzeri	1	,6
Bilgi yok	54	31,2
Toplam	173	100,0

Çocukların babasının %45,1'nin ilkokul mezunu olduğu, %6,9'nun okuma-yazması olmadığı, %5,8'nin ortaokul mezunu olduğu, %5,8'nin lise mezunu olduğu, %6,9'nun okuma-yazması olmadığı, %0,6'sının üniversite ve üzeri mezunu olduğu %31,2'sinin eğitim durumu hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir. Babanın eğitim

durumu değerlendirildiğinde yine annede olduğu gibi ilkokul düzeyinde eğitim olan baba sayısının yüksek olduğu görülmekte olup diğer araştırmalarda bulunan veriler de bunu destekler niteliktedir (Akduman ve Ark., 2007:158; Gencer ve Ark.,2016:59; Yulaf ve Gümüştaş,2013:200; Pişi,2013:58).

Tablo 15: Annenin Çalışma Durumu

	<i>n</i>	%
Ev hanımı	98	56,6
Tam zamanlı	25	14,5
İssiz/düzensiz is	11	6,4
Emekli	1	,6
Bilgi yok	38	22,0
Toplam	173	100,0

Çocukların ebeveynlerinin çalışma durumları hakkında aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Çocukların annesinin %56,6'sının ev hanımı olduğu, %14,5'nin tam zamanlı bir işte çalışıyor olduğu, %6,4'nün işsiz ya da düzensiz bir işte çalışıyor olduğu, %0,6'sının emekli olduğu, %22'sinin çalışma durumu hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 16: Babanın Çalışma Durumu

	<i>n</i>	%
Tam zamanlı	37	21,4
İssiz/düzensiz is	64	37,0
Emekli	11	6,4
Diğer	4	2,3
Bilgi yok	57	32,9
Toplam	173	100,0

Çocukların babasının %37'sinin işsiz ya da düzensiz bir işte çalışıyor olduğu,%21,4'nün tam zamanlı bir işte çalışıyor olduğu, %6,4'nün emekli olduğu, %2,3'nün çalıştığı ancak ne iş yaptığı hakkında açık bilgiye sahip olunmadığı, %22'sinin çalışma durumu hakkında bilgi sahibi olunmadığı bulgusu elde edilmiştir. Çocukların babalarından düzenli bir işe sahip olanların düzensiz bir iş ile

ilgilenenlerden daha az olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir yandan babaların mesleklerine ilişkin ayrıntılı bilgi yer almadığı gözlemlenmiştir. Tam zamanlı işlerde çalışan babaların da çoğunlukla işçi olarak çalıştığı başka bir gözlemdir. Gencer ve arkadaşlarını yaptıkları bir araştırmaya göre çocukların babalarının iş durumu çalışıp çalışmamalarına göre değerlendirilmiş olup; 139 aile dışı istismar mağduru çocuğun babasının %38,1'inin çalışıyor, %61,9'unun çalışmıyor olduğu; 43 ensest mağduru çocuğun babasının %44,2'sinin çalışıyor, %55,8'inin çalışmıyor olduğu bulgusu ortaya çıkmıştır (Gencer ve Ark.,2016:58). Buna benzer araştırmalarda da genellikle bir mesleğe sahip olmayan ya da gündelik işlerle ilgilenen ebeveynlerin olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Ebeveynlerin çocukların yaşamına yön veren en önemli aktörlerdir. Ebeveynlerin sağlıklı bir çift ilişkisine sahip olması, çocuklarını aile ve çevredeki risklere karşı güvende olmasını sağlar. Sağlıklı aile ilişkilerinde, problemlerle baş etme becerisinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar söz konusu olduğunda davranıştan ve sonuçtan öte sebeplerin konuşulması gerektiği tüm çalışmalarda vurgulanmıştır. Bu nedenle anne ve babanın donanımları kişisel yeterlilikleri, çocukları ile ilişkileri çocuğun beden ve ruh bütünlüğünü olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemektedir. Çocukların dosya bilgileri incelendiğinde büyük oranda ailelerine ilişkin bilgilere rastlanmıştır. Bunlardan en önemli oldukları düşünülen ailelerine ilişkin demografik bilgiler araştırmada kullanılmıştır.

Çocuklar hakkında tanzim edilen rapor ve ilgili evraklardan elde edilen bilgilere göre; anne ve babası hayatta olan çocuklar büyük bir orana sahiptir. Her ne kadar ebeveynlerin hayatta olması önemli bir değişkenken birliktelik durumları da oldukça önemlidir. Ebeveynlerin %47,4'ü resmi evliyen, %35,8'inin boşanmış oldukları görülmüştür. Önemli oranda parçalanmış aile çocuğu psikososyal destek hizmetinden yararlanmaktadır. Çocukların kuruluşa gelmeden önce kim ile yaşıyor olduğu araştırıldığında çoğunluğun ailesi ile birlikte yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır. Dikkat çeken bir bulgu ise kız çocuklarının (28 olgu), imam nikahlı birliktelik içerisinde olmuş olduğu, bu durumun tespit edilmesi ile psikososyal destek hizmetine dahil olmuş olduklarıdır. Ailesi ile yaşayan çocukların çekirdek ya da geniş ailede yaşayıp yaşamadığı hakkında dosyalarında düzenli bir bilgi olmadığı için süreç içerisinde değerlendirmeye alınmamıştır. Ancak çocukların kaç kardeşe sahip oldukları sorgulandığında en yüksek oranın dört ve üzeri kardeşe sahip olan çocukların olduğu

ortaya çıkmıştır. Çocuklarda olduğu gibi anne ve babanın eğitim ve çalışma durumuna ilişkin değişkenlerin bu araştırmanın konusu için önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya konu olan çocukların annelerinin yarıya yakının ilkokul mezunu olduğu ancak önemli bir oranda da okur-yazar olmadığı (31 olgu); babalarda ise ilkokul mezunu olanların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Annelerin yüksek bir oranla ev hanımı olduğu düzensiz bir işte çalışan babaların çoğunlukta olduğu bulgusu elde edilmiştir.

4.1.3. Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinden Yararlanma Süreçlerine İlişkin Bilgileri

Bu bölümde çocukların kuruluşa geliş süreçleri, kuruluşa kaldıkları zaman diliminde hangi psikososyal ve psikiyatrik müdahalelerden yararlanmış oldukları, çocukların aile ve sosyal çevresine ilişkin hangi müdahalelerin yapılmış olduğu ve çocukların mevcut durumları hakkında dosya tarama ile elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

4.1.3.1. Çocukların Kuruluşa Gelişine İlişkin Bilgileri

Bu bölümde çocukların daha önce ASPB bünyesinde kurum bakımı hizmeti alıp almadıkları, hangi kanallar aracılığıyla psikososyal destek hizmetine kabul edildikleri ve niçin bu hizmete katılmış olduklarına dair çocukların dosyalarında yer alan bilgilere yer verilmiştir.

Psikososyal destek hizmetinden yararlan çocukların daha önce kuruluş öyküsünün olup olmadığı çocukların bu hizmeti kabul etmesinde önemli rol oynamaktadır. Geçmişte kuruluş öyküsü olan çocukların kuruluşa kalma öyküsü uzadığı için bu hizmete uyum göstermede çeşitli güçlükler yaşayabilirler. Çocukların dosyaları üzerinden elde edilen bilgilere göre büyük bir çoğunluğun kuruluş öyküsü yoktur, buna ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 17: Çocukların Daha Önce Kuruluş Öyküsü

	<i>n</i>	%
Yok	90	52,0
Bir yıldan az	25	14,5
Bir yıl	15	8,7
Bir yıldan fazla	35	20,2
Bilgi yok	8	4,6
Toplam	173	100,0

Araştırma dosyalarına konu olan çocukların daha önceden kuruluş öykülerinin olup olmadığı incelenmiş olup; çocuklardan %52'sinin daha önceden kuruluş öyküsü olmadığı, %14,5'nin bir yıldan az bir süre kuruluş öyküsü olduğu, %8,7'sinin bir yıl kuruluşta kalmış olduğu, %20,2'sinin bir yıldan fazla kuruluşta kalmış olduğu ve %4,6'sının kuruluş öyküsü olup olmadığı hakkında dosyasında yeterli bilgi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

ÇODEM'e kabul edilen çocukların hangi kanallar aracılığıyla gelmiş olduklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18: Çocukların Kuruluşa Geliş Kanalları

	<i>n</i>	%
Kolluk-Savcılık	45	26,0
KMC-sosyal inceleme	12	6,9
ÇİM-Savcılık	52	30,1
Nakil gelen çocuk	60	34,7
Bilgi yok	4	2,3
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluşa geliş biçimleri hakkında aşağıdaki bilgiler ulaşılmıştır. Çocuklardan %34,7'sinin başka bir ilden nakil olarak Konya ve Ereğli Çocuk Destek Merkezine gelmiş olduğu, %30,1'nin Çocuk İzlem Merkezinde ifadesi alındıktan sonra Cumhuriyet Savcılığı talimatı ile Çocuk Şube tarafından kuruluşa gelmiş olduğu ve bu grubu çoğunlukla suç mağduru kız çocuklarının oluşturduğu, %26'sının Cumhuriyet

Savcılığı talimatıyla kolluk tarafından kuruluşa gelmiş olduğu, %6,9'nun suç mağduru ya da suça sürüklenen çocuk olarak hakkında sosyal inceleme yapıldığı ve kuruluş bakımın alınan çocuk olduğu, %2,3'nün nasıl kurum bakımına geldiğine dair dosyasında bilgisi olmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Çocukların kuruluşa geliş kanallarında Çocuk İzlem Merkezlerinde ifadeleri alındıktan sonra Cumhuriyet Savcısının talimatı ile kolluk tarafından kuruluşa teslim edilen çocuklar ile başka bir ilden nakil gelen çocukların öne çıktığı görülmektedir. Olguların çoğunluklar adli süreçler sonucunda kuruluşa gelmiş oldukları dikkat çekmektedir. 585 istismar mağduru çocuğun dosya bilgileri üzerinde çalışılan başka bir araştırmaya göre de çocukların %97,1'inin kolluk, %2,7'sinin ASPB İl Müdürlükleri ve bunlara bağlı kuruluşlardan BSRM'lere kabul edilmiş oldukları bulgusu elde edilmiştir (Akkuş, 2014:105). Suça sürüklenen çocuklar için de aynı durumun söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Suça sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu-önleyici tedbir olarak Cumhuriyet Savcılıkları tarafından kuruluş bakımı önerildiği uygulamalarda rastlanmaktadır.

Tablo 19: Çocukların Kuruluşa Geliş Nedeni

	<i>n</i>	%
Suçta sürüklenme	36	19,8
Madde bağımlılığı	14	7,7
Aile dışı cinsel istismar	116	63,7
Ensest	16	8,8
Toplam çocuk sayısı	182	100,0

Çocukların Çocuk Destek Merkezine geliş nedenlerine ilişkin bilgiler ise şu şekildedir. Çocuklardan %19,8'inin suça sürüklenme nedeni, %7,7'sinin madde bağımlılığı nedeni, %63,7'sinin aile dışı cinsel istismar mağduru olması nedeni, %8,8'nin aile için cinsel istismar(ensest) nedeni ile kurum bakımına alınmış olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 19'da dosya taraması yapılan 173 çocuğun hangi nedenlerden dolayı psikososyal destek hizmetine dahil olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Konya İli kapsamında çocukların suç mağduru olarak aile dışı cinsel istismar öyküleri ve madde bağımlılığından öte suça sürüklenme öyküleri ile çoğunlukla bu hizmetten

yararlanmaktadır. Akkuş'un yapmış olduğu araştırmaya konu olan 585 çocuktan %66,2'sinin aile dışı, %23,9'nun aile içi istismar öyküsü ile kuruluş hizmetinden yararlanmış olduğu tespit edilmiştir (Akkuş,2014:98). Her ne kadar aile içi istismar bulgularının aile dışı istismar bulgularına göre daha düşük bir orana sahip olmasına rağmen, aile içi istismar öykülerinin gizli tutulduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Aktepe ve arkadaşları (2013) araştırmalarında cinsel istismarda bulunanların %80'inin mağdur olan çocuk ve ergenlerin aile üyelerinden veya tanıdık kimselerden olduğunu saptamıştır.

Yulaf ve Özer Gümüştas (2014) yaptıkları çalışmada cinsel istismarcının erkek arkadaş olduğu vakaların (%48.1) anlamlı düzeyde yüksek olduğu ve başka tanıdık biri (%31.2) tarafından istismara maruz kalmanın bu bulguyu takip ettiği verisine ulaşmıştır.

Cinsel istismar mağduru çocuklar hakkında yapılan araştırmada yaş bilgisi bulunan bazı dosyalardan bu kişilerin bazılarının kız çocuklarının yaşıtı olduğu, bazılarının ise kendilerinden yaşça çok büyük yetişkinlikler olduklarını tespit etmiştir. Dosya taramalarında bazı kız çocuklarının erkek arkadaşları/nikâhsız eşleri (partnerleri) ile ilişkiyi "istediği/onayladığı", bazı kız çocuklarının ise erkek arkadaşlar/nikâhsız eşler tarafından cinsel istismara/şiddete uğradığını belirttiği görülmüştür (Akkuş, 2014:220).

Suç mağduriyeti ve suça sürüklenme adli boyutu olan olgulardır. Bu nedenlerle kurum bakımına alınan çocuklar kuruma gelmeden veya geldikten sonra bir şekilde sürecin adli boyutu ile karşı karşıya kalırlar. İfade ve adli tıp aşamaları çocukların öyküsünü tekrar tekrar farklı kişilere anlatmasını doğurur. Bunun önüne geçmek için çeşitli önlemler alınmaktadır. Örneğin; son birkaç yıldır, suç mağduru çocuklarının ifade süreçlerini Çocuk İzlem Merkezinde yapılması sağlanmaktadır; suça sürüklenen çocukların suç davranışını algılayıp algılamadığı hakkında görüş bildirebilmesi için sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman, psikolog veya pedogog ifade süreçlerinde bulundurulur. Anlaşılacağı üzerine travmatik yaşam olayı adli bir sürece de işaret ettiği için olay geçtikten sonra da bir devamının olduğu söylenebilir. Suç mağduru veya suça sürüklenen her çocuk için bu durum söz konusudur. Bu anlamda çocuğun kuruluşa kabulü yapıldıktan sonra öykünün öncesi ve sonrasında bütünlük sağlanması ve takip edilmesi gerekmektedir.

Araştırmaya konu olan çocukların kuruluşa geliş süreçleri değerlendirildiğinde yarından fazlasının kuruluş öyküsü olmadığı görülmüştür. Kuruluş öyküsü olan çocukların ise bir yıldan az veya bir yıl olanların ön plana çıktığı görülmüştür. Kuruluş öyküsünün olmaması psikososyal destek hizmetini olumlu etkileyen bir değişkendir. Öyle ki uzun yıllar kurum bakımında kalan çocuk için daha yıpratıcı bir anlam ifade edeceği düşünülmektedir. Çocuğun bakım ve korunma sisteminin içerisinde ihmal ve istismar edilmesi sisteme yönelik bir eleştiriyi de doğurmaktadır. Psikososyal destek kısa ve amaç odaklı bir hizmet modeli olduğu için daha önce kuruluş öyküsü bulunmayan çocuk ile çalışmalar yeni ve biricik olacağı için daha başarılı olabilir. Konya ÇODEM ve Ereğli ÇODEM'e gelen çocukların yukarıda da ifade edildiği gibi adli süreci devam eden vakalar olarak gelmektedirler. Çocuklar, ÇİM'de ifadesi alındıktan sonra ya da kolluk tarafından ifadesi alındıktan sonra Savcılık Talimatı ile kurum bakımına alınmaktadırlar. Bu iki kuruluş içinde il dışından nakil gelen çocuk sayısının önemli bir orana sahip olduğu da eklenmelidir. Çocukların kuruluşa geliş nedenler üzerinde bir değerlendirme yapıldığında suça sürüklenmeden öte cinsel istismar nedeni ile kurum bakımına alınan çocukların yüksek bir orana sahip olduğu ve aile dışı cinsel istismarın çocuklar arasında yaygın olduğu görüldü. Ensest vakaları ile madde bağımlılığı nedeni ile kuruma bakımına alınan çocuk sayılarının birbirine yakın olduğu bir diğer bulgudur.

4.1.3.2. Çocukların Kurulusta Kalışları ve Psikososyal Müdahalelere İlişkin Bilgileri

Bu bölümde ÇODEM'de kalan çocukların; Çocuk Koruma Kanunu, ÇODEM yönetmeliği, Anka ve Psikososyal Destek Programı ve ilgili mevzuatlar çerçevesince psikososyal müdahale hizmetlerinden yararlanma durumları değerlendirilmiştir.

Tablo 20: ÇKK' ye göre Çocuklar Hakkındaki Koruyucu Önleyici Tedbirler

	<i>n</i>	%
Acil Koruma Kararı	55	27,5
Bakım Tedbiri	95	47,5
Sağlık Tedbiri	33	16,5
Danışmanlık Tedbiri	6	3,0
Eğitim Tedbiri	11	5,5
Toplam çocuk sayısı	200	100,0

Çocuk Destek Merkezine alınan çocuklar hakkında Çocuk Koruma Kanuna göre hangi koruyucu-önleyici tedbirlerin alınmış olduğuna ilişkiler aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir. Çocuklardan %27,5'i hakkında Çocuk Mahkemesinden Acil Koruma Kararı talep edilmiş olduğu, %47,5'i hakkında Bakım Tedbiri talep edilmiş olduğu, %16,5'i hakkında Sağlık Tedbiri talep edilmiş olduğu, %3'ü hakkında Danışmanlık Tedbiri talep edilmiş olduğu, %5,5'i hakkında Eğitim Tedbiri talep edilmiş olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Psiko-sosyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar için öncelikli olarak aileye dönüş durumunun değerlendirilmesi için Acil Koruma Kararı Çocuk Mahkemelerinden talep edilir. Uygulamaya bakıldığında Çocuk Koruma Kanuna göre Acil Koruma Kararı istenen çocuk sayısı yüksektir. Aileye dönüşü sağlanamayan çocuklar hakkında 30 günlük süre dolduktan sonra Bakım Tedbiri kararı Mahkemelerden talep edilir. Diğer koruyucu-önleyici tedbirler ise; özellikle Sağlık ve Eğitim Tedbiri verilen çocukların yine Bakım Tedbirli çocuklar olduğunu söyleyebiliriz. Hakkında sağlık Tedbiri talep edilen çocukların madde bağımlılığı veya gebelik öyküsü olduğu; eğitim tedbiri talep edilen çocukların uzun süre okuldan ayrı kalmış olması ve okula devamı konusunda zorluklar çıkan çocukların okula devamının sağlanması için istendiği dosya bilgilerinde yer almıştır.

Tablo 21: Çocuklar Hakkında YGÇR/Uygulama Planı

	<i>n</i>	%
Var	122	70,5
Yok	45	26,0
Bilgi yok	6	3,5
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların aileye dönüş sürecini takip eden sosyal inceleme, durum tespit raporları veya durum değerlendirme raporları dışında kuruluştaki kalış süreçlerini değerlendiren Yeni Gelen Çocuk Uygulama Planı ya da Anka Programı ile geliştirilen Uygulama Planı Raporunun olup olmadığına ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir. Çocuklardan %70,5'i hakkında meslek elamanları tarafından Yeni Gelen Çocuk Raporu ya Uygulama Planı Raporu hazırlanmış olduğu, %26'sı için bur raporların

hazırlanmamış ya da dosyasında yer almadığı, %3,5'inin dosyasında bu raporlara ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Tablo 22: Çocukların Bireysel Danışmanı

	<i>n</i>	%
Var	70	40,5
Yok	95	54,9
Bilgi yok	8	4,6
Toplam	173	100,0

Çocukların bireysel danışmanlarının olup olmadığının değerlendirilmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir. Çocuklardan %40,5'nin bireysel danışmanı olduğu, %54,9'nun bireysel danışmanın olmadığı, %4,6'sının dosyasında bireysel danışmanlığa ilişkin bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu durum, Anka Programından önce çocukların iş ve işlemlerini sosyal servis ve grup sorumlusunun ortaklaşa yürüttüğü bir süreç olması nedeni ile bireysel danışmanı olmayan çocuk yüzdesinin yüksek bir oran çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 23: Çocukların Bireysel Danışman Dağılımı

	<i>n</i>	%
Sosyal Hizmet Uzmanı	3	4,0
Psikolog	27	36,0
Öğretmen	39	52,0
Çocuk Gelişimci	6	8,0
Sosyolog	0	0,0
Toplam çocuk sayısı	75	100,0

Bireysel danışmanı olan çocukların danışmanlığını hangi meslek grubundan kişilerin olduğu incelendiğinde şu bilgiler elde edilmiştir. Bireysel danışmanların %52'sinin öğretmenler olup ilk sırada yer aldığı, %36,6'sını psikologlar, %8'ini çocuk gelişimcilerin oluşturduğu, %4'ünü sosyal hizmet uzmanları olarak son sırada yer aldığı, sosyologların bireysel danışman olarak hiç görev almadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Meslek elemanı dağılımına bakıldığında sosyal hizmet uzmanının

danışmanlığında olan çocuk sayısının çok düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, gerek Konya ÇODEM’de gerekse Ereğli ÇODEM’de bir tane sosyal hizmet uzmanının olması ile açıklanabilir. Diğer bir yandan bu açıklamaya, Anka eğitim programları ile ÇODEM’de çalışan ve bu eğitimleri alan tüm sosyal çalışmacı görevlilerinin bireysel danışman olarak görev yapıyor olması ve diğer meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarından daha fazla olması da eklenebilir.

Tablo 24: YGÇR/Uygulama Planında Psikososyal Destek Planı

	<i>n</i>	%
Kurum bakımı	106	61,3
Aileye geri dönüş	27	15,6
Başka kuruma havale	2	1,2
Bilgi yok	38	22,0
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocuklar hakkında ilk adım biriminde kalırken çocuklar hakkında tanzim edilen Yeni Gelen Çocuk Uygulama Planı Raporu ya da Uygulama Planı Raporunda hangi hizmet modeli önerileri geliştirildiğine ilişkin çocukların dosyalarından şu bilgiler elde edilmiştir. Buna göre; çocukların %61,3’nün kurum bakımı hizmetinde kalması, %15,6’sının aileye geri dönüşüne ilişkin çalışmaların yapılması, %1,2’sinin başka bir kurum hizmet modelinden yararlandırılmasına ilişkin karar verildiği, %22’sinde hangi hizmetinde önerildiğine dair herhangi bir müdahale planına rastlanmadığı bulgusu elde edilmiştir. İlk adım istasyonunda çocuklar 8 gün kalabilmektedir. Bu zaman diliminde çocuklar hakkında müdahale planı geliştirilmesi beklenmektedir. Çocukların çoğunlukla kurum bakımında kalmaya devam ettiği görülmektedir.

İstismar mağduru çocuklar ile yapılan başka bir araştırmada ilk adım istasyonunda kalan çocukların %45,6’sının ilk adım istasyonundan kurum bakımında kalması için başka kuruluşa havale edildiği, %28,4’ünün ailesine döndüğü, %10,9’unun kuruluşa izinsiz terk ettiği, %8’inin aile yanında izinli olup aileye dönüş çalışması yapıldığı, %6’sının reşit olması nedeni ile kaydının kapatılmış olduğu, %1’inin kolluğa teslim edildiği bulgusu elde edilmiştir (Akkuş, 2014:105).

Konya ÇODEM’de ilk adım istasyonu aynı bahçe içerisinde bulunmakta olup çocuklar geldikler ilk anda ilk adım evine yerleştirilir, ilk adım süresi dolduktan sonra diğer grup evlerine geçirilmektedirler. Ereğli ÇODEM için aynı durum geçerli değildir. Erkek ilk adım istasyonu için ayrı bir kuruluş düzenlenmiştir. Erkek çocuklar ailelerine döndürülemediği takdirde durumuna uygun kuruluşa ilk adım istasyonundan nakil edilmektedir.

Tablo 25: YGÇR/Uygulama Planında Görevlendirilen Meslek Elemanı Dağılımı

	<i>n</i>	%
Sosyal Hizmet Uzmanı	46	13,4
Psikolog	83	24,1
Öğretmen	90	26,2
Çocuk Gelişimci	51	14,8
Sosyolog	0	0,0
Hemşire	74	21,5
Toplam çocuk sayısı	344	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocuklar hakkında Yeni Gelen Çocuk Uygulama Planı Raporu ya da Uygulama Planı Raporunda önerilen hizmet modellerinden hangi meslek grubu elemanının görevlendirildiğine dair şu bilgiler elde edilmiştir. Görevlendirilen meslek gruplarından; %26,2’sini öğretmenler oluşturmakta olup ilk sırada yer almaktadır, %21,5’ini hemşirelerin, %24,1’ni psikologlar, %14,8’ini çocuk gelişimciler, %13,4’ünü sosyal hizmet uzmanlarının oluşturduğu, yine burada da sosyologların yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Psikososyal destek hizmetinde rol alan farklı meslek elemanları olduğu görülmektedir. Psikososyal destek hizmetinin Anka Programından önce daha multidisipliner olduğu söylenebilir. YGÇR’lerde her meslek elemanının çocuk ile hangi alanda çalışacağı belirtilip rol dağılımı yapılmaktayken; uygulama planı raporu tek bir meslek elemanı yani danışman tarafından hazırlanır ve onun tarafından takip edilir. Bu nedenle öğretmenlerin meslek grubundan olan sosyal çalışma görevlisi daha fazla olduğu için görevlendirilen öğretmen oranı daha yüksektir.

Tablo 26: Çocuklar ile Bireysel Görüşme Yapılma Durumu

	<i>n</i>	%
Var	124	71,7
Yok	43	24,9
Bilgi yok	6	3,5
Toplam	173	100,0

Çocuklar ile Çocuk Destek Merkezinde kaldıkları süre içerisinde bireysel görüşme yapıp yapılmadığına dair değerlendirmede; çocuklardan %71,7'si ile bireysel görüşme yapılmış olduğu, %24,9'u ile bireysel görüşme yapılmamış olduğu, %3,5'nin dosyasında bireysel görüşme yapıp yapılmadığına dair bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 27: Çocuklar İle Bireysel Görüşme Yapan Meslek Elemanı Dağılımı

	<i>n</i>	%
Sosyal Hizmet Uzmanı	58	33,3
Psikolog	63	36,3
Öğretmen	39	22,4
Çocuk Gelişimci	14	8,0
Sosyolog	0	0,0
Toplam çocuk sayısı	174	100,0

Çocuklar ile ihtiyaç duydukları konular üzerinde hangi meslek elemanlarının bireysel görüşme yapmış olduğuna dair aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır. Çocuklar ile %36,3 oranında ile en çok psikologların görüşme yapmış olduğu, %33,3 oranında sosyal hizmet uzmanlarının görüşme yapmış olduğu, %22,4 oranında öğretmenlerin, %8 oranında çocuk gelişimcilerin görüşme yaptığı bulgusu elde edilmiştir.

Çocuklar ile bireysel görüşmelerin yapılması Anka Programından öncede sonrada devam eden bir uygulamadır. Ancak Anka ile birlikte daha düzenli hale gelmiş olabileceği yorumunda bulunabiliriz. Bireysel görüşme yapan meslek elemanı dağılımına bakıldığında, öncelikle psikologların, ardından sosyal hizmet uzmanlarının çoğunlukla görüşme yapmış olduğu öne çıkmıştır. Öğretmenlerin diğer rol dağılımlarında büyük orana sahip olmasına rağmen ve daha çok danışmanlığında olan

çocuk olmasına rağmen bireysel görüşmeyi daha az yapmış oldukları dikkat çekici bir bulgudur. Çocuklar ile yapılan bireysel görüşme raporlarının amaçlarına bakıldığında aşağıdaki tabloda yer alan başlıklar altında toplandığı söylenebilir.

Tablo 28: Çocuklar İle Bireysel Görüşme Yapılma Nedeni

	<i>n</i>	%
Kuruluşa ilk kabul	62	31,0
Kuruluştan izinsiz ayrılma davranışı	21	10,5
Çalma davranışı	4	2,0
İntihar girişimi	3	1,5
Kuruluştaki kavga etme	8	4,0
Rutin görüşme	53	26,5
Öfke kontrolü	5	2,5
Aile ilişkileri	16	8,0
Kriz çözümü	3	1,5
Geleceği planlama	3	1,5
İşe yerleşme	2	1,0
Kendini iyi hissetme	11	5,5
Kendine zarar verme	7	3,5
Madde kullanımı	2	1,0
Toplam çocuk sayısı	200	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocuklar ile meslek elemanlarının temelde 14 farklı konudan oluşan nedenlerle bireysel görüşme yapmış olduğu bilgisi elde edilmiştir. Bireysel görüşme nedenlerinin yoğunluğuna bakıldığında aşağıdaki veriler ortaya çıkmıştır. Bireysel görüşme nedenlerinin, %31'nin kuruluşa ilk kabul sürecinde yapılan kuruluş ve hizmeti tanıtmaya görüşmeleri, ikinci sırada %26,5'ini müdahale sürecinde çocuklar ile yapılan süreci takip etme, rutin görüşmeler, %10,5'i çocukların kuruluştan izinsiz ayrılma davranışı, %2,5'i öfke kontrolü, %5,5'i kendini iyi hissetme, %4'ü kuruluş içerisinde kavgaya karışma, %3,5'i kendine zarar verme davranışı, %2'si çalma davranışı, %1,5'i intihar girişimi, %1,5'i kriz çözümü, %1,5'i geleceği planlamaya ilişkin, %1'i madde kullanımı, %1'i işe yerleşme olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Bireysel görüşmelerde, çocukların kuruluşa ilk kabulleri sürecinde yapılan görüşme raporları ve çocuklar ile haftalık ya da aylık yapılan düzenli görüşme raporlarının daha düzenli olarak dosyada yer aldığı söylenebilir. Bunun dışında çocukların kuruluştan izinsiz ayrılıp kuruluşa dönmelerinin ardından çocuklar ile yapılan görüşmelerin önemli bir orana sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, psiko-sosyal destek hizmetinden yararlanan çocuklarda kuruluştan izinsiz ayrılma davranışının sıklıkla görülebileceği yorumu yapılabilir.

Tablo 29: Çocuklar Hangi Gruplara Katıldı

	<i>n</i>	%
Var	0	0,0
Yok	0	0,0
Bilgi yok	173	100,0
Toplam	173	100,0

Çocukların müdahale süreçlerinde hangi grup çalışmalarına katıldıklarına dair açık bilgiler elde edilememiş olup dosyasında grup çalışmasına ilişkin herhangi bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

ÇODEM’lerde grup çalışması bireysel danışmanlık kadar önemli bir yere sahiptir. Ancak 173 dosya üzerinde yapılan inceleme sürecinde çocukların grup çalışmasına katılıp katılmadıkları, katılmış iseler hangi gruplara katılmış olduklarına dair bilgi elde edilememiştir. Bireysel danışmanlıklara ilişkin raporlar dosyalarda mevcut iken grup çalışmalarına ait dokümanların olmaması anlamlı bir bulgudur. (Tablo 27, Tablo 28, Tablo 29)

Tablo 30: Anka Programına Göre Çocukların Basamak Değerlendirmeleri

	<i>n</i>	%
Bilgi yok	160	92,5
Bir ay	2	1,2
İki ay	2	1,2
Üç ay	2	1,2
Dört ay	1	,6
Dokuz ay	2	1,2
On ay	4	2,3
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezlerinde kalan çocukların Anka Programı kapsamında oluşturulan puan ve basamak değerlendirme sistemine göre tutum ve davranışlarının danışmanlarınca değerlendirilmesi beklenmektedir. Yapılan değerlendirmelerin aylık veya ayda iki defa olmak üzere yapıldığı gözlemlenmiştir. Genel dosya tarama verilerine göre ise şu bilgiler ortaya çıkmıştır. Çocuklardan %2,3'nün 10 ay puan-basamak değerlendirmesi yapıldığı ve değerlendirme formu olduğu, %1,2'sinin bir ay, %1,2'sinin iki ay, %1,2'sinin üç ay, %1,1'sinin dokuz ay, %0,6'sının dört ay, %92,5'nin dosyasında puan-basamak değerlendirmesine ilişkin yeterli bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Burada önemli olan başka bir nokta Anka Programı sürecinin 2015 yılı itibari ile başlatılmış olması, bu nedenle 2014 yılına ait çocuk dosyalarında bu bilgilerin olmayacak olmasıdır. ÇODEM'ler de hizmet alan olguların diğer hizmet modellerine göre daha hızlı değişmesi, hizmet dönüşümünün önemli olması ve psiko-sosyal destek hizmetinin bir yıl gibi bir süre içerisinde tamamlanmasının ön görülmesi çocukların programda yararlanma sürelerinde etkili olmaktadır. Diğer bir yandan 2014 yılında kuruluştaki kalan çocuk oranı çıkarılsa bile 2015 yılında kuruluştaki kalan çocukların hepsisinin dosyasında bu değerlendirme formunun olmaması dikkat çekici bir bulgudur. Bu çocukların dosyasında olumlu ya da olumsuz bir bulgu elde edilememiştir.

Tablo 31: Çocukların Gebelik Öyküsü

	<i>n</i>	%
Gebeliği sonlandırma	5	3,7
Adölesan gebe	11	8,2
Adölesan anne	30	22,4
Öykü yok	88	65,7
Toplam	134	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan suç mağduru çocukların gebelik öyküsünün olup olmadığı incelenmiş olup; çocuklardan %65,7'sin de gebelik öyküsü olmadığı, %22,4'nün adölesan anne olduğu, %8,2'sinin adölesan gebe olduğu, %3,7'sinin gebeliğinin sonlandırılmış olduğu bulgusu elde edilmiştir. Suç mağduru olan çocukların önemli bir bölümünde gebelik öyküsüne rastlanmıştır. Gebelik öyküsü olan olguların bebeklerine ilişkin elde edilen bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 32: Doğum Yapılmış ise Bebeğin Durumu

	<i>n</i>	%
Anne ile kuruluştaki	10	21,7
Anne ile kuruluştan ayrılmış	24	52,2
Evlat edindirilmiş	5	10,9
Bebek ölmüş	6	13,0
Bilgi Yok	1	2,2
Toplam	46	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan suç mağduru çocukların gebelik öyküleri sonucunda dünyaya gelen bebeklerine ait bilgileri aşağıdaki gibidir. Bebeklerin %52,2'sinin anne ile kuruluştan ayrılmış olduğu, %21,7'sinin anne ile kuruluştaki kalıyor olduğu, %10,9'unun evlat edindirilmiş olduğu, %13'ünün vefat etmiş ya da kürtaş nedeni ile dünyaya gelmemiş olduğu, %2,2'sinin bebeği hakkında bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Adölesan annelerin daha çok dünyaya getirdikleri bebekler ile beraber olmayı tercih ettiği bulgularda görülmektedir.

Tablo 33: Çocukların Kuruluştan İzinsiz Ayrılma Durumu

	<i>n</i>	%
Yok	81	46,8
Bir kere	31	17,9
İki kere	14	8,1
Üç kere	7	4,0
Dört ve üzeri	20	11,6
Bilgi yok	20	11,6
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların kuruluştan izinsiz ayrılma durumları değerlendirildiğinde; çocuklardan %46,8'nin kuruluştan izinsiz ayrılma durumunun olmadığı, %17,9'nun en az bir kere kuruluştan izinsiz ayrılmış olduğu, %11,6'sının dört ve üzere, %8,1'nin iki kere, %4'nün üç kere kuruluştan izinsiz ayrılmış olduğu, %11,6'sının kuruluştan izinsiz ayrılma durumuna ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Başka bir araştırma bulgusuna konu olan psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların %42,9'unun kuruluştan izinsiz ayrılmış olduğu, %57,1'inin izinsiz ayrılmamış olduğu bulgusudur. Bu araştırmada çocukların %20'sinin bir kere, %14,3'ünün dört ve üzeri, %5,7'sinin üç kere, %2,9'unun iki kere ayrılmış olduğu ortaya çıkmıştır (Pişi, 2013:74). Tablo 34'ün verilerine bakıldığında; kuruluştan bir kere veya dört ve daha fazla izinsiz ayrılan çocuk sayısının daha fazla olduğu, Pişi'nin araştırma verileri ile benzer olduğu anlaşılmaktadır. Suça sürüklenen 84 çocuğun konu olduğu başka bir araştırmada çocukların %40,5'inin öyküsü olmadığı, %25'inin bir kere, %26,2'sinin 2-4 kere, %8,3'ünün 5-7 kere kuruluştan izinsiz terk etme öyküsü olduğu bulgusu elde edilmiştir (Ziyalar, 2009:65).

Demircan (2009) KBRM'de yaptığı araştırmasında, çocukların çoğunlukla kaldıkları kuruluşları izinsiz terk etme davranışında olduğunu, araştırma sürecinde Mahkemenin verdiği aileye teslim kararlarının (38 kişi) yarıya yakınının uygulanamama sebebi olarak çocuğun izinsiz terk durumunda olduğunu tespit etmiştir.

Çam Köker (2010) araştırmasında her 10 çocuktan altısının kuruluştan kaçtığı/izinsiz olarak ayrıldığını, yarısından fazlasının çok sık (10 kez ve daha fazla) kuruluştan kaçtığı/izinsiz olarak ayrıldığını, ayrıldıklarında ailesinin yanına gittiğini belirlemiştir.

Araştırmamızda çocukların kuruluştan izinsiz ayrılmaya yönelik eğiliminin olduğu ortaya çıkmıştır ve bu durum başka kuruluştarda yapılan çalışmalar ile paralellik göstermektedir.

Çocuk Koruma Kanunun ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2012/15 sayılı genelgesi, gereğince ÇODEM'e kabulü yapılan her çocuk için ilk 5 gün içerisinde aileye dönüş durumu değerlendirilir. Bu süre içerisinde çocuğun aileye döndürülememesi durumunda ilk 10 güç içerisinde çocuk hakkında Acil Koruma Kararı Çocuk Mahkemesinden talep edilir. Çocuğun kuruluşa geldiği ilk zamanlar çocuğu tanımak ve çocuk hakkında geliştirilecek müdahale planına yön vermektedir. Acil Koruma Kararının talep edilmesi ile birlikte çocuk hakkında psikososyal destek müdahale planı belirlenir ve bu planı takip edecek ve çocuk ile Anka Programı bileşenlerini yürütecek bireysel danışmanın belirlenmesi de yapılır.

Psikososyal destek planı, Anka Programı uygulanmaya başlamadan önce YGÇR üzerinde düzenlenirken, bu programın uygulanmaya başlaması ile bilgisayara ortamında doldurulması gereken uygulama planı raporları ile düzenlenmeye başlanmıştır. Anka Programı 2014-2015 yılları arasında uygulanmaya başlandığı için iki raporda dosya tarama sürecinde değerlendirilmiştir. Bu açıklama yapıldıktan uygulama planı raporu olarak devam edilebilir. Uygulama planı raporu çocukların risk ve ihtiyaç analizinin ayrıntılı şekilde yapılmasını gerektirmekte ve buna göre çocuk hakkında hangi müdahalelerin yapılabileceği konusunda belli başlı öneriler sunmaktadır. Bu bağlamda hem psikososyal destek hizmetinin takibini kolaylaştırmış hem de çocuklar hakkında yapılan müdahalelerde daha somut risk ve ihtiyaç analizleri yapılmasını sağlamıştır. Çocuğun dosyasında uygulama planı raporunun varlığı çocuk ile çalışılan tüm süreç hakkında bilgi verebilir, bu açıdan önemlidir. Diğer yandan müdahale planlarında alınan kararların hesap verilebilirliğini de geliştirmiştir. Çocuklar hakkında yapılan tüm mesleki çalışmalar ve dokümanlar önemli olmasına rağmen çocuğun psikososyal destek hizmetinin bütüncül bir şekilde ele alabilmek için özellikle YGÇR ve uygulama planına yer verilmiştir.

Uygulama planı ile birlikte çocuğun bireysel danışmanın belirlenmesi de yapılır. Her çocuğu takip edecek tek bir danışmanın olması iyi bir seçenek olsa da danışman ile çocuk arasında kurulan ilişki psikososyal destek sürecini etkilemektedir. Bireysel danışmanların bu alanda çalışabilmek için donanımlı, sorun çözme becerilerinin yeterli,

iyi iletişim kurabilen ve empatik olması çocuğun katılımını arttıracaktır. Bireysel danışmanların mesleki çalışmaları psikososyal destek hizmetine yön verdiği için özellikle çocuklarla bireysel görüşme yapma durumları değerlendirilmiştir. Bireysel görüşme yapılmış ise hangi konular üzerinde sıklıkla durulduğu da burada önemlidir. Çünkü bireysel görüşme nedenleri bir anlamda, yaşanan sorunların ortaya konulmasında ve hangi müdahalelerin yapılmış olduğu konusunda açıklayıcı nitelik taşımaktadır.

4.1.3.3. Çocukların Kuruluşta Kalışları ve Psikiyatrik Müdahalelere İlişkin Bilgileri

Bu bölümde ÇODEM’de kalan çocukların ÇODEM yönetmeliği, psikososyal destek hizmeti ve Anka Programı çerçevesince psikiyatrik müdahale hizmetlerinden yararlanma durumları değerlendirilmiştir.

Tablo 34: Çocukların Psikiyatrik Yardım Alma Durumu

	<i>n</i>	%
Var	70	40,5
Yok	83	48,0
Bilgi yok	20	11,6
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların psikiyatrik tedavi alıp almadıklarına ilişkin şu bilgiler elde edilmiştir. Çocuklardan %40’5’nin psikiyatrik yardım almış olduğu, %48’nin psikiyatrik bir tedavi almamış olduğu, %11,6’sının dosyasında buna ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 35: Çocukların Psikiyatrik Yardımı Aldığı Meslek Elemanları

	<i>n</i>	%
Psikiyatr	33	40,7
Psikolog	48	59,3
Toplam çocuk sayısı	81	100,0

Psikiyatrik tedavi alan çocukların hangi meslek elemanından yardım aldığına ilişkin şu bilgiler elde edilmiştir. Çocukların %27,7 oranı ile en çok psikologlardan yardım almış, %19,1 oranı ile psikiyatrden yardım almıştır. Bu veriler içerisinde kuruluşların kendi bünyesinde bulunan psikologların müdahaleleri de sayılmıştır.

Tablo 36: Çocuklar Hakkında Psikiyatrik Görüşme Raporu

	<i>n</i>	%
Var	67	38,7
Yok	85	49,1
Bilgi yok	21	12,1
Toplam	173	100,0

Çocukların psikiyatrik yardım aldıklarına ilişkin %38,7'sinin psikiyatrik görüşme raporu olduğu ancak %49,1'nin dosyasında görüşme raporu olmadığı, %12,1'nin dosyasında bu konuya ilgili herhangi bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Psikiyatrik görüşme raporları genellikle psikologların çocuklar ile yaptıkları görüşmeler sonucunda hazırlamış oldukları raporlardır. Diğer bir yandan çocukların sağlık dosyaları da incelendiğinde psikiyatrin çocuk hakkındaki düşüncelerinin doküman haline getirilmiş olduğu da dosyalarda yer almıştır.

Tablo 37: Çocukların Hastanede Tedavi Alma Durumları

	<i>n</i>	%
Madde bağımlılığı	13	52,0
Ruh sağlığı	12	48,0
Toplam çocuk sayısı	25	100,0

Çocukların hastanede tedavi almaları nedeni üzerinde durulduğunda; %52'sinin madde bağımlılığı tedavisi için, %48'inin ruh sağlığı nedeni ile hastanede yatılı olarak tedavi almış olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 38: Çocukların Psikiyatrik İlaç Kullanım Durumu

	<i>n</i>	%
Var	50	28,9
Yok	80	46,2
Bilgi yok	43	24,9
Toplam	173	100,0

Çocukların rutin psikiyatrik görüşmeleri sonucunda herhangi bir ilaç kullanıp kullanmadığına ilişkin olarak; çocuklardan %28,9'nun herhangi bir psikiyatrik ilaç kullanmış olduğu, %46,2'sinin kullanmamış olduğu, %24,9'nun dosyasında ilaç kullanımına dair bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. ÇODEM'de kalan çocukların psikiyatr tedavi süreçlerinden psikiyatrik ilaçların terapilerden daha çok role sahip olduğu gözlemlenmiştir. Psikiyatrik ilaçların çoğunlukla “risperdal, concerta, abazol, selectra, prozac, citol, lustral” gibi antidepresan ilaçları olduğu gözlemlenmiştir.

Literatürde cinsel istismar mağduru çocuklar ile yapılan çalışmalarda ruhsal ve davranışsal boyutta sorunların yaşandığına dair bulgular elde edilmiştir. Aktepe ve arkadaşlarının çalışmasında, poliklinik başvuruları sırasında DSM IV-TR tanı sınıflamasına göre psikiyatrik değerlendirmede psikopatoloji tespit edilmeyen grup %27,5 oranındadır. Saptanan psikiyatrik tanıların sıklık sırasına göre; travma sonrası stres bozukluğu (%32,5), akut stres bozukluğu (%15), uyum bozukluğu (%7,5) ve major depresif bozukluktur (%1,3) (Aktepe ve arkadaşlarının, 2013:119). Bu çalışmanın bulgularına benzer olarak Öztop ve Özel Özcan(2010:273) ve Göker ve arkadaşları da (2010:18) aynı bulguları elde etmiştir.

Çocukların ihmal ve istismar edilmesinin etkileri çocuğun yaşamında iz bırakır. Cinsel istismar mağduru çocuklarda travmatik olayın etkisi uzun veya kısa vadede ortaya çıkmaktadır. Suça sürüklenen çocuklar için çocuğun uyumunu bozan davranım problemleri görülebilmekte uzun vadede topluma uyum bozukluğu şekline dönüşmektedir. Çevreye uyumu bozulan suça sürüklenen çocuklarda sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, söz dinlememe, kaygı ve korku hali başlar. Yaşları ilerledikçe bu tür davranışlar çevreye ve topluma uyum bozukluğuna dönüşür. Evden okuldan kaçma, hırsızlık, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma, tüm kuralları çiğneme ve saldırganlık görülebilir. Bunlar çocuk ve gençlerde türlü suçlara neden olur. Temelinde ise çocuğun ihtiyaç duyduğu güven, ilgi, sevgi dolu yaklaşımın ihmal edilmesi yatar (Yavuzer, 2011:183).

ÇODEM'ler de psikososyal destek hizmetinin bir boyutu da psikiyatrik hizmetlerdir. Olumsuz yaşam olayları çocuklarda ruhsal ve davranışsal problemler doğurmaktadır. Cinsel istismarın etkileri uzun ve kısa vadede ortaya çıkmaktayken; suça sürüklenen çocuklar da kısa vadede davranış problemleri uzun vadede telafi edilemeyen olumsuz

etkiler yaratabilmektedir. Psikiyatrik ve sosyal destek sistemlerinin bu hizmet modelinde eşgüdümlü olması iyileşmenin sağlanabilmesinde önemli rol oynar. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar arasında olumsuz davranış geliştirme, bir birbirine rol model olma oldukça yaygındır. Bu nedenle süreç uzadıkça çocukların geriye dönüşleri söz konusu olmaktadır. Planlanan psikososyal destek hizmeti sürecinde çocuklara, psikiyatrik destek kurum psikologu veya il hastanelerinde bulunan çocuk-ergen psikiyatrlarından sağlanmaktadır. Anka Programı kapsamında her meslek elemanı kendisine sorumluluğu verilen çocuğun danışmanı olarak görev yaptığı için kuruluştaki bir psikolog olması halinde tüm çocuklar aynı desteği alamamaktadır. Bulgulara baktığında ise psikiyatrik destek sağlayan meslek elemanlarından psikologun öne çıktığı görülmektedir. 173 dosya üzerinden yapılan değerlendirmede çocukların yarıya yakının psikiyatrik destek aldığı raporlarda yer almıştır. Çocukların örseleyici yaşam olayları ile karşı karşıya kalmaları, iyilik hallerini tehlike altına sokmaktadır. Bu nedenle bazı çocukların madde bağımlısı olduğu bazı çocuklarda da davranış bozuklukları meydana geldiği gözlemlenmiştir. Dosya bilgilerine göre bu iki nedene bağlı olarak hastanede yatarak tedavi alan çocukların olduğu görülmüştür. Çocukların kuruluştaki kaldıkları süre içerisinde psikiyatrik ilaç kullanımlarını oldukça muhtemeldir. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar ile çalışırken birden fazla değişkenin takibi söz konusudur. Bu çocukların uyumlarını riske attığı gibi meslek elemanlarının çocuklara sunulan hizmetlerde bütünlüğü ve eşgüdümü sağlaması gerekmektedir.

4.1.3.4. Çocukların Kuruluştaki Kalışları ve Aile ve Sosyal Çevrelerine İlişkin Müdahale Bilgileri

Bu bölümde çocukların ailelerinin daha önce sosyal hizmetlerden yararlanıp yararlanmadığı; çocukların kuruluştaki gelişinden sonra aileleri ile yapılan mesleki çalışmaların neler olduğu; çocukların sosyal çevrelerine ilişkin neler yapılmış olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 39: Kuruluşa Gelmeden Önce Çocukların ya da Ailelerinin Sosyal Hizmetlerden Yararlanma Durumu

	<i>n</i>	%
Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti	38	38,0
Kurum bakımı hizmeti	56	56,0
Danışmanlık Tedbiri hizmeti	3	3,0
Sağlık Tedbiri hizmeti	0	0,0
Eğitim Tedbiri hizmeti	1	1,0
Evlat Edindirme hizmeti	2	2,0
Toplam çocuk sayısı	100	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların daha önce Sosyal Hizmet modellerinden yararlanan yararlanma yoğunluklarına bakıldığında; %56'sının kurum bakımı hizmetinden yararlanmış olduğu, %38'nin sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmış olduğu, %3'ünün danışmanlık tedbiri hizmetinden yararlanmış olduğu, %2'sinin evlat edindirme hizmetinden yararlanmış olduğu, %1'inin eğitim tedbiri hizmetinden yararlanmış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Pisko-sosyal destek hizmetinden yararlanan çocuk ve ailelerinin daha önceden sosyal hizmet sistemi içerisinde girmiş oldukları bulgular ile desteklenmektedir. Çocukların önemli bir oranının daha önce kuruluş öyküsü olduğu ve ailelerin çocukları adına sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlanmış oldukları önemli bir veridir.

Tablo 40: Çocuklar Kurulurken Aileleri Hakkında Sosyal İnceleme Yapılma Durumu

		<i>n</i>	%
	Evet	119	68,8
Sosyal İnceleme yapıldı mı?	Hayır	46	26,6
	Bilgi yok	8	4,6
Toplam çocuk sayısı		173	100,0

Tablo 41: Çocuklar Kuruluştayken Aileleri Hakkında Sosyal İncelemeyi Yapan Meslek Elemanı

	<i>n</i>	%
Sosyal Hizmet Uzmanı	87	65,9
Psikolog	27	20,5
Öğretmen	14	10,6
Çocuk Gelişimci	2	1,5
Sosyolog	2	1,5
Toplam çocuk sayısı	132	100,0

Çocukların kurum bakımında kalış süreçlerinde aileleri hakkında sosyal inceleme yapıp yapılmadığı ve sosyal incelemelerin hangi meslek elemanları tarafından yapılmış olduğu değerlendirilmiştir. Hizmetten yararlanan çocukların aileleri hakkında yapılan sosyal incelemelerinin %65,9'unun sosyal hizmet uzmanları, %20,5'ini psikologlar, %10,6'sını öğretmenler, %1,5'ini çocuk gelişimciler ve %1,5'ini sosyologların yapmış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 42: Çocukların Aile Üyelerine İlişkin Mesleki Müdahale Yapılma Durumu

	<i>n</i>	%
Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti	11	19,3
Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti	46	80,7
Toplam çocuk sayısı	57	100,0

Kurum bakımından aileye dönüşü uygun görülen çocukların ailelerine ilişkin hangi hizmetler önerildiğine dair şu bilgiler elde edilmiştir. Çocukların aileleri hakkında önerilen hizmet modellerinden %19,3'ünün ailesine sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sunulmasının, %80,7'sinin ailesine danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmasının önerildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 43: Çocukların Kuruluştaiken Görüşebileceği Kişiler

	<i>n</i>	%
Görüşebileceği kişi yok	35	20,2
Sadece annesiyle görüşebilir	27	15,6
Sadece babasıyla görüşebilir	10	5,8
Sadece kardeşleriyle görüşebilir	8	4,6
Ailesiyle görüşebilir	67	38,7
Akrabalarıyla görüşebilir	13	7,5
Bilgi yok	13	7,5
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluştaki kaldıkları süre içerisinde kuruluş dışındaki sosyal destekleri değerlendirildiğinde; çocuklardan %20,2'sinin kimse ile görüşmediği ya da görüşecek kimsenin olmadığı, %38,7'sinin ailesi ile görüşebildiği, %15,6'sının sadece annesi ile görüşebildiği, %7,5'nin akrabaları ile görüşebildiği (teyze, dede, büyükanne, amca, dayı), %5,8'nin sadece baba ile görüşebildiği, %4,6'sının kardeşleri ile görüşebildiği, %7,5'nin kim ile görüşebildiğine dair dosyasında bilgi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ailesi ile ya da destek sistemlerinden birisi ile görüşme fırsatı olan çocukların yanı sıra görüşebileceği kimsenin olmadığı çocuk sayısının da yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 44: Çocukların Ailesi ile Görüşme Durumu

	<i>n</i>	%
Eve izinli gidebilir	6	3,5
Kuruluşta görüşebilir/telefonla konuşabilir	23	13,3
Her ikisi	65	37,6
Bilgi yok	79	45,7
Toplam	173	100,0

Çocukların aileleri ya da akrabaları ile görüşme süreçleri hakkında şu bilgiler elde edilmiştir. Çocuklardan %37,6'sının uygun görülen aile üyelerinin hem eve izinli gidebilir hem de kuruluşta görüşüp, telefon ile iletişim kurabilir, %13,3'ü uygun görülen kişiler ile sadece kuruluşta görüşebilir ve telefon ile iletişim sağlayabilir, %3,5'i

sadece ev iznine gidebilir, %45,7'sinin görüşme süreçlerine ilişkin dosyasında bilgi mevcut değildir.

Tablo 45: Danışmanların Çocukların Okulu ile Görüşme Durumu

	<i>n</i>	%
Var	41	23,7
Yok	88	50,9
Bilgi yok	44	25,4
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluştaki kaldıkları süreç içerisinde eğitime devam edenlerin okulları ile meslek elemanlarının görüşme durumu değerlendirilmiş olup; çocuklardan %23,7'sinin okulu ile görüşme yapılmış olduğu, %50,9'unun okulu ile görüşme yapılmamış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Örgün öğrenime devam eden çocuk sayısının az olduğu bu bulgular çerçevesinde göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda danışmanların genel anlamda çocukların okulları ile görüşme yapmış oldukları söylenebilir.

Tablo 46: Çocukların Kurum Dışında Katıldığı Eğitim

	<i>n</i>	%
Var	17	9,8
Yok	112	64,7
Bilgi yok	44	25,4
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluştaki kaldıkları süreç içerisinde kurum dışında herhangi bir eğitime katılıp katılmadıkları araştırılmış olup; çocuklardan %9,8'nin herhangi bir eğitime dahi olmuş olduğu, %64,7'sinin kurum dışı bir eğitime dahil olmadığı, %25,4'ünün dosyasında bu konuya ilişkin bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. 173 dosya taranmış olmasına rağmen çocukların kurum dışında katılmış oldukları eğitim oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Özellikle Konya ÇODEM'de kalan çocukların Konya Meslek Edindirme Kurslarına katılmaları konusunda bir çaba olduğu gözlemlense de aynı şekilde dosya bilgilerinde buna dair yeterli bilgi olmadığı önemli bir bulgudur.

Tablo 47: Çocukların Kuruluşta Bir İşte Çalışma Durumu

	<i>n</i>	%
Var	3	1,7
Yok	123	71,1
Bilgi yok	47	27,2
Toplam	173	100,0

Çocukların kuruluştaki kaldıkları süreç içerisinde herhangi bir işte çalışıp çalışmadıkları değerlendirildiğinde; çocuklardan %1,7'sinin bir işte çalışmış olduğu, %71,1'nin herhangi bir işte çalışmadığı, %27,2'sinin dosyasında buna ilişkin bilgi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Toplamda iki kuruluşun 2014-2015 yılı çocuk dosyaları taranmış olmasına rağmen kuruluşta bir işte çalışma deneyimi edinene sadece 3 çocuk olduğu anlaşılmaktadır.

Psikososyal destek hizmeti ile çocukların iyilik halini geliştirmek amaçlanır. Programın ana bileşenlerinden sosyal destek en önemli değişkendir. Kuruluş bakımında olan çocuk ailesi ve çevresinden kopuk yaşamaktadır. Bu anlamda çocukların aile ve çevresi ile ilişkisinin yeniden kurulması, yeni güvenli ilişkiler geliştirilmesinde destek olunması iyileşme sürecine ivme kazandırmaktadır. Çocuğun aile ve sosyal çevresi ile yapılan mesleki çalışma çocuğun iyileşme süreci tamamlandıktan sonra çocuk hakkında ne yapılması gerektiğini şekillendirmektedir. Kuruluştaki kalan her çocuğun görüşebileceği kişi/kişilere ulaşılması ve çocuk ile ilişkilerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Çocuğun travmatik olaya maruz kalmasında ailenin ve sosyal çevrenin etkisi göz önünde bulundurularak aile ile çalışılması gerekir. Bu bağlamda çocuğun durumu ve geleceği hakkında aile ile yapılan çalışmada danışmanlık ön planda tutulmalıdır. Diğer yandan psikososyal destek hizmeti ile çocuk topluma yeniden kazandırılmalıdır. Eğitim öğretime devam eden çocuk sayısı her ne kadar az olsa da çocukların okulu ile işbirliği sağlanması ve okul sürecinin takip edilmesi önem arz eder. Öğrenime devam etmeyen çocuklar için kuruluştaki geçen zamanın meslek edindirme kursları ile doldurulması çocuğun geleceğe hazırlanmasında etkili olur. Çocukların kuruluş dışında da aktif olmaları ve güvenli sosyal çevreye sahip olmaları için çaba gösterilmelidir.

4.1.3.5. Çocukların Dosya Tarama Sürecindeki Mevcut Durumlarına İlişkin Bilgileri

Bu bölüm nicel verilerin son bulgularını içermekte olup dosya tarama sürecinde dosyası taranan çocukların mevcut durumları ve kuruluştaki ne kadar kalmış oldukları değerlendirilmiştir.

Tablo 48: Çocukların Kuruluştaki Ne kadar Süredir Kaldığı

	<i>n</i>	%
10 gün/10 günden daha az	38	22,0
Bir ay	28	16,2
İki ay	16	9,2
Üç ay	16	9,2
Altı ay	39	22,5
12ay/12 aydan daha fazla	36	20,8
Bilgi yok	38	22,0
Toplam	173	100,0

Çocuk Destek Merkezinde kalmış ya da kalan çocukların kuruluştaki geliş tarihinden dosya tarama tarihine kadar kuruluştaki ne kadar kalmış oldukları değerlendirilmiştir. Dosyası taranan çocuklardan %22'sinin 10 gün ya da 10 günden daha az kuruluştaki kalmış olduğu, %16,2'sinin bir ay kadar kalmış olduğu, %9,2'sinin üç ay kadar kuruluştaki kalmış olduğu, %9,2'sinin altı ay kadar kalmış olduğu, %22,5'nin on iki ay ya da daha fazla kalmış olduğu bulgusuna ulaşılmış olup; %20,8'nin kuruluştaki geliş tarihlerine ilişkin yeterli bilgi elde edilemediği için kuruluştaki ne kadar kalmış olduklarına dair bilgi elde edilememiştir. Çocukların dosya tarama süreci baz alınarak kuruluştaki ne kadar kalmış oldukları değerlendirildiğinde 10 gün/10 günden daha az ve 12 ay/12 aydan daha fazla gruplarında yoğunluk olduğu görülmektedir. Diğer yandan dosyasında ne kadar kalmış olduğuna dair bir değerlendirme yapabilmek için yeterli bilgi olmadığından 38 çocuğun ne kadar kaldığı hakkında açık bilgi elde edilememiştir. Bu duruma; çocukların kuruluştan izinsiz ayrılmış olmaları ve izinsiz ayrıldıkları süreç içerisinde reşit olmaları nedeni ile dosyalarına bu bilgilerin girilmemiş olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 49: Çocukların Mevcut Durumları

	<i>n</i>	%
Kuruluştaki kalıyor	36	20,8
Reşit olup ayrılmış	19	11,0
Evlilikle reşit olmuş/16 ve 17 yaş	11	6,4
Aileye dönmüş	68	39,3
Başka ile nakil gitmiş	4	2,3
Sevgi evlerine nakil gitmiş	7	4,0
Çocuk evlerine nakil gitmiş	2	1,2
Kuruluştan izinsiz ayrılmış	23	13,3
Cezaevinde	2	1,2
Bilgi yok	1	0,6
Toplam	173	100,0

Dosyası taranan 173 çocuğun dosya tarama sürecindeki mevcut durumları aşağıdaki gibidir. Çocuklardan %39,3'ünün aileye geri dönüşü sağlanmış, %20,8'i halen kuruluştaki, %11,i reşit olup ayrılmış, %6,4'ü evlenerek reşit olmuş (16-17 yaş grubundaki kız çocukları), %2,3'ü başka bir ile nakil gitmiş, %4'ü sevgi evlerine nakil gitmiş, %1,2'si çocuk evlerine nakil gitmiş, %1,2'si cezaevinde, %13,3'ü kuruluştan izinsiz ayrılmış, halen kayıp durumunda ya da kayıpken reşit olmuş durumda olduğu bulgusuna ulaşılmış olup; %1,2'sinin dosyasında çocuğun akıbeti hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Dosya tarama sürecinde her iki kuruluştaki kalan toplan çocuk sayısının 36 olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların büyük bir oranının aileye dönüşünün olumlu sonuçlanmış olduğu verilerden okunabilir. Diğer yandan sevgi evi veya çocuk evine çocukların hizmet dönüşümü konusunda düşük bir oran olduğu söylenebilir. Kuruluştan izinsiz ayrılmış çocuk sayısının ise yüksek bir oranda olduğunu ve bu oranının genellikle suça sürüklenen çocuklara bağlı olarak yüksek çıkmış olduğu ifade edilebilir.

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların ilk yararlandıkları hizmet psikososyal destektir. Psikososyal destek hizmeti kurum odaklı bir hizmet modeli olduğu için çocukların iyileşme süreci tamamlandıktan sonra aile odaklı hizmetlerden yararlanması beklenmektedir. Çocukların kurum bakımında kaldıkları süre aileye geri dönüşlerinde etkili olmaktadır. Çocuk ile aile arasındaki ilişki yeniden yapılandırılmadığında süreç

daha da fazla uzayabilmekte ilişkiler de kopmalar yaşanabilmektedir. Aileye dönmesi mümkün olmayan çocuklar için (ensest gibi) hizmet dönüşümü geciktirilmemelidir. Planlanan müdahale süreci tamamlandıktan sonra çocuğun sevgi evleri, çocuk evleri, koruyucu aile gibi alternatif hizmet modellerine yönlendirmesi yapılmalıdır. Dosya tarama bilgilerine geri dönüldüğünde bu konuda pek başarılı olunamadığı görülmektedir. Her ne kadar önemli bir oranı aileye dönmüş olsa da sevgi evlerine veya çocuk evlerine nakil edilen çocuk sayısı oldukça düşüktür. Diğer yandan koruyucu aile veya evlat edinme gibi hizmet modellerinden yararlandırılan bir örneğe rastlanmamıştır. Bu anlamda suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların dezavantajlı durumları devam etmektedir. Bakım tedbirli olmalarına rağmen diğer hizmet modellerinden yararlanamamaktadırlar.

4.2. NİTEL BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde Konya Çocuk Destek Merkezi ve Ereğli Çocuk Destek Merkezinde kalan 16 tane kız ve erkek çocuk ile yapılan görüşmelerde elde edilen bulguların analizi yapılacaktır. Görüşme verileri; MAXQDA programı ile ortaya çıkan tematik kodlara göre belirlenen “Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları”, “Çocukların Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları”, “Çocukların Kuruluştaki Kalış Sürecine İlişkin Algıları”, “Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları” dört ana başlık altında analiz edilecektir. Çocukların ifadelerini daha iyi tanımlamak ve ortaya çıkarmak için her bir başlığın altında farklı sayıda tematik kod oluşturulmuştur. Çocukların kendilerine ilişkin algıları; çocuğun ailesine ilişkin ve kendisine ilişkin düşünceleri olmak üzere iki tematik kod başlığı altında yorumlanmıştır. Çocukların kuruluşa gelişine ilişkin algıları; ilk izlenimler, çocukların gözünden kuruluş, yurda gelişine ilişkin düşünceler ve yaşamındaki değişiklikler tematik kodları başlığı altında yorumlanmıştır. Çocukların kuruluştaki kalış sürecine ilişkin algıları; hizmet hakkındaki düşünceler, günlük yaşam, zorlukları, baş etme biçimleri, hizmete ilişkin değiştirmek istedikleri, kuruluştan izinsiz ayrılma davranışı, arkadaşları hakkındaki düşünceleri ve kendini değerlendirmesi tematik kodları başlığı altında yorumlanmıştır. Çocukların geleceğe ilişkin algıları; kazanımlar, planlamalar ve beklentiler tematik kodları başlığı altında yorumlanmıştır. Burada planlamalar başlığı altında, çocukların gelecekteki zorluklarına ve sosyal desteklerine ilişkin bulgulara da yer verilmiştir.

Çocuklar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler MAXQDA programında analiz edilmiş olup ortaya çıkan temalar ve tematik kodlar yukarıda açıklanmıştır. MAXQDA sonuçlarına bakıldığında çocukların şu iki ana tema altında yoğunlaştığı görülmüştür:

- Çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin değerlendirmeleri,
- Çocukların kendilerine ilişkin değerlendirmeleridir.

Bu iki tema içerisinde çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin değerlendirmeleri ön plana çıkmıştır. Çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin algılarına yer vermeden önce çocukların kendilerini nasıl tanımladıkları ve kendilerine ilişkin düşüncelerine öncelikle yer verildiğinde, psikososyal destek hizmetine ilişkin algılarının daha iyi anlaşılacağı düşünüldüğünden çocukların kendilerine ilişkin algıları başlığı ile görüşme verilerinin analizine başlanmıştır.

Konya ÇODEM ve Ereğli ÇODEM’de kalan çocuklara ilişkin elde edilen nitel verilere aşağıda yer verilmiştir.

4.2.1. “Kendimi Tam Olarak Bilmek İsterdim” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları

Çocuk Destek Merkezinde kalan çocukların ailelerini, kendilerini nasıl tanımladıkları hakkında bilgi sahibi olmak istenmiştir. 16 çocuk ile yapılan görüşmelerde çocukların kendileri hakkında ne söyleyecekleri konusunda zorlandıkları dikkat çekmiştir. Tanışma sürecinde; “kendin hakkında neler söylersen” sorusu karşısında hemen hemen hepsi “nasıl yani”, “ne diyeyim ki” sorularını yöneltmiştir. Çocukların bu konuda zorlanması kendileri hakkında konuşmamış olduklarını, buna bağlı olarak kendilerini değerlendirme konusunda da güçlük çektiklerini gösterir niteliktedir. Çocukların kendileri hakkında konuşmaktan zorlandıkları gözlemlendiği için, kendilerinde sevdikleri ve değiştirmek istedikleri özellikleri üzerinden ve arkadaşlarının gözünden kendilerini değerlendirmeleri beklenmiştir.

MAXQDA temalarına göre çocukların kendilerini tanımlarken ailelerinden bahsetmeleri ve bunun daha çok ön plana çıkması nedeni ile ailelerine ilişkin paylaşımları tematik kodlar arasında yer almış olup buna ilişkin analizler aşağıda yer almaktadır.

4.2.1.1. “Etkileniyoruz Yani Onların Yaptığı Bir Şeyden Etkileniyoruz” Çocukların Aile İlişkilerine İlişkin Algıları

Çocukların kendilerinden bahsettikleri bölümlerde öncelikle aile yaşamlarından bahsettikleri, sonrasında çoğunlukla kendilerinde sevdikleri özelliklerinden bahsettikleri görülmüştür. Çocukların ailelerine ilişkin paylaşımları şöyledir:

“Ben küçükken annem vefat etti, babam bize bakmadı, anneannemle dedemin yanında büyüdük kardeşimle, geçen sene anneannemle dedemin ikisi de vefat etti yurda düştük. Benim tek ailem var, bi kardeşim bi de arkadaşlarım, hocalarım.”(Kemal)

“İlk yani annemle babam ayrıldı, iki yıl sonrada 2012 de ben yurda girdim. Bir yıl babam baktı, bir yılda dedemgil baktı, babaannemler. Da çok dedeme bağılyım annemi babamı umursamam.” (Kıvanç)

Kemal diğer çocuklarda olduğu gibi önceki yaşamından bahsederken önce aile üyelerinden bahsederek konuşmasına başlamıştır. Ailesinden bahsederken aile üyeleri ile uzaklaşma sürecini ve gittikçe daha da yalnız kaldıklarını vurgulamıştır. Kemal’in ifadesinde bu süreçlere ilişkin duygularını belirtmemiş olması, olayları sırasıyla akıcı bir şekilde ifade etmesi, süreci kendinden uzaklaştırmaya, dışsallaştırmaya çalıştığını hissettirmiştir. Kıvanç, Kemal’e benzer olarak büyükanne, büyükbaba ile yaşamış bir çocuktur. Kıvanç’ın yaşamındaki değişimler hakkında yorum yapabildiği dikkat çekmiştir. Buna ilişkin şunları paylaşmıştır.

“Mesela annemle babam da uyumlu olabilirlerdi, ayrılrsa bile kavga etmemesi lazım, yani benim annemle babam ayrılırdı ayrıldığından beri sürekli kavga ederler, ayrılmalarına rağmen babam söver annem küser şeyapar konuşmaz da. Ben babamın yanıdaydım, mesela küfrettiğinde ikizler annemin yanıdaydı, etkileniyoz yani onların yaptığı bir şeyden etkileniyoz, bizim hakkımızda bile konuşmazlar küsme de, hani bir oturup bizim hakkımızda konuşmuşları yokta napcaz netcez diye en çok anneyle baba etkili bunlarda. Dedemle ben konuşuyorum ama ikizler konuşmuyor, dedem yani dedemin de en çok sevdiği torunları biziz ama biz Karamandayken, şey serseri gibi bişiydik, her türlü şeyi yapıyoduk.”(Kıvanç)

Ailesinin parçalanmasını, ikiz kardeşleri ile bu süreçten nasıl etkilendiklerini duyguları ile ifade edebiliyor ve ebeveynlerini kendi durumlarına ilişkin sorumlu tutmaktadır.

Karakuş ve Tekin (2012) suça sürüklenen çocuklar ile yaptıkları araştırmalarında çocukların 5’inin (%6) aile üyeleri ile olan ilişkilerini iyi düzeyde nitelendirdiklerini, 38’inin (%44) aile üyeleriyle olan ilişkilerini orta düzeyde nitelendirdiklerini, 39’unun (%45) aile üyeleriyle olan ilişkilerini kötü düzeyde nitelendirdiklerini, 4’ünün ise (%5) aile üyeleriyle olan ilişkilerini çok kötü düzeyde nitelendirdiklerini saptamıştır.

Çocukların geneline bakıldığında, suça sürüklenmiş çocukların %94'ünün ailesi ile olan ilişkilerinin orta, kötü ve çok kötü düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Özellikle ergenlik döneminde beliren aile içi ilişkiler sorunu, çocukların risklerle karşılaşmasına daha fazla zemin oluşturmaktadır. Ebeveyni ile duygusal bağ geliştiremeyen ergenin, ailesinin doğruluk ve dürüstlük gibi değerlerini içselleştirememesi olasıdır. Aynı zamanda ilgi ve duygusal yakınlığın olmadığı reddedici aile ortamının ergeni, arkadaşlarına daha da yakınlaştırmada ve risklerle karşı karşıya kalmasında etkili olmaktadır (Pekel Uludağ ve Sayıl,2013:65). Çocuklar ailedeki tutarsızlıkları fark eder ve buna göre kendi kendini koruyabileceğini düşündüğü bir tutum içerisine girer. Özellikle tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların yüksek istismar riski altında bulunduklarını, öznelere anlatıları da örnek oluşturmaktadır. Tek ebeveynli aileler hakkında yapılan birçok çalışmada; ailede babanın veya annenin bulunmadığı ya da annenin evli olmadığı durumlardaki istismar olguları saptanmış ve çocuklarını ihmal eden ailelerin, daha çok tek ebeveyn tarafından yönetilen aileler olduğu bulunmuş (Topçu,2009:172). Bu yapılan çalışmayı Özne 12'nin de paylaşımları destekler niteliktedir.

“Annemi babamı biliyorum da onları sevmiyom, babam alkol içiyo annemde evde değil, babamla görüşmüyorum babamı dövdüm kafasında içki şişesi kırdım şikayetçi oldu benden, bende şikayetçi oldum” (Kenan)

Çocukların yoğunlukla kendilerinden bahsederken aileleri hakkında konuşuyor olmaları, çocukların suça sürüklenmelerini ya da suç mağduru olmalarının aileden kaynaklı nedenlerini de ortaya koymaktadır. Kenan, suça sürüklenmiş, parçalanmış bir ailenin çocuğudur. Risk altındaki çocukların yaşam öyküleri değerlendirildiğinde işlevsiz aile kavramı üzerinde durmak gerekir. İşlevsiz ailede figür anne, baba veya bunlardan sadece birisidir. İşlevsiz aileler veya üvey anne-üvey baba ilişkileri çocukların yaşamlarına yön vermektedir.

“İlk 15 yaşındayken annemi bulmaya çalıştım, daha önce velayet babamda olduğu için görüşemiyorduk. Ben buraya gelmeden babam babaannem kardeşlerim, Kırıkkale’de yaşıyorduk, babam serbest meslekti çalışırdı, çalışmazdı öyleydi, ailem değişti geçinirdik, geçinemezdik kavga olurdu değişti işte. Babaannem, babam yanımdaydı, annemle ayrılmış, daha sonra ikinci eşi ile evlenmiş, ondan sonrada iki üç sene sonra iki kardeşim olmuş. Eskiden anne derdik biz ona o bizimle hiç geçinemezdi ben hiç geçinemezdim. Ben biraz diğer kardeşlerimden biraz direk yüziüne söylerdim, ben onla hiç geçinemezdim o da beni sevmedi durmadan tartışırdık onunla, küçüktüm o geldiğinde ama hatırlıyorum yine, babamgil ayrı yaşıyordu biz de ayrı yaşıyoduk birbirimize gidip geliyoduk ama. Bir

şey değiştirmek istesem, babamın her şeye sinirlenmesini alkol kullanmasını değiştirmek isterdim bize zarar verirdi. Babamı değiştiririm.”(Damla)

Damla uzun yıllar anneyi tanımamış bir çocuktur. Bununla birlikte baba ile iyi bir ilişkiye sahip değildir. Çocuk aile içinde kendisini başka bir yere koymuş, aileye yeni katılan üvey anne ile iyi bir ilişki kurulamamış ve bunun karşılıklı olduğunun farkındadır. Damla ilk iki öznedenden farklı olarak suç mağduru bir kız çocuğudur ve aile sisteminde kendisini ifade edebileceği, kendini değerli hissedebileceği zamanların çok az olduğunu ifade etmektedir. Paylaşımlarında duygularını kontrol etmekte zorlansa da, görüşmenin durdurulabileceği söylenmesine rağmen devam etmek istemiştir. Çocuklar, sadece mağduriyetleri ya da suça sürüklenmiş olmaları kuruluşa geliş nedenleri olsa da yaşamları bir bütün ve ilk çocuklarından itibaren örülen bir dizginin içindedirler. Ve bazen son yaşananın etkisinin, öncekilerden daha az acıtıcı olduğu dikkat çekiyor. Anne ve babanın ya da evde bulunan diğer kimselerin alkolik, uyuşturucu bağımlısı veya ruhsal yönden dengesiz kimseler olarak sergiledikleri tutarsız davranış ve tutumları, bir ailenin işlevsiz olduğunu gösterir. Bununla beraber ailelerdeki reddedici veya aşırı koruyucu anne baba tutumları da bu işlevsizliğe temel oluşturmaktadır (Topçu, 2009:188).

ÇODEM’e gelen çocukların, kendilerine ve ailelerine dair belki de hiç düşünmemiş oldukları durumları, fark ettikleri gözlemlenmiştir. Gerek kendi yaşam öykülerinden yola çıkarak gerekse arkadaşlarının öykülerinden çıkarım da bulunabilmektedirler. Çocukların bu merkezlere geldikten sonra sosyal öğrenme süreçlerinin olumlu ya da olumsuz daha da ivme kazandığını çıkarımında bulunabiliriz. Çocukların kendi durumları ile arkadaşlarının durumları arasında karşılaştırma yaptığı ve buna göre değerlendirmelerde bulundukları paylaşımlarında görülmektedir.

“Buraya gelmeden önce babamla, babam ablam ben kardeşim yaşıyorduk. İyi benim ailem çok güzel. Babam çalışırdı, işe gidince heeerr dakika başı arardık, aramasam kızar yoksa. Valla bişey söylemi hocam en iyi aile benim ki gibi düşünüyorum burada, yani öyle bi anlatıyorlar ki.”(Dilruba)

Çocukların kendileri hakkında söylediklerini ailelerine ve kendilerine ilişkin olarak bu bölümde ayrı değerlendirmenin uygun olduğunu düşünüyorum. Ailelerine ilişkin anlatılarda yukarıda da açıklandığı gibi işlevsiz ailelerin olduğu göze çarpıyor. Beş çocuğunda parçalanmış aile çocuğu olduğu, anne ya da babası veya büyükanne,

büyükbaba ile yaşadıkları anlaşılmaktadır. Görüşmeye katılan çocukların kendileri hakkında söyledikleri ifadeler ise bir sonraki başlık altında analiz edilmiştir.

4.2.1.2. “Arkadaşlarım Çok Şey Bilmiyormuşum Gibi Düşünür” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları

Çocukların kendilerine ilişkin anlatılarında, başkalarının ifadeleri ile mi kendilerini anlatıp anlatmadıkları üzerinde de durulmuştur. Kendilerinden bahsederken aileleri hakkında konuşmalarında daha çok zorlandıkları gözlemlenmiştir. Çocukların kendilerine ilişkin ifadelerinde genellikle olumlu özelliklerinden bahsetmiş oldukları dikkat çekici bir bulgudur. Çocukların kendilerine dair paylaşımları onları daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

“Ben, şimdi bir söz denildiği zaman onu mutlaka yaparım, asla hayır demem. Bu bende alışkanlıktır. Hobilerim çok iyidir, resim çizme, oyun oynamak, futbolumda iyidir, alt yapıda falan yetiştim. Ondan sonra bir taraftan tekvandoya gittim, bir taraftan haltere gittim. Fitnense devam ediyorum, her hafta halı saha maçına gidiyorum, mutlaka beni Messi diye bilirler. Bunları burada yaptığım içinde kendimden memnunum yani. Başka, lakap takmaktan hiç hoşlanmam. Bana soyadımın denmesinden de hoşlanmıyorum, herkes beni çağırırken adım ve soyadımı söyleyerek çağırıyor ondan da hoşlanmıyorum. Alışkanlık olmuş, önceden yurda düşmeden hep ismimle çağırırlardı.[...] Arkadaşlarım benim için ne der biliyor musun? “ne derse onu yapar, sözünün eri” derler”(Kemal)

Kemal kendine güvenen ve becerilerinin farkında olan bir çocuktur. Bu da yaşamında yaptıklarından doyum almasını sağlamaktadır. Kurum bakımında kalan çocukların etiketlenmesi sorunu, uzun yıllar devam etmiş olup bunun üzerine farkındalıkların artmış olmasına rağmen halen bu sorun devam etmektedir. Çocukların ise; bir aile yanından öte bir kurum bakımında kalmasından olumsuz anlamda etkilenmeleri, değiştirilmesi zor bir durumdur. Özne 1 *“herkes beni çağırırken adım ve soyadıyla çağırıyor”* diyor. Daha önceki yaşamında ona sadece ismi ile seslenilmiş, ancak kurumda başka başka o isimlerden olduğu için ya da çocukların adları bir bütün olarak öğrenildiği için çocuklar ailelerinin dışında başka bir yerde olduklarını her seferinde hatırlamaktadır. Bu gibi süreçleri en doğalına indirgemek, çocuğun bu rahatsızlığının fark edilmiş olması gerekir.

Diğer çocukların ise kendilerine ilişkin paylaşımları aşağıdaki gibidir:

“Ne olursa olsun çok uyumluyum, olaylara gülerек cevap veririm, gülerim hep. Mesela biri beni üzse bile yine gülüyorum, ama tabi içimden çok üzüliyorum. Ben buraya gelmeden önce çok utangaçtım buraya gelince açıldım ben hiç konuşmayan biriydim az konuşan, buraya gelince maşallah. Buraya gelmeden evde de okulda

da fark etmez, ikisinde de aynıydı, sessizdim. Arkadaşlarım beni konuşkan biri olarak görür, çok konuşur derler. Rahatsız oluyorlar bazen, buradaki arkadaşlarım söyler tabii. Arkadaşım olmasa dışlanırdım, gereksiz konuştuğum zamanlarda dışlanırım.”(Duru)

“Yurtta kalan çocuklar arkadaşımı hep, benim dışarıdan hiç arkadaşım olmadı bu hayatta Yozgat’ta da olmadı. En çok bir işi yapıyorum ya onun çok iyi olmasını isterim böyle eğri çap çup olsun değil düzensiz olmasını istiyorum o işi severim. Mesela heyecanı arıyorum macera arıyorum yurttan kaçıyorum mesela macera çok seviyorum dövüş kavgayı semiyorum.”(Kenan)

Kendinden bahsederken de tüm görüşme sürecinde de oldukça heyecanlı bir çocuk olan Kenan küçük yaştan itibaren birçok farklı ilde kurum bakımında kalmıştır. Görüşme sürecine başlama esnasında ilk söylediği şey “beni tanıyon mu 23 dosyam var” olmuştu. Yaşamındaki değişimlerin nedenlerinin farkında olan bir çocuktur. Küçük yaşlardan itibaren kurum bakımında kalmış olması ve eğitim yaşamına da devam etmemiş olması nedeni ile kurum dışında başka bir sosyal çevre kazanamamıştır.

Yukarıdaki üç çocuğun da kendilerinden memnun oldukları söylenebilir. Ancak üçünün de farklı özel durumları olduğu, farklı hassas noktaları olduğu ortaya çıkmaktadır. ÇODEM’e gelen her bir çocuğun biricikliği, aynı nedenlerle bir arada bulunmalarına rağmen her birinin farklılıkları olduğu belki de hizmet sürecinde en önde tutulması gereken değerdir. Kendisini tanımak istediğimiz özne 14 ise kendine ilişkin şu cevapları vermiştir:

“Kesin olarak kendimi tanımıyorum, çabuk sıkılıyorum, her şey hakkında karşılaştırma yaparım, kıskanç biriyim, önde olmayı seviyorum. Yargılamıyorum mesela insanları, hem mantıklı hem de duygusal biriyim. Kendimi tam olarak tanımıyorum, bi mutluyum bi üzüntülüym, hemen başka yere dikkatim kaçıyor. Anlayamıyorum. Çok çabuk duygum değişiyor, heyecanlıyım da. Kendimi tam olarak bilmek isterdim. Aslında beni kimse sevmiyor, sıcakkanlı değilim, heyecanlıyım sadece. Beni gerçekten sevdiklerini düşünmüyorum. Heyecanlı oldum için onlar beni aa şirin falan diyorlar. Bana olan sevgilerini sorguluyorum, beni gerçekten sevsinler istiyorum.”(Dudu)

ÇODEM’de kalan çocukların yaş aralıklarına bakıldığında iki gruba ayrılmaktadır. Bu grup Bakanlığın Yönetim Bilişim Sisteminde günlük yoklama sürecinde çocuklara ait bilgiler bölümünde kategori olarak belirlenmiştir. 11-14 ve 15-18 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları, çocukluk döneminden çıkıp ergenlik dönemine girer, genellikle arkadaş çevresinin daha önemli olduğu bir dönemdir. Dudu duygu değişimlerini kontrol edemediğini belirten, kendisini çok tanıyamadığını söyleyen bir çocuktur. Yaşı itibari ile çalkantılı bir dönemde olmasıyla birlikte aile öyküsü de çocuğun kendine dair düşüncelerini etkilemektedir. Ailede yeterli sevgiyi görmeyen, güvenli bağlanmanın

olmadığı ya da bağlanılan kişinin kaybı çocukların sevgi ihtiyacını artırmaktadır. “*Bana olan sevgilerini sorguluyorum*”, çocuğun kendisini doğal sebeplerden dolayı- anne olmak, baba olmak, akraba olmak- kendisini sevecek birisinin olmaması, var olduğu ortamda kendisine karşı ifade edilen sevgiyi sorgulamasına neden olmaktadır. Belki de başka bir yönden bakıldığında, çocukların kurum ile gerçekten güvenli bir ilişki kuramadıkları da düşünülebilir. Yaşamlarında gerçekten birilerinin onu sevmesi, gerçekten önemsemesi, gerçekten düşünmesi çocukların da bağlılık kurmalarını kolaylaştıracaktır.

Görüşme yapılan ve kendisine dair paylaşımda bulunan diğer çocukların anlatıları ise şöyledir:

“Saygılıyım, kimseyi kırmak istemem, yardımseverim, herkese yardım etmeyi seviyorum çalışkanım hocam, bana işi verin ben çalışayım, biz köyde çok çalışırdık. Ben ailemle çok mutluydum, ben okumayı sevmiyorum, çalışmayı çok seviyorum, beni tarlaya salın çalışım.[...] Dışarıdan eğitim seviyesi düşük, köylü derler heralde.”(Dilara)

“Arkadaşlarım çok şey bilmiyormuşum gibi düşünür, hem çok yakın arkadaşım yok, bulunduğum evdeki kızlar zengin takılıyor. En küçük bir örnek çarşıya gittiğimizde hep marka yerlere gidiyorlar, ben onlardan başka bir yere gitmek istiyorum, ama zaman kalmıyor gidemiyoruz. Başka kızlarla da çıkamıyoruz hep aynı şey oluyor.”(Dilan)

Çocuklar ergenlik döneminde çoktan alışmış oldukları yaşam biçimlerini değiştirmek zorunda kalıyor. Özellikle, bunun suç mağduru olmaları ya da suça sürüklenmeleri ile olması, beraberinde başka başka olumsuz deneyimleri de getiriyor. Bunlarla baş etmek kendi başına bir güçlükken, yaşam alanlarından ve alışmış oldukları sistemden çıkmak, sürece ayrı bir güçlük daha katıyor. Gelecekleri yerde kendilerini iyi hissetmeleri, kabul görmeleri, iyileşmelerini etkileyecek faktörlerdendir. Dilara ve Dilan’ın kendilerine ilişkin söz ederken bazı yönlerden birbirlerine benzer şeyler söyledikleri fark edilmiştir. İkisi de diğer tüm görüşmecilerden farklı olarak köy kültüründen gelmiş olmaları nedeni ile zorlanmış olduklarını dile getirmiştir. Buna bağlı olarak arkadaşlarının kendileri hakkında ne söyleyeceklerini ifade etmişlerdir. Arkadaşları arasında köyden gelmiş olmaları nedeni ile farklı ve biraz da yetersiz görünebileceklerini düşünmektedirler.

Çocukların kendilerine ilişkin olumlu bir algı olduğu gözlemlenmiştir. Ancak yaşadıkları aile sistemi ve yaşam alanına ilişkin aynı şekilde düşünmemektedirler. Şimdiye kadar yaşam öykülerini birçok kişi ile paylaşmış olsalar da kendilerine dönük

sorularda çekingen davranmaktadırlar. Kendileri hakkında konuşurken kendilerini olaylar ve başkaları üzerinden anlatmayı daha çok tercih etmektedirler.

4.2.2. “Uzun Bir Süre Alışamadım” Çocukların Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları

ÇODEM’e gelen her çocuk için kuruluşa olmak farklı anlamlar ifade eder. Daha önce kuruluş öyküsü olan bir çocuk ile aile yanından gelen çocuk tarafından kuruluşa olmak aynı anlamı ifade etmemektedir. Bir anlamda çocuklar bir anda olsa tek başlarına kalmaktadırlar. Ne yapılması, ne düşünülmesi gerektiği konusunda belki de ilk defa yalnız yakılıyordur. Çocukların kendiliklerinin farkında olması aradığı sorulara cevap bulmasında ve kuruluştaki ilk günün yabancılığı ile baş etmesinde yardımcı olabilecektir. Ancak bu çocukların çok kolay uyum sağlamasını garanti altına almaz.

Bu bölümde çocukların ÇODEM’e geldikleri güne ilişkin düşünceleri üzerinde durulmuştur. Kuruluşa ilişkin algılarını anlamak ve düşüncelerini nasıl ifade ettiklerini analiz edebilmek için “ilk izlenimler”, “çocukların gözünden kuruluş”, “kuruluşa gelişlerine ilişkin düşünceleri” ve “yaşamlarındaki değişiklikler” tematik kodlardan yararlanılmıştır.

4.2.2.1. “Hiç Kalmak İstemiyordum” Çocukların İlk İzlenimlere İlişkin Algıları

Çocukların kuruluşa ilk geldiklerindeki izlenimleri, kuruluş hakkında daha önce bilgi sahibi olup olmadıklarını, tüm yaşadıkları bu sürecin ne kadar farkında olup olmadıklarını ve beklentilerini öğrenmek açısından önemlidir. Çocuklar ile kuruma ilk geldikleri güne ilişkin neler hatırladıkları ve nasıl hissettikleri sorulduğunda öncelikli olarak “korku, kendini kötü hissetme” kelimelerinin öne çıktığı 16 öznen 8’inin benzer şekilde kendilerini ifade ettikleri görülmüştür. Nereye gidecekleri hakkında fikirlerinin olmaması ve yeterli bilgilendirilmemeleriyle beraber, daha önce kuruluş öykülerinin olmaması çocukların korku ve endişe düzeyini artırmaktadır. Çocuklardan bazıları buna ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır.

"İlk geldiğimde işte az biraz korku vardı" (Kadir)

"Kuruma ilk geldiğim gün kendimi kötü hissettim, kimse tarafından sevilmezsem diye korktum. Ailem başka bir ilde yaşıyor ve nakil geldim, onları göremeyeceğim ya temelli koparsam onlardan, kızlar hakkımda ne düşünür diye [...]" (Dilek)

Aileden kopma kaygısının yanı sıra geldiği yerde sevilip sevilmeyeceği düşüncesi çocuklar için önemli bir belirsizliktir. Dilek ile benzer olarak Duru şunları söylemiştir:

"Buraya ilk geldiğim gün ailemden ayrıldığım için kendimi çok kötü hissediyordum, döverler diye, kızları bilmediğim için, daha önce kızların bu olayları yaşadığını bilmiyordum" (Duru)

"Buraya geledi 1 sene 3 ay oldu. İlk geldiğimde korkmuştum, ters ters bakmışlardı" (Diyar)

"Buradan çok korkmuştum, alışamam zannettim yeni bir şehirdi" (Damla)

Çocuklar için önemli olan güven duygusu, riskli durumlarla karşılaştıklarında daha önemli bir hal alır. Çocuklar için en güvenli yer, sevildiklerini ve onu koruyacağını düşündüğü kişilerin olduğu yer, yani alıştıkları yerdir. Çocukların hemen hemen hepsi "alışmak" kelimesini çokça kullanmıştır. Ancak güvende olduklarını, onlar için bir şey yapıldığını hissedip anladıkların da bu alışma sürecinden söz edilebilecektir.

"Kendi şehrimde biraz yurttta kalmıştım, orada olmak, orada kalıp hiçbir şey yapamamak çok daha kötüydü, sonuçta orda benim evim vardı" (Dilruba)

"Uzun süre alışamadım, çok kötüydüm zaten, yurt beni ürkütmedi, ama yaşananlardan dolayı kötüydüm" (Dilan)

Kuruluşun yabancı gelmesinden öte travmatik olayın etkisinde olan çocuk, olayın ortaya çıkmasıyla birlikte ifade süreciyle başlayan, sağlık kontrolleriyle devam eden yasal süreç içerisinde sorgusuz bir şekilde yapılması istenenlere uyum gösterir ya da göstermeye çalışır. Bazı çocuklar için kuruluş bakımına gelmek tercih olarak sunulurken bazı çocuklar için bu zorunlu bir durum halini almış olabilir. Özellikle ensest vakalarında, suça sürüklenen çocuk hakkında verilen koruyucu tedbirlerde veya madde bağımlılıklarında artık kuruluş bir seçenek aşamasından çıkmış ve zorunluluk halini almıştır. Bunu kabullenmeleri daha güç bir durumdur ve zaman zaman direnç göstermektedirler. Bu direnç, ifade süreçlerinde yaşanabileceği gibi, kuruluş bakımını reddedilir, zorluk çıkarabilir, meslek elemanları ya da etrafındaki kişiler ile iletişime kendisini kapatabilir. Defne'nin kuruluşa ilk geldiği gün buna benzer bir durum yaşadığını şu ifadelerinden anlayabiliriz:

"Kimse ile konuşmak istemedim. Burası çok büyük, karışık geldi" (Defne)

Defne gibi düşünen ve çocukların kuruluşa geldiğinde bir direnç içerisinde olduklarını, şu anlatılarından anlayabiliriz.

"Böyle kötü bir yer, hiç kalmak istemiyordum. Hiç kalmak istemiyordum, ondan sonra bir iki ay kaldım, ondan sonrada kaçtım, akşam tekrar polislere teslim oldum kimse artık peşime takılmıyordu, benim peşime düşen kimse yoktu " (Köksal)

"İlk geldiğim gün ben buraya biber gazı ile geldim, ya sorun çıkarsa şey yaparsa" (Kıvanç)

"[...] Bir şey arama değil de bağlı olamadım Yozgat'a hemen bağlandım ama burası bi değişik, burayı hiç sevmem, burada kendimi iyi hissetmem" (Kenan)

"İlk geldiğim gün direkt kaçasım geldi" (Kemal)

Çocuğun ilk birkaç günü, örnekte olduğu gibi çok önemli, onu tanımak, neler hissettiğini anlamak ve nerelerde dirençleri olduğunu iyi analiz etmek gerekmektedir. Burada, biraz onlara zaman tanımanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Çocuklar kuruluşa geldikleri andan itibaren bir gözlem süreci içerisindeyler. Erkek çocukların, kuruluşa ilk geldiklerinde, dikkatlerini çekenlerin “nasıl karşılandığı” veya “kuruluşun fiziki görünümü” hakkındayken; kız çocuklarının ise dikkatini çekenin “gebe çocukların” olduğuna dair ifadeler ortaya çıkmıştır. 10 kız öznenen 2’si “gebe çocuklara” ilişkin şunları söylemiştir:

"İlk geldiğimde hamileler dikkatimi çekti, yurda geldiğimde öğrendim öyle kızlar olduğunu da. Hamileliği kendim için düşünmemiştim ama korkmuştum yani bilmiyorum, yurttta onları görünce, ondan sonra tuhaf hissettim kendimi, babama bakınca nebilim babama bakmak istemedim hiç" (Dilruba)

"İlk dikkatimi çeken gebeler oldu, kötü kilolu falan sandım, gebe olduklarımı bilmiyordum, sonradan öğrendim" (Dudu)

İstismarın belki de telafi edilemeyecek, giderilemeyecek en önemli sonucu erken yaşta gebelikle yüz yüze gelen kız çocuklarının olmasıdır. Çoğu aile, çocuklarına cinsel eğitim vermede yetersiz kalmaktadır. Özellikle kapalı toplumlarda cinselliğin tabu haline gelmesi, bu konunun konuşulmasına engel oluşturmaktadır. Çocukların erken yaşta cinsel birlikteliklerin sonuçları hakkında bilinçlendirilmesi, başta ailelere düşmekteyken eğitim-öğretim kurumları da bu konuda aileler kadar önemli bir role sahiptir. Çocukların karşılaşabilecekleri riskleri biliyor olmaları gerekir ki; kendilerini nasıl koruyabilecekleri hakkında fikirleri olsun. Dilan, kuruluşa geldikten sonra istismarın görülme oranına ilişkin şaşkınlığını şu ifadeleri kullanarak paylaşmıştır:

"Bu kadar fazla kızın olması dikkatimi çekti. Yani bu kadaar kız yurttta mı kalıyor, bu kadar kız var mı bunları yaşayan dedim" (Dilan)

Her bir çocuğun öyküsü kendisi için biriciktir. Aynı zorlukları yaşayanlarında olduğunu bilmeyebilirler, bazen bunun içinde baş etmesi daha zor hala gelir. Duru bunu şu şekilde ifade etmiştir:

"En azından benim gibi birileri var, beni anlayanlar var öyle hissettim" (Duru)

Travmatik yaşantılarda “aynı gemide olmak” ayrı bir önem kazanır. Bu gibi durumlarda zorluğun paylaşılması, başarının paylaşılması daha değerli hale gelir. Bu nedenle pisko-

sosyal destek sürecinde grup aktiviteleri, grup çalışmaları, birliktelik bilinci göz ardı edilmemelidir. Kuruluşa gelen her çocuk için “tek olmamak” onların güç kaynağı olabiliyor, burada başka bir sosyal destek ilişkisine giriyorlar. Dudu’nün söyledikleri de buna başka bir yönden temel oluşturmaktadır.

"Güzel karşılandım, yaşıma göre bir yer olması, iyi oldu, güçlü hissettim" (Dudu)

İlk günkü karşılaşmaları ile ilgili katkıda bulunan bu çocukların kendilerini iyi hissetmek için bir sebepleri olduğunu anlıyoruz. Bu onlar için bir anlamlandırma, süreci daha tanıdık hale getirme biçimi sayılabilir. Başka bir özne nasıl karşılandığına ilişkin şunları söylemiştir:

"Yalan söylemim buranın insanları çok cana yakın siz olun ... hocalar olsun, bu ilk başta çok önemli" (Duygu)

Başka bir çocuk benzer olarak şunları söylemiştir:

"Kemalcim, canım bildiğin böyle davrandılar, çok iyi davrandılar" (Kemal)

Diğer bir çocuk ise yine şu ifadeleri kullanmıştır:

"Kuralları anlatıldı, gizlilik vurgulandı, kimseye bir şeyini paylaşma dendi, diğer yurda göre daha sıcak karşılandım" (Defne)

Duygu iyi karşılanmanın ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir. İlk güven ilişkisinin kurulduğu anlar olup çocuğa kendisini iyi hissettirecek en önemli adımdır. Daha öncede bahsedildiği gibi, çocuk ifade süreciyle beraber belli başlı çerçevesi ve uygulaması olan bir zaman dilimine girer, bu çocuğun kuruluşa kabulü yapılarına kadar devam eder. Her ne kadar kuruluşa kabulden sonra da rutin uygulamalardan bahsedilecek olsa da çocukların kuruluşa teslim anı ve kalacağı yere yerleştirilene kadarki süreç, çocuk için anlaşılması karışık bir durumdur. Bazı çocuklar için bu durum iyi bir şekilde ilerlese de bazıları için pek de öyle olmadığı söylenebilir. Kuruluşa geldikten sonra yapılan ilk kabul işlemleri ve ilk karşılanma ile ilgili yukarıdaki çocuklardan farklı olarak 4 çocuk şunları aktarmıştır.

"Çok kötüydü buradaki ilk görüşme, kaç kişi ile beraber oldun, hemen anlatmalısın dedi hoca bi yandan yazıyor, bende ters tepki verdim, anlatmak istemedim, birkaç gün sonra anlatılmalı, hemen sorular sormaları, olayları anlatmamı istemeleri çok kötüydü" (Duygu)

Öykülerini tekrar anlatmaktan rahatsız olan Dilan’da benzer şeyler söylemiştir:

"İyi karşılandım, ama buradaki hocaya da yeniden öykü anlatmak rahatsız etti, utanç verici bir olay sonuçta" (Dilan)

Çok kısa bir süre önce ifade sürecinden çıkan çocuk için travmatik olayı yeniden anlatmak ikincil, üçüncül örselenme demektir. Özne 16'nın da ifade ettiği gibi bir süre sonra çocuğun kendisini iyi hissettiği bir zaman diliminde geliş öyküsüne ilişkin konuşmak daha sağlıklı olacaktır.

Çocukların kendi düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma ile çocukların ne istedikleri, nasıl bir hizmet almak istediklerine ilişkin fikir ortaya çıkarmak istenmiş olup Duru ve Defne'nin şu ifadeleri ile kuruluşa ilk gelişlerinde nasıl karşılanırlarsa kendilerini “daha iyi hissederek”in cevabını vermiştir. Defne kuruluşa ilk gelişte rahatsız olduğu karşılamayı şu şekilde dile getirmiştir:

"Suç işlemiş gibi hissettim, üstümü aramaları falan, kapıda güvenlik, evde kilitlenmek, gıcır giti" (Defne)

Duru ise nasıl karşılanmak istediğine ilişkin beklentisini şöyle ifade etmiştir:

"Hocaların şöyle demesini beklerdim, korkma herkes senin gibi, eş, herkes aynı demeli, kuruluşa anlatmadılar, sonuçta tanımiyorum hiç kimseyi" (Duru)

Çocuklar kuruluşa ilk geldikleri gün için “korku” hissettiklerini söylemişlerdir. Korkunun dışında benzer bir duygu ya da tam tersi bir duygudan bahsetmemişlerdir. Son olarak yukarıdaki ifade de geçen, çocukların nasıl karşılanmak istediklerine dair beklentileri bu korku ve kaygı durumunu azaltabilecek nitelikte olabilir.

4.2.2.2. “İlk Girdiğimde Çok Kapalı Geldi” Çocukların Kuruluşa İlişkin Algıları

ÇODEM’ler, Türkiye’nin tüm illerinde bulunan bir kuruluş tipi değildir. Bu nedenle suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların bulundukları ilde ÇODEM olmaması halinde, can güvenliği gibi nedenlerden dolayı başka bir ile nakli yapılmaktadır. ÇODEM’ler; psikososyal destek hizmetinin sağlanabileceği, kampüs içerisinde villa tipi evlerden oluşan yaşam üniteleri, çocukların iş ve uğraşı yapabileceği alanları, açık ve kapalı spor alanları, hobi bahçeleri, hayvan barınakları, eğitim atölyeleri, terapi odaları ve görüşme odaları gibi alanların oluşturulduğu, çocukların takip ve kontrolünü sağlayan binalardan oluşmaktadır. Merkezler en fazla 40 kapasiteli olarak hizmete açılmaktadır. Çocukların kaldığı villa tipi evler 10 çocuğun kalabileceği şekilde yapılmaktadır. Evler tek kişilik veya üç kişilik odalar şeklinde planlanmıştır (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>: 07/04/2016). ÇODEM’lerin fiziki yapısı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yukarıda belirtildiği

gibi olması planlanmıştır. Ancak bazı ÇODEM’lerin iş ve uğraş yapabileceği alanlar değişebilir, bazen de bu alanlar yeterli olmayabilir.

ÇODEM’lerin Bakanlık tarafından belirlenen bu yapısı, güvenliğinde sağlanacağı şekilde gerekli önlemler alınarak oluşturulmuştur. Bu önlemler çoğunlukla çocukların kuruluştan izinsiz ayrılmasını engellemeyi, çocukların can güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Ev ortamından ayrılan ve olumsuz deneyimlerle oraya gelen çocuklar için kuruluşun ne ifade ettiği; çocukların bulundukları yeri benimseme ve kendilerini iyi hissetmeleri açısından önemlidir. Görüşmeye katılan 16 çocuktan 11’u bu konu hakkında görüş bildirmiş olup 7 tanesi kuruluşu “cezaevi, hapishane, harabe” benzetmeleri yaparak tanımlarken; 4 tanesi “ev, okul, site” benzetmeleri yaparak cevaplar vermişlerdir. Çocuklardan Duygu kuruluşun onun için ne ifade ettiğini şöyle açıklamıştır:

"İlk başta cezaevini anımsattı, güvenli, teller var" (Duygu)

Buna benzer olarak diğer çocuklar şunları söylemiştir:

"İlk girdiğimde çok kapalı geldi cezaevi gibi, evler dikkatimi çekti. Buraya gelmeden önce tek bir ev olacağını hayal etmişim" (Dilek)

"Hapishane gibi geldi, ilk korktum, hapishane gibi gördüm; çünkü bir yere çıkarmıyorlar, anca haftada bir izin var, yukarıda odamızda tek bile duramıyoruz, televizyonda görüyorum hapishaneleri, böyle her yer kapalı, hiç bir yere salmıyorlar" (Defne)

"Burası ne dedim hapishane mi ne, harabe mi dedim, her taraf parmaklık, demirler falan " (Kemal)

Görüşmeye katılan çocuklar iki farklı kuruluştan katılmıştır. Kuruluşlardan birisi şehir merkezinde yer alırken diğeri bir ilçede yer alıp şehir merkezine uzak bir mesafede bulunmaktadır. Çocuklar kuruluşa ilk geldiklerinde olumlu bir izlenim almadıklarına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Ve açıklamalarında kuruluşun, “çok kapalı olması, etrafın tellerle çevrili olması, güvenlik olması”nın onlara bu şekilde hissettirdiği anlaşılmaktadır.

Akkuş’un (2014) BSRM İlk Adım İstasyonunda yaptığı araştırmasında suç mağduru çocuklar ile gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde, çocukların kuruluşun “cezaevi” kavramı ile örtüştürdükleri, mağdur durumdaki kız çocuklarının kendilerini “*kapatılma*” ve “*cezalandırılma*” temalarının nesnesi olarak tanımladıkları tespit edilmiş olup araştırmamız bulguları ile de uyumluluk göstermektedir.

Başka bir çocuk herhangi bir benzetme yapmamış olup olumsuz anlamda şunları söylemiştir:

"Küçük kötü bir yer ya da imkanı olmayan, sevgi saygı olmayan bir yer gibi geldi"
(Kıvanç)

Kıvanç ile aynı kuruluştaki bakım ve korunma altına olan Özne 12 şöyle katkıda bulunmuştur:

"Dağın başına yurt koymuşlar, valla çarşıda olsa da iyi gezeriz, tozarız" (Kenan)

Kıvanç'dan farklı olarak kuruluşun fiziki yapısından öte bulunduğu çevreden dolayı kuruluşa ilişkin eleştirisini belirtmiştir. Yukarıda güvenlik önlemlerinin amaçlarından birinin de çocukların kuruluştan izinsiz ayrılmasına engellemek olduğu belirtilmişti. Kuruluşa gelen her çocuk bunu birkaç gün içerisinde öğrenmektedir. Çocukların "hapisane" benzetmesi, kendilerini "kapatılmış" hissettiklerini düşündürmektedir. Buna ilişkin Dudu şunları söylemiştir:

"Bir ev düşün tüm cazgırlar toplandı, hocalar Allah'a emanet, bizi kapatarak daha çok kötü şeye yönlendiriyorlar. Dışarı bize müthiş görünüyor. Bizi sıktıkları için. Kaçan zaten kaçıyor" (Dudu)

Çocuklara göre iç dünya ve dış dünya kavramı olduğu gözlemleniyor. Güvenlik önlemleri, onlar için fazlalık ifade etmeye başladıktan sonra onlar için "koruma" kelimesinin anlamı da sorgulanabiliyor. Dudu'nun açıklamasında bir gönüllük ilişkisine de vurgu olduğu söylenebilir. Çocukların orada kalmayı kabul etmedikleri halde, zorla orda kalmayacaklarının ifade edilmesi buna işaret etmektedir.

Kuruluşa ilişkin yukarıdaki çocukların söylediklerinden farklı olarak 3 çocuk şunları söylemiştir:

"Yurt olmaması iyi olduğunu gördüm, yurt yurt değil de, kızların arasında ev tutulmuş gibi, buranın görünüşünü beğeniyorum, bekar evi gibi" (Dilruba)

"Ne bilim hocam okul gibi bir yer, ailelerinden ayrı, okula gelmiş gibi" (Dilara)

"Kurum site gibi görünüyor güzel bu" (Dilan)

"Hoca olunca okul gibi zannetim" (Duru)

Dilruba, Dilara, Dilan ve Duru kuruluşun fiziki yapısından memnun olduklarını belirtmiş olup çocukların özellikle "yurt görünümü" vurgusu yapmış oldukları dikkat çekmiştir. Bulundukları yeri bilinir yapmaya çalıştıkları "ev, site, okul" gibi görmeleri, kendilerini de iyi hissetmeleri için bir sebep yarattıklarını düşündürmektedir.

Çocukların bazıları ilk geldiklerinde kuruluşu nasıl gördüklerine dair açıklamalarda bulunmuş olsalar da içlerinden 2 tanesi süreç içerisinde kuruluş hakkındaki düşüncelerinin değiştiğini vurgulamıştır. Bu değişimin olumsuzdan olumluya doğru olduğu açıklamalarında görülmektedir. Dilek şu ifadeleri ile katkıda bulunmuştur:

"Evim gibi şimdi" (Dilek)

Başka bir katılımcı çocuk şunları söylemiştir:

"Kaçarım diye geldim sonra bir gün kalırım sonra zularım dedim, kısacası firar ederim dedim, ondan sonra tövbe kaçasım gelmedi, öyle bir davranıyolardı ki eski yurt böyle değildi, buradaki öğretmenler oraya gitsin bu yurt oraya gitsin, o yurt buraya gelsin onlar tekrar oraya gitmek ister. Oradakiler burayı kötü biliyor ama burası o kadar iyi ki asla ben oradayken burayı kötü bilirdim. KBRM nedir sonuçta; alkol, madde bağımlılığı, suça sürüklenme, hırsızlık, kaçanlar, göçenler, kavgacılar, yani hapisane kaçkınları gibi aynı deliller falan kalıyor zannediyordum. Buraya bir geldim tam tersiymiş" (Kemal)

Süreç içerisinde çocukların düşünceleri değişebilmektedir. Bu, çocukların kuruluşu ve hizmeti kabul etmesi, olumlu davranışlarının gelişmesi, beklentilerinin karşılanması ve sürecin onlarla beraber iyiye gidebileceğini anlamalarıyla paralel giden bir durumdur.

4.2.2.3. “Ben Bu Olayı Niye Yaşadım” Çocuğun Kuruluşa Gelişine İlişkin Algıları

Kuruluşa gelen her bir çocuk için süreç, ne kadar aynı çerçeve içerisinde ilerlese de çocukların biricikliğinden dolayı farklılaşmaktadır. Diğer bir yandan bir çocuğun riskli davranışlarla karşı karşıya kalması, riskli arkadaş gruplarına katılması, suç mağduru olması veya suça sürüklenmesinin belli başlı nedenlerle ilişkisi olduğu pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bunu çocuklar ile yapılan görüşmelerde, onların cevapları ile bir kez daha ortaya koyulacağını düşünüyorum.

Çocuklar ile kuruluş geliş süreçleri başlığı altında kuruluş gelişlerine ilişkin düşünceleri üzerinde konuşulması araştırmada yer alan başka bir bölümdür. Bu bölümde çocukların niçin bu hizmetten yararlandıklarına dair düşünceleri, ne hissettikleri hakkında fikirleri alınmak istenmiştir. Örneklemde iki farklı kuruluşta kalan çocuklar yer almaktadır. Kuruluşlardan suça sürüklenen çocuklar erkek grubunu, suç mağduru çocuklar kız grubunu oluşturmaktadır. Diğer temalarda da kız ve erkek çocuklarının cevap veriş biçimleri, açıklamalarının farklılaştığı gözlemlense de bu bölümün analizi yapılırken bu farkın, daha büyük olduğu görülmüştür. Şöyle ki erkek çocuklarının “niçin kuruluşta olduklarına” dair düşünceleri açık, somut ve hislerinden bahsetmez iken kız çocuklarının anlatılarında genellikle hissettiklerine yer vermiş oldukları dikkat

çekmiştir. Suça sürüklenen çocukların ceza sistemi ile karşı karşıya kalmış olmaları ve bu süreçte kendilerini “güçlü” hissettikleri anların etkili olduğunu; ancak istismar mağduru çocukların daha çok duygularından bahsetmelerinde, kuramsalda da yer verildiği gibi “utanma, suçluluk, korku” duyguları ile daha çok karşı karşıya kalmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceyi çocukların anlatıları ile açıklamak daha yerinde olacaktır. Kadir kuruluşa gelişine ilişkin düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“Yaa ben bir suça bulaştım, müdürle kavga ettim müdürün boğazına yapıştım o da davacı oldu seni gönderecem dedi, biliyodum zaten gelicemi sonra buraya geldim” (Kadir)

Kadir ve diğer erkek çocukları ile yapılan görüşmelerde kendilerinden emin durdukları, ne yaptıkları hakkında düşüncelerinin açık olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan çocukların çoğunluğu başka bir ilden nakil gelmiştir. Konya’da ikamet eden erkek çocuklar da dahil olmak üzere “biliyordum zaten, gönderin beni dedim gönderdiler” gibi süreçlere önemli derecede etkili olduklarını düşündükleri gözlemlenmiştir. Yine diğer çocukların buna ilişkin söylediklerine bakıldığında:

“Yavv küçükkene falan çok suç işledim ondan sonra o kadar çok da değil üç tane falan suç işledim. Benim abim madde kullanıyordu, ben abim yüzünden buraya geldim” (Köksal)

“1 yaşımdan beri yurttan kaldım ondan sonra yurt kapanacaktı 12 yaşında Yozgata gittim 14 yaşında geri Aksaray’a gittim kardeş birleşmesi için. Ben hiçbir suça karışmıyodum sonra arkadaşlarım oldu gel beraber gezelim tozalım dedi bizde ortama girdik madde falan kullandık sonra suça karıştık sonra cezaevine girdim” (Kenan)

“Kaçtım, okula gitmedim, kavgacıydım, kinciydım, onlar olunca beni de buraya gönderdiler.” (Kemal)

Yukarıda erkek çocuklarının kuruluşa gelişlerine ilişkin düşüncelerine yer verilmiştir. Anlatılarında da görüldüğü gibi ne hissettiklerine dair ifadeler yer almamıştır. Bu farkı daha iyi anlayabilmek için kız çocuklarının anlatılarına yer vermek gerekecektir. Duygu şunları söylemiştir:

“Buraya geldiğimde insanlardan kendimi koruyamadım diye düşündüm. Yaşadıklarımın dolayısı yalnızdım, artık dedemlerle görüşemiyordum, babam İstanbul’da zaten, tek başıma kalıyordum” (Duygu)

“Yaa kendimi koruyamadım için, savunamadım için oldu bunlar” (Duru)

Duru’da yine benzer olarak güçsüz olduğuna vurgu yapmış olup kendisini koruyamadığı için tüm bunları yaşamış olduğunu söylemiştir. Suç mağduru

çocuklarının travma sonrasında duygularının iki uçta hareket ettiğini söyleyebiliriz. Çocuklar aşırı ve riskli davranışlara yönelebilenken tamamen içe dönebilir ve kendisini kapatabilir. Kendisini koruyamamış olmak, kendisini suçlamak ile paralel bir duygudur. Çünkü kendisini koruyacak yeterlilikte olamamış, sorunu kendinde aramaya başlamıştır. Dilan buna ilişkin şunları söylemiştir.

“Buraya ilk geldiğim zamanlarda kendimi şöyle suçluyordum ben bu olayı niye yaşadım diye çünkü babamın yüzüne bakamıyordum, annemle ne kadar rahat konuşursam konuşayım. Ben buraya geldikten sonra ilk başta bana inanıyolardı hani güveniyolardı ama ama hani raporum çıktıktan sonra annemgil abime güvenmeye ona inanmaya başladılar” (Dilan)

Suçluluk hissiyle çocuklar tek başına baş edemezler. Bunu tek başlarına anlamlandırıp açıklık getiremezler. Diğer yandan bunu birisine söylemek onlar için çok güç bir durumdur. Çünkü karşılaşacakları tepki, daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. İyi aile ilişkileri, çocuğun paylaşım yapabildiği kişilerin olması, bu noktada ayrı bir önem kazanıyor, çocuğun ona inanacak birisine ihtiyacı vardır. Başka bir çocuk şu şekilde katkıda bulunmuştur:

“Bunlar olunca kimseye bir şey söyleyemiyordum. Kızacaklar bir şey yapacaklar diye söylemedim, korktum. Öğrenince de beni suçladılar” (Defne)

Diğer iki çocuk ise şunları söylemiştir:

“Uzun bir süre alışamadım bu duruma, yeni kızlar geldiğinde niye yapıyorlar ki diyorum” (Duru)

“Bunu herkes öğrendiğinde ayy çok kötü hissettim, babamla hiç konuşamadım” (Dilruba)

Çocukların kuruluşa gelişlerine ilişkin düşünceleri ve hislerinin, suç mağduru veya suça sürüklenmiş olmalarına ve kız veya erkek olmalarına göre farklılaştığı görülmektedir. Ancak yine bununla ilişkili olarak, bunları yaşamış olmalarına sebep olarak ortak şeyleri söyledikleri öne çıkmıştır. Çocuklar özellikle aile ve arkadaş etkisinden bahsetmiştir. Ailedeki anne-baba becerileri, rol modeller çocukların yaşamına yön vermektedir. Çocukların da yaşları ilerledikçe bunun daha çok farkına vardıkları anlaşılmaktadır. Çocukların cevapları bu düşünceleri desteklemektedir.

“Bunların en önemli sebebi anne baba, bence anne baba, arkadaş o kötü çevreyi de kim yapıyo, yine anne baba yapıyo, burada buluşan adam nereye gitcek yaşlı dedeye yardım mı edecek 100 milyon bulunca camiye mi atacak sevgi olmayınca anne baba sevgisi” (Kenan)

“İlk başta aile, aile düzenli baksaydı eğitseydi, sevseydi hiçbir çocuklar böyle olmazdı işte bakmayıp sokağa atarlarsa öyle olur, bana diyorlar sen niye böylesin

diyolar, siz bana baksaydınız eğitseydiniz sokağa koymasaydınız ben bu hale düşmeyecektim.” (Kerem)

“[...]Bi çıkar kapısı aramak, ben ailemden soğuktum bi çıkar kapısı arıyodum mesela nasıl deyim bi şekilde o evden kurtulim istiyodum ordan uzaklaştım ama ... zaten annemde babamdan dolayı evden uzaklaşmış” (Damla)

Ailelerin çocuklarına yeterli sevgi göstermediği, çocukları ile ilgilenmedikleri çocukların anlatılarında öne çıkar. Aynı şekilde özne 12’nin de örnek verdiği gibi çocuğun öğrendiği ile yapacağının aynı olacağıdır. Çocuk düşüncelerini şöyle açıklıyor: *“iyi bir şey ile karşılaşmıyorum ki, yardımsever biri olayım”*. Özdemir ve arkadaşlarının (2008) yaptıkları araştırmayla da ortaya çıkmıştır ki çocukların gelişimlerinin desteklenmesi ve nitelikli bir yaşam sürdürebilmeleri için sevgi gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir. Bunu destekleyen başka bir bilgi ise; erken çocukluktan itibaren yanlış ve eksik eğitimin, yetersiz sevginin ve tutarsız anne baba tutumlarının varlığı çocukları suça yöneltebilir (Yavuzer,1990:32). Diluba’nın aile eğitiminin önemi hakkında şunları söylemiştir:

“Bazı kızları aile iyi yetiştirmiş, bazıları var bilmiyo sanki sevgiye ihtiyacı varmış gibi” (Dilruba)

Benzer olarak Dilan ve diğerleri şunları söyleyerek katkıda bulunmuştur:

“Hani genelde erkek çocuklarına fazla yüz verirler kız çocuklarına fazla yüz vermezler çünkü erkek çocukları şımarık oluyor. Yani erkek çocuklarının üzerine da çok düşüyorlar, işte benim oğlum okucak falan yapmadıkları şey kalmaz.” (Dilan)

“Bana kimse bu konuda bir şey anlatmadı, hiç kimsee, bir şey öğrenmedim, normalde ne bilim hocam, bence anlatılmalı bunu bilmeyenler olabilir, kendi koruyamayanlar olabilir” (Dilruba)

“Yaa bana kimse böyle bir şey olursa kötü bişey falan demedi ben nasıl bişey oldunu da bilmiyodum, kimseye de bişey demedim iyi mi kötü mü diye, annem falan hiç anlatmadı” (Duru)

Arkadaşlarından farklı olarak büyükanne ve dedesi tarafından yetiştirilen Kemal şunları söylemiştir:

“Önceden arkadaşlarım beni çok etkiliyordu, arkadaş ortamında maddeye başladım. Sonra işte o arkadaşlarım dağılınca bende düzelmeye başladım.” (Kemal)

Çocukların suça sürüklenmesi veya suç mağduru olmasında, ailenin yanında arkadaş çevresinin de önemi büyüktür. Çocukları ile iyi ilişkilere sahip bir aile çocuğun arkadaş çevresi hakkında da bilgi sahibi olarak, arkadaş seçimlerinde çocuğa yönlendirici olabilir. Diğer yandan çocuğun yaşamı hakkında bilgi sahibi olmayan, eğitim ve sosyal

ilişkilerine ilgisiz olan ailelerde çocukların olumsuz davranışlara yönelmesi ve açık hale gelmesi daha sık görülür.

4.2.2.4 “Ama Şimdi Başka” Çocukların Yaşamındaki Değişikliklere İlişkin Algıları

Çocukların suç mağduru veya suça sürüklenmeleri durumunda Cumhuriyet Başsavcılıkları kontrolünde kolluk desteği ile soruşturma süreci başlatılır. Bu süreçte çocuğun da görüşü alınarak ilk olarak güvenliğinin sağlanması amaçlanır.

Çocuğun suç mağduru olması halinde; ifade süreçlerinde çocuğun ikincil, üçüncül örselenmelere maruz kalmaması için Çocuk İzlem Merkezlerinde, bunun mümkün olmaması halinde, bir Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen eşliğinde çocuğun ifadesi alınır. Çocuğun ifadesi alındıktan sonra nerede kiminle yaşamak istediğine dair görüşü alınır. Burada çocuğa ailesinin yanına dönüp dönmek istemediği ya da kurum bakımında kalıp kalmak istemediği sorulmaktadır. Çocuk, aileye dönmek istememesi halinde kurum bakımına gelmektedir. Aynı şekilde suça sürüklenen çocuklar içinde kuramsal temelde de yer verildiği gibi, cezai sorumluluk yaş aralıklarına ve suçu algılama yeterliliklerine göre çocuk hakkında koruyucu-önleyici tedbirler verilir, bunlardan birisi de çocuğun kurum bakımında kalmasıdır.

Çocuklar hakkında kurum bakımı kararı verildikten sonra belli başlı bir sistemin içerisine dahil olmaktadır. Çoğu zaman bu süreci takip etmek ve anlamakta zorlanmaktadır. Bunun yanı sıra birlikte yaşadıkları kişilerin değişmesi, ailelerinden ayrılmaları, bulundukları çevrenin değişmesi başka bir zorluktur. 16 çocuk ile yapılan görüşmede çocukların yaşamlarındaki değişimlerden bahsederken öncelikle “arkadaş çevreleri” ve “ailelerinden” bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra “yaşam alanı ve yaşam biçimi” ve “davranış ve kişiliklerinde” meydana gelen değişikliklerden de bahsetmişlerdir. Çocuklar ile yapılan görüşmelerde kuruma gelmeleri ile yaşamlarında nelerin değiştiği üzerinde konuşulmuş ve bazıları şu cevapları vermiştir.

"İlk önce açıkçası yalan söylemiyim, çevrem değişti, tanıdım arkadaşlarımdan ayrıldım, ilk baş bi ufak bir korku başladı içimde" (Köksal)

"Buraya geldikten sonra arkadaş çevrem değişti, yeni yeni arkadaşlar edindim" (Duygu)

"Buraya geleli kız arkadaşlarım oldu, hep erkek olurdu"(Diyar)

"Ya ben önceden kötüydüm, yaa benden büyüklerle takıldım" (Kıvanç)

Çocukların yaşamlarındaki değişikliklere ilişkin olarak ilk söyledikleri şeylerden birisi arkadaşlarının ve arkadaş çevrelerinin değişmesi olmuştur. Yaş dönemleri itibariyle de çoğunlukla akran grupları ile hareket ettikleri, çocukların ailelerinden uzaklaştıkları ve arkadaş grubu içinde kabul görmenin önemli olduğu bir dönemdedirler. Arkadaşları ile olan ilişkisini değerlendiren Duru ise şunu söylemiştir:

"Buraya gelmeden önce çok arkadaşım yoktu, çok sessizdim" (Duru)

Çocuklar çoğunlukla arkadaş çevrelerinin değiştiğinden söz etmiş olsalar da bir diğer dikkat çeken ise ailelerine ilişkin söyledikleridir. Yaşadıkları travmatik olaylar beraberinde çocukların aileleri ile olan ilişkileri yara alabilmektedir. Aileler bu durum karşısında tamamen reddedici olabildiği gibi durumu anlama ve yordamada gecikebildikleri için çocuklarının ihtiyaç duydukları zaman içerisinde onlara destek olamamaktadırlar. Bir diğer güçlük ise ailenin içinde bulunduğu kültür ve değer sistemi ailelerin çocukları ile olan ilişkilerine mesafe koymalarına zorlamaktadır. Bu süreçte aile desteğinin, sosyal desteğin önemi yadsınamaz. Ancak her bir çocuğun öyküsünün biricik olması bazılarının aileleri ile ilişkisinin tamamen kopmuş olması ya da ebeveyninin olmaması bazılarının aileleri ile görüşmesinin risk taşıması nedeni ile bu destekten mahrum kalabiliyorlar. Çocuklar kuruluşa gelmeleri ile birlikte aileleri hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

"Ailemin olmadığını hissediyorum" (Köksal)

Köksal'ın annesi küçük kız kardeşi ile beraber evi terk etmiştir. Köksal kuruma geldikten çok kısa bir süre orta yaşlarda olan babası vefat etmiştir Çocuğun tek desteği ablası ve ağabeyidir. Geçmişten itibaren işlevsel bir aile yapısına sahip olmadığı için var olan kardeşlerinden de tam bir destek alamamaktadır. Köksal'ın ilk söylediği şey *"ailesinin olmadığını hissetmesi"* olmuştur. Arkadaş sistemi de çok güçlü olmayıp çocuk kuruluşa geldikten sonra daha da yalnızlaştığını düşünmektedir. Bu ifadeden farklı olarak yine işlevsel bir aile yapısına sahip olmayan Dilek düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Kuruma geldikten sonra daha çok ilgilenildiğimi düşündüm, evdeyken anne ve babam sürekli tartışırdı, ben kendi babamı hiç tanımıyorum, üvey babam var" (Dilek)

Buna benzer olarak Damla şunları söylemiştir:

"Buraya gelince annemle görüşmeye başladım, babamın yanında olsaydım babam görüştürmez, küçük kardeşimi görüştürmüyor, bura izin veriyor" (Damla)

Çocuklar kuruluşa geldikten sonra aile üyeleri ile temel kopukluklar yaşasalar da bazen onlar için bu bir fark ediş sürecine ya da yeni bir aile üyesinin kazanım sürecine dönüşebiliyor. Özellikle kız çocuklarının tek ebeveynli ailelerde yetişmesinin suç mağduru olmalarında etkili olmaktadır. Dilek annesi ve üvey babası ile büyümüş, Damla babası ve üvey annesi ile büyümüş, burada hangi ebeveyn ile yaşıyor olduğunun ne kadar etkili olduğu üzerinde bir şey söylemek pek mümkün görünmemektedir. Ancak çocukların ihmal edildikleri, zaman zaman annelerin üvey babanın baskısından çekindikleri, üvey annelerin çocuklar ile sağlıklı iletişim kuramadıkları ve babaların bu noktalarda yeterli olamadıkları söylenebilir.

Yukarıdaki iki öznenin dışında, çocuklardan üçü ailesinin yanında olmamalarına ilişkin farklı açıklama yapmışlardır. Çocuklardan üç tanesi ailesinden uzaklaştıktan sonra aile ile olan ilişkilerini değerlendirmiştir. Çocuklar ailelerinden uzak olmayı aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Ailemin farkına vardım" (Duygu)

"Aileden uzak kalmayı öğrendim, anne baba yanı daha rahat tabi" (Duru)

"Bura kendi evim gibi ama anne-babayı özliyorum. Anne baba yokmuş gibi davrandığım da oluyor" (Dilan)

Çocukların bulundukları ortamı kabullenmiş oldukları söylenebilir ancak aile yanında olmaya ilişkin özlemleri devam etmektedir. Çocuklarda olduğu gibi ailelerinde çocukları uzaklaştıktan sonra onlara olan sevgilerini daha çok göstermeye çalıştıklarını söylemek yersiz olmaz. Dilara babası ile olan ilişkisi hakkında şu yorumları yapmış olup yukarıdaki görüşü destekler niteliktedir.

"Ben buraya geldiğimde babam ağladı, onu ağlayınca görmek yerin dibine girdim, ben buraya geldikten sonra babam daha düşkün oldu bana, bizi seviyodu, ama şimdi başka hocam" (Dilara)

Her bir çocuğun kuruluşa gelmeden önce sürdürdüğü bir yaşam biçimi vardı. Çocuklar yaşamlarındaki değişikliklerden söz ederken öncelikle arkadaş ve ailelerini ön planda tutmuştur. 16 Öznenen sadece 1 tanesi yaşam alanı ve yaşam biçiminin değişimine dikkat çekmiştir.

"Kurallar dikkatimi çekti, herşeyin saati var, yatma, spor... çok zorlandım, her gün ağlıyordum. Burası benim evimden çok farklı, herşey elektirikli, ilk defa bulaşık makinasını gördüm, yemekleri kendimiz yapmıyoruz, farklı hocam farklı." (Dilara)

ÇODEM'ler Türkiye'nin bütün illerinde bulunan bir kuruluş değildir. Bu nedenle farklı illerden bir araya gelen çocuklar gerek kendi aralarında kültürel farklılıklar yaşıyorlar

gerekse kurum kültürüne alışmakta zorlanabiliyorlar. Diğer yandan nicel verilerde de önem verildiği gibi çocukların kentsel ya da kırsal bölgeden gelmiş olmaları da onların uyumunu etkileyen faktörler arasındadır. Yaşam alanlarının ve yaşam biçimlerinin değişmesiyle birlikte süreci kabullenmek onlar için daha zor bir hal almaktadır. Bunun üzerine kuruluş kuralları da dahil olduğunda çocuğun iyileşme sürecine dahil olması zaman gerektirecektir. Hem yaşam alanının değişmesi hem de etrafındaki kişilerin değişmesini yorumlayan Köksal şunları söylemiştir:

"Bura kötü bir yer gibi geldi, ailem arkadaşlarım yok, o yönden kötüydü, ondan sonra napacam diye düşündüm evime de uzak diyodum" (Köksal)

Aslında Köksal'ın söylediklerinin, çocukların alışmış oldukları yaşamdan uzaklaştıklarında, az ya da çok, ama her birinin hissetmiş olduğu duygular olduğunu görmekteyiz.

Çocukların meydana gelen değişimlerde kendilerine ilişkin söyledikleri, öne çıkan diğer bir bulgudur. Çocukların kendilerine dönük yorumlarda bulunmaları kendilerinden bir değişim beklenmiş olduğunun da farkında olduklarını da düşündürmektedir. 16 çocuk görüşmeciden 6'sı kuruluşa geldikten sonra davranışlarında önemli değişimler olduğunu belirtmiştir. Çocuklar davranışlarına ilişkin değişimlerini çoğunlukla geçmiş zamanla anlatmıştır. "Buraya gelince, eskisi kadar değil, şimdi düzeldim, hayatım değişti, bıraktım" gibi kelimelerde olumsuz davranışlarını derecelendirmiş ya da artık bu davranışları değiştirdiğini söylemiştir. Çocuklar davranışlarındaki değişimleri benzer olarak şöyle ifade etmiştir:

"Hırsızlık yapıyordum buraya gelmeden önce kavga dövüşü bıraktım, kavga ederim de eskisi kadar değil," (Köksal)

"Buraya gelince biraz düzeldim, geç saate kadar dışarıda dururdum, burada yapamıyorsun, evden kaçmazdım burada kaçıyorum bu olumsuz, çünkü evde dışarı çıkabiliyordum" (Diyar)

"O zaman berbattım, madde kullanıyordum, sokakta kalıyordum" (Kerem)

"Aileden uzak, şeyden uzaksın memleketinden, sürekli sorun çıkarıyordum, sürekli sorun, sürekli sorun, buraya geldim burada da başlangıçta çok sorun çıkardım" (Kıvanç)

"Hayatım değişti, önceden çok zorba biriydim, kaba kuvvet kullanırdım, şimdi geldim düzeldim. Herkes beni efendi uslu bilir" (Kemal)

"Çok şımarıktım, baskın kızlar var, bence bunlara gerek yok diye düşünüyorum" (Duygu)

Çocuklar içinden özellikle suça sürüklenenler davranışlarına ilişkin değişimleri daha belirgin şekilde ifade etmiş oldukları görülüyor. Kuruluşa geldikten sonra belirli olumsuz davranışları geride bıraktıklarını düşünmekte. Çocukların bulundukları olumsuz çevre ve yaşam biçimlerinden uzaklaşmaları çocukların kendilerini değiştirmeleri konusundaki ilk adım sayılabilir. Çocuk Destek Merkezlerine gelmeleriyle beraber bir değişim süreci içerisine girmektedirler, aslında beklenen de budur. Ancak buradaki kilit nokta çocuğun bunun farkında olması, ne için, nerede olduğunu anlamış olması ve bireysel çabası her şeyden önce gelmektedir. Çocukların “buraya geldim, düzeldim” demesi bir anlamda bu değişim ve iyileşme sürecinin farkında olduklarını gösterir niteliktedir.

Küçük yaştan itibaren edindikleri davranış kalıpları ile kuruluşa gelmektedirler. Birbirlerine benzerlikleri olduğu gibi, pek çok yönden de birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Öznelerden bazıları davranışlarındaki değişimleri vurgularken Köksal, Duru ve Damla ifade ettiği gibi bazıları da kişiliklerindeki değişimlerden bahsetmişlerdir. Bunlar şöyledir:

"Buraya geldikten sonra sanki biraz salak gibi oldum, buraya gelmeden önce hiç salak değildim, aaa şimdi buraya gelmeden önce herşeyi biliyodum buraya geldikten sonra kavgayı dövüşü unuttum. Kimse ile muatap olmazdım burda herkesle konuşuyorum eee sizinle de neden konuşuyom şimdi bilmiyom, iyi aslında ama ben eski halime dönmek isterim" (Köksal)

Köksal değiştiğinin farkında ancak bunu tam olarak anlayamamış durumdadır ve açıkçası bu onu tedirgin etmiştir. Söz konusu değişimden pek de memnun değildir. Ailelerinden de uzaklaşmış olan bu çocuklar, yaşamın akışı içerisinde savrulmaya başlarlar. Ancak yaşamı çok iyi kontrol ettiklerini, bir süre sonra “istediği için” öyle olmaya başladığını düşünürler. Çocuklar kuruluş yaşamına girdikten sonra yaşamlarının kontrolü başka birinin eline geçer ve uymaları gereken bir otorite vardır. Duru’nun de hissettiği ancak tam olarak anlayamadığı gibi “sıkışmış” hissedebilirler. Duru bu durumu “salak” gibi olmakla “bir şey bilmemekle” ifade etmiştir. Ondan farklı olarak kuruluşa geldikten sonra güçlendiğini, söyleyen Duru ve Damla farklı bir çerçeveden kendilerini değerlendirmiştir.

“Çok sessiz biriydim, her şeyi içeri atardım, buraya gelince değişti, mecburen konuşmak zorundasın, yoksa ezilirsin, kendini ispatlaman gerekiyor, suçlanırsın yoksa, senin üstüne kalır” (Duru)

"Benim babam alkol kullanır, kavga eder, hastaydı. Mesela ben şimdiki düşüncelerim benim evde olsaydım, hastanelere falan gidip şey yapabiliyordum, babamı hastaneye gitmesine şey yapabiliyordum. Hiç kimseye derdimi mesela kanıtlayamıyordum bu zamanki gibi kendimi ifade edemiyordum. Nasıl diyim ben, ben hayır diyemiyordum, ailemden dolayı" (Damla)

Kuruluşa gelmeden önce kendilerini ifade edemediklerini söyleyen iki özne de bunun değiştiğini vurgulamıştır. Aile yaşamındaki çeşitli problemler çocuklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Çocuğun aile içerisindeki değeri ortaya konulmadığında, çocuklar da söyleyecek değerli şeyleri olmadığını kabul etmeye başlayabilir ve kendilerini ifade etmekte güçlük yaşamaya başlayabilirler. Demokratik aile modellerinde çocuğun da ailenin bir üyesi olarak karar alma süreçlerine katılması çocukların kişiliklerini geliştirmede önemli rol oynar. Böylelikle çocuklarında değerlerini hissetmeleri sağlanabilir, Dilruba ve Dilek bunu destekleyen şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Evde hiç iş yapmazdım, burada kek yapmayı öğrendim, yetenekli olduğumu öğrendim, yaptığım şeylerin değer gördüğünü öğrendim" (Dilruba)

"Daha çok ilgilenildiğimi düşündüm" (Dilek)

Musayeva (2013) dünyada ve Türkiye’de çocuk refah alanında yaşanan gelişmelerin, çocukluk dönemini anlama ve çocuğun değerinin ortaya konulması ile ilerlediğini savunmuştur. Çocukların aile yanında görememiş oldukları değerlerin ortaya çıkarılması ÇODEM’lerin birincil amaçları içerisinde yer alması gerekmektedir. Çocuğun kendisini değerli hissetmesi, önemli görmesiyle bir değişimin ve güçlenmenin sağlanabileceği, her adımda temel ilke olmalıdır. Öznelerin kuruluşa geldikten sonra kendilerini daha değerli hissetmiş olmaları bunun yerine getirilmeye çalışıldığının bir göstergesidir.

ÇODEM’lerde psiko-sosyal destek sürecinde çocukların suça sürüklenmelerinden ya da mağduriyetlerinden kaynaklı olarak geliştirdikleri olumsuz davranışların iyileşmesi ve travmatik yaşantının geride bırakılması amaçlanmaktadır. Çocuklar kuruluşa ilk geldiklerinde geliş öykülerinin izlerini taşırlar. Bunlar çocuklar ile yapılan mesleki çalışma süreçlerinde ortaya çıkar. Çocukların bu anlamda kendilerini değerlendirmesi bunların ortaya çıkmasını hızlandırır niteliktedir. Öznelerden 2 tanesi olumsuz yaşam deneyimlerinden sonra kendilerinde meydana gelen değişimlerden bahsetmiştir.

"Mesela karanlıktan korkmuyordum, karanlıktan korkuyorum, bir ışıktaki bile uyuyamazdım ben ama şimdi ışıksız uyuyamıyorum, tek başıma bir odada kalamıyorum, korkuyorum, duvarlar üstüme üstüme geliyor gibi hissediyorum" (Duru)

"Ben eskiden ya böyle baya bi, ben bu kadar delikanlı değildim, bu olayı yaşamadan önce. Bu olayı yaşadktan sonra bu hale döndüm. Bundan önce doğru düzgün normal şeklim şemalim vardı, özentim vardı. Benden büyük kızlara özeniyordum, ben küçükken sağlık ocağındaki hemşire ablalara özenirdim, ama şimdi gidip sanayici olasım var. O olaydan sonra bu hale geldim baya değiştim. 7-8. sınıfta arkadaşlarımın yanına gidemezdim, arkadaşım olmazdı, çünkü hani toplumdaki soyutladım kendimi, neden işte ben bu olayı yaşadım. hani arkadaşlarım beni bu yüzden kabul etmiyorlar falan diye kendimi dışlıyordum"
(Dilan)

Suç mağduru iki Duru ve Dilan olumsuz yaşam deneyiminden sonra kendilerinde gözlemlendikleri değişimleri bu şekilde ifade etmiştir. İstismarın çocuklar üzerindeki etkisinden kuramsal temelde değinildiği gibi kısa ve uzun vade de etkileri ortaya çıkmaktadır. Cinsel istismar çocuklarda duygusal ve davranışsal olarak izler bırakır. Çocukların kendilerinde meydana gelen bu değişimleri fark ediyor olmaları süreci anlama ve algılamalarını kolaylaştırmakla birlikte onlarda korku, depresyon, kızgınlık, öfke ve saldırganlık duygularını da beraberinde getirebilir.

Her bir çocuğun anlatısına ayrı ayrı dikkat edildiğinde birbiri içerisinde benzerliklerin olduğu görülmektedir. Çocukların zaman içerisinde niçin ÇODEM’de oldukları hakkında fikir sahibi oldukları anlaşıyor. Kuruluşa gelişlerine ilişkin her birinin yargıları ve tedirginlikleri olduğu, daha önce böyle bir durumla karşılaşmadıkları için kaygılandıkları görülmüştür. Kuruluşa geldikten sonra yaşamlarının nasıl değiştiğini açıkça yorumlayabilmektedirler. Başlangıçta birçoğunun kuruluşa ilişkin olumsuz yönde bir algıları vardır. Zaman içerisinde bu algının nasıl değiştiği ancak çocukların kuruluşa kalış süreçleri incelendiğinde anlaşılabilecektir.

4.2.3. “Önceden Yaptığımız Şeyleri Bir Daha Yapmamak İçin” Çocukların Kuruluştaki Kalışlarına İlişkin Algıları

Suçla sürüklenen veya suç mağduru çocuk sayısının gün geçtikçe artması nedeni ile psiko-sosyal destek hizmetine ihtiyaç duyulmuş ve Çocuk Destek Merkezi geliştirilmiştir. Temelde çocukların tekrar suça sürüklenmelerinin ya da mağdur olmalarının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Çocukların olumsuz yaşam deneyimlerini geride bırakabilmesi ve çocuklar için tam bir iyilik halinin sağlanması hedeflenir. Hizmet modelleri belirlenirken, hizmetin uygulanabilirliği, ölçülebilirliği ve niteliği çeşitli aşamalarda değerlendirilir. Süreç içerisinde de her kuruluşun hizmet modelini uygulama biçimi denetlenir. Ancak hizmetin çocuklar için faydalı olup olmadığı, nasıl daha iyi olabileceği onların görüşleri ile belirlenebilecek bir durumdur.

Sosyal hizmet alanında, her müracaatçı sisteminde müracaatçının hizmeti kabulü ön plandadır. Çocuklar da kendi haklarını talep edebilecek, kendileri için doğru olanı değerlendirebilecek yeterliliğe sahiptir.

4.2.3.1. “Daha Kötü Şeyler Olabilirdi” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetine İlişkin Algıları

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların hizmetin amacı hakkında ne düşündüklerini, niçin bu hizmeti aldıklarını ve nasıl algıladıklarını öğrenmek; hizmetin ne kadar farkında olduklarını ortaya koyacaktır.

Görüşmeye katılan 16 çocuktan 13’ü bu tema altında görüş bildirmiştir. 13 çocuktan 7’si bu hizmetten yararlanmanın onları “*güvende tutmak*”, “*korumak*”, “*kötü davranışları bir daha yapmalarına engel olmak*” gibi öne çıkan birbirine benzer olumlu ifadeler kullanmış olsa da 13 çocuktan 4 tanesi bu hizmetten yararlanmanın kendileri için olumlu bir tarafı olmadığını söylemiştir. Çocuklardan bazılarının anlatıları şöyledir:

“Bizi korumak için buraya getiriyorlar,” (Duygu)

“Bu hizmetin gerekli olduğunu düşünüyorum. Bizim güvenliğimizi sağlıyor.” (Dudu)

Erkek çocuklarının kız çocuklarına benzer olarak “*korumak*” ifadesini daha az kullandıkları dikkat çekmiştir. Burada kız çocuklarının suç mağduru olması erkek çocuklarının ise suça sürüklenen çocuk olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle enstest mağduru çocuklar için istismarcı ile karşı karşıya gelme, aile içinde can güvenliği gibi riskler söz konusudur. Duru’nun ifadeleri, çocukların suç mağduru olmalarının yanı sıra can güvenliklerinin de tehlike altına girdiğine örnek oluşturmaktadır.

“Dışarıdan gelen tehlikelerden bizi koruyolar, ya burda olmasak ben ailemin yanında olsam mesela karşılaşabilirim, onlardan koruyolar, sonra mesela şiddet görenler var ailelerinden bu olaydan dolayı onlardan koruyolar. Bence kızların buraya gelmeleri mantıklı olmuş çünkü buraya gelmesele da kötü şeyler olabilir.(Duru)

Çocukların ilk kabul süreçlerinde hizmeti niçin aldıkları açıkça onlara ifade edilmiyor olabilir. Ancak çocuklar orada kaldıkları süre içerisinde benzer öyküleri duymaya başlarlar ve hepsinin “*aynı*” olduğunu “*aynı olayı*” yaşadığını öğrenmeye başlarlar. Çocuklar ile yapılan görüşmelerde özellikle kız grubu çocuklarda “*suç mağduru*

çocuklar” burada kalıyor ifadesi hiç yer almamıştır. Suç mağduru çocuklardan iki tanesi niçin bu hizmeti aldıklarını şu ifadeleri kullanarak açıklamıştır:

“Dışarıdakiler burayı bi site olarak görüyo, ama buradaki kızlar hepsi aynı olayı yaşadı, aynı olay zaten hepsinin ki, aynı olay olduğu için zaten herkes burda.” (Dilan)

“Burayı izleye izleye anladım ne olduğunu, bence valla hocam buraya gelince bence her şey apaçık ortada yani, her şeyin farkına varıyorsun. (Dilruba)

Yine suç mağduru çocuklar ayrı bir hizmet modelinden yararlanmalarını şu şekilde yorumlamıştır:

“Sevgi evleri ile ayrı ayrı olması bence iyi çünkü hani suça karışanlar bize zarar verebilir ya da diğerleri de bize kötü gözle bakabilir yani bence bunlar böyle böyle yaşamış diye.” (Duru)

“Yani hiç bişey yaşanmamış, başka kızlarda olsaydı onlar normal olsaydı dışarlardı gibi geliyo” (Dilruba)

Psiko-sosyal destek hizmetinin geliştirilmesinin amaçları arasında çocukların birbirinden olumsuz davranışları öğrenmelerine engel olmak ve bu davranışları iyileştirmek yer almaktadır. Dilruba ve Duru’nun dikkat çektiği bu ayrıntının oldukça değerli olduğunu düşünüyorum. Suç mağduru veya suça sürüklenmelerinden kaynaklı olarak çocuklar arkadaş çevrelerinde dışlanabilir. Çocukların dosyalarının gizli kalması ayrı bir önem taşır. Diğer yandan her kurum bakımında kalan çocuk için hizmet dönüşümleri planlanır. Bu hizmet dönüşümleri, bir üst modele geçiş amacı taşır örneğin; sevgi evinden çocuk evine, koruyucu aile, evlat edindirme hizmetinden yararlanmasını sağlamak gibi... Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların da aynı şekilde dışlanmadan bu hizmet dönüşümlerinden yararlanması onların da kendilerindeki değişimleri görmesi için bir fırsattır.

Kız çocukları ile erkek çocuklarının aynı hizmet modelinden yararlanıyor olmalarına rağmen erkek çocuklarının psikososyal destek sürecini daha çok kabullenmiş oldukları ve daha çok farkında oldukları düşünülmektedir. Erkek grubu çocuklar ise niçin hizmet aldıklarına dair şunları söylemişlerdir:

“Bence suça sürüklenen çocuklar buraya gelmeli. Biz mahkeme kararı ile geliyoruz zaten mahkeme sana diyo ki; ben seni affedecem ama bir şartım var git orda güzelce kal diyor. Ben senin tüm suçlarını dosyalarını kapatım diyo, 18 yaşından sonra devlet sana bir iş versin 5 sene da dışını sık diyo ben o sicilini temizliyorum diyo böyle güzel yani” (Kadir)

“Bizi düzeltme yönünde yani bizim maddeden suça sürüklenmeden korumak için burası var.” (Kıvanç)

Benzer olarak başka bir çocuk şu şekilde katkıda bulunmuştur:

“Kötü davranışlarımızı engellemek için hizmet alıyoruz, önce yaptığımız şeyleri bir daha yapmamak için.” (Diyar)

Şimdiye kadar çocukların birbirine benzer olarak hizmet hakkında olumlu şeyler düşündükleri ve farklı ifade ediş biçimleri olsa da bir anlamda hizmeti doğru algıladıkları söylenebilir. Ancak 13 öznenen 4’ü arkadaşları gibi düşünmemektedir. Bazısı hizmetin amacının yerine getirilmediğine vurgu yapıyorken bazısının da doğru yerde olmadığını vurguladığı dikkat çekmiştir. Çocukların ifadeleri şu şekildedir:

“Buranın amacı güvende tutmak, tam tersi psikolojimi bozuyor burası.” (Dilara)

“Bişey yapmıyolar buraya geliyoruz ilk başta geldiğinde bir konuşuyolar o kadar onun dışından bişey yok” (Kerem)

“Burada kalmak mı, yok kimseyi değiştirmez çünkü hep suça sürüklenen çocuk, hep suça sürüklenen çocuk hep” (Kemal)

“Bura bana göre değil ki, benim evim var ailem var, ailesi olmayan gelsin. BSRM’ye istismar geliyormuş.” (Diyar)

Psikososyal desteğin bileşenleri kuramsalda açıklanmış olup burada ayrıca yer verilmeyecektir. Bu bölümde hizmetin bileşenlerinin çocukların görüşlerinde nasıl yer bulduğu daha ön planda tutulacaktır. Yukarıda çocuklar için psikososyal destek hizmetinin ne ifade ettiği üzerinde bilgi sahibi olunmuştur. Şimdi ise hizmetin uygulanışında çocukların nasıl gözlemleri olduğuna yer vermek, düşüncelerini daha iyi anlamamıza yardım olacaktır.

Psikososyal destek hizmetinin bileşenlerinden birisi güne başlarken toplantısıdır. Güne başlarken toplantısı ile iki şey amaçlanmıştır. İlki çocukların günlerine başlarken motivasyon kazanmaları diğer ise kurum yönetiminde de katılımlarının sağlanmasıdır. Toplantının gündemi çocuk ve danışmanlarca birlikte kararlaştırılır. Bazı örnekler ise şu şekildedir: Çocukların ya da danışmanın belirtmek istediği önemli konular, günün programı, kurum kuralları, ruh halinin ifadesi (Ögel ve Ark., 2014:55)... Toplantıda danışman çocukların ifadelerini ortaya çıkarmak için resim, yüz şekilleri gibi yardımcı araçlar kullanabilir. Bu toplantılar çocukların danışmanları ile daha iyi ilişki geliştirebilmelerini destekler. Aynı zamanda rutine dönüşmesiyle birlikte çocukları kuruluş içerisindeki ruh hallerinin takip edilmesi, çocukların daha iyi tanınması için danışmanlara fırsat sunar. Çocukların güne başlarken toplantıları hakkında antlılarında şunlar yer bulmuştur:

“Her gün güne aydın toplantılarımız oluyor” (Kadir)

“Günaydın toplantısı yapıyoruz.” (Köksal)

Güne başlarken toplantısını 16 çocuktan sadece 2 tanesinin anlatısında yer bulduğu görülmektedir. Çocukların her biri farklı bir kuruluştaki kalmaktadır. Bu şu demek oluyor ki kaldıkları kuruluştaki güne başlarken toplantısı yapılıyor olsa da bu uygulamanın tüm danışmanlar tarafından takip edildiğini söylemek zordur. Diğer bir bakış açısıyla ise çocuklar için Güne Başlarken Toplantısı yeterince önemli ve ilgi çekici bir etkinlik haline dönüşmemiştir. Güne Başlarken Toplantısı, grup evindeki tüm çocukların katılımı ile de gerçekleşeceği için ev içi uyumu, arkadaşlık ilişkilerini de güçlendirir. Çocuklar arasındaki paylaşımı artırır.

Psikososyal destek bileşenlerinden bir diğeri ise çocuğa özgü psikososyal destek hizmetinin planlanmasıdır. Bunun alt başlığı olarak grup çalışmalarına yer verilmiştir. BİRDEF doğrultusunda yapılan değerlendirme ile çocuğun ihtiyacı olduğu düşünülen konularda grup çalışmasına katılımı danışmanları tarafından düzenlenir. Her çocuğun grup çalışmasına katılması ve grup çalışmasının günde en az bir kez yapılması ön görülür. Grup çalışmalarının konuları psikososyal destek planı çerçevesinde önerilen bir konu olabileceği gibi, kuruluştaki çocukların ihtiyacına göre de genişletilebilir. Buna ek olarak bağımlılık sorunu olanların genel grup çalışmalarının yanı sıra bağımlılık gruplarına da katılması ön görülür (Ögel ve Ark., 2014:52). Çocukların grup çalışmalarına ilişkin görüşleri ise aşağıdaki gibidir.

“Grup etkinlikleri daha iyi oluyor. Bireysel sıkılabiliyorsun.” (Dilek)

“Grup görüşmesi yapıyoruz, Toplu yapıyoruz, tüm yurt” (Kemal)

“3 kere grup çalışmasına katıldım başka olmadı,” (Dilruba)

“Grup çalışmalarına 3-4 defa katıldım, 1-2 aydır yapılmıyor. Hoca geç çıkıp grup yapabilir aslında.” (Duru)

“İstismar konusunda hiç toplantı olmadı, kızların hepsinin ihtiyacı var bence.” (Dilara)

Grup çalışmalarının düzenli olarak devam ettirilmesi konusunda da iki kuruluş için de eksiklikler olduğunu söyleyebilir. Çocukların grup çalışmalarının konularını hatırlamadığı başka dikkat çekici bir noktadır. Grup çalışmaları, çocuklar arasında birliktelik ruhunu geliştirebilecek bileşenlerden birisidir. Özellikle travma grupları ile çalışırken “aynı gemide olma” bilinci grup çalışmalarının etkililiğini ortaya koymuştur.

Sosyal hizmet alanı müdahale düzeylerinde, mezzo düzey için grup çalışmaları odak noktada yer almaktadır.

Basamak ve Puan sistemi psiko-sosyal destek hizmetinin başka bir bileşenidir. Puan sistemi kuruluş düzeninin sağlanması amacıyla geliştirilmiştir. Puan ve basamak ayrı bileşenler olarak uygulama materyalinde yer alıyor olsa da birlikte değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Puan ve basamak sistemi ceza üzerinden değil ödül üzerinden yürütülmektedir. Çocuğun kişisel gelişimini değerlendiren ve özendiren bir sistem olduğu psiko-sosyal destek uygulama materyalinde yer almıştır (Ögel ve Ark., 2014:52). Puan ve basamak sisteminin çocukların doğru ve yanlış davranışı ayırt etmesinde etkili olabileceğini düşünüyorum. Diğer yandan BİRDEF ile birlikte düzenli uygulandığında çocuğun kendisindeki değişimi takip edebileceği bir geri dönüt argümanı olabilir. Böylelikle çocuktaki değişim ve gelişim daha ölçülebilir olacağı için çocukların hizmet dönüşümünde, geç kalınmamış doğru bilgilerle hareket edilebilir.

Puan ve basamak sisteminin, örneklem olan Ereğli ÇODEM ve Konya ÇODEM’ de farklı uygulandığı gözlemlenmiştir. Çocuklarında anlatılarından anlaşılabileceği gibi; Ereğli ÇODEM ’de basamak ve puan sisteminden çocukların çok fazla bilgisi olmadığı gözlemlenmiştir. Puan ve basamak sistemi hakkında bu kuruluştaki kalan Kıvanç şunları söylemiştir:

“Basamak sistemi diye bir şey varmış ama yani kbrm de bu basamak sistemi çok kötü bir şey, bir çocuk nediym, birisi senden yüksek oldu mu daha çok sinirleniyon, basamak kötü bir şey” (Kıvanç)

Özne 2 basamak ve puan sisteminin, çocuklar arasında bir karşılaştırma yapılması gibi dezavantajlı bir durumu oluşturabileceğini savunmuştur. Aynı kuruluştaki kalan özne 15 ise değerlendirmelere ilişkin şunları aktarmıştır:

“Her ay vaka toplantıları oluyor orda durum değerlendiriliyor puan veriliyor o puana göre altın gümüş pronz teneke seçiliyor.” (Kadir)

Diğer çocukların ise basamak ve puan sistemine ilişkin anlatılarında şu ifadeler geçmiştir:

“Basamak sistemi var, basamaktan düşünce kötü hissediyorum. Eksiklerimi tamamlamaya çalışıyorum. Puana dökmek iyi. Basamak olduktan sonra kızlar daha dikkatli.” (Duru)

“Basamak olması iyi kurallar bizim için, hatamızın farkına varıp bir daha yapmayalım diye, kural olmasa yurt birbirine girer.” (Duygu)

Başka bir çocuk ise puan ve basamak sistemine şu şekilde eleştiri getirmiştir:

“Anneler her şeyi deftere yazıyorlar, annenin puan üzerinden tehdit etmesinden hoşlanmıyorum. Rahat olamıyorum evde, dolu olduğumuzda anlayışlı olmalılar, kendimizi biliyoruz. Onlar üsteleyince daha çok yaparım o zaman.” (Defne)

Kuruluş içerisinde yaşam düzeni oluşturmak için belli başlı kurallar koyulması gerekmektedir. Çocukların toplu yaşama alışmaları konusunda da onlara yardımcı olmaktadır. Her çocuk için kuralların geçerli olması çocukların da süreci kabul etmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak çocuklar düşünce, davranış ve öyküleri gereği birbirlerinden farklıdır. Bu gibi nedenlerden dolayı kurallara kolay uyum sağlayabilen çocuklar olduğu gibi kuralları aşma ve kendisine göre yeni bir rutin oluşturmaya çalışan çocuklarda olacaktırlar. Burada meslek elemanlarının donanımları çok önemlidir. Bu gibi durumlarda çocuklar saldırgan davranışlarda bulunabilirler, meslek elemanlarının aynı dili konuşması ve krize müdahale yönünde yeterli olması çözüm sağlayabilecektir. Çocukların gözünden kuruluş kuralları nasıl algılanıyor burada yer vermek istiyorum.

“Kırgın çiçekleri izliyordum, orda herkes serbesti ora gibidir diye düşünmüştüm, sonra sıkıyönetim olduğunu anladım. İyi olduğunu düşündüm, kurallar olmadan herkes çok rahat öbür türlü, kimsenin kimseden haberi yok” (Duygu)

“Her şey serbest olmaz, adana da her şey serbestti öyle olsa maddeye devam eder çocuk. O an ne diyim seni serbest bırakıyorlar umursamıyorlar sen de umursamadıkları için her şeyi yapıyon” (Kıvanç)

Görüşmeler esnasında hiçbir çocuk *“kurallar çok kötü, hiçbir kural olmasın”* gibi bir ifadesi olmamıştır. Çocuklar kuralların olması gerektiğinin farkındadır. Ancak *“baskıcı bir kural”* sistemi içerisinde de olmaktan rahatsızlık duyuyorlar. Çocukların bu düşünceyi destekler nitelikteki ifadeleri şu şekildedir:

“Burada kurallar iyi ama serbest olsun, güvenilir kızlara “tek başına” bir şeyler yapabilir. (Duru)

Duru *“tek başına”* bir şey yapabilme isteğinde olduğunu vurgularken başka bir arkadaşı şunları söylemiştir:

“Bize sorumluluk veriyorlar, markete anneye gönderiyorlar, kızlar anlamıyor, kızlar hemen kötüye kullanıyor bunu.” (Damla)

Çocukların her ikisinin de ifadeleri değerlendirildiğinde haklılık payları olduğu görülüyor. Temelde *“güven”* ilişkisinin yaratılmasının yattığını düşünüyorum. Çocuklar güvenilmek istiyor. Güven ilişkisinin kurulması belli bir süre alacaktır. Çocukların sürekli geri dönüşleri, hocaların onlara karşı güven duygusuna zarar verebilir. Ancak psikososyal destek sürecinde tekrar tekrar yeni baştan başlamak oldukça olası bir

durumdur. Güven ilişkisinin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin bir çocuk şöyle katkıda bulunmuştur:

“Mesela nasıl güven kazanılır, hiç kaçmazsa, saygılıysa, bizim evde var mesela öyle kızlar hani bir iki defa salarsın, takip edersin, baktın kötü bişey yapmıyo, ona güvenirsin mesela öyle yapabilirler.” (Duru)

Benzer şekilde başka bir arkadaşı şunları eklemiştir:

“Dışarı tek çıkmak kişiliğimizi çıkarır. Bizi tanıyamıyorlar, davranışlarımızı kestiremiyorlar. Bize zaman harcamıyorlar. Her kız için bir kere denenmeli.” (Dudu)

Dilara ise aslında herkesin istediği şeyi şöyle ifade etmiştir:

“Bana güvenmelerini seviyorum.” (Dilara)

Araştırma sürecinde kurallardan, kız çocuklarının daha çok rahatsız oldukları ve “güvenilmek istiyoruz” ifadesinin de daha çok kız çocuklarının kullanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Kız çocukları üzerindeki “korumacı tavrın” aile yanında olduğu gibi psikososyal destek hizmetinde de öne çıktığı gözlemlenmektedir. Erkek çocuklarının kurallar ve güven ilişkisine ilişkin anlatılarına yer verildiğinde bu fark daha iyi ortaya çıkacaktır. Çocukların anlatıları aşağıdaki gibidir:

“Birinin bize güvenmesi çok önemli, hocalarım bana güveniyor onun için yani biz sana güveniyoz diyolar, mesela çarşı izni geç geldi mi ben gider özür dilerim” (Kıvanç)

“... hocaya da söz verdim, ona verdiğim sözü iki ay tuttum ama sonradan üstüme çok geldiler patladım. Bakkala gidiyom diye çıktık, ailkol kullandık, geldik, hocaların güvenini sarstık, mesela ben onun içinde düzeldim.” (Kıvanç)

“İyi davrandılar, önceden telefon, wifi, bakkal izni her şey yasaktı, bizim durumlarımıza, yani biz burada ne kadar iyi davranırsak ne kadar kurallara uyarsak biz burada şey yapıyorduk yani kurallara uyduğumuzda, her şey serbest oluyordu, önceden dediğim gibi bura hapisane gibi, her tarafa her şey yasaktı, top oynuyorduk ama bakkal falan yasaktı. Biz kurallara uyduk güveni sağladık, şimdi her şey serbest ev gibi oldu yani.” (Kemal)

Suçta sürüklenme veya suç mağduru olma bir çocuğun karşılaşabileceği en büyük travmatik yaşantılardır. Bu özel grupta yer alan çocukların kişilik ve davranış özelliklerinden ayrı bir başlık altında söz edilmişti. Çocukların duyguları ve davranışları oldukça değişkendir ve riskli davranışlara eğilimleri oldukça yüksektir. Ancak 3 çocuğun anlatısında da her şeyin bir anda olmadığıdır. Çocuklar ve meslek elemanları arasındaki karşılıklı sorumluluk alma ve güven ilişkisi açıkça görülebilmektedir. Bir çocuğun iyileşme sürecine girdiğinin belki de en önemli göstergesi kendisine ilişkin değerlendirmelerde açık ve dürüst olmasıdır. Psiksosyal destek hizmeti, çocukların da

ifadeleriyle desteklenebileceği gibi çocuğun bunu fark ettiği kadar ileriye taşınabilir. Kenan riskli davranıştan bir çocuğun ancak kendi istediği takdirde uzaklaşabileceğini şöyle açıklamıştır:

“Çocuğun içinde olması lazım yani maddeyi bırakmak içinde olmazsa insanın bırakmaz maddeyi benim içimde vardı ben bıraktım” (Kenan)

Bu noktada çocuklar ile kısa ve amaçlı hedefler üzerinde çalışmak nitelikli sonuçlar verebilecektir.

Çocuk destek merkezlerinde bakım hizmetinden öte psikolojik ve sosyal destek önceliklidir. Çocuğun belirlenmiş bir süre içerisinde, belirli bir amaç doğrultusunda bu kuruluşa hizmet alması planlanır. Bu nedenle suça sürüklenmemiş ya da suç mağduru olmayan çocukların kuruluşa kabul ya da nakil edilmemesine itina gösterilir. Burada kalan çocuklar için psikososyal müdahaleye ihtiyaç duyduğu kadar çocuğun ÇODEM’de kalması, bu süreçte aileye dönüş çalışması yürütülür. Bu çalışmanın olumsuz sonuçlanması halinde çocuk hakkında hizmet dönüşümü planlanır.

Toplumlardaki en önemli ve ilk akla gelen sosyal destek kaynağı ailedir. Sosyal destek arttıkça kişilerde depresyon, stres ve psikolojik belirtilerinde azalma olurken uyum ve benlik saygısında olumlu tutum ve davranışların arttığı görülmektedir. Benzer çalışmalar olduğu gibi yapılan bir çalışmaya göre; kişilerin sosyal desteklerinin var olmasıyla iyilik halleri ve psikolojik belirtileri arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (Doğan,2009:37). Psikolojik ve sosyal destek hizmeti araştırmaya konu olan çocuklara kuruluş içerisinde sağlanmaktadır. Sosyal desteğin teorik temeli Kurt Lewin’in Alan Kuramına dayanmaktadır. 1997’deki çalışmasında Yıldırım; sosyal desteğin davranışlar üzerindeki etkisini ortaya koyan Kurt Lewin’in yorumundan da yola çıkarak “Öyleyse bireyin olumsuz davranışlarını ortadan kaldırmak ve yeni davranışlar kazanması onun psikolojik çevresinde değişiklik yapmasına yardımcı olmakla mümkün olabilir” düşüncesini savunmuştur. Yapılan birçok çalışma, sosyal destek sisteminin bireylerin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının önlenmesinde, tedavisinde, zor durumlarla başa çıkabilmesinde önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştir (Yıldırım, 1997:2).

Çocuk destek merkezlerinde, çocuklarda travmatik yaşamlarından kaynaklı psikolojik belirtilerin açığa çıkması nedeniyle bunların giderilerek çocukların iyilik hallerinin

artması amaçlanır. Psikolojik ve sosyal destek çocukların anlatılarında şu şekilde yer bulmuş:

“Psikolojik hizmetler alıyoruz, etkinlik yapılıyor. Biz tüm etkinliklere katılamıyoruz, hamile olduğumuz içini, dışarıdan kötü bakabilirler, hocaların bunu düşünmesi güzel.” (Damla)

“Burası destek oluyor, diyelim kötü birşey oldu direk hocalarımızın yanına gidiyoruz işte biraz düzeltmeye çalışıyoruz şey yapmaya çalışıyo ondan sonra konuşuyor falan sinirimizi atlatıyor” (Köksal)

“Konuşarak yaa, ali rauf hocadır hepsi yani sonunda ne olacağını anlatıyor, biraz etkileniyoruz, ondan sonra kendimiz düzeltmek istersek düzelirsin zaten, hiç kimse seni düzeltemez kendin istersen olur.” (Kıvanç)

“Sağlıkla ilgilise sağlık ocamız var zaten eğer psikoloji ile ilgilise psikologumuz var ali rauf hoca iyidir eğer sizin gibi bir konuyla ali rıza hocaya giderim ya da canım sıkıyorsa birisi ile vakit geçirmek istiyorsam hasan hoca dinler beni” (Kadir)

“Bireysel görüşme olmuyor ama işte formdur, duygularımızı bir kağıda döküyoruz, ondan bize önlem alıyorlar, yani kötü bir şeyimiz derdimiz varsa derdimize derman oluyorlar.” (Kemal)

Çocuklar kendileri için bir hizmet sağlandığını farkındadır. Aynı zamanda farklı meslek elemanları olsa da her bir meslek elemanı ile farklı bir ilişki içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. En dikkat çekici nokta ise çocukların “konuşma” yani paylaşımı vurgulamış olmasıdır. Nasıl ailedeki paylaşımların devam ettirildiği sürece risklere karşı önlem alınabilir, görüşü yaygınsa; kuruluştaki çocukların danışmanları ile paylaşımda bulunmalarının da aynı değerde olduğunu düşünüyorum. Çocukların kendilerini yakın hissettiği ve kendisine yardımcı olabileceğini düşündüğü kişilerin varlığı hizmet ilişkin algılarını olumlu etkilemektedir.

Çocuk destek merkezlerinde meslek elemanı olarak sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan kişiler görev yapmaktadır. Bu kişilerin içerisinde psikiyatr yoktur. Çocukların psikolojik anlamda klinik bir tedaviye ihtiyacı olduğunda, bulunulan ilin çocuk-ergen psikiyatru ile görüşmesi için hemşire takibinde randevu alınır. ÇODEM’lerde kalan çocukların çoğunluğunun psikiyatrik ilaç (Risperdal, Selectra, Lusral, Prozac vb.) kullandığı gözlemlenmiştir. Çocukların psikiyatrik ilaç kullanımına ilişkin düşünceleri ise şu şekildedir:

“Psikiyatriste 3 kere gittim. (ilaç kullanıyor musun?) İlaçın bir faydası yok, içmeme gerek yok, kullanmazsam da puanım düşecek.” (Defne)

“Buraya geldiğimde ben sinirimi yok ettim. İlaç tedavisi falan ondan değil, ilaç kullanırken de aynıydım. Burada herkes ilaç tedavisi diyor da ilaç tedavisi değil” (Kemal)

Akkuş (2014) BSRM İlk Adım İstasyonunda yaptığı araştırmasında kız çocuklarının yaşadıkları sorunlarda hastanelerin psikiyatri servislerine yönlendirilmelerini ve bunun sonucu olarak ilaç tedavisine başvurulmasını eleştirdiklerini tespit etmiştir. Çocuk-ergen psikiyatrina çocuklar düzenli götürülse bile, psikiyatrlar çocukların öykülerini tam olarak bilmemektedir. Diğer yandan sadece bu çocuklarla ilgilenmedikleri için önemli bir yoğunlukları olduğu da kabul edilebilir. Burada belirtmek istediğim, suça sürüklenen veya suç mağduru çocukların psikiyatr ile daha düzenli ve belirlenmiş çerçevelerde görüşmeleri gerektiği, gerekirse kurumlarda bu meslek elemanının görevlendirilmesi yönünde çalışmaların yapılmasıdır. Sosyal Çalışma görevlisi olarak psikologlar ÇODEM’lerde görev almaktadır. Ancak psikososyal destek hizmetinde danışman modeli ile hizmet uygulandığı için psikologlar kendi grup öğrencileri dışındaki çocuklara zaman ayırma konusunda yetersiz kalabilmektedirler. Çocukların ifadelerinde de bu yönde bir eleştirinin olduğu göze çarpmaktadır. İfadelerinde şunlar yer bulmuştur:

“Psikolojik olarak yardım almıyoruz.” (Dilan)

“Psikiyatr burada olmalı, psikolog burada görüşme yapmıyor, sorduğumuz soruya cevap alamıyoruz.” (Defne)

“Her evin bir psikologu olmalı, tek tek ayda haftada bizle görüşmeli, gizli kalmalı bu görüşmeler. Duyulunca çocuğun yüzüne vuruluyor, sonra yine tekrarlanıyor” (Duygu)

Piskososyal destek hizmetinde Anka Programı ile birlikte danışmanlık ve grup eşleştirmesi yapılmıştır. Her danışmanın maksimum 10 çocuk olmak üzere takip edeceği çocuklar belirlenir. Danışmanlar, çocukların ilk adımdaki süreleri bittikten sonra çocukların ihtiyaç değerlendirmelerini yapıp BİRDEF doldururlar; kuruluş yaşamlarını düzenlerler; okul takiplerini yaparlar; aileye dönüş çalışmasını yürütürler; çocukların katılacağı grup çalışmaları ya da etkinlikleri planlarlar. Çocukların sağlıkla ilgili durumlarını, kuruluşun hemşiresi danışman ile işbirliği içinde takiplerini yapar. Baştan bu yana söylendiği gibi danışmanın yeterliliği ve donanımı çocukların beklentilerini karşılanması noktasında önemlidir. Anka Programına başladıktan sonra Bakanlıkça, her danışmanın Anka Uygulayıcı Eğitimini alması için çalışmalar yapılmaktadır. Çocuklardan bazıları danışmanları hakkında şu şekilde bahsetmiştir:

“... hoca gibi hocam olduğuna çok şanslıyım, çok anlayışlı kendini güvendiriyö mesela bir olay olduğunda anlatabiliyoruz hatta çözebiliyoruz bu açıdan çok iyi” (Duru)

Duru'dan farklı olarak beklentilerinin karşılanmadığını belirten çocuklar kendilerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Burada bir türlü konuşulmuyor destek olmaları lazım aileyle çabalamaları lazım”
(Kerem)

“Daha fazla önem verebilirler ben ailemi istiyorum, ailemde beni istiyor, gidemiyorum.” (Dilara)

“Teyzeme göndereceklerdi, bekle dediler bekledim, olmadı, yaşıma büyütülecekti, bekle dediler o da olmadı, beklemek istemiyorum artık. Sürekli hayal kırıklığı yaşadım. Bana ceza vermek için yapıyorlar sanki.” (Defne)

Çocuklar özellikle aileleri ile ilgili beklentileri karşılanmadığında anlaşılamadıklarını vurgulamaktadırlar. Çocuğun aileye dönememesinin belli başlı sebepleri vardır. Çocukların yaşları da dikkate alındığında süreçlere dair onlara açık olmak daha faydalı olabilecektir. Kendilerine ilişkin kararlarda daha fazla rol almaları, gereken önemin verildiğine dair onlara bir gösterge olabilir. Ama çocuklar sadece sonuçlardan haberdar olduğu takdirde bu durum olumsuz biliş geliştirmelerini tetikler. Kuruluşta çocukların doyurucu bir gün geçirmemeleri de olumsuz biliş geliştirmelerine neden olur. Verimli bir günün faydalarını Duygu kendi ifadeleri ile şöyle açıklıyor:

“Mesela bu kadar konuşmazdım, ama burada sürekli bir şeyler üretiyorum, faaliyetler, dersler var. Başka uğraş veriyorlar, başka şey düşünmüyorsun. Boş kaldıkça şeytan bırakmıyor.” (Duygu)

Psikososyal desteğin bileşenlerinden birisi de çocukların ilgisini yönelik uğraş ve faaliyetlerin düzenlenmesidir. Becerileri yönünde çocukların bir uğraşla ilgilenmesi dikkatlerini tehlikeli ve yıkıcı girişimlerden başka bir yöne çevirme imkânı sağlar (Utaş Akhan, 2012:132). Çocuklardan bazıları yapılan faaliyetlerin kendileri için yararlı olduğunu belirterek bu faaliyetlerin çeşitlendirilmesi yönünde önerilerini şu şekilde aktarmıştır:

“Başka faaliyetler eklenmeli, el işi dersi çıksın bence, çini, müzik odası, okuma saati olmalı, kuaförlük dersi, dans dersi olsun spor sıkıcı oluyor mesela, kızlar kuran dersini de ciddiye almıyor.” (Dilruba)

Erkek çocuklarının kuruluş içerisindeki aktivitelerden daha çok kuruluş dışında bir aktiviteye katıldığı, bazılarının işe başladığı daha önceki temalarda yer bulmuştu. Kız çocuklarından 1 tanesi ise buna benzer bir öneri sunmuştur:

“Ben çalışmak istiyorum, izin vermiyorlar. Tüm gün sıkılıyor. Dışarıda bir işe gitmek isterim.” (Defne)

Genel olarak çocukların psikososyal destek hizmeti hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Eleştirilerin ise genellikle kız çocuklarına ait olduğu başka bir bulgudur. Kız çocuklarının toplumla ilişkisinin daha kısıtlı olduğu çocuklarında ifadeleri ile desteklenmiştir. Çocukların bunun değişmesi yönünde ki önerilerini etkili buluyorum. Psikososyal destek hizmetinin çocuklar için önemli derecede terapötik bir sürece işaret ettiği gözlemlenmiştir. Çocuklar kendilerindeki değişim ve gelişimin farkındalar ve hizmet ile ilişkisini kurabilmektedirler.

4.2.3.2. “Bizi Gören Hocalar Olmalı” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinde Değiştirmek İstediklerine İlişkin Algıları

Psikososyal destek hizmeti ile toplum içerisinde bir anlamda dezavantajlı duruma gelmiş çocukların yeniden topluma kazandırılması söz konusudur. Çocukların psikososyal destek hizmetine katılmadan önce bulundukları çevrede dışlanabilir ya da daha fazla zarar görebilirlerdi. Çocuklardan bir tanesi buna ilişkin şunları söylemiştir:

“Valla çok çok güzel bir güvende hissettim kendimi burada, çünkü sürekli amcamgil falan baskı yapıyordu.” (Dilan)

Özne 5’in de örneklendirdiği gibi çocuklar kuruluşa geldikten sonra ailelerinin öfkeleri, baskıları hala devam etse de belirli oranda bu stresten uzak tutulabilmektedir. Çocukların değiştirmek istedikleri şeylerden bahsetmek gerekirse belli başlı konularda birden fazla çocuğun katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan bir tanesi; öykülerinden dolayı çocuklara yönelik *“çalışanların veya meslek elemanlarının algısıyla”* ilgilidir. Bu konuda kız çocuklarının bir eleştiri getirdiği görülmektedir. Çocukların anlatılarında şu ifadeler yer bulmuştur:

“Bizi gören hocalar olmalı, görünüşe göre yargılanmamalı” (Dudu)

“Kızları kötü görmesinler hocam yani özellikle bayan hocalar, bence hani bayanların da çok anlaması lazımken sanki anlamıyo gibiler, ne bilim bizi küçük düşürecek şekilde konuşuyo gibiler, öyle bunlar nası olsa yapmış falan filan, yani çoğunlu öyle bakıyo şahsen çok sinir oluyorum öyle bakanlara” (Dilruba)

“ “Nasıl olsa yapar” diye düşünüyorlar zaten, “ya da biri yine kaçarsın” sen diyor.” (Dudu)

“Bakıcı anneler kızlar hakkında konuşuyor “sen yine yapar gelirsın” diyor mesela, yargılamamaları gerekir.” (Duru)

“Senin için buradayız demeli, yanındayız demesi önemli.” (Duru)

Sosyal hizmet mesleğinin etik ilkelerinden birisi müracaatçının bulunduğu durumdan dolayı yargılanmamasıdır. Burada sözü edilen hedef grup çocuklardır. Mağdur veya

suça sürüklenen çocuklar tanımının içinde de cevabı olduğu gibi yaşanan olaylar çocukların tercihi olamaz ve bundan dolayı yargılanamazlar. Meslek elemanlarının psikososyal destek ve Anka Programı uygulayıcı eğitimleri aldıklarını daha önce söylemiştik. Hizmetin nasıl uygulanacağına dair materyaller meslek elemanlarına verilmektedir. Ancak meslek elemanları, her çocuk ile yeniden başlamak ve her çocuğu yeniden kabul etmek adına bakış açılarını geliştirmek durumundadırlar. Çocuğa karşı yargılayıcı bir dil kullanılması halinde çocukların öz benliğine daha da zarar veren bir durum ortaya çıkabilir.

Çocukların değiştirmek istediği durumlardan bir diğeri ise; danışmanları ve meslek elemanlarını ilgilendiren bir konudur. Psikososyal destek hizmeti ve Anka Programının uygulayıcıları için ayrı bir sınırlandırma ya da eğitim şartı getirilmemiştir. Bu hizmette rol alacak kişilerin, Bakanlığın düzenlediği uygulayıcı eğitim programlarına katılmış olması ve bu eğitimi aldıktan sonra kuruluşlarının değiştirilmemesi Bakanlıkça tüm İl Müdürlüklerine bildirilmiştir. Sosyal çalışmacılar, psikologlar, çocuk gelişimciler, öğretmenler, sosyologlar, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenleri sosyal çalışma görevlisi olarak Bakanlığın çıkarmış olduğu Kanun, Yönetmelik ve diğer mevzuatlarda tanımlanmıştır. Çocukların oldukları kuruluşlarda sosyologların dışında, aynı olmasa da tüm meslek grubundan olan meslek elemanları vardır. Çocukların meslek elemanlarına ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Öğretmenler sadece işi olduğu için yapıyor” (Dilruba)

“Burada sosyal çalışmacı olmalı, çocuk gelişimci ne yapıyor ki, burada büyük kızlar var.” (Dilan)

“İyi bir psikolog getirirdim” (Duru)

Görüldüğü gibi görüşmeye katılan bazı çocuklar meslek elemanlarına ilişkin farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu 3 çocuğun ifadesi değerlendirildiğinde sosyal çalışmacı ve psikologdan daha çok yararlandıkları söylenebilir. Sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan meslek gruplarının her birinin lisans eğitimleri farklıdır. Lisans eğitimi dışında bu alanda çalışmak için Bakanlığın düzenlemiş olduğu uygulayıcı eğitimler yeterli olmayabilir. Çocuklardan birisinin ifadesi bu düşüncayı destekler nitelikte olup şöyledir:

“Meslek elemanlarının hepsi aynı değil, beni rahatlatmıyorlar.” (Dilruba)

Meslek elemanlarının birbirinden farklı olduğunu ifade eden çocuklar danışman hocalarına ilişkin ise yine benzer eleştirileri getirmişlerdir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

“Herkesin grup hocası vardır. Grup hocalarının biraz daha çok ilgilenmesi, ilgileniyorlar da az daha ilgi, ne diyim, biz gitmeden bizi çağırmaları, sıkıntın var mı diye ama tek özel olmalı” (Kıvanç)

Kıvanç ile farklı kuruluştaki olmasına rağmen aynı düşüncede olan Damla ise şu şekilde ona destek vermiştir:

“Grup görüşmeleri olabilir, hocalar çocuklarla konuşsun. Kızın sorunu olduğunda konuşuluyor, istenildiği zaman konuşuluyor. Bazen tek konuşmak istiyoruz, özel olanlar yalnız konuşulmalı.” (Damla)

Özellikle belirtilmesi gereken çocukların “sorunları olduğu zaman değil” rutin olarak kendileri ile görüşülmesini istedikleridir. Buna ek olarak paylaşımlarının gizli kalmasını ve danışmanları ile yalnız görüşmek istemektedirler. Çocukların ifadelerinde yer bulduğu biçimiyle bireysel danışmanlık hizmetinin daha etkin kullanılmasını çocuklar talep etmektedir. Bireysel danışmanlığın etkin kullanımı ile çocukların günlük takipleri, hedeflerin gerçekleştirilmesi daha kolay olacaktır. Diğer yandan her çocuk için 5395 sayılı Kanun gereğince Bakım Tedbiri alınmaktadır. Bakım Tedbiri gereği; BİRDEF’lerin doldurulması gibi 3’er aylık dönemlerde ilgili mahkemeye, çocuklarla ilgili geçirilen sürede gerçekleştirilen ve amaçlanan hedefler durum değerlendirme raporunda yer almak durumundadır. Mevzuat ve psikososyal destek hizmet programına göre çocuklar ile düzenli olarak bireysel danışmanlığı yürütmek, danışmanların asli rolüdür.

Danışmanları ile yapılan görüşmelere ilişkin ise çocukların görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bizle tek görüşünler, mesela siz görüşme yapıyorsunuz ya bir kızla görüştünüz, onun görüşmede söyledikleri şeyler göz önünde bulundurulacak sonra hani ne yapması gerektiğine karar verecekler” (Dilan)

Dilan arkadaşlarından farklı olarak kendisi ile ilgili kararlarda rolünün olmasını istemekte olup bunun yanı sıra yine bireysel danışmanlıkta olması gerektiği gibi “yalnız görüşme” isteğini dile getirmiştir. Özne 16’nın ifadeleri ise benzer şekilde olup şöyledir:

“Danışman olsun mesela, toplumda söylemeyelim, tek konuşalım.” (Duygu)

16 öznenin sadece 1 tanesi meslek elemanlarının iş birliği içerisinde olmasına vurgu yapmış olup anlatısında şunlara yer vermiştir:

“Hocalar karar alırken birbirlerine sorsun, sadece danışmanımızla konuşabiliyoruz.” (Dilan)

Danışmanları ile ilgili çocukların değiştirmek istediği birden fazla konunun olduğu ifadeleri ile ortaya çıkmıştır. Çocuklar için önemli olduğu öne çıkan bir diğer konu ise; danışmanlarının cinsiyetidir. Kız çocuklarından gelen bu eleştirinin sebebi ise çocuklar tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“Hocaların hepsi kız olsun isterdim, bazı şeyleri anlatamıyoruz.” (Duru)

“Grup hocamızın değişmesini istiyorum (niçin?) erkek olduğu için anlatamıyorum. Hoca gibi değil, anlayışlı değil hep sinirli, bir şeye izin vermiyor” (Dilara)

Çocukların danışmanları ile olan ilişkileri hizmet hakkındaki düşüncelerini de etkilemektedir. Yine burada danışmanların birbirlerine destek olması, danışmanların eksik yönlerine yönelik öz eleştiride bulunmasının önemi ortaya çıkıyor. Bakanlığın kuruluş bakımında çalışan kuruluş yönetici ve çalışanlarına yönelik kendisini ve sunulan hizmeti değerlendirebilmesi için 2014 yılında Öz Değerlendirme Sistemi geliştirmiştir. Bu sistem gerek yöneticilerin gerekse meslek elemanlarının kendilerini değerlendirmesi gerekmektedir.

Çocukların ilk değiştirmek istedikleri şeylerden birisi kendilerine ilişkin algılardır. Yine buna benzer olarak kuruluş bakımının tarihçesi kadar eskilere dayanan “yurt çocuğu” algısı çocukların değiştirmek istedikleri arasında yer almaktadır. Özellikle daha önce kuruluş öyküsü olmayan çocuklar için bu oldukça yabancı bir kavramdır. Çocuklar kuruluş içerisinde toplu yaşamaya ve toplu hareket etmeye alışmış olsalar da kuruluş dışında bu şekilde görünmekten rahatsızlık duymaktadırlar. Çocukların anlatılarından örnekler aşağıdaki gibidir:

“Yurt çocuğu gibi görünmek kötü oluyor. Her gittiğimiz yere yurt kağıdı göndermem, anneler çarşıda nereden geldiğimizi anlatıyor. Ayırıştırılıyor, parka gidiyoruz, biz ayrı grup olarak biniyoruz. Faaliyetlere herkes gibi normal insanlar gibi katılalım.” (Dilruba)

“Çarşı izinlerinde anneler kontrol eder gibi bağırmasınlar, kendi kızı gibi davransın bence. Evlerin rengi farklı olmalı, şurada oynayan küçük çocuklar bile burayı bilir, bakıyorlar. (Dilek)

“Dışarı çıkıyoruz, 10 kişi birine anne diyor, dışarıdakiler ne düşünür.” (Defne)

Yine “yurt” kavramını yıkmak için çocuklardan aşağıdaki öneriler gelmiştir:

“Telleri kaldırırim. Sevgi evleri gibi olsun. Burası yurt gibi görünüyor. Bayraklar kalksa, bazı kızlar utanıyor.” (Diyar)

“Ben olsaydım böyle duvar falan koymazdım, yani da güvenlik falan olurdu ama da ev ortamı yaratmaya çalışırdım ev ama kendi evinde gibi olsunlar isterdim” (Duru)

ÇODEM’ler de kalan çocukların sevgi evi ya da çocuk evine göre daha fazla toplumla iç içe olması, dezavantajlı durumlarının iyileşmesi gerekmektedir. Çünkü özel bir grup olmaları nedeni ile toplum içerisinde dışlanma ile karşı karşıya gelmeleri daha olasıdır. 11-18 yaş aralığında olan bu çocuklar toplumsal yaşamı öğrenme ve toplum içinde var olmak adına daha az zamana ihtiyaçları vardır.

Şimdiye kadar çocukların da anlatılarından anlaşılacağı gibi zamanlarının çoğu kuruluş içerisinde geçmektedir. Kuruluş içerisinde en çok arkadaşları ve bakıcı anneler ile iletişim halindedirler. Danışmanlara göre bakıcı annelerin çocukların yaşamında daha çok yer aldığı söylenebilir. Bunun da bilincinde olan çocukların bakıcı anneler hakkında da bazı önerileri olduğu görülmüştür. Diğer yatılı kuruluşlarda olduğu gibi ÇODEM’lerde de bakıcı anneler üç vardiya halinde çalışmaktadır. Yani 24 saat, üç anne değişecek şekilde bölünmüştür. Bakıcı annelerin her ay hangi evden sorumlu olacağı yönetimce belirlenir ve annelere duyurulur. Bazı önemli durumlarda ay içerisinde değişiklik yapılabilir. Çocukların bakıcı anneler konusunda iki gruba ayrıldığı görülmüştür. Bazıları bakıcı annelerin değişmemesi gerektiğini düşünürken bazıları ise bakıcı annelerin değişmesi yönünde öneriler sunmuşlardır. Çocukların bakıcı anne konusuna ilişkin ifadeleri şunlardır:

“Anneler değiştirilmesin, alışkanlık oluyor, annelerde zorlanıyor, hem sürekli değiştiğinde, anne demek zaten zor geliyor.” (Dilek)

“Anne demek tuhaf, abla teyze olabilir, bunu söyletmezdim. Sevdiğim anneler kalsın, değişmesin.” (Defne)

“Hiç anne değişmesin, çok alıştık, yakın hissettiğin gidiyor ama sonra.” (Duru)

“Sürekli aynı anne kalmalı, evlerle ilgili şeyler taşıyor, tek onda kalmalı, anne değişince başka eve taşıyor buradakiler.” (Duygu)

Annelerin değişmemesini isteyen çocuklar: *“anne demekte zorlandıklarını”, “her evin özeline anne ile başka eve taşındığını”, “annelere alışmakta zorlandıklarını”* ifade etmişlerdir. Annelerin değişmesini öneren 2 çocuk ise sebep olarak şunları söylemiştir:

“Anneler bazen değişmeli, aynı anne olunca yüzgöz oluyor kızlar dinlemiyorlar.” (Dilara)

“Annelerle kızlar sınırlandırılmalı, anneler değişmeli bence kızlar annelere alışmasın. Alışınca daha çok üzülüyorlar.” (Dilan)

Annelerin değişmesini öneren çocukların da yine bakıcı anne-çocuk arasında gelişebilecek olumsuz iletişim nedeni ile bu öneriyi sundukları çıkarımında bulunabiliriz. Danışmanlar ile bakıcı anneler sürekli iletişim halinde olmak durumundadırlar. Bakıcı anneler kendi vardiyalarına ait evin günlük program listesini doldurur. Günlük formlarda çocuklarda gözlemlediği duygu ve davranışları belirtmesi beklenir. Bakıcı anneler, ev ve ev dışında çocukları takip etmekle sorumludur. Çocukların bazen bu durumdan yakındığını söyleyebiliriz. Gün içerisinde evde vakit geçirilirken, evin dış kapısının kilitli olmadığı zamanlar olabiliyor ancak akşam saatlerinden sonra kapıların mutlaka kilitlendiği gözlemlenmiştir. Çocukların da eleştirdiği noktalardan birisinin bu olduğu görüyoruz. Anlatılarında şöyle yer bulmuştur:

“Evin kapısından kendimiz çıkalım niye kilitliyorlar ki onlar yine ilgilensinler, başkaaa, kendi başımıza okula gidiyoruz, onun gibi dışarıda çıkabiliriz. Herkese yapsalar böyle, kimse kaçmaz herkes gelir geri eve. Kızlar fazla serbest olmayı sevmiyor, biraz serbest bırakırdım.” (Dilruba)

“Evden eve geçmek yasak e madem ee dışarıdaki kötü alışkanlıklar da yasak o zaman evden eve geçiş olsun. Bi takım arkadaşla konuşmamız lazım, mesela ben evdeki arkadaşlarımla konuşamıyor anlaşıyor, dur belki ben başka evdeki arkadaşla anlaşıyorumdur.” (Dilan)

Kuruluş yaşam ve düzeni içerisindeki kuralların çocukların eleştirdiğini görmekteyiz. “Bahçe içerisinde yalnız dolaşmak”, “evden eve geçişlerin serbest olması” gibi taleplerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu ve benzeri taleplerin kız çocuklarından geldiğini belirtmekte yarar var. Erkek çocuklarının bakıcılara ilişkin ya da kuruluşun yaşam ve kuralları hakkında herhangi bir değişiklik önerileri olmadığı önemli bir bulgudur. Kuruluş yaşam ve düzeni ile ilgili kız çocuklarının belirtmiş olduğu son konu ise telefon ve sosyal ağların kullanımı ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Buna ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir:

“Telefon görüşmesi 5 dak. veriyorlar. 10 dak. Konuşsak fazla geliyor, 15 dak. olsun.” (Defne)

“1 saatliğine face’e girsek, spor arttırılsa, içeride de olsun ama dışarıda spora da gitsek, hafta sonları faaliyet olsa, hafta sonları çok sıkılıyor. Telefon konuşma saatimiz çok az, azıcık fazla konuşsak hadi kızım kapat diye bağıyorlar, onun yerine haftalık 1 saat konuşma saatimiz olsun.” (Dilan)

“Yanii burada dışarı olsun, telefonum olsun yeter bana” (Diyar)

“Bilgisayar saati olsun bari, onlar istediklerini engellesinler. Mesela ben geldiğimde ramazandı hani ramazanda akşam dışarı falan çıkılır dondrama yenilir

ben öyle bir şey beklemiştim. Akşam dondurma yemeye gitmek, akşam gezmesi güzel olurdu.” (Dilruba)

Açıklamalara bakıldığında 4 çocuğunda ayrı cümleler içinde aynı şeylere işaret ettiği söylenebilir. Çocukların bulundukları ortamı normalleştirmeye ve bildikleri şekilde yaşamaya çalıştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle dış dünya ile bağlarını koparmamaya yönelik bir isteklilik olduğu ortadadır. Çocukların psikososyal destek hizmetini çoktan kabul ettikleri doğrudur ancak istedikleri şey tam da Duru’nun şu ifadesinde yer aldığı gibidir:

“Herkes sevdiği şeye katılsın, sevgisiyle yapsın, daha çeşitli olsun.” (Duru)

Zorunluluk ilişkisinin zamanla yumuşadığı, daha esnek bir çizgiye döndüğü bulgularla desteklenebilir. Çocukların daha çok rol aldığı bir günlük yaşam planı onların gönüllüğünü de olumlu etkileyecektir. Çocukları hizmet hakkındaki düşünceleri ve hizmete ilişkisinde değiştirmek istedikleri durumlara bakıldığında, psikososyal destek hizmetini kabul etmiş oldukları anlaşılabılır. Çocukların eleştiri ile baktıkları ile yaşamlarının sürekli kontrol altında tutulması ve kısıtlanmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında kendileri gibi olma konusunda gerçekçi davranmamaları gibi dezavantajlı bir durum ortaya çıkmaktadır. Güven ilişkisinin daha ön plana çıktığı mesleki çalışmalarda bunun tam tersi olduğunu görmekteyiz. Diğer çocuklarında güvenildiklerini hissetmeye ve anlamaya ihtiyaçları vardır ve bunu kendileri hakkında verilen kararlarda somut olarak görmek istemekteler.

4.2.3.3. “Yapılan Şeyler Genellikle Aynı” Çocukların Günlük Yaşamlarına İlişkin Algıları

Bu bölümde de diğerlerinde olduğu gibi çocukların en çok üzerinde durdukları konulara önem verilmiştir. Çocukların bir günlerine nasıl geçirdiklerine ilişkin anlatılarında önemli farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Hemen hepsi rutin, günlük yaşamlarından bahsetmiş ve bunun üzerine farklı bir cevap ortaya çıkmamıştır. Çocukların günlük yaşamlarına ilişkin söyledikleri şu şekildedir.

“El işi yapıyorum, TV izliyorum, evde arkadaşlarımla sürekli bir şeyler yapıyorum. Lise 1’de okuldan ayrıldım, şimdi açıköğretime devam ediyorum, kitap okuyorum. Burada zamanım dolu geçiyor, yalnız değilim. Sohbet edeceğim arkadaşlarım var.” (Duygu)

“Bir günümü... kahvaltı yapmayı sevmem, kuran dersine gidiyorum, televizyon izliyorum, el işine gidiyoruz. Kendi yaptığım şeyler hoşuma gidiyor, bu yüzden iyi,

ama arada dinlenmek istiyorum. Hep etkinlikler aynı, farklı etkinliklerde olmalı.”
(Defne)

“El işi, spor, din dersi var. Geziler yapılıyor, ama bunlar okullulara göre ayarlansın. Hafta içi olmasın hep.” (Duru)

“TV izliyorum, etkinliklere katılıyorum, kitap okuyorum çocuğuma (gebe).”
(Damla)

ÇODEM’lerde çocuğun bir günün nasıl geçireceğini planlanması önemlidir. Çocuklar uzun süre günlerini aynı geçirmeye başladığında, etkinliklere katılma istekleri düşmektedir. Psikososyal destek süreçlerinde etkinlikler, zihnin yenilenmesi ve meşguliyet yaratma açısından vazgeçilmez argümanlardandır. Özellikle kuruluşa gelmeden önce hareketli yaşam sürdüren çocuklar için psikososyal destek süreci sıkıcı hal alabilir ve onların olumsuz davranışlar geliştirmelerine neden olur. Psikososyal destek sürecindeki çalışmalar, çocukların yeteneklerini fark edebilecekleri, travmatik olayların etkisini azaltabilecek ve çocuğun isteklerine cevap verebilecek nitelikte olduğu takdirde anlamlı hale dönüşecektir. Özne 1’in anlatısına bakıldığında, gününü oldukça verimli geçirdiği, kendi isteklerine yönelik bir süreç takip edildiği anlaşılabacaktır:

“Önceden çalışmıyordum, burada masa tenisi, langırt, top oynuyoruz, çarşı izinleri, bakkal izni, ondan sonra bu civarda geziyorduk. Kanala gidip yüzüyorduk. Geri geliyorduk, gün böyle geçiyordu. Şimdi çalışıyorum. Terziyim ben, daha önceden de 4 senen çalıştım.” (Kemal)

Dilara gününü diğer arkadaşlarından farklı olarak geçiren bir çocuk olarak şunları söylemiştir:

“KOMEK(Konya Meslek Edindirme Kursu)’e gidiyorum, kendi temizliğimle ilgileniyorum, ev işi yapıyorum, sürekli bir şeyle uğraşmak istiyorum, hocalarda izin veriyor annelere de yardım ediyorum.” (Dilara)

Becerilerini fark eden çocuklar kuruluşa var olan etkinlikleri kendilerine göre zenginleştirebilir. Ancak bazı çocukların bu konuda yönergelere ihtiyacı olabilir. Bu noktada danışmanların çocukların ihtiyaçlarını ve isteklerini iyi analiz etmesi gerekir. Dikkat çeken diğer bir nokta, farklı cevap veren iki çocuğun da kuruluş dışında bir etkinliğe katılabiliyor olmasıdır. Çocuklardan birisi çalışma yaşamına katılmış ve becerisi olduğunu düşündüğü bir iş ile ilgileniyor; diğeri ise meslek edinme kursuna katılıyor. Çocukların dış dünya ile ilişkilerinin kurulması, yaşama hazırlanmalarını ve psiko-sosyal destek sürecinin daha nitelikli hale gelmeni sağlar.

Halen öğrenim çağında olan çocuklar kuruluşa gelmeden önce ya da kuruluşa geldikten sonra eğitime devam konusunda isteksiz olabiliyor. Bu hizmet modelinden yararlanan çocukların okul devamlılıklarının daha düşük olduğu söylenebilir. Her bir çocuk için kuruluşa geldikten sonra eğitime devamları konusunda danışmanları gerekli uğraşı verir. Çocukların okula uyum problemleri, ders çalışma isteksizlikleri, derslerde başarı gösterememeleri, akademik becerileri, yaşam öyküleri çocukların okula devam etmemelerinin önünde yatan engellerdendir. Ancak tüm bu engelleri danışmanlarının da desteği ile aşan çocuklar için psikososyal destek süreci daha zengin ve nitelikli hale dönüşür. Buna ilişkin okula devam eden ve görüşmeye katılan çocuklar şunları söylemiştir:

“Sabah 7:30 da servise biniyorum, lise 1. Sınıf, bir sene sınıfta kaldım, eskiden meslek lisesine gidiyordum burada imamhatipe gidiyorum, 3 gibi buraya geliyorum, yemek vaktine kadar tenis langırtı televizyonla vakit geçiriyorum, öyle kendimce vakit geçiriyorum” (Kerem)

“Buraya geleli 1 sene oldu, okula gidiyorum, okula gitmek değişik oluyor burada hep aynı insanları görmek canımı sıkıyor. En azından değişik kişiler görüyorsun okulda.” (Duru)

“Günümün çoğunu okulda gidiyor, hafta içi ile hafta sonu farklı oluyor. Yapılan şeyler genellikle aynı.” (Dilan)

Okula devam eden çocukların anlatılarında kuruştaki vakit geçirmenin daha “sıkıcı” olduğu anlaşıyor. Onlar için bu süreci en çok renklendiren ve farklılaştıran şeyin okula devam olduğu dikkat çekiyor. Çocukların eğitim yaşamına devam ediyor olmaları, olumsuz yaşam deneyimlerini geride bırakmalarını ve özgüvenlerini kazanmalarını kolaylaştırır. Diğer çocuklar gibi yaşamın normal sürecine katılıyor olmak, onlara başarımlık hissini kazandıran aşamalardan birisi olacaktır.

Çocukların günlük rutinlerinin çok fazla değişmediği, farklı cevapların ortaya çıkmaması çocukların da bu konu üzerine fazla yoğunlaşmamalarından anlaşılabılır. Günlük yaşamın farklılaşmaması çocukların psikososyal destek hizmetine yönelik olumsuz algı geliştirmesini de etkileyen değişkenlerden birisidir.

4.2.3.4. “Alışamadım” Çocukların Psikososyal Destek Sürecindeki Zorluklarına İlişkin Algıları

Çocukların aileleri ile beraberken olduğu gibi kuruluştaki kaldıkları zaman diliminde zorlukları olmaktadır. Bildikleri ve alıştıkları yaşam biçiminden kopmanın yanı sıra belli başlı kurallar ile yaşamaya başlamaları, toplu yaşamak zorunda olmaları, kişisel

alanlarının sınırlı olması bunlardan sadece ilk akla gelenlerdir. Buları daha iyi anlamak için nasıl zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını onlardan öğrenmek daha doğru olacaktır. Çocukların anlatılarında üç farklı cevap grubu olduğu görülüyor. Bu üç grup “aile”, “arkadaş” ve “özgürlük” kelimeleri ile ayrıştırılabilse de genel anlamda alışılmış olandan kopmanın ve yeni duruma alışmanın zorluğudur. Buna ilişkin çocukların söyledikleri şu şekildedir.

“En çok zorlandığım ailemden ayrı kalmak oldu” (Kadir)

“Sofraya, yatağa ailemin dışında biri ile gitmek zor oldu. Hala ailemin olmamasına alışamadım” (Dilara)

“İlk 6 ay ailemle görüşemedim, 2 kere kaçtım, görüşmek istedim. Başka kişilerin ailelerini görünce kötü oluyordum.” (Duru)

Her ne kadar çocuk kuruluşa ilk geldikten sonra aileye dönüş çalışması ya da sosyal desteklerin bulunmasına yönelik mesleki çalışma yapılsa da olumsuz sonuçlandığı her girişim çocuklar için bir yıkım oluyor. Onlar için kuruluştaki bir gün daha uzun oluyor. Diğer yandan arkadaşları gibi kendisinin ailesi ile görüşemiyor olması çocukların bu konudaki kızgınlıklarını pekiştiriyor. Başka bir çocuk buna ilişkin şunları söylemiştir:

“Annemi bulamamak benim için bir zorluktu, bütün idare herkes yardım etti.” (Damla)

Yıllardır annesini hiç görmemiş, annesini tanımayan Damla’nın yaşamında önemli bir zorluğun ise aşılmış olduğu görülmektedir. Kıvanç ise aile ilişkilerinin kendisini zorladığına yönelik şöyle katkıda bulunmuştur.

“Dışarıda annem, o Fasta ülke dışında, ya annem kardeşlerimle izne gitmedimi, ben izne gidiyom diyorum annem bana kızıyor, küsüyo şey yapıyo niye tek gidiyon diye, Mesela ikizleri bana yüklediler, onun için nerdeyse nefret ediyom hepsinden tek beni verseler anlarımda ikizleri de hem onlarla uğraşıyom hem kendimle biraz zor geliyo.” (Kıvanç)

İkiz kardeşleri ile birlikte uzun süre yurttaki kalan Kıvanç, hem kendisi ile ailesinin yeterince ilgilenmemiş olmasından hem de kardeşlerinin sorumluluğunu onun üzerine yıkmış olmalarından kaynaklı olarak gerek daha önce gerekse kuruluştaki zorlukları yaşadığını aktarmıştır. Ailelerin çocuklarını tanımamaları hem fiziksel hem de duygusal anlamda onlardan kopmuş olmaları onlara yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Küçüklüklerinden itibaren perçinlenen bu tutum çocuklar kuruluşa geldikten sonra ise daha ağır bir hale gelmektedir. Aileler çocuklarına yabancılaştıkça onları anlamaktan da bir o kadar uzaklaşmaktadırlar. Dilan ailesi ile yaşadığı zorluğu şöyle ifade etmiştir.

“Ailem beni evlatlıktan reddetti” (Dilan)

Bu hizmet modelinden yararlanan çocuklar için aile iki uçta gezinmektedir. Aileler kısa sürede çocuklarının yaşadıkları hakkında kendi paylarına düşen sorumluluğu da kabullenip çocuklarına destek olurken tamamen reddedici bir tutum içerisine de girebiliyor. Çocukları ile yeterince ilgilenmediklerini fark eden aile ve çocuk için kısa süre içerisinde yenilenme sağlanırken, diğer tarafta daha büyük kopuşlar gerçekleşiyor.

Çocuklar aile ilişkilerine yönelik bunları söylerken kuruluşa uyumda önemli role sahip olan arkadaş edinme süreçlerinde de zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Diyar ve diğerleri şunları söylemiştir.

“Arkadaş edinmede zorluk yaşıyorum.” (Diyar)

“Burada tartışmak, kavga etmek ağrıma gidiyor.” (Duru)

“İticii kakıcı, kavganın eşiğine geliyorum sürekli kendimi zor tutuyorum, dalga geçiyolar benle uğraşıyolar” (Kerem)

“Kızlar arasında gruplaşma var, dışlandığımı hissediyorum,” (Dilan)

“Yakın arkadaşım yoktu ilişki kurmaktan korkuyodum.” (Dilek)

Arkadaş edinmek ve paylaşımlarda bulunmak kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlar. Bazı çocuklar bu konuda oldukça girişken olabilirken bazıları için aynı şeyden söz edilemez. Çocuklar karakterleri de buna şekil verir. Güçlü karakterdeki çocuklar kuruluşa da öne çıkmayı başarırlar. Psikososyal destek sürecinde danışmanların da akran desteğini aktif kullanması başarılarını arttıracaktır. Çocuğun paylaşım içerisinde olduğu birisinin olması, orada kalması için sebep yaratacaktır. Sorunlarının çözümünde *“onun gibi olan, onun gibi düşünen”* birisinin rolü yadsınamaz.

Çocuklar günlük yaşamlarını çoğunlukla kuruluş içinde geçirirler, daha öncede söylendiği gibi dış dünya ile ilişkileri önemli oranda kısıtlıdır. Daha önce ki anlatılarda çocuğun birisi *“dış dünya bize müthiş”* görünüyor ifadesinde bulunmuştur. En çok bu kopuşun farkındalar, sosyal yaşama katılmamak onlar için farklı anlamlar ifade ediyor. Dudu ve Dilek buna ilişkin şunları söylemiştir:

“Sadece serbest olmak istiyorum, dışarı çıkmak istiyorum,” (Dudu)

“Dışarı çıkamadığım için zorlandım.” (Dilek)

Dışarıda yapılan etkinlikler dışında kuruştan dışarı çıkmamak, hizmetin amacını sorgulamalarına da neden olmaktadır. *“Serbest olmak”* ifadesi gönüllük ilişkisini zorlayan bir kelimedir. Çocuk kendisini orada *“zorla”* tutulduğunu ifade etmeye

çalışmaktadır, “bıraksalar, ben bir gideceğim” demek istemektedir. Psiko-sosyal destek sürecine bu durum zarar vermektedir. Çocukların sosyal yaşama katılımı daha çok sağlanmalıdır.

Tüm bu anlatıların dışında 16 öznenen sadece 1 tanesi farklı bir açıklama yapmıştır:

“Bir zorluğum yok benim burada, ben buraya geldim geleli hiç zorda kalmadım.”
(Kemal)

Diğer tüm çocuklardan farklı olarak herhangi bir zorlukla karşı karşıya kalmadığını ifade etmiştir. Bu durumda biz, Kemal için psikososyal destek sürecinin daha verimli geçtiğini kabul edebiliriz.

Çocukların ifadelerinde temelde kuruluşa olmaktan kaynaklı nedenlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuk kuruluşa olduğu için ailesinden uzak, bir grup arkadaş ile yaşamak zorunda ve istediği şekilde hareket alanına sahip değildir. Tüm bunlara alışmak ve kabullenmekte zorluk yaşamaktadırlar.

4.2.3.5. “Kendim Çözerim” Çocukların Zorluklar ile Baş Etme Biçimlerine İlişkin Algıları

Kuruluş kurallarına ve yaşamına alışmaları hizmetin ilk evresini oluşturmaktadır. Bu süreçten sonra, çocuğun kuruluştaki günlük yaşamı önem kazanmaya başlar. Çünkü bir bakıma çocuğun bir gün içerisindeki doyumu, kuralları dikkate alıp almamasını etkilemektedir. Günlük yaşamda kendi evlerinde oldukları gibi çok ve farklı değişkenlerle karşı karşıya kalmıyor olsalar da arkadaş ilişkileri, aile ilişkileri, dosyalarına ilişkin beklentiler, kuruluşa olmak gibi nedenler çocuklar için birer zorluktur. He çocuğun bunları konuşabilecek bir danışmana sahip olması, ortak çözüm aranmasında ve bu zorluklarla baş etmelerinde etkili olmaktadır. Ancak her danışman ve çocuk arasında etkili iletişim olmayabilir. Bu gibi durumlarda kurum içinde ya da dışında çocukların zorluklarına paylaşıp kimlerinin olması onların güçlü yanlarıdır. Diğer yandan, çocukların zorlukları karşısında destek alabilecekleri kişilerin belirlenmesi uygulama için önemli bir adım olmakla beraber çocukların zorluklar karşısında daha çok neleri, kimi ve neyi tercih ettiği da önemlidir.

16 öznenen 13’ü karşılaştıkları zorluklar karşısında neler yaptıklarına ve bu zorluklarla nasıl baş ettiklerine yönelik farklı cevaplar vermişlerdir. Çocukların genellikle; “kimseden yardım almam”, “kendi kendine çözerim”, “en yakın kişi ile konuşurum”

gibi cevaplar etrafında toplandığı ortaya çıkmıştır. Duygu ve Dudu kendisini bu konuda şu şekilde ifade etmiştir:

“Genelde kimseden yardım istemiyorum” (Duygu)

“Yardım alacağım kimse yok.” (Dudu)

İki çocukta temelde kimseden yardım almadığını vurgulasa da önemli bir fark olduğunu düşünüyorum. Dudu diğer öznenen farklı olarak “kendisine yardım edebilecek birisinin olmadığını” veya başka bir anlamla “yardım almak isteyeceğim kimse yok” demek istemiştir. Diğer öznelere ise kimseden yardım almadığını belirtirken zorlukları ile nasıl baş ettiklerine de açıklama getirmiştir.

“Genellikle kendim çözerim. Hiçbir hocadan yardım almadım.” (Dilruba)

“Ben kendi davranışlarımı değerlendiriyorum” (Dilan)

“Dua ederek, kendi kendime.” (Defne)

Başka bir çocuk ise şöyle cevap vermiştir:

“Korkularımızı yenmemiz için insanların hobileri vardır ve benim en büyük hobimde gitar ben gitar çalarak şarkı söyleyebiliyorum, bunu yapıyorum.” (Kadir)

Cümleye başlarken danışmanların çocukların zorlukları ile baş etmesinde etkili olabileceğinin sözü edilmiştir. Ancak öznelere önemli bir oranı danışmanlarından hiç bahsetmemiştir. Diğer bir grup ise öncelikli olarak danışmanlarının desteklerine başvurduklarını ifade etmiştir. Çocukların cevapları şu şekildedir:

“Mahir hoca grup hocam, bütün hocalara çok yakınım, hepsiyle konuşurum” (Diyar)

Diyar’ın iletişime ve ilgiye açık bir çocuk olduğunu görüyoruz. Danışmanın desteğini alabildiği gibi diğer hocalar ile de konuşabileceğini vurgulamıştır. Diğer çocuklar ise bunun aksine tek bir kişi söylemişlerdir.

“Feyza hocadan yardım alırım, (niçin?) yakın hissediyorum ona, danışmanım erkek ona anlatamıyorum. Kuran okuyorum, namaz kılıyorum, daraldığımda dua ediyorum.” (Dilara)

“Kadın hocalardan yardım alıyorum. Erkeklere anlatamıyorum. Erkek hoca agresif anlatamıyorum” (Defne)

Çocuklar paylaşımda bulunacakları zaman, kendisini yanındayken iyi ve rahat hissedebileceği kişiler olmasını tercih etmektedirler. Kız çocukları için danışmanlarının erkek ya da kadın olmasının da önemli olduğu dikkat çekiyor. Danışmanı erkek olan çocukların, danışmanları ile rahat ve açık iletişim kuramamaları, onlar için bir sınırlılık yaratıyor. Diğer çocuklar ise şu şekilde açıklamalarla katkıda bulunmuştur:

“En çok Feyza hoca ile annemiz gibi.” (Diyar)

“Feride hocadan isteyebilirim. Onun yeri bende başka, Daha yakın hissediyorum, anlattıklarım gizli kalıyor, diğerleri ile de konuşurum ama paylaşılsın istiyorum. Beni tek kişi yönlendirsin istiyorum.” (Duygu)

“Bizi düşündüğünü, sevdiğini hissettiğim anneyle” (Dudu)

“En samimi olduğum anne ile konuşuyorum” (Dilruba)

Çocukların bu konuda kendilerini ifade edişleri değerlendirildiğinde, onlar için gerçekten düşünülmenin, sevilmenin ne kadar önemli olduğu göze çarpıyor. Çocuklar paylaşımda ve destek almak istedikleri kişilerde bunu görmek istiyorlar. Bunun doğal bir süreç olması “*aynı evde*” gibi, “*aynı anne*” gibi olması onlara iyi hissettiren noktalaradır.

4.2.3.6. “Mesela Bu Çocuk Niye Kaçmıyor Buradan?” Çocukların Kuruludan İzinsiz Ayrılma Davranışına İlişkin Algıları

Hizmet sürecinde her şeyin birbirine bağlıdır. Öyle ki kuruluşa uyum, hizmeti kabul, günlük yaşam, aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri hangi birisinde olumsuz bir gidişat söz konusu olursa olsun bir diğerini etkilemektedir. Çocukların belli bir amaç çerçevesinde orada kalıyor olmalarının da dezavantajının bu olduğunu düşünüyorum. Çünkü bir çocuk çok ani bir şekilde kopuş yaşayabiliyor. Anlaşılmamak, beklentilerinin karşılanmaması, sürekli devam eden rutinler, hizmetten kopmalarına neden oluyor. Kuruludan izinsiz ayrılma davranışına yönelen çocuklarda bu kopuşun yansımalarını gözlemleyebiliriz. Dışarıdan bakıldığında; bazıları için çocukların kuruluşa terk etmeleri anlamsız gelebilir ya da “*niye izinsiz ayrılıyor*” gibi cümleler duyabilirsiniz. Belki de bu ancak onların ifade edişleriyle daha iyi anlaşılabilir bir durumdur. 16 çocuktan 8’i kuruluşa izinsiz terk etmeye ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Çocukların cevaplarını iki farklı çerçevede inceleyebiliriz. Birincisi, çocuklara göre; “*kuruluda beklentileri ve ihtiyaçları karşılanmadığında*” kuruluşa terk etme eğilimine giriyorlar. Bunu şu ifadeler ile örneklendirebiliriz.

“Ben Konya’ya gitmek istiyordum ondan sonra hocalar da gönderecek dedi, ondan sonra annemde izne alıyım seni dedi, bayramdan sonra dedi, bende bayramdan sonra almayınca kaçtım.” (Köksal)

“Sıkılıyor, ben huzurevinden hergün kaçıyordum 5 ay huzur evinde kaldım yanlış hatırlamıyorsam 3 ayını kaçtık bize dediler ki kaçmayın sizi gönderelim çocuk evi açacağız dediler bizi kandırdılar” (Kıvanç)

“İlk başta kardeşim içinde kaçıyordum, o başka bir yurttaki kalıyor” (Kemal)

“Semiyoöm gitmek kolay, şurdan atlayıp gitmek kolay, mesela bu çocuk niye kaçmıyo buradan, kendi memleketi annesi babası burada, ama ben, babam bana para göndermiyo, hocada param olmayınca sigarasız kalıyom, milletten istiyom, elin oğlu ne kadar verecek, dördüncüye vermez, babam para göndermiyo, ablam para göndermiyo, onlarda kendine yetmiyo zaten” (Kenan)

Bu grup için başka önemli bir ayrıntı ise; cevap veren çocukların hepsinin erkek oluşudur. Erkeklerin özellikle ihtiyaçlar üzerinde durduğu gözlemlenmiştir. İkinci çerçeve ise, çocuklara göre; *“kuruluş kuralları çocukları aşırı sıkıkmaktadır”*, bu nedenle kuruluşu izinsiz terk etme girişiminde bulunmaktadırlar. Çocuklarına buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Çok sıktıkları için kaçıyorlar. Çarşıda kontrol edilmemeli,” (Dilruba)

“Kapı kilitlemeseler mesela, o zaman kimse kaçmaz, çok sıkıyorlar çünkü” (Diyar)

Dilruba ve Diyar kız çocuklarıdır ve özellikle kuruluş içerisinde serbest hareket edememelerinden, sürekli kontrol altında tutulmaya çalışılmalarından kaynaklı olarak kuruluşun izinsiz terk edildiğini ifade ediyorlar.

Başka bir özne ise sürekli kuruluşu izinsiz terk eden bir arkadaşı üzerinden örnek vererek düşüncelerini ifade etmiştir:

“Üstüne fazla gidildiğinde kaçma eğilimine geçiyo, direk onun üstüne gidilmemesi lazım, çünkü saf kalpli alingan birisi, o yüzden onun üzerine gitmek yerine sen böyle olcaksın olmak zorundasın yerine, alışkanlığından vazgeçirmeliyiz” (Dilan)

Dilan arkadaşı hakkında bu yorumu yaparken; kendisinin kuruluşu terk etmeye ilişkin düşüncelerini şöyle açıklamıştır.

“Burada bazı şeyler kısıtlı, yaşam zor gibi geliyor, ama öyle değil. Buradan kaçmak saçma olur. Böyle şeyler yapmak istemiyorum, kötü alışkanlık edinmek istemiyorum.” (Dilan)

Çocukların durumlara ilişkin düşünceleri öğrenildiğinde her birisi için hizmet modelinin farklılaşması gerekliliği daha anlamlı hale geliyor. Çocuk destek merkezinde 11-18 yaş grubu çocuklar kalmaktadır. Diğer tüm etmenler çıkarıldığında, sadece yaş aralığına bakıldığında dahi her birisinin hizmet sürecini farklı yorumladığını ortaya çıkmaktadır. Süreçleri değerlendirme ve anlamlandırma biçimleri farklılaşmakta, yaşları ilerledikçe davranışları ve tercihleri değişmeye başlamaktadır.

4.2.3.7. “Ben Anlıyorum Buradakileri” Çocukların Arkadaşlarına İlişkin Algıları

Çocuklardan bazıları, arkadaşlarının öykülerine göre arkadaşları hakkında yorum yapmıştır. 16 çocuktan 3’nün özellikle arkadaşları üzerinden örnek verdiği dikkat çekmiştir. Çocukların anlamları şöyledir:

“Kızları çok serbest bırakmamak gerekir zaten serbest bırakırsan ne gelirse gelir, ki nasıl olsa gelir.” (Dilan)

“[...] Nasıl anlatıum ailen çok sıkarsa eğer çok sıkıldığı için bunalır bişey yaparsın, çok boş bıraktığı zaman nasıl olsa umursamıyolar diye yaparsın.” (Dilruba)

Daha önce yer alan görüşme notlarında da dikkat çekildiği gibi çocukların ailelere ilişkin eleştirileri yoğunluktadır. İşlevsel olmayan aileden bahsetmiştik. Burada da anne-babaların tutumları öne çıkmaktadır. Annelerin otoriter ya da ilgisiz olması iki ayrı uçtur. Bu aile yapısı çocukların da davranışlarını Dilruba’nın da belirttiği gibi etkilemektedir. Başka bir çocuk şu sözleri ile yine anne-babaların çocuklar üzerindeki etkisinden bahsetmiştir:

“Ben anlıyorum buradakileri, anlıyorum onlar anlattığında. Tepkili bakmıyorum öyle baba olmaz dediklerinde, anne olmaz dediklerinde anlamam belki annesizlikten, ama öyle babaları olanları anlıyorum.” (Damla)

Dilruba ve Dilan’da arkadaşlarının olumsuz tutum ve davranışlarını aileleri üzerinden değerlendirmiştir. Tüm görüşmelere bakıldığında çocukların önemli bir ikilem içinde oldukları görülebiliyor. Bir yandan aile ortamında olmamaları ve bundan kaynaklı zorluklar yaşamaları, diğer yandan da bulundukları duruma ilişkin ailelerinin de katkısının olduğunu farkında olmalarıdır.

Çocukların bu yorumları çok iyi birer gözlemci olduklarını da sergiliyor. Görüşmelerin başlangıcında çocukların kendilerinden bahsetmeleri istenmişti ve çocukların özellikle bunda zorlandığı belirtilmişti. Şimdi ise çocukların arkadaşları hakkındaki değerlendirmelerine yer verildikten sonra psikososyal destek hizmetinde kendilerini değerlendirmelerine yer verilecektir.

4.2.3.8. “Bunlar Geride Kaldı” Çocukların Kendilerine İlişkin Algıları

Psikososyal destek hizmeti, belirli zaman aralıklarına bölünmüştür. Bu dönemler 3’er aylık dönemlere ayrılmıştır. Her 3 ayın sonunda danışmanlar tarafından her çocuk için Bakanlık Yönetim Bilişim Sisteminde (YBS) yer alan BİRDEF’in doldurulması beklenir. BİRDEF ile çocuklarda gözlemlenen değişimler üzerinde bir değerlendirme yapılır. Buradaki amaç; çocuğun daha fazla psikososyal destek sürecine devam edip

etmeyeceği ya da başka bir hizmet modelinden yararlanıp yararlanamayacağının belirlenmesidir. Danışmanlar 3'er aylık değerlendirmelerin dışında her ay içinde çocuklar için basamak değerlendirmesi yapar. Kuramsalda yer verildiği gibi çocukların davranış ve tutumlarına göre hangi basamakta oldukları belirlenir. Çocuklara bu değerlendirmenin duyurulması önemlidir. Çünkü çocuğun hangi davranış karşısında hangi basamakta olacağını ve hangi ödüllere sahip olacağını bilmesi olumlu davranışları içselleştirmesi açısından önemlidir. Bu değerlendirmeler ile çocuklar sürece daha çok katılabilmekte, kendilerini değerlendirme fırsatı elde edebilmektedir.

Çocukla ile yapılan görüşmede de bu konunun önemli olduğu düşünülmüştür. Çocuklardan kuruluşa ilk geldiklerinden kendilerini nasıl hissettikleri ve şuan nasıl hissettiklerini değerlendirmeleri beklenmiştir. Çocukların, kendilerinde meydana gelen değişimleri değerlendirmelerinde hem zorlanmaması hem de ortak bir aralık belirlemek için derecelendirme sorusu kullanılmıştır. 16 çocuktan 12'i tanesi katkıda bulunmuştur. Çocukların kendilerine ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir:

"0'dayım Çok yalnızdım, derdimi anlatamıyordum, şuan arkadaşlarımla aram iyi, kendim kendimi iyileştirebileceğimi fark ettim. İlk geldiğimde sürekli yardım edilsin istiyordum. 10'dayım, Dedemlerle görüşebiliyorum, beni birkaç ay sonra koruyucu aile olarak alacaklar, hocalar anlattı, burada mutluyum." (Duygu)

Duygu kendi güçlerini fark ettiğini söyleyen bir çocuktur, diğer yandan ailesi ile ilişkilerinin güçlenmiş olması ona iyi hissettiren faktörlerden birisidir. Başka bir çocuk ise şunları söylemiştir:

"Artık kendime zarar vermiyorum, annemle görüşüyorum. İlk 6-8 ay çok iyiydim. Kaçan kızlar var hep, bende onları görünce kaçmayı öğrendim. Buraya geldiğimde 0 hissettim. Şimdi 9-10'dayım,(buranın farkını kızlardan öğrendim), Hayır demeyi öğrenemedim ama" (Diyar)

Diyar kendisine zarar verme davranışı olan bir çocuktur, her ne kadar bunu geride bıraktığını söylemiş olsa da kuruluştan izinsiz ayrılma davranışına yöneldiği fark edilmektedir. Kuruluştaki kalmanın dezavantajlarından birisi de çocukların olumsuz davranışlara yönelme riski çok yüksektir. Çünkü çocuklar sürekli etkileşim içerisinde, kuruluştaki kendisini iyi hissetmediğinde de olumsuz davranışlara yönelebilmekteler. Bu nokta da psikososyal destek sürecine belirli zaman dilimleri koyulmuş olması önem kazanıyor. Çocukların her gelen çocukla, yeni bir öykü ile yüz yüze gelmesi, çocuklarda başa dönüşü tetiklemektedir.

Kendilerini *"çok iyi hissedeni"* diğer iki çocuğun anlatıları şu şekildedir:

“Buraya geldiğimde, 5'teydim hem iyi hem kötü, şuan 10'dayım burada herkes aynı şeyi yaşıyor, hepimiz bir şey yaşadık, aşağılama olmaz, zenginlik fakirlikte yapılamaz.” (Dilan)

“İlk geldiğimde yarı yarıyaydım, 5'teydim. Bura hayatına alıştım. 10 herhalde şimdi ailem eksik sadece.” (Dilruba)

Kendisini çok iyi hissettiğini söyleyen çocukların yanı sıra iki tanesi 0-10 aralığında kendisini 8'de hissettiğini söylemiştir. Açıklamaları ise şu şekildedir:

“Kuruma geldiğimde 0'dım her şey çok kötüydü, ağlıyordum, başka bir yere gelmişim, hamileydim, şuan kendimi 8 gibi hissediyorum. Bunlar geride kaldı.” (Dilek)

“2'de hissediyordum, başka bir ile geldim, sevdiklerimden ayrıldım (arkadaşımdan), ailem ile görüşemiyordum, yabancı kişiler var, hamile olmam, 8'deyim şimdi, annemi buldum, çocuğumla ilgili kararımı verdim, evlatlık vermicem, kardeşlerimden haber alabiliyorum, burada olmam, burayı seviyorum, O an ki düşünemediklerimi ben mesela kendi kendime düşündüğümde hiç bişey gelmiyo ama ben biriyle konuşurken daha iyi karar verebiliyorum. Burada birileri konuşmak iyi oluyor.” (Damla)

İki çocuğun da özellikle travmatik deneyimlerini geride bırakmış olmalarından kaynaklı olarak kendilerini iyi hissetmeye başladıkları söylenebilir. İki çocuğun da gebelik deneyiminin olması onlar için daha güç bir süreç olmasına neden olmuştur. Psiksosyal destek sürecinde travmaları geride bırakmak ve ileriye dönük bakabilmek iyileşmeye işaretler. Özellikle Damla durumuna ilişkin daha ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Çocuğun geleceğine ilişkin daha belirgin planlamaları olmuştur.

Yine kendisini 0-10 aralığında 7'de olduğunu belirten çocuklara bakıldığında şu anlatılar karşımıza çıkacaktır:

“Buraya geldiğimde 0'daydım her şey çok kötüydü, yaşananlar, şimdi 7'deyim çünkü ailem yok, istediğim yere gidemiyorum, arkadaşlarla geçinmek zor. Yaaa elimde mesleğim olursa güçlü hissederim ama buradan hiç gidecek bir yerim olmadan gideceksem zayıf hissederim. Yaşadıklarımı geride bırakmış gibi düşünürüm şuan da da öyle düşünüyorum.” (Duru)

“İlk geldiğim gün çok güzeldim, hocam saç rengim, rengârenkti, pembeler, maviler vardı. Buraya geldiğimde 5'te hissediyordum, şuan 7'deyim, çok iyi olduğum söylenemez...” (Dudu)

Duru ise diğer arkadaşlarından farklı bir açıdan değerlendirme yapmıştır. Yaşadıklarını geride bıraktığını söyleyen çocuğun geleceğe ilişkin kaygıları ön plana çıkmıştır. Dudu ise farklı bir değerlendirme yapan başka bir çocuktur. Kuruluşa geldikten sonra görünüş anlamında değiştiğini söylese de davranış ve tutumlarına ilişkin herhangi bir değişimden söz etmemiş olup; diğer yandan çok iyi olmadığını düşünmektedir.

Kendisine dair değerlendirme yapan iki çocuk ise 0-10 aralığında 5'te olduğunu ifade etmiştir. Çocukların kuruluştaki olmak istemedikleri, özellikle ailelerinden ayrı olmaktan kaynaklı olarak kendilerini iyi hissetmedikleri gözlemlenmiştir. Çocukların anlatıları ise şu şekildedir:

“0'daydım, 5'teyim, ailem yok, teyzeme gitmeme izin vermediler, akraba yok. Serbest olmak istiyorum. 1,2 ay değil ki hocam, daha 1 sene var.” (Defne)

“Ben basamak sisteminde hep 16 alıyorum, 16 aldığımı hak ediyorum bence, 5'teyim şimdi ama halan alışamadım, ailemi çok özliyorum, evimde olmak istiyorum.” (Dilara)

Çocukların, alıştıkları yaşamlardan ayrıldıktan sonra kaygı düzeyleri artmaktadır. Hemen hemen tüm çocukların ifadelerinde bir şekilde ailelerinde ya da bildikleri çevreden kopmuş olmaktan bahsettikleri gözlemlenmiştir. Yabancı bir yaşamın içerisinde kendilerini iyi hissetmeleri beklenemez. Aynı zamanda daha evvelde sözü edilen bu “zorunlu gönüllü” ilişki, tamamen çocukların kontrolünde hiçbir zaman olamayacaktır. Defne ifadeleri bunu destekler niteliktedir. Çocuk ne zaman ne olacağını bilmek istiyor. Çocuğun beklentilerinin her seferinde karşılıksız kalması iyilik halini sarsmaktadır.

Yukarıda ifadeleri olan 10 çocuktan farklı olarak 2 çocuk bir aralık belirmemiş olsa da kendilerine dair düşüncelerinin bu tema altında önemli olduğunu düşünüyorum. Köksal ve Kenan'ın anlatıları şu şekildedir:

“Dışarıda artık suç işlememek için onlarla(eski arkadaşlarla) gezmek zaten, abimin falan durumunu görüyom sonra düşündüm şimdi girsem cezaevine arkamdan ağlayacak kişi yok elimi tutacak biri yok kimse yok işte” (Köksal)

“Valla abla ben küçükken iyidim sigara içmiyodum falan yuvada kalıyodum, ben hep küçük kalacam sanıyodum, ablaya diyodum ben hep burada kalcam hep bu hayali gerçekleştirmek istedim, yurdun büyüğü olmak istedim, lan bi gittim yuvaya yurdun büyü olmadan çıkardılar, yozgata gittim, yurdun büyü olcam dedim, hocalar beni sevecek falan dedim bi baktık ordan aksaraya sürdüler” (Kenan)

Sosyal destekleri olmayan iki çocuk, aslında ikisinin de aradığı şey değerli olduğunu hissettirecek birisi ya da bir şeye ihtiyaçları olduğudur. Psikososyal destek sürecinden yararlanan bu iki çocuk, sürece ilişkin değerlendirme yapmamıştır. Ancak onların değerlendirmelerinin çok genel ve çok anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. “Değerli olmak”, “birileri tarafından düşünülme”, olumsuz eğilimlerin önünde durabilecek bir silahtır. Psikososyal destek sürecindeki tüm çocukların buna ihtiyacı vardır. Özellikle

kaybedecek bir şeyi olmadığını düşünen çocuklara, değerli olduklarını hissettirmek gerekmektedir.

4.2.4. “İyi Olmak İstiyorum” Çocukların Geleceğe İlişkin Algıları

Çocukların hizmet hakkındaki düşüncelerini ve algılarını ortaya koymak için yapılan bu araştırma, kendine özgü öyküleri ile farklı yaşamlardan gelen çocukların aynı hizmet modelini nasıl algıladıklarını ortaya koymak için yapılmıştır. Psikososyal destek her çocuğun ihtiyacına göre yürütülmektedir. Ancak bu noktada çocukların gerçekten beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı tüm bu sürecin onlar tarafından değerlendirildiğinde öğrenilebilecektir. Bu nedenle şimdiye kadar çocukların kuruluşa gelişleri, kuruluştaki kalışları üzerinde durulmuş, bu bölümde de çocukların şimdiye kadar ki geçirdikleri hizmet sürecinin de etkisi değerlendirilerek geleceğe ilişkin neler düşündüklerine yer verilmek istenmiştir.

4.2.4.1. “Şimdi İyi Olanı Seçebilirim” Çocukların Psikososyal Destek Hizmetinden Kazanımlarına İlişkin Algıları

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan ve görüşme yapılan her çocuğun, hizmetten yararlanma süresi değişmektedir. Görüşmeye katılan çocukların hepsi Bakım Tedbirli çocuklar olup; kaldıkları süre dâhilinde kazanımları hakkında konuşabilmişlerdir. Çocukların genellikle “*kendilerini güçlü hissedebilecekleri*” yönlerde kazanımlar elde ettikleri başka bir grup çocuğun ise “*aile ilişkilerine*” ilişkin kazanımlar elde ettikleri anlatılarda yer almıştır.

Kazanımlardan konuşulduğu takdirde psikososyal destek hizmetinin geliştirilme amaçları üzerinde durmak gerekir. Hizmetin amaçlarının, çocukların kazanımları ile uyum göstermesi halinde hizmetin etkili olduğu noktaları da ortaya koymuş olabiliriz. Psikososyal destek hizmetinde, öncelikli olarak çocukların travmatik yaşam deneyimlerini geride bırakmalarına destek olunmaktadır. Yine, çocukların olumsuz deneyimler nedeniyle karşı karşıya kaldıkları güçlüklerle baş etmelerinde yardımcı olmak öncelikler arasında yer alır. Dilara bunu destekleyen ifadeleri şu şekildedir:

“Yani yaşadıklarımın dolaylı kendimi ifade edemiyordum konuşamıyordum buraya gelince sorunlarım çözüldü için kendimi de çok ifade etmeye başladım” (Dilara)

Çocuklar olumsuz deneyimleri karşısında önemli derecede desteğe ihtiyacı vardır. Tek başlarına ne yapabilecekleri konusunda tereddüt yaşarlar ve çözüm önerisi

geliştiremezler. Tek başlarına güç durumlar karşısında baş etme becerileri zayıftır. Diğer bir yandan çocuklar bu gibi durumlar karşısında anlaşılma ihtiyacı vardır. Çocukların yaşları ilerledikçe doğal olarak aileleri ile paylaşımları azalmaktadır. Aile, çocukları ile paylaşımlarını sürdürme konusunda yetersiz kaldığı takdirde daha önce de ifade edildiği gibi çocuklarına karşı yabancılaşırlar. Çocuklar ise ailelerine yönelik kapalı bir kutu haline dönüşür. Güç durumlarında ise ailelerinin verecekleri tepkiler nedeni ile aileleri ile paylaşmamayı tercih ederler, aslında daha çok ailelerinin verecekleri tepkilerden korkarlar. Dilek olumsuz deneyimi karşısında ailesinin nasıl bir tepkisi göstereceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Burası kişiliğimi destekledi, ailem beni yargılarda, burada yargılama yok(istismar nedeni ile)” (Dilek)

Karar verme konusunda tek başlarına zorlanan çocukların danışmanlığa ihtiyacı vardır. Ailesi ile beraber yaşayan çocukların aileden herhangi bir üye ile yakın bir ilişkiye sahip olduğunda paylaşımda bulunabilir. Ancak böyle bir ilişkinin söz konusu olmadığı durumlarda çocuklar tamamen dış kaynaklara yönelirler. Böylelikle ihmal ve istismar edilmeye daha açık hale gelirler. Bazı çocukların ifadeleri bu düşünceyi destekler niteliktedir. Çocukların anlatılarında şunlar geçmiştir:

“Yalnızlık korkumu yendim, Önceden iki yol arasında kalırdım, düşünce olarak değiştim, şimdi iyi olanı seçebilirim.” (Duygu)

“Çok şey değişti yani iyiyi kötüyü mesela nası diyim anlıyorum yani hayır diyebiliyorum, kendi doğrumu bildiğimden hayır diyebiliyorum” (Damla)

Çocukların rehberlik edecek bir destekleri olmadığı takdirde çocuklar, çoğunlukla yanlışlar üzerinden doğruyu öğrenerek yaşamlarına devam ederler. Karar verme konusunda yeterlilik kazanıncaya kadar riskli davranışlarla karşılaşma olasılıkları yüksek olmaya devam eder. Bu dönemlerde çocukların güvenilebilecekleri kişilere ihtiyaçları vardır. Duda ve arkadaşları kazanımlarından bahsederken bu konuya katkıda bulunacak şu ifadeleri söylemiştir:

“Sorumluluk almayı öğrendim, Tecrübeli olduk, insanlara karşı, çevreye karşı, herkesi kendim gibi sanıyordum. Farklı kızları tanımak yararlı oldu.” (Dilruba)

“Herkesi güvenmemeyi öğrendim” (Damla)

“Güven konusunda baya bir olgunlaşıyor” (Dilan)

Çocuklar kuruluşa geldikten sonra da her ne kadar danışmanlarından destek alıyor olsalar da kuruluştaki da tek başlarına olduklarını söylemek yanlış olmaz. Daha önceki temalardan baş etme biçimlerinde bazılarının tek başlarına sorunlarını çözdükleri

öğrenilmişti. Bir sürecin içerisine girmiş olsalar da güven duygularının sarsılmış olmasından kaynaklı olarak bireyselliklerinin ön plana çıktığı düşünülmektedir. Kurulustan ayrıldıktan sonra aile ilişkileri iyi olmayan bir çocuk yalnızdır, koruyucu aile veya evlat edindirme hizmet modellerinden yararlanamayan çocuk yine tek başınadır. Bu nedenle bazı çocukların kazanımlarından bahsederken kurulustan ayrılış sonrasına daha çok vurgu yaptığı dikkat çekicidir. Özne 2'nin anlatısı buna örnek oluşturacak niteliktedir.

“O süreci ben başardım için sıkıntısız sorunsuz, yani bir sıkıntı olmuştur ama onu da atlattım için başarmış düşünürüm. Mesela sinir konusu onun için başarmış düşünürüm. Dışarıda çok işime yarayacak bu.” (Kıvanç)

Diğer bir çocuk ise kazanımlarına ilişkin şunları söylemiştir:

“Aklım başıma geldi, kendi ayaklarımın üzerinde durabilirim. Bir hata yaptım, ben sebep oldum, böyle olmasına.” (Defne)

Ailesi ile ilişkileri devam eden çocuklar için ise psikososyal destek hizmetinin başka bir farkındalık sürecine dönüştüğü söylenebilir. Çocukların kuruluşa gelmeden önce aileleri ile daha zayıf ilişkilere sahip olduklarını bu araştırma sürecinde gözlemledim. Çocukların ailelerinden uzaklaşmış oldukları, ailelerin çocuklarına yeterli ilgiyi göstermediği hem dosya bilgilerinde hem de görüşmelerde rastladığım bir durum oldu. Çocukların bazıları bu bölümde aileleri ile olan ilişkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazı çocuklar aile ilişkilerinin zayıflamasında kendisini sorumlu tutarken bazıları ise ailesinin kendisine yönelik ilgisini yeni fark etmiş olduğunu dile getirmiştir. Çocukların anlatıları şu şekildedir:

“Aile bağlarım kopuk değil, onlar bana hala bakıyorlar, bende onlara bakacağım.” (Duygu)

“Ailemi üzmem istemiyorum artık.” (Duru)

“Ailemin değerini anladım (duygusallaştı). Buradayken annemi tanıdım, annemle babam ayrı ben annemi hiç görmedim, hocalar buldu. Şimdi annemle konuşmak beni rahatlatıyor.” (Damla)

“Aileme daha çok sevgi göstermem gerektiğini anladım, ailemle aramdaki sevgiyi arttırdım. Ben buraya geldiğimde babam ağladı, onu ağlayınca görmek yerin dibine girdim, ben buraya geldikten sonra babam daha düşkün oldu bana, bizi seviyordu, ama şimdi başka hocam.” (Dilara)

Psikososyal destek hizmeti çocuğun iyilik halini arttıracak tüm argümanları içermek durumundadır. Fark edileceği gibi çocuklar kazanım olarak kendi içlerinde çok farklı şeylere işaret etmişlerdir. Bunların içerisinde “kendini güçlü hissetme”, “güven ilişkisi”, “sosyal desteğinin olduğunu bilme” gibi farklı başlıklar olduğu görülmüştür.

Bu süreçte çok önemli olduğu düşünülen olumlu biliş geliştirmeye ilişkin ise iki çocuğun ifadeleri şu şekildedir:

*“Diyolar ya şer bildiklerin de hayır hayır bildiklerinde şer bence o tam benlik”
(Damla)*

“İyi düşünmeyi öğrendim.” (Duygu)

Psikososyal destek hizmetinden yararlandığı süre içerisinde elde ettiği kazanımlara ilişkin konuşan çocuklardan sadece bir tanesinin diğerlerinden farklı bir yorumu olduğu ortaya çıkmıştır. Kenan daha önce çeşitli hizmet modellerinden yararlanan bir çocuktur ve anlatısında şunlar geçmiştir:

“Valla hiç bişey katmadı bana hep dışlandım, valla hocalardan bu çocuk adam olmaz diyolardı, bana sona hoca diyodu, sen 18 yaşından önce hapisane girersin diyodu, hepsi oldu valla” (Kenan)

Çocukların uzun yıllar kurum bakımında kalmış olması ve alternatif hizmet modellerinden yararlan(dırı)lamamış olması ileriki yıllarda çocuğun kendisini tamamen yalnız ve dışlanmış hissetmesine de temel oluşturmaktadır. Suça sürüklenen veya suç mağduru çocukların ise var olan aile ve sosyal destek sistemleri ile ilişkileri güçlendirilemezse, çocuklar hizmet sonrasında yaşamlarına tek başlarına devam etme durumunda kalmaktadırlar. Bu süreçte çocuğun geleceğe ne kadar kendisini hazır hissettiği çok önemlidir. Kuramsalda yer verildiği gibi; var olan kaynakları ile ilişki sağlanamadığı takdirde suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların koruyucu aile, evlat edindirme gibi aile odaklı hizmet modellerinden yararlanmaları çok az sayıdadır. Aslında bu bölümde, kazanımlardan bahsederken çocuğun kendisini hizmet sonrasında ne kadar iyi hissedeceği, ne kadar güçlü hissedeceği de bir anlamda ortaya çıkmaktadır.

4.2.4.2. “Yeni Bir Hayata Başlayacağım” Çocukların Gelecek Planlamalarına İlişkin Algıları

Korunmaya muhtaç çocuklar için iki ana amaç çerçevesinde hizmet modellerinin geliştirildiği üzerinde durulmuştur. Tekrar hatırlatılmak gerekirse çocukların ihmal ve istismar edilen haklarını kazanmaları diğeri ise güçlenmeleridir. Aile odaklı hizmetler gibi kurum odaklı hizmetler için de aynı şeyi geçerlidir. Çocuğun odak olduğu bir hizmet modelinde geçmişten öte geleceğe daha çok önem verilmesi gerektiğinin burada altının çizilmesi gerekir. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar genellikle aile odaklı hizmetlerden yararlanamamaktadır. Bu anlamda dezavantajlı bir gruptur.

Ancak yukarıda da sözü edildiği gibi kurum odaklı hizmetlerde de çocuğun gelişimi için çaba gösterilir.

Çocuklar şimdiye kadar hep birilerine bağımlı olarak yaşamlarına devam etmişlerdir. Ancak reşit olduktan sonra kararlarından kendileri sorumlu tutulacaklardır. Kendi yaşamlarının sorumluluğu ellerinde olacaktır. Bazı çocuklar için bu çok beklenen bir zaman dilimidir ve “özgür olacakları zaman” olarak ifade ettikleri dikkat çekmiştir. Bazı çocuklar ise “daha çok zorlanacakları zaman” dilimi olarak anlattıkları ve şimdi ki “tozpembe olmayacağı” ifadesini kullandıkları dikkat çekmiştir. Çocukların kuruluştan ayrılmaya kendilerini hazır hissedip hissetmedikleri; nasıl zorluklar yaşayabilecekleri kendi anlatılarında şöyle yer bulmuştur:

“Buradan çıkınca kendi düşündüklerimi yapabileceğim, özgür, sorunları geride bırakmış hissederim. Orta derecede güçlü olurum.” (Duru)

“Buradan çıkınca kendimi koruyacak kadar güçlü olacağımı düşünüyorum. Çok iyi hissetmicem.” (Diyar)

Diğer çocuklar ise Duru ve Diyar’dan farklı düşünmektedir, anlatılarında şunlar yer bulmuştur:

“Gerçi hayat buradan bakınca tozpembe geliyo da asıl dışarı çıktığımızda 18 yaşımıza geldiğimizde o zaman hayatın zorlukları bizi bekliyor olacak, hem duygusal olduğum için hem de daa gerçekten hayatın nasıl bir şey olduğunu görmediğim için Allah korusun en ufak bişey olsa yine başımıza bir gelen var. Geleceğe hiç hazır hissetmiyorum ben ilk başta da dedim ya annem babam olmadan yapamam, ama onlar dediği yere kadar yapacağım.” (Kadir)

“Ama buradan çıkınca hazır olmayacağım. Asıl zorluklar çıktığımızda olacak. Şimdilik güvendeyiz. Ayrıldığımda çok zorlanacağım onu biliyorum.” (Dudu)

“Yani buradaki gibi bana sahip çıkan olmayacak acaba gideceğim yer nasıl bir yer diye düşünüyorum.” (Duru)

“Zorlanacağımı düşünüyorum, Bence zor olur ev kirasıydı oydu buydu” (Kıvanç)

Çocuklardan kendilerini yaşama hazır hissetmeyenlerin olduğu görülmektedir. Özellikle tek başlarına olmaktan endişe duydukları, birilerinin güvencesi altında olmanın onlara iyi hissettirdiği öne çıkmıştır. Başka bir çocuk ise günlük yaşamın zorluklarının yanı sıra geçmiş öyküsünün de önüne çıkmasında güçlükleri olacağını şu şekilde aktarmıştır.

“İlk önce oğlumla buradan çıkınca ben napcam diyorum gelecekte napcam ona diye düşünüyorum. Mesela benim annem başkasıyla evli ya çocuğumla beni istemezse, nasıl geçinebilecem onları düşünüyorum. Şimdi mahallede herkes biliyor bu yaşadıklarımı, hayatımı tamamen etkileyecek. Benim ailemi etkiledi, benim yaptığımı sanki ben bilerek, yani beni kötü gözle görüyolar, ondan sonra ablamı etkiliyo, benim ailemin hepsini etkiledi. Ama hiç kimse bilmiyo gerçeği, öyle ben daha sonra evlenmeye kalktığımda etkilecek, inanmıcağlar gene öyle etkiliyor.”

Ama ben kendim doğruyu bildiğim için nası deyim, buradan çıkınca da onlara hiç kula asmicam.” (Damla)

Çocukların tekrar eski sosyal çevreline dönmelerinde yine riskli bir durumdur, ön yargılar ile karşılaşabilirler. Ancak Özne 4’ün de ifadesinde yer aldığı gibi kendilerini güçlü hissettikleri sürece baş etme becerilerini kullanacaklardır.

Çocukların geleceğe ilişkin konuşurken, genellikle eğitim ve iş yaşamlarına ilişkin konuştukları göze çarpmaktadır. Yaşayabilecekleri zorluklar hakkında konuşurken daha açık ve emin cümleler kurarken yapmak istedikleri planlamalara ilişkin çekingen davrandıkları gözlemlenmiştir. Kız çocuklarının eğitim yaşamlarına ilişkin planlamaları çoğunlukta erkek çocuklarının iş yaşamına ilişkin planlamaları ön plana çıkmıştır. Özellikle erkek çocuklarının daha önce deneyim kazanmış oldukları işlerle uğraşmak istedikleri başka bir ayrıntıdır. Çocuklardan gelecekle ilgili planlamalarını ifade etmeleri istendiği şu cevapları vermişlerdir:

“Okumak ve meslek sahibi olmak, KOMEK kursuna gitmeyi düşünüyorum” (Özne 16)

“İleriye yönelik bursluluğumu harcamıyorum, çıkınca harcayacağım, memur olmak istiyorum, tıp okumak isterim.” (Dilruba)

“Hemşire olmak istiyorum, para biriktiriyorum. Üniversiteye gidiceem ordaki yurttan kalcam” (Duru)

“Üniversiteye gitmek istiyorum.” (Dilan)

Eğitimle ilgili planlamalarını ifade eden iki erkek çocuk şunları söylemiştir:

“Şimdi bize memurluk var bi taraftan açıktan okuyorum, sınavlarıma katılacam, memur olacam, masa başında devam edecem.” (Kemal)

“Eğer olursa çalışıp kazanırsam, İstanbuldaki Galatasaray üniversitesini kazanmak” (Kadir)

Çocuklar iş yaşamlarına ilişkin planlamalarını şu ifadeler ile açıklamışlardır:

“Çalışmaya başlayacağım. Para biriktiriyorum.” (Damla)

“Kendime ait bir iş yerim olsun istiyorum” (Kıvanç)

“Oto tamiri işi yapmak istiyorum, daha önce yaptım” (Köksal)

“Kaynakçı olmak istiyom” (Kenan)

“Çalışmak, hostes olmak istiyorum.” (Diyar)

“Bilmiyom ortada kalırım, kendime bir iş bulurum çalışırım, inşaatta da çalıştım ben, Kartonpier, inşaatta, o işte çalışabilirim, 8. Sınıft çalıştım yazın biraz” (Kerem)

Geleceğe ilişkin planlamalarında hayallerinden bahsediyor olsalar da temelde “geçimlerini sağlayacakları” planlamalar yaptıkları anlaşılmaktadır. Çocukların

yetişkinlere göre hayal dünyasının hep daha geniş olduğu savunulur. Ancak biz, bu çocukların hayallerinin yaşamlarının bir döneminde sıkışmış olduğunu görüyoruz. Kuruluş bakımında kalan çocukların daha erken büyüdüğü ve yaşamın meşgaleleri ile daha erken yaşta tanıştıkları bir gerçektir.

Aileleriyle ilişkilerinin iyilik düzeyi çocukların planlamalarına da şekil verir. Çünkü çocuğun hala güvenli bir limanı vardır. Güvenli liman psikososyal destek hizmetinin tüm sürecinde olumlu ekiye sahiptir. Psikososyal destek hizmetinde sosyal destek olarak ifade bulunmaktadır. Sosyal destekler ile ilişkiler daha güçlendirilmeye çalışılır ki çocuk hizmet sonrasında belirli bir iyilik hali içerisinde yaşamına devam edebilsin. Bu durumda çocukların hizmet sonrasında da kimle ve nerede yaşamına devam etmek istediği kilit noktadır. Çocukların buna ilişkin anlatıları aşağıdaki gibidir:

“Ailemle ya da sevdiğim kişi ile yaşamak isterim” (Defne)

“Annemi ve cici babayı buldum. Belki çocuklu gittim için rahat olamayabilirim, ama annemin yanında olacağım. Annemle uyuyacağım, çocuğumu büyütcem.” (Damla)

“Antalya da yaşarım valla hep, annem orda,” (Kerem)

“Çıkınca annemle yaşamak istiyorum. Yeni bir hayata başlayacağım.” (Diyar)

“Ayrıldıktan sonra ailemin yanına gitmeyi düşünmüyorum, sadece annemle yaşamak istiyorum” (Dilek)

Çocuklardan sadece 1 tanesinin ailesi ile yaşamak istediği ortaya çıkmıştır. Ebeveynleri ile yaşayabileceğini söyleyen Damla, Kerem, Dilek ve Diyar ise anneleri ile yaşamak istediğini belirtmiştir. Anne ve/veya babası hayatta olmasına rağmen onlarla yaşamak istemeyen 6 çocuk ise şunları söylemiştir:

“Tek başıma yaşamak istiyorum, böyle çok samimi olduğum bir arkadaşım kalmak istiyorum, ailemi istemiyorum, annem annemle önceden iyiydik ama bunlardan sonra ondan uzaklaştım.” (Dilan)

“Tek yaşamak isterim (kız kardeşim olabilir) şuan 8 yaşında)” (Duru)

“Ablamla yaşamak isterim çünkü şimdi o zihinsel engelli beyni geriden geliyor. Onun için endişeleniyorum, böyle kötü şeyler olursa diye.” (Dilruba)

“Kardeşimle yaşamak isterim, hem onu okutacam, çalışacam bir ev tutacaz geçinip gideceiz,” (Kemal)

Ailesi ile yaşamak istemeyen çocuklar tek ya da kardeşi ile yaşamayı tercih etmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki psikososyal destek sürecinde çocukların önemli bir bölümünün aile ilişkileri güçlendirilememiştir. Çocuklar daha önceki olumsuz aile

yaşam biçimlerinden, ailelerinin baskıcı tutumlarından, ailelerinin yanına döndüklerinde özgür hareket edememekten endişe duyarak ailelerine dönmek istememektedirler.

Anne ve babası hayatta olmasına rağmen onlarla yaşamayı planlamayan Kıvanç ise yaşamının daha kolay olacağını düşünerek sosyal destek anlamında sosyal çevrenin önemini şu ifadeleri ile ortaya koymuştur:

“Ailemde babamla görüşüyorum, onla da çok sık değil, dükkânda durmam evdeyken görüşürüz anca, onda da aynı odada durmam, başka odada, Ne bilim istemiyom. Yakın oldu mu biraz da alışırsın hiç gitmek istemezsin uzak duruyorum onun için. Kendi mahallemde yaşarım daha çok, yani bizim kaldığımız yer böyle, ben mahallede bi keresinde beni dövdülerdi herkes koruyo yani bizim mahallede, tanıdıklarım var.” (Kıvanç)

Yine ebeveynleri hayatta olmasına rağmen başka bir sosyal desteğe vurgu yapan Kenan şunları paylaşmıştır:

“Aşap babamla yaşıcım, Tek çocuğu var, evli, Yozgat'ta yaşamak istiyorum, ben Aksaray maksaray gidemem. Benim çevrem, arkadaşım hiç yok. Orda tek usta var, bi tane benim ustam iyi adamdır. İyi adam, yani ben onun yanında kalıyodum. Yememi, suyum veriyodu, kıyafetlerimi alıyodu, küçükken yozgattaydım ordaydım. Ustam orda, ben ona baba diyom hep aşap baba aşap baba diyoom, İyi davranıyo baba gibi davranıyo sigaramı veriy o paramı veriy o, oğlum diyo eve götürüyo yatırıyo banyomu yaptıriyo yemek yiyom oğluyla oynuyom” (Kenan)

Anne ve babası olmayan Dudu ise şu ifadeleri ile katkıda bulunmuştur:

“Teyzemle yaşamak istiyorum. Teyzemin değiştiğini görmesini, “vay be” demesini istiyorum.” (Dudu)

Bir çocuğa 1 kere “*sen kötüsün*” dersin bunu telafisini yapmak için daha çok “*sen iyisin*” demek gerekir. Dudu artık etrafında kendisi hakkında düşünülen “*sen kötüsün*” imajını yıkmak istemektedir. Olumsuz davranışları olan çocukların aile ve sosyal çevre içerisinde dışlanması bir süre sonra onların kendilerine “*ben böyleyim*” diye kabul etmelerine zemin hazırlıyor. Ancak Kenan'da olduğu gibi defalarca suça sürüklenmiş bir çocuk, kendisini çok iyi hissettiren bir “*Aşap Babaya*” sahip olmuştur. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan her çocuğun “*iyi*” olduklarını, “*değerli*” olduklarını hissetmeye ve bunu onlara hissettirecek kişilere ihtiyacı vardır. Çocukların gelecek ile ilgili hayalleri, planlamaları bu sevgi bağı ile daha da zenginleşecektir.

4.2.4.3. “Başarmış Olmak” Çocukların Gelecekte Beklentilerine İlişkin Algıları

Araştırma sürecince çocuklarla bir süre vakit geçirme fırsatı elde etmiş oldum. Çocuklar ilişkin bazı şeyler gözlemlediğimi söyleyebilirim. Bunlardan bir kaç şunlardır. Kuruluşa gelen her çocuk ertesi gün kendisine ne olacağına dair sorular sorar.

Öyküsünü her hoca ile paylaşmak ister ve işlemlerinde ki yeni bir ilerleme onu çok mutlu eder. Kuruluşa geldikleri zamanı genel anlamda çok iyi hatırlıyorlar ve ne kadar süre kaldıklarını günü gününe söyleyebiliyorlar. Çalışma süresince görüşme yapılan çocukların dışında da çok farklı çocuklar görüldü. Dikkat çeken ise sürekli yeni gelen çocukların olması ve kuruluştaki kalan çocukların değişmesiydi. Çocuklar kuruluştayken sürekli beklenti içerisindeydiler. Danışmanlarının ne zaman gidebileceğine ya da ne olacağına dair fikir beyan etmesini isterler. Bir yandan da az önce de bahsedildiği gibi planlamalar yaparlar. Ancak bunların hepsinin altında yatan kendilerinin de ifade ettiği gibi *“mutlu, huzurlu”* olmaktır. Çocukların gelecekte bahsederken en çok bu iki kelimeyi kullandığı anlılarında dikkat çekmiştir.

Çocukların gelecek yaşamlarındaki beklentileri üzerinde durulduğunda şunları söyledikleri görülmüştür:

“Tek istediğim ailemi yanımda tutmak.” (Dilara)

“İyi olmak istiyorum, üzölmek istemiyorum, gelecekte beklentim mutlu bir aile, bana destek olacakları için bir aile istiyorum.” (Dilek)

“Gelecekte yeni iyi bir hayat istiyom, iyi bi hayat içinde düzgün olmamı, gelecekte beklentim biraz daha iyi yaşam, ailem olursa aileme karşı biraz da yani benim yaşadıklarımı onların yaşamaması,” (Kıvanç)

“Gelecek bana iyi şeyler getirsin, asla kötü şeyler olmasın, hayatım düzen içinde gitsin, bunları istiyorum ben.” (Kemal)

“Burada hayal kurmak beni mutlu ediyor. Gelecek bana mutluluk ve huzur getirsin.” (Duru)

“Beklentim güçlü olmak, başarmış olmak beklentim. Önde olmak isterim.” (Dudu)

Yaşamlarına ait olumsuz deneyimleri geride bırakmak istemektedirler. Bu beklentinin kız için de erkek içinde aynı olduğu söyleyebiliriz. Kuruluş hizmetinde kalan çocuklar için her an bir değişiklik söz konusu olabilir. Bunun için düzenli bir yaşam onlar için daha gerekli hale dönüşür. Kendilerine ait olan ve kendilerini iyi hissettikleri bir yaşam çocukların beklentisidir.

Görüşmeye katılan Kerem ve Kadir ise arkadaşlarından farklı olarak yaşamda beklentisi olmadığını söyleyen çocuklardır. Anlatıları şu şekildedir:

“Hiçbir yerde benim kendimden umudum yok zaten, beni bu duruma sürükleyen zaten ailem onlar düşünsünler sebebi onlar” (Kerem)

“Gelecek gelecekle ilgili hiç bi şeyim yok ben hayattan artık ümidi kestim gerçekten.” (Kadir)

Görüşme süreçlerinde çocukların çok farklı duygular yaşadıkları gözlemlenmiştir. Çocuklar ailelerinden bahsederken bazıları duygulandığı, bazılarının utandığı, bazılarının ailelerine karşı öfke hissettiği gözlemlendi. Psikososyal destek hizmetinde çocukların tüm bu duygularının açığa çıkması ve çocukların bunlarla yüzleşmesi ancak onlara iyi hissettirecektir. Çocukların yaşananları geride bırakabilmeleri için bu önemlidir. Ancak o zaman yaşamlarına nasıl devam edebilecekleri ya da ne istedikleri konusunda fikir sahibi olacakları düşünülmektedir. Bu araştırma sürecinde görüldü ki çocuklar danışmanlarının rehberliğinden, ailelerinin ya da çevrelerinin isteklerinden çok, kendi duygu ve düşünceleri ile hareket ediyorlar. Çocukların olumlu biliş geliştirmelerini sağlamak, onların kendileri için iyi olanı bulmasına yardımcı olmak bu açıdan önemlidir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Korunma ihtiyaçları nedeniyle yasa gereğince ÇODEM’lerde psikososyal destek hizmetine alınan çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin düşünce ve algılarını anlamak üzere yola çıkılan bu araştırmada, çocukların hizmetin gerekliliğinin farkında oldukları ancak psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının tam olarak karşılanması anlamında hizmetin yeterli olamadığı sonucuna varılmaktadır. Psikososyal destek hizmeti çocukların gönüllü olmadıkları, olumsuz yaşam deneyimleri nedeniyle dahil oldukları bir sistemdir. Bu bağlamda çocukların yeterince anlaşılamamasının, çocuklar üzerinde aşırı bir kontrol oluşmasında etken olduğu görülmektedir. Çocukların tam bir iyilik halini amaç edinen bakım ve koruma sisteminde, beklenti ve ihtiyaçların yeterince karşılanamamasıyla bakım odağından daha çok kontrol odağına kayıldığı görülmektedir. Tüm sürece bakıldığında çocukların bireysel farklılıkları karşısında yetersiz kalındığı, çocukların kendilerini değerli hissetmeleri ve güçlenmeleri konusunda tam bir destek sağlanamadığı anlaşılmıştır.

Karma araştırma yöntemi ile tasarlanan araştırmamızda nicel somut, genel bilgilerin nitel sübjektif veriler ile desteklemek istenmiştir. Araştırmanın tartışması, Çocuk Koruma Kanunu, ÇODEM Yönetmeliği, Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Minimum Standartların Uyarlanması çalışması ilkelerinden, çocukların dosyalarından ve gönüllü çocuklar ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerden yola çıkılarak yapılmıştır.

Çocukların Demografik Bilgilerine İlişkin Değerlendirmeler

Suç mağduru ve suça sürüklenen çocukların oranını kesin bir istatistik ile ortaya koymak mümkün değildir. Bu durum birleştirilmiş veri tabanlarının olmaması ve gerçek oranların elde edilememesinden kaynaklanmaktadır. 2014-2015 yılları arasında Konya Çocuk Destek Merkezine gelen çocukların suç mağduru olması ve Ereğli Çocuk Destek Merkezine gelen çocukların suça sürüklenme nedeniyle gelmiş olduğunu göstermiştir. Araştırmada suç mağduru olarak psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuk sayısının suça sürüklenme nedeni ile psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuk

sayısından önemli oranda fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Aile dışı cinsel istismar nedeni ile mağdur olan çocuk sayısı ensest vakalarına göre daha fazladır. Görüşmeye katılan çocuk oranı da bu göre değişmiştir, görüşme yapılan suç mağduru kız çocuk sayısı suça sürüklenen erkek çocuk sayısından daha fazladır. Her ne kadar cinsel istismar vakaları yaşandığı zaman ortaya çıkmasa da cinsel istismara maruz kalan çocukların daha çok kız çocukları olduğu; suça sürüklenen çocukların ise daha çok erkek çocukları olduğu bilinmektedir. Konya İlinde her olgu grubu için tek bir cinse yönelik hizmet veren kuruluş olduğu için Konya İli içinde karşılaştırma yapılamasa da başka araştırmalar ile bu bilgi desteklenebilir. Ancak Konya geneline bakıldığında suça sürüklenen çocuklardan öte istismar mağduru çocukların daha çok psikososyal destek hizmetinden yararlandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmamızda çocukların zorunlu eğitimlerini tamamlamamaları ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ile paralellik göstermektedir. Pek çok araştırma ile de ortaya koyulmuştur ki ailenin eğitim düzeyi çocukların eğitim gibi temel ihtiyacının karşılanması boyutunda etkili olmaktadır. En başta çocuğa rol model olma, çocuğun eğitim sürecini takip etme, çocuğa bu aşamada destek olma anlamında aileler yetersiz kalmaktadır. Çocukların sorunları karşısında çözüm üretme ve çocuk ile iletişimi koruma anlamında yeterli donanıma sahip olamamaktadırlar.

Çocukların aile ilişkileri, aile içindeki değeri çocukların ihmal ve istismar edilmesi önünde koruyucu nitelik taşır. Ön ergenlikle beraber çocuklar aileleri yerine arkadaşları ile vakit geçirmeyi daha çok onlarla paylaşım içinde olmayı tercih eder. Ailelerin çocuklarındaki değişimleri fark etmemeleri sorun olduğunda, çocuklar ile yüz yüze gelmelerine sebep olur ki bu geç kalınmış bir andır. Araştırmamızın nicel boyutuyla parçalanmış aile çocuklarının da önemli bir orana sahip olduğu görülmüştür. Nitel boyutta ise çocuklarla yaptığımız görüşmelerde aile ilişkilerinin kopuk olduğu, anne ve babanın tutum ve davranışlarının çocukların ihmal ve istismara açık hale gelmesinde etkili olduğu çocukların anlatılarında da yer bulmuştur.

Nicel bulgularda çocukların ebeveynlerinden resmi evlilerin birinci sırada yer aldığı bunu boşanmış ebeveynlerin takip ettiği belirlenmiştir. Benzer olarak görüşme yapılan 16 çocuktan 9 tanesinin ebeveyninin resmi olarak boşanmış/ayrı yaşamaya başlamış olduğu, 1 tanesinin sadece annesini tanıdığı ve onu da kaybetmiş olduğu, 1 tanesinin

annesinin vefat etmiş olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda nicel bulgular görüşmecilerimizin profili ile de uyumludur. Tek ebeveynli ailede veya akraba yanında büyüyen çocuklar diğer ebeveynleri ile düzenli iletişim kur(a)mamışlardır. Bu durum çocuğun velayetinden sorumlu olan kişinin engellemeleri ile olduğu gibi diğer ebeveynin de çocuğuna karşı ilgisizliğinden de kaynaklanmıştır. Parçalanmış aile çocukları arada kaldığı için tam bir yalnızlık ve korumasızlık içine düşmektedir. Ailelerin bu duruma karşı ne kadar farkındalıkları olduğu araştırılması gereken bir konudur.

İşlevsiz aile ilişkileri, çok kardeşlilikte çocukların ihmal ve istismara açık hale gelmesinde etkilidir. Araştırmamızda dört ve üstü kardeşe sahip çocuk sayısının ön sırada yer aldığı görülmüştür. Görüşmelerde ise tek ebeveynliliğin çok olduğu, ailelerin çocuklarına rehberlik edici rollerini ihmal ettiği, sorunlar karşısında çocuklarına yönelik baskıcı, kuralcı olduğu anlaşılmıştır.

ÇODEM'e Kabul Sürecine İlişkin Değerlendirmeler

Çocukların kuruluşu ilk geldiklerinde güvenlik elemanları, bakım elemanları ve meslek elemanları tarafından iyi karşılandıkları ortaya çıkmıştır. Bu düşünce çocuklar arasında yaygın olsa da ilk aşamada kız çocukları için olay öykülerinin anlatılması istendiğinde rahatsız oldukları ve anlatmak istemedikleri anlaşılmıştır.

Resmi prosedüre göre kabul işlemlerinde çocuklar hakkında kuruluşu ilk kabul formu doldurulur. Bu formda çocuğun kimlik bilgileri, demografik bilgileri yer alır. İlk kabul formunda çocuğun geliş nedeni (suç öyküsü, istismar öyküsü) dışında, öyküsünü ayrıntılı olarak öğrenilmesini gerektiren bir bilgi mevcut değildir. Çocuğu kuruluşu getiren kolluk tutanaklarında veya varsa sosyal inceleme raporunda öyküsü mevcuttur. Bu nedenle ayrıca çocuğun ilk kabul anında öyküsünün anlatılması beklenemez. İlk haftalık süreçte çocuğa görevlendirilen danışman ile de yaşam öyküsü konuşulacağı için çocuğun ilk kabul sürecinde belli başlı soruların dışında yaşam veya olay öyküsü anlatmasına gerek olmayacaktır. Farklı bir sistemin içerisine giren çocuk için bu örseleyici bir hal alabilir.

Görüşülen çocukların başlangıçta hizmet hakkında yeterli bilgi almadıkları, kuruluşta kaldıkları süre içerisinde çocukların aynı nedenlerle orada olduklarını, birbirlerinden öğrenmiş oldukları gözlemlenmiştir. Bu durumun daha çok kız çocukları için geçerli

olduğunu, erkek çocuklarının ilk aşamada daha çok bilgi sahibi olduğu dikkat çekici bir durumdur.

İlk kabul işlemlerinin belirli bir standardı olmasına rağmen bu değerlendirmelerin temelinde farklı meslek elemanlarının ilk kabul sürecinde farklı tutum sergilemiş olabileceğini düşündürmektedir.

ÇODEM’e Adaptasyon Sürecine İlişkin Değerlendirmeler

Çocuğun ilk gün kuruluşu dair olan izlenimleri ve karşılaştığı tutum psikososyal destek hizmetine adaptasyon sürecini etkiler. Daha önce kuruluş öyküsü olmayan, özellikle ailesinden ilk defa ayrılan çocuklar için oldukça yabancı bir durumdur.

İlk bir haftalık süreç içerisinde çocuğun ailesi, geliş öyküsü, sosyal destekleri hakkında bilgi toplanması müdahale planının belirlemek için önemlidir. İlk bir hafta çocuk için de danışman için de izleme sürecidir. Bu aralıkta çocuk ile karşılıklı olarak Anka Programı içinde geliştirilen çocuk sözleşmesi imzalanır. Sözleşmenin amacı çocuğa psikososyal destek hizmeti hakkında, kuruluş işleyişi ve kuralları hakkında bilgi vermektir. Her ne kadar sözleşme karşılıklı kabul amacı taşısa da çocukların psikososyal destek hizmeti almada ve orada bulunmada “tamamen gönüllü” olduklarını göstermez. Çocukların özlük dosyalarında yapılan incelemelerde çocuk sözleşmesinin her çocuğun dosyasında bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Çocuk sözleşmesi yapılmış olsa dahi çocuğun özlük dosyasında yer almamıştır. Görüşme bilgilerinde de buna ilişkin bir anlatıya rastlanmamıştır.

İlk kabul işlemleri, çocuk sözleşmesi, müdahale planı belirleme, bir anlamda çocuğun belirli kuralları olan bir sistemin içerisine girdiğine de işaret eder. Aslında çocuğun da bu sürece dahil olması için gerekli olan iş ve işlemlerdir. Önemli olan danışmanın buradaki rolü ve çocuğa karşı tutumuyla çocuğu psikososyal destek hizmetine ne kadar dahil edilebileceğidir.

Araştırmamız da yapılan görüşmelerde çocukların hali hazırda bir önyargı ile gelmiş olduğu anlaşılmıştır. Uzun süre hizmetten yararlanan çocuklarda dahi “*hala alışamadım*” kelimesi dikkat çekmiştir. Bazı çocukların ailelerinden ayrıldıkları için sürekli ağladıkları öğrenilmiştir. İlk başlarda “*korku*” ve “*kaygı*” gibi iki duyguyu çokça yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Çocukların alışamamasının en önemli nedeni ise ailesinden ayrı yaşamaya başlaması, yaşadığı çevreden kopması olduğu belirlenmiştir. Kalabalık

bir arkadaş grubu ile yaşamak zorunda olması ve kuruluş kurallarını kabul etmede zorlandıkları görülmüştür. Her bir çocuk kuruluşa niçin geldiğini özünde bilmektedir. Bir anlamda ailesi veya kendisi bu travmatik olayla baş edemediği için de kuruluşa gelmiştir.

ÇODEM Yönetmeliğe göre psikososyal destek hizmetinin amacı ve gerekliliği çocuğa açıklanmalıdır. Danışmanın çocuğun duygularını ve dirençlerini analiz edebilmesi için öncelikle rolünü açıklaması, onu tanımak ve anlamak için hazır olduğunu hissettirmesi gerekir. Gerek her iki merkez arasında gerekse aynı merkezde kalan çocukların ilk kabul ve adaptasyon sürecinin farklı şekilde ilerlemiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun altında yatan nedenlerin, çocukların yargıları ve dirençleri, meslek elemanlarının farklı tutumların ve mesleki uygulamaların olduğu anlaşılmıştır.

ÇODEM'in Fiziki Yapısına İlişkin Değerlendirmeler

Araştırmamızda çocuklar ile yapılan görüşmelerde kuruluşun fiziki olarak “*çok kapalı*” gelmiş olduğu belirlenmiştir. Çocukların kapalı kelimesiyle kuruluşu tarif etmelerindeki etken “*cezaevi*”ni hatırlatması yattığı gözlemlenmiştir. Çocuklar bu benzetmeyi televizyonlarda veya günlük yaşamlarında cezaevi görmüş olduklarından dolayı bu benzetmeyi yapmış olduklarını açıklamışlardır. Kuruluşun duvarlarla ve tellerle çevrili olması çocuklara bu izlenimi vermiştir. Diğer yandan güvenliğin olması ve üstlerinin aranması suç mağduru çocukta “*suç işlemişlik*” hissi yaratabileceği ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra az sayıda da olsa bazı çocuklar kuruluşun ev şeklinde olması nedeniyle fiziksel olarak kötü bir izlenim yaratmadığını, hocaların da olması nedeniyle çocuklara “*okul*” hissi yarattığı anlaşılmıştır.

Araştırmamızda iki farklı kuruluşu gözlemleme fırsatı olduğu için iki kuruluş arasında önemli farklar olduğu görüldü. Konya ÇODEM merkezi bir yerde olup grup evleri şeklinde dizayn edilmişken; Ereğli ÇODEM bir ilçede de merkeze uzak bir yerde, yurt biçiminde bir binada hizmet vermektedir. İl bazında olan bu farklılığın Türkiye genelinde de bir sorun olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan kız çocuklarının daha çok “*kapatılmışlık*” vurgusu yaptığı gözlemlenirken erkek çocukların “*fiziksel yetersizliklere*” vurgu yaptığı görülmüştür. Kız çocuklarında kuruluşa ilişkin; toplumdan soyutlandıkları, “*iç dünya*”, “*dış dünya*” algısı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum minimum standartlarla da çelişmektedir.

Aynı şekilde psikososyal destek hizmetinin kurumsal yapıdan sıyrılması ve daha esnek çizgilerle hizmetin yürütülmesi, standartlara göre “açık kapı” yaratma düşüncesi ile uyumluluk göstermemektedir.

Kız ve erkek grubu ile yapılan görüşmelerde fiziksel yapıya ilişkin algıların farklı olduğu tespit edilmiştir. Merkezlerinde buna yönelik farklı tutumları olduğu düşünülmektedir. Erkek grubu için daha esnek bir kuruluş işleyiş düzeni olduğu, kuruluştaki kalmak istemeyen çocuğun kuruluştan ayrılma olasılığının daha yüksek olduğu; kız grubu için daha kontrolcü, sıkı bir takip ve tutumun olduğu kuruluştan izinsiz ayrılma olasılıklarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum toplum içinde de kız çocuğunun daha savunmasız ve korumaya ihtiyacı olduğu bilincini de yansıtmaktadır. Kız çocukların kendi güvenliklerini sağlayamayacaklarına ve yetersizliklerine vurgu yapan bu bilinçle çocukların kimlik gelişime de zarar verilmektedir.

Psikososyal Destek Programına İlişkin Değerlendirmeler

Çocukların neden psikososyal destek hizmetinden yararlandıklarına ilişkin düşüncelerini anlamak önemlidir. Yapılan görüşmelerde niçin kuruluştaki olduklarına dair benzer görüşler sundukları ortaya çıkmıştır. Çocukların “*bizi korumak için*”, “*eskiden yaptığımız kötü davranışları bir daha yapmayalım*” ifadeleri üzerinde yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Psikososyal destek hizmet sürecinde çocukların kendilerinden bir davranış değişiminin beklendiğinin farkında oldukları görülmüştür. Dikkat çeken ise erkek grubunun “*suça sürüklendiğimiz için buradayız*” ifadesini kullanmalarına rağmen; kız çocuklarından “*suç mağduru olduğumuz için*” gibi ifade kullanıldığına rastlanmamıştır. Kız çocuklarının istismara ilişkin konuşmalar yaparken “*bu olay*” diye istismarı işaret ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum cinselliğin ve beraberinde istismarın konuşulması konusunda çekincelerin olduğunu ortaya koymuştur. ÇODEM Yönetmeliğe uygun olarak hizmetin amacının çocuklar tarafından anlaşılabilirdi ancak olgu durumlarına yönelik mesleki çalışmaların yetersiz olduğu, çocukların olgu durumlarına ilişkin yeterli bilgileri olmadığı gözlemlenmiştir.

Çocuklar hakkında psikososyal müdahaleyi belirleyen uygulama planı hazırlanmış olduğu ancak uygulama planlarının içeriğinde belirli bir düzenin olmadığı gözlemlenmiştir. İki kuruluştaki uygulama planının farklı şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan çocuk hakkında karar verilen müdahalelerin sosyal inceleme

raporu, durum tespit raporu, durum değerlendirme raporu veya görüşme raporunda değerlendirildiğinde bu raporlarında yerine göre kullanılmadığı tespit edilmiştir. Rapor başlıkları ile içeriklerin uyumlu olmaması nedeniyle çocuklar hakkında karar verilen müdahalelerin belirlenmesinde güçlük yaşanmıştır.

Çocuklar ile yapılan bireysel görüşme nedenleri üzerinde durulduğunda kuruluşa ilk kabul ve rutin görüşmelerin dışında olumsuz davranışlar üzerinde görüşmeler yapıldığı görülmüştür. Bireysel görüşmelerin söz konusu olumsuz davranışın gündeme gelmesi ile yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Bu durum çocuklarda en sık hangi sapan davranışların görüldüğüne dair çıkarımda bulunulabilmesini de sağlamıştır.

Görevlendirilen bireysel danışman ve bireysel görüşmeyi yapan meslek elemanı dağılımının önemli bir sonuca işaret ettiği ortaya çıkmıştır. Dikkat çekici olan en çok öğretmenlerin bireysel danışman olarak görevlendirilmesine rağmen psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının daha fazla bireysel görüşme yapmış olmasıdır. Kuruluşların personel dağılımına da bakıldığında sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve çocuk gelişimcinin bir tane olduğu öğretmen sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Anka Programı ile her meslek elemanının danışman olarak görev yapacak olması danışmanları dışında çocukların farklı meslek elemanlarından destek almasına da engel yaratmıştır. Diğer yandan kız çocuklarının danışmanlarının erkek olmasından veya yeterince ilgili olmamasından kaynaklı olarak; erkek çocuklarının danışmanlarınca isteklerinin dikkate alınmamasından kaynaklı olarak danışmanlarından memnun olmadıkları ortaya çıkmıştır. Gerek kız gerek erkek çocuklarının ortak görüşleri ise danışmanlarının düzenli olarak kendileri ile görüşmesi yönünde olup, görüşmelerin gizli kalması gerektiği yönündedir. Hem nitel hem de nicel araştırma sonuçları bireysel görüşmelerin, psikososyal destek hizmetinde tam anlamıyla amacına ulaşmadığını göstermektedir.

Travmatik olgular ile çalışırken grup çalışması, bireysel çalışma kadar önemli bir role sahiptir. Grup dinamiği “yalnız olmama” bilinci kazandırmak için önemli bir yöntemdir. Bu anlamıyla da psikososyal destek hizmetinin önemli bir bileşenidir. Çocukların dosya bilgilerinde grup çalışmalarına katılıp katılmadıkları, herhangi bir grup çalışmasına katılmışlarsa hangi gruplar olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Görüşme bilgilerinde ise çocukların bu konuya dair açık ifadeleri olmamıştır. Grup çalışmasına

birkaç kere katıldığını belirten çocuklar ise hangi grup çalışmasına katıldığını hatırlamamaktadır.

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde yoğunlukla hizmetin yararlığına vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak çocukların hizmete dahil olmada yaşadıkları zorluklarının en temelinde karar süreçlerine katılamamaları olduğu anlaşılmıştır. Özellikle bu durum kız çocukları için geçerlidir. Daha önce de belirtildiği gibi gözlemlere göre; erkek çocukları daha esnek bir psikososyal destek hizmeti geçirmektedirler ve hizmeti reddeden çocuğun kuruluştan izinsiz ayrılması daha muhtemeldir.

Kız çocukları ile yapılan görüşmelerde sürekli kontrol altında olmaları ve dış dünya ile soyutlanmış olduklarına dair izlenim oluşmuştur. Özellikle “telefon ve internet kullanamamalarının”, “telefon saatlerinin kısa olmasının”, “bahçe içerisinde dolaşırken sürekli takip edilmelerinin”, “odalarında yalnız kalamamalarının”, “kapılarının gündüz saatleri içerisinde dahi kilitlenmesinin” ve “dışarı tek başlarına izinli çıkamamalarının” çocukların sürekli kontrol altında hissetmelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Görüşme süreçlerinde çocuklar, kendi düşüncelerinin alınmamasını, kendilerine yönelik sıkı tutumun sebebi olarak “güven” vurgusu yapmıştır. Özellikle dışarı izinlerinin kullanılmasında, bir süre sonra tek çıkabilmeyi hak edenlerin olduğu, güvendikleri her çocuk için bunun denenmesi gerektiği yorumu yapılmıştır. Kız çocuklarının güven ihtiyacı gereği ortaya çıktığı gibi erkek çocuklarının da kendilerini güvenildikten sonra her şeye izin verilebileceğini belirtmeleri kız çocuklarının talebini desteklemektedir. Erkek çocuklarının “her şeyin güven oluşturmayla” alakalı olduğunu fark ettikleri anlaşılmıştır.

Kuruluşu izinsiz terk etme davranışının altında da “anlaşılmamak” ve “aşırı sıkılmak” olduğuna dair görüşler ortaya çıkmıştır. Nicel araştırmamızda çocukların yarıdan fazlasının en az bir kere kuruluşu izinsiz terk etme öyküsü olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde de bu konu üzerinde çocukların sıkça durduğu gözlemlenmiştir. Çocukların taleplerinin karşılanmamasından, aşırı kontrolden, sürekli kuruluş içerisinde olmaktan sıkıldıkları için kuruluşu izinsiz terk etme eğilimi gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Bakım ve koruma sistemi içerisinde ÇODEM’ler çocuk evi veya sevgi evi modeline göre bakım ve kontrolün daha iç içe olduğu bir kuruluş modelidir. Uygulamalarda

ÇODEM’ler için daha korunaklı kelimesinin kullandığına da rastlanmaktadır. Daha korunaklı ibaresiyle kontrolün daha ön planda yer aldığı bir yapılanmaya işaret edilmektedir. Ancak bu anlayış çocukların beklentileri ile çelişmektedir. Araştırmamıza katılan erkek çocuklar bir çocuğun istememesi halinde asla kurum bakımında zorla tutulamayacağını vurgulayarak daha korunaklı kuruluşlardan öte güven ilişkisinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Diğer yandan nicel araştırma boyutuyla da bu görüş desteklenmektedir. Sürekli kuruluştan izinsiz ayrılan bir çocuğun dosyası incelendiğinde çocuk hakkında yapılan meslek çalışmalarından öte tutanak ve kuruluştan izinsiz ayrılmayı konu alan iş ve işlemlere ilişkin belgeler olduğu görülmüştür. Buna benzer dosyalarda çocuğun niçin kuruluştan izinsiz ayrılmakta direnç gösterdiği, çocuğun beklentisinin ne olduğu yönünde açık bilgilerin olmadığı görülmektedir.

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara sunulan hizmetin psikolojik ve sosyal olmak üzere iki boyutu vardır. Sosyal boyutuyla çocukların aile ve sosyal çevresine ilişkin mesleki çalışmaların yapılması, psikolojik boyutuyla çocukların ruhsal iyilik hallerinin artırılması beklenmektedir. Bu anlamda çocukların psikolojik temelli aldığı desteklerin önemi yadsınamaz. Ne yazık ki gerek dosya bilgilerinde gerekse görüşme bilgilerinde bu konuda başarılı bir çalışma yürütülemediği ortaya çıkmıştır. En önemlisi görüşmelerde çocukların psikiyatrik yardıma ilişkin olumlu bir algıları olmadığı gözlemlenmiştir. Psikiyatra gittiklerinde ilaç başlandığı, psikiyatrin terapi sürecini nadiren takip ettiği anlaşılmıştır. Terapi süreci takip edilse bile randevu sistemi ile çocuklarla görüşüldüğü ve psikiyatrların çocukların öykülerine ilişkin yeterli bilgileri olmadığı ve iş yoğunlukları olduğu için bu destekten çocukların yeterli düzeyde yararlanamadığı anlaşılmıştır. Kuruluş psikologunun danışman olarak sorumluluğuna verilen çocuklar ile ilgilenmesi, yeterli personelin olmaması ve danışmanların iş yoğunluğunun olması çocukların psikolojik anlamda yeterli destek alamamasına neden olmaktadır. Çocukların danışmanları dışında psikolojik takiplerini ve desteklerini yürütecek psikiyatra veya uzman psikologa gereksinimi olduğu ortaya çıkmıştır.

Çocukların her birinin yaşam öyküsü incitici olmasına rağmen, tüm süreç değerlendirildiğinde, çocukların birbirlerinin öykülerinden ve davranışlarından etkilenme boyutunun önemi de ortaya çıkmıştır.

Alan çalışmamızda suç mağduru çocukların kaldığı ÇODEM’de adölesan gebe ve adölesan annelerinde olduğu gözlemlenmiştir. Yönetmeliğe göre gebelik öyküsü olmayan çocuklar ile adölesan gebe ve adölesan annelerin aynı kuruluştaki kalmaması gerekir. Özellikle bebeğini evlat edindiren suç mağduru çocukların adölesan anne ve gebeler ile aynı kuruluştaki kalmaları çocukların travmatik yaşamlarını hatırlatıcı nitelik taşır. Diğer yandan bebeğini istemeyerek, zorunda olduğu durumlar nedeniyle evlat edindiren suç mağduru çocuklar için de ağır bir duygu karşılaşması söz konusu olmaktadır. Benzer şekilde madde kullanan çocuklar ile suça sürüklenen çocukların da aynı kuruluştaki kaldığı tespit edilmiştir. Suça sürüklenen bir çocuğun madde kullanma deneyimi olmayabilir tersi olarak madde kullanmış bir çocuk suça sürüklenmemiş olabilir. Bu bağlamda olgu gruplarına göre çocukların kuruluştaki yerleştirilmesinde bu ayrıntının da önemi ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızda çocukların psikososyal destek hizmetinin gerekliliği ve yararları üzerinde benzer düşünceler içinde oldukları sadece bir çocuğun psikososyal destek hizmetinin gerekli olmadığını ifade ettiği tespit edilmiştir. Diğer yandan hizmetin çocuklar için daha iyi nasıl olabileceği sorgulandığı için çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin değiştirmek istedikleri ön plana çıkmıştır. Çocukların değiştirmek istedikleri durumlarda; kendi kararlarının daha çok ön plana çıktığı, onların ifadesiyle dış dünya ile daha iç içe ve dış dünyaya daha benzer bir psikososyal destek vurgusu ön plana çıkmıştır.

ÇODEM’de Aile ve Sosyal Çevre ile Çalışmaya İlişkin Değerlendirmeler

Çocuk hakkında verilen bir hizmetten bahsedilirken, aile ile bütünlüğünün korunması gerekmektedir. Aynı şekilde ÇODEM yönetmeliğinde de minimum standartlara uygun olacak aileye yönelik de psikososyal destek programının yapılması belirtilmiştir.

Nicel araştırma bulgularına göre her çocuğun ailesi hakkında mesleki çalışma yapıl(a)mamış olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklar ve aileleri hakkında tanzim edilen raporlara göre aileler hakkında yapılan mesleki müdahaleler incelenmiştir. Genel anlamda sosyal inceleme ve benzeri raporların çocuğun aile ile ilişkisini düzenlemek adına düzenlendiği görülmüştür. Mesleki müdahale sürecinde özellikle danışmanlık ve rehberlik sürecinde planlı bir aile danışmanlık süreci takip edildiğine rastlanmamıştır. Çocuk kuruluştaki aile ile çalışma, çocuk ve aile arasında daha güvenli ve işlevsel bir

ilişkinin kurulmasına da fırsat oluşturur. Araştırmamızın sonucuna göre çocuğun aileye geri dönüşü için çaba gösterildiği kadar çocuğun aileye döndükten sonraki iyilik halini geliştirecek mesleki müdahalelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Görüşme süreçlerinde çocuklardan bazıları aileleri ile olan ilişki kurma süreçlerine gerekli önemin verilmediğini belirtmişlerdir. Bu durumu “*önem veriyorlar da biraz daha önem versinler*” gibi bir ifade ile açıklamışlardır. Özellikle aile söz konusu olduğunda çocuklar net ve açık cevaplar beklemektedirler. Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuğun aileye niçin izinli gidemediğinin, niçin ailesine döndürülemediğinin açıkça anlatılması, hukuki işlemlerin çocuğun anlayabileceği şekilde açıklanması ihtiyacı doğmuştur. İş ve işlemlerden haberdar olan çocuğun “*kendisi için bir şeyler yağılmadığı*” hissine kapılmasının da önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Çocuğun ailesi ile yapılan çalışmaların yanında sosyal çevresiyle ilgili yapılan çalışmalarında önemi ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaşamla iç içe olmak isteyen çocuklar için bunun ayrı bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Buradaki sosyal çevreden kasıt çocukların okul, meslek edinme ve iş çevresidir.

Nicel bulgulara göre örgün öğrenime devam eden çocuk sayısı oldukça düşüktür. Araştırmamızda yapılan görüşme ve gözlemlerden elde edilen bilgilere göre örgün öğretime devam etmeyen her çocuğun Konya Meslek Edindirme Kursuna gitmesi için girişimde bulunulduğu gözlemlenmiştir. Ancak burada çocukların güvenliklerini sağlamak (özellikle kız çocukları için) adına endişelerin olduğu görülmüştür. Bu güvenlik endişesinin çocukların dışarıda bir eğitime devam etmesinin önünde bir engel olduğu düşünülmektedir. Dosya bilgilerinde çocukların eğitim takibine ilişkin yeterli bilgi olmaması, iş ve işlemlerin raporlaştırılmasında gerekli hassasiyetin gösterilmediğini de ortaya çıkarmıştır.

Yapılan gözlemlerde güvenlik riski olduğu düşünülen kız çocuklarının kuruluş dışında eğitime katılmadığı, kuruluşa görevlendirme ile gelen el sanatları hocaları ile çocukların zamanın doldurulduğu ve meslek edinmeleri için fırsatların sunulduğu görülmüştür. Görüşme bilgilerinde kuruluş dışındaki eğitime eğilimlerinin yüksek olduğu, ancak örgün öğrenime devam etmek isteyen çocuk sayısının oldukça düşük olduğu gerek dosya bilgilerinden gerekse görüşme bilgilerinden ortaya çıkmıştır.

Erkek çocuklarından kuruluştayken iş deneyimi olan ve hala çalışmaya devam eden bir çocuğun olduğu görülmüştür. Kız grubunda ise kuruluştan ayrılan çocuklar arasında çalışan çocuğun olduğu tespit edilmiş olsa da mevcut durumda çalışan çocuk yoktur. Görüşmeye katılan çocukların ise kuruluş içerisinde zaman geçiremediklerini, kendileri için belirlenmiş bir işte çalışmak istediklerine dair taleplerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Aile ve sosyal çevre ile yapılan tüm mesleki çalışmalar bir anlamda çocuğun geleceğine ilişkin yapılan katkılardır. Çocuğun güçlenmesi boyutunda şimdi ve yarının bütünlüğünün korunması ve buna yönelik mesleki çalışmaların yapılması ihtiyacı vardır. Her ne kadar enstest gibi aileye dönüşü mümkün olmayan vakalar söz konusu olsa da çocukların aileye dönüşü için danışmanlık sürecinin takip edilmesine ihtiyaç vardır. Reşit oluncaya kadar kuruluş kalan çocuğun kuruluştan ayrıldıktan sonra yaşamını idame ettirecek yeterlilik ve donanımına sahip olmasında yapılan mesleki çalışmalar önem kazanmaktadır.

ÇODEM’de Hizmet Dönüşümüne İlişkin Değerlendirmeler

Çocukların aileye dönüşüne ilişkin tüm danışmanların mesleki çalışma yürüttüğü gözlemlenmiştir. Belirlenen standartlar temelinde aileye dönüşü sağlanamayan çocuğun öncelikle aile temelli hizmetlerden yararlandırılması beklenmektedir. Bakım Tedbirli bir çocuğun aile odaklı evlat edindirme ve koruyucu aile hizmet modellerinden yararlanma seçeneği vardır. Yönetmeliklere ve standartlara göre bu mümkün olmasına rağmen alan çalışmalarında uygulanmasında engeller olduğu gözlemlenmiştir.

Evlat edinme temelli bakıldığında, evlat edinen ailelerin özellikle yeni doğan bebek istemesi, “sorunsuz” çocuk beklemesi, diğer yandan biyolojik ailenin rıza kararı en başta gelen engellerdir. Evlat edinmede suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için ayrı düzenlenen bir madde de bulunmamaktadır.

Koruyucu aile modelinde suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar için özel bir hizmet modeli belirlenmesine rağmen, çocuklar bu hizmetten yararlanamamaktadır. Gerek dosya tarama bilgilerinde gerekse görüşme sürecinde koruyucu aile veya evlat edinme hizmetinden yararlanan çocuğa rastlanmamıştır. Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocukların özel gereksinimleri olduğu için uygulayıcılar tarafından da koruyucu aile veya evlat edinmek için gelen ailelerden de böyle bir talebin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu çocuklar özel gereksinimli olarak tanımlandıkları için akraba

koruyucu aile modeli değerlendirilse bile Koruyucu Aile Yönetmeliğine göre uzmanlaşmış koruyucu aile kriterlerine uygun olmadığında bu model de yönetmeliğin engeline takılacaktır.

Aile odaklı hizmetlerden yararlanamayan çocukların kurum temelli hizmet modellerinden yararlandıkları tespit edilmiştir. Hizmet dönüşümü yapılan çocukların çocuk evine veya sevgi evine nakil edildiği ortaya çıkmıştır. Bu oranın oldukça düşük olduğu ve yönetmelikte beklendiği gibi çocukların hizmet dönüşümünde başarılı bir uygulama olmadığı ortaya çıkmıştır. Psikososyal destek hizmetinin belirleyicilerinden birisi belirli bir zaman için yapılan müdahale planını içermesidir. Planlanan müdahale süreci tamamlansa bile çocukların çocuk evine veya sevgi evine nakil edilmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Sevgi evi kapasitesinin dolu olması, çocuk evlerinin ÇODEM'e göre daha esnek bir işleyişinin olması ve bu çocukların öykülerine ilişkin endişeler, önyargılar, nakil edilmeleri önünde yatan engellerdendir. Bu anlamda suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların psikososyal destek süreci tamamlandıktan sonra alternatif hizmetlerden yararlandırılması için belirli girişimlere ihtiyaç vardır.

ÇODEM'de Geleceğe Hazır Olmaya İlişkin Değerlendirmeler

Alan çalışmasında çocukların geleceğe hazırlanmasına ilişkin olarak kuruluşlarca çocukların sosyal destek sistemleri ile ilişkisinin kurulması ve meslek edinmeleri konusunda mesleki çalışma yürütüldüğü gözlemlenmiştir.

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde çocukların gelecekte iyi bir hayat istediklerine dair beklentileri gözlemlenmiştir. Kuruluş yaşamından ayrılmak bir boyutu ile çocukları heyecanlandırmaktadır. “Özgür” olacaklarını ve “*kendi kararlarını verip, kendi kararları ile yaşamayı*” beklemektedirler. Psikososyal destek hizmetinden ayrılırken travmatik ve olumsuz yaşam deneyimlerini geride bırakmış olacaklarını vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra geleceğe dair kaygısı olan çocukların çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Çocukların geleceğe ilişkin planlamaları olsa da zorlanacaklarını, şuan olduğu gibi birileri tarafından korunmayacaklarına vurgu yaptıkları dikkat çekmiştir. Kız çocuklarının görüşlerinde akademik başarıları düşük olsa da ileriye yönelik planlamalarında okumak ve meslek sahibi olmak öne çıkmıştır. Erkek çocuklarında ise daha önce deneyim kazandıkları bir işte çalışmak, bir işe yerleşmek gibi planlar öne çıkmıştır. Geleceğe dair kaygı taşıma konusunda kız ve erkek grubu

arasında büyük bir fark belirlenmemiştir. Kuruluş sonrası yaşama ilişkin her iki grubun da hazır bulunuşlukları oldukça zayıftır. Çocukların geleceğe dair konuşmalarında farklı bir görüşün ortaya çıkmadığı, henüz çocukların kendi beceri ve yeterlilikleri konusunda bir gelecek planlaması yapamadığı fark edilmiştir.

Aileleri ile ilişkileri zayıf olan, sosyal destek sistemleri güçlü olmayan çocuklar için geleceğe ilişkin kaygıların daha fazla olduğu görülmüştür. Koruma ve bakım hizmetinden yararlanırken ailenin eksikliğini her anlamda hissediyor olsalar da maddi kaygıları yoktur. Kuruluş sonrasında maddi kaygıların ön plan çıktığı, yaşamalarını nasıl idame ettirecekleri konusunda belirsizlikler yaşadıkları görülmüştür. Özellikle 18 yaşına kadar kuruluş hizmetinde kalacak çocuklar reşit olduktan sonra bu sistemin dışında kalacaklardır. Bu anlamda çocukların kuruluş sonrasında takip edilmesi önemi ortaya çıkmaktadır. Gerek ÇODEM Yönetmeliğinde gerekse Minimum Standartlar yönergesinde reşit olarak veya daha evvel kuruluştan ayrılan çocuğun bir yıl takip edilmesi ön görülür. Ancak alan çalışmamızda kuruluştan ayrılan çocuklar için bir izleme süreci takip edilmediği tespit edilmiştir. Yapılan 173 dosyanın taramasında kuruluştan ayrıldıktan sonra çocukların yaşamlarına ilişkin bir dokümanın olmadığı görülmüştür. Çocukların bu konuda kaygı taşıması, ilişkilerinin tamamen kopması kaygılarını doğrulamaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında psikososyal destek hizmeti koruma-bakım ve kontrol bileşenlerinden oluşmaktadır. Özel bir grup olan suç mağduru ve suça sürüklenen çocukların gerek güvenliklerinin sağlanması, gerekse profesyonel desteğe ihtiyaçları olması kabulüyle psikososyal destek hizmetinden yararlandırılmaktadırlar. Psikososyal destek hizmetinin çocuk hakları temelinde çocukların ihtiyaçlarını karşılayan ve çocuğun değerini yeniden kazandığı bir süreci takip etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak; araştırmamızın nitel ve nicel boyutuyla da görülmüştür ki tam olarak çocuğun kendini değerli hissedebileceği bir psikososyal destek hizmeti sağlanamamaktadır. Gerek psikososyal müdahale sürecinde gerekse geleceğe dair planlamalarda çocukların güçlerini ve yeterliliklerini kullanamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çocukların kendileriyle ilgili karar verme süreçlerine katılması ve planlı müdahale sürecinin sonucunda diğer aile ve kurum odaklı hizmetlerden yararlanabildiği derecede güçlenmesinden söz edilebilecektir.

5.2. ÖNERİLER

Suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara daha etkili bir iyileşme sürecinin sağlanması, çocukların iyilik hallerini yükseltmek için çaba gösteren tüm kurum ve kuruluşları, toplumsal hareketleri birlikte ele almayı gerektirir. Araştırmanın önerileri; çocukların ihmal ve istismar edilmesini önleme, psikososyal destek hizmeti ve meslek elemanları, çocukların karar alma mekanizmalarına katılımı ve sosyal hizmet başlıkları altında verilmektedir.

Psikososyal destek hizmetinden yararlanan çocuklar hayatlarının bir döneminde ihmal ve istismar ile karşılaşmıştır. Çocukların bu risklerle karşı karşıya kalmasında başta aile olmak üzere sosyal çevrenin ve toplumsal algıların etkisi yok sayılamaz. Bu anlamda bu hizmetten yararlanan çocuklardan söz ederken başka başka çocukların her zaman bu risklerle karşı karşıya kalma durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Çocukların öykülerinin her birisi genel çerçevede benzer olmakla birlikte kendi öyküleri içinde ayrışan özelliklere sahiptir. Bu örnekler bağlamında çocukların risklerle karşılaşma durumu üzerinde çıkarımlarda bulunup koruyucu politikaların yanında önleyici politikaların ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda yer alan aile ve toplumsal çerçevede farkındalığı artıracak değerlendirmeler önemli bulunmaktadır.

Çocukların İhmal ve İstismar Edilmesini Önlemeye İlişkin Öneriler

- Risklerle karşı karşıya kalan çocukların önemli oranda parçalanmış aile çocukları oldukları ya da çatışmalı ailelerin çocukları olduğu görülmüştür. Ailelerin çatışma süreçlerinde çocukların ne derece nasıl etkilendiği konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle parçalanmış aile çocukları, anne ve baba arasında kalmakta, bu süreci onlarla beraber yaşamalarına rağmen anne ya da babadan yeterli açıklama ve ilgiyi görmemektedirler. Anne ve babaların bu anlamda yardım alabilecekleri Danışma Merkezlerinin oluşturulması veya Sosyal Hizmet Merkezlerinin Eğitim ve Danışmanlık Birimlerinin bu alana ilişkin rehberlik çalışmalarına öncelik vermesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Örgün eğitime devam eden parçalanmış aile çocuklarının ailelerine yönelik Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve İl Milli Eğitim Müdürlükleri koordinesinde ailelerde farkındalığı artıracak bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

- Ailelere, çocuklarının karşı karşıya kalabilecekleri riskli durumlar hakkında - suça sürüklenme, madde bağımlılığı, cinsel istismar, çocuk işçiliği- bilgilendirme ve farkındalık yaratıcı eğitimler düzenlenmelidir. Bu bağlamda ailelerin, riskli durumların sebep ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olması ve aile içerisinde önlem almaları sağlanmalıdır. Ailelerin, çocukların gelişim dönemleri ve muhtemel problemleri ile baş etmeleri konusunda yetersiz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ailelerin daha donanımlı olabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen Hayat Boyu Öğrenme Programlarının yaygınlaştırılması, gerek anne gerekse babaların katılımı için harekete geçirici çalışmaların yapılması önemlidir.
- Eğitim çağında çocuğu olan anne ve babalar ile okul sisteminin daha yakın bir ilişki içerisinde olması, en başta çocuğun okuldan kopmaması, çocukların ailelerinin daha iyi tanınması, ailelerin güçleri ve yetersizlikleri hakkında bilgi sahibi olunabilmesi, ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda daha aktif katılımının sağlanması çocukların riskli davranışlarla karşı karşıya kalmasına önleyici nitelikte bir çalışma yaratabilir.
- Gençlik ve İl Spor Müdürlüklerinde eğitim öğretime devam eden veya eğitim öğretimi yarıda bırakmış olan çocukların boş zamanlarını dolduracak faaliyet alanlarının yaratılması, çocukların sosyal çevrelerinin düzenlenmesinde etkili olabilir. Diğer yandan dezavantajlı ailelerin (roman aileler, yoksul aileler, parçalanmış aileler) çocuklarının da katılımında fırsat eşitliğinin yaratılması çocukların zamanlarını verimli kullanmasını sağlar ve onların güvenli şekilde faaliyet alanını genişletir.

Çocuk psikososyal destek programına dahil olduktan sonra hizmetin çocuğun yaşamında ne derece değişim yaratabildiği önem kazanmaya başlar. ÇODEM’lerde psikososyal destek programının uygulanışına ilişkin öneriler aşağıda verilmektedir.

Psikososyal Destek Hizmeti ve Meslek Elemanlarına İlişkin Öneriler

- Araştırma sonuçlarına göre kuruluşa gelen çocukların uzun ya da kısa bir süre önce suç mağduru veya suça sürüklenmiş olduğu görülmüştür. Bu olguların dışında ÇODEM’lere çocuk kabul edilmemesine itina gösterilse de kabul edilen çocukların olumsuz yaşam deneyiminden farklı etkilendikleri veya olay öyküsünün niteliğinin aynı ağırlıkta olmadığı görüldü. Bu bağlamda iki ayrı

öneri geliştirilmiştir. Birincisi; suç mağduru veya suça sürüklenen çocukların öncelikle İlk Adım İstasyonlarına kabul edilmesi, öykülerinin niteliğine ve çocuğun ihtiyacına göre psikososyal destek programlarından yararlanmasına karar verilmesi, bütün İlk Adım İstasyonlarının ÇODEM'lerden ayrı kuruluş olarak oluşturulması ve bu değerlendirmeyi yapacak meslek elemanlarının ihtiyaç duyacağı yetki ve yeterliliğin sağlanması gerekmektedir. İkincisi; çocuğun ÇODEM'e kabul edilmesi halinde psikososyal destek programının çocuğun öyküsüne göre kısa bir müdahale süreci planlanması ve daha fazla olumsuz öykü ile karşılaşmasına önlemek amacıyla alternatif kurum ve aile odaklı hizmetlere yönlendirilmesidir.

- Çocuklar hakkında kuruluşa yerleştirilmesi kararı verildikten sonra, doğal yaşam alanından ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu anlamda kuruluştaki ilk günlerinde daha çok korku, kaygı ve öfke hissettikleri ortaya çıkmıştır. Çocuklar için bu süreci en doğala indirmek ve ilk kabul sürecinde onlara iyi hissettirmek önemlidir. Kuruluşa gelen yüzlerce çocuk gelmiş olabilir ancak "onun" ilk defa geldiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda ilk kabul süreçlerinde çocuklara empatik yaklaşılması, olay öyküsünü anlatması için ona zaman verilmesi, hizmetin anlayabileceği şekilde açıklanmasına meslek elemanlarınca önem verilmelidir.
- Anka Programı ile sosyal çalışma görevlisi olarak çalışan tüm meslek profesyonelleri ÇODEM'lerde danışman olarak rol almaya başlamıştır. Her ne kadar her meslek profesyonelinin, psikososyal destek uygulayıcı eğitimi alması sağlanmış olsa da; çocukların farklı meslek profesyonellerinden almış oldukları psikolojik ve sosyal desteğin farklılaştığı ve nitelik olarak da önemli bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda gerek nicel gerekse nitel araştırma boyutuyla ortaya koyulmuştur ki sosyal hizmet uzmanı, psikologlar gibi lisans eğitiminden itibaren birey ve grup ile çalışma eğitimleri almış meslek profesyonellerinin çocuk ve gruba danışmanlık yapmaları için görevlendirilmeleri gerekmektedir. Öğretmen, çocuk gelişimci, sosyolog gibi meslek profesyonellerinin danışmanlar ile çocuklar haklarındaki müdahalelerde multidisipliner çalışma yürütebileceği, eğitim, meslek edinme, sosyal çevre

düzenleme ve diğer sosyal servis görevlerini yerine getirmede rol almalarının sağlanması için düzenlemeler yapılmalıdır.

- Bireysel çalışma ve grup çalışmaların Yönetmelik ve Minimum Standartlar temelinden oldukça uzak olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun altında yatan nedenler olarak meslek elemanlarının bu konudaki yeterli donanımına sahip olmadığı veya iş yüklerinin fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durumun iyileştirilebilmesi için birey ve grupla mesleki çalışma yürütebilecek donanımda olan meslek profesyonellerinin daha fazla ÇODEM’de görev alması sağlanmalıdır.
- Anka Programı ile mesleki profesyonelliğin arka planda kaldığı, çocukların ihtiyaçlarına yönelik olarak farklı meslek profesyonellerinden destek almakta güçlük yaşandığı ortaya çıkmış olup; ÇODEM’lerde multi-disipliner bir yaklaşım ile meslek elemanlarının çalışmaları, her profesyonelin mesleki donanımına ilişkin olarak çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına ve meslek grupları arasında uyuma önem vermeleri gerekir.
- Araştırmamızın dosya tarama süreçlerinde çocuklar hakkında karar verilen mesleki müdahalelerin belirlenmesinde güçlük yaşanmıştır. Bunun altında yatan en önemli neden, raporlarda standardın sağlanamamış olmasıdır. Sosyal inceleme raporu, durum tespit raporu, durum değerlendirme raporu ve görüşme raporlarının içeriğinin raporun başlığı ile uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. Çocuklar hakkında yapılan müdahale süreçlerinin takip edilebilmesi, dosyanın açık ve anlaşılır olması adına çocuklar hakkında yapılan müdahalelerin raporlanmasında standardın sağlanması için denetim mekanizmalarınca gerekli düzenleme ve denetim yapılmalıdır.
- Dosya tarama verilerinde çocukların dosyalarında mesleki müdahale süreçlerine ilişkin “bilgi yok” bulgusunun dikkat çekici bir orana sahip olduğu görülmüştür. Bu temelden de yola çıkarak rapor içeriklerinin mesleki eğitim gerektirdiği önemi ortaya çıkmış olup bu donanıma sahip meslek profesyonellerinin görevlendirilmesi gerekmektedir.
- Meslek elemanlarının özel gereksinimli çocuklar ile çalışmalarına da bağlı olarak zaman zaman tükenmişlik yaşadıkları gözlemlenmiştir. ÇODEM’lerde çalışan danışmanların müdahale süreçlerinde daha verimli ve aktif rol

alabilmeleri ve mesleki tükenmişliklerinin önlenmesi için danışmanlara süpervizör desteği sağlanmalıdır.

- Çocukların psikiyatrik müdahalelerde ilaç tedavisine ilişkin olumsuz algıları, psikiyatrik müdahale süreçlerinin niteliğini de etkilemektedir. Çocukların ilaç tedavisinden daha çok terapi temelli psikiyatrik yardıma ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çocukların yaşam öyküleriyle bir bütün halinde çalışabilecek, psikiyatrik anlamda düzenli ve sürekli yardım alabileceği uzman psikolog veya çocuk-ergen psikiyatr desteği alması Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı koordinesinde ihtiyaç duyulan görevlendirme ve düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çocukların önemli bir oranda bakım personeli ile vakit geçirdiği ve daha çok iç içe oldukları bilinmektedir. Bu nedenle bakım personelinin çocuğa empatik yaklaşımı ve çocukla iletişimi oldukça önemlidir. Araştırmamızda bakım personelinin çocuğa yaklaşımına ilişkin genelleyici ve yargılayıcı tutumlarının olduğuna ve gizliliğin sağlanamadığına ilişkin bulgular ortaya çıkmıştır. Bu durumun iyileştirilebilmesi için var olan bakım personeline yönelik hizmet içi eğitimlerinin artırılması ve farkındalığın oluşturulmasına; yeni personel alımlarında çocukların risk ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte yardımcı personelin istihdam edilmesine önem verilmelidir.
- Psikososyal destek hizmetinde, çocuk ve aile ile çalışmanın bir bütün halinde yürütülmesi gerekmektedir. Aileye döndürülen çocuğun, aileye döndükten sonra da kuruluşa geri dönüş yaşamaması için ailedeki iyilik hali yüksek önem taşır. Araştırma bulgularımıza göre aile ile planlı bir danışmanlık takibi süreci yapılması ihtiyacı tespit edilmiştir. Aile ile çalışmanın uzun soluklu bir danışmanlık süreciyle yürütülmesi çocuğun aile ile ilişkilerini güçlendirmede, aile rollerine işlevsellik kazandırmada, en önemlisi çocuğun geri dönüşünü önlemede etkili olacaktır. Bu nedenle psikososyal destek hizmetinden yararlanan ancak ailesine henüz döndürülememiş olan çocukların aileleri ile danışmanlık takip süreçlerinin başlatılması, ailenin çocuk ile farklı bir ilde olması halinde ilgili İl Müdürlüklerine gerekli görevlendirmelerin yapılması için psikososyal destek programında düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- Planlanan psikososyal destek hizmeti tamamlandıktan sonra ailesine döndürülemeyen çocukların aile ve kurum odaklı alternatif hizmetlerden yeterince yararlandırılamadığı belirlenmiştir. Tam bir iyileşmenin gerçekleştirilebilmesi için çocuğa verilen hizmetlerde sürdürülebilirliğin ve hizmet dönüşümünün sağlanabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ÇODEM’de planlı müdahale süreci tamamlandıktan sonra Bakım Tedbirli olan çocukların sevgi evleri, çocuk evleri veya koruyucu aile modellerinden yararlandırılmasına öncelik verilmelisi buna ilişkin farkındalığın merkezi ve yerel/kurum ve kuruluşlar odaklı sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
- Çocukların hizmet dönüşümüne gerekli önemin verilmesi belirtilmiş olmasına rağmen çocukların koruyucu aileden yararlandırılmasına ayrıca yer vermek gerekli görülmüştür. Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli özel gereksinimli çocuklar (suç mağduru, suça sürüklenen çocuk) için geliştirilmiş bir hizmet modeli olmasına rağmen, araştırmamızda buna dair bir örneğe rastlanmamıştır. Türkiye genelinde de yaygınlaştırılamamış olması nedeni ile özel gereksinimli çocukların bu bakışta dezavantajlılıkları devam etmektedir. Özel gereksinimli çocukların gerek psikososyal destek sürecinde gerekse bu süreç tamamlandıktan sonra uzmanlaşmış koruyucu aile modelinden yararlanabilmeleri için Bakanlıkça gerekli farkındalığın yaratılması ve modelin yaygınlaştırılması için girişimlerde bulunulması gerekmektedir.
- Araştırmamızda eğitim öğretime devam eden çocuk sayısının oldukça düşük olduğu, güvenlik nedeniyle özellikle kız çocuklarının daha çok kurum dışında mesleki kurslar aldığı belirlenmiştir. Ancak çocukların kurum dışında bir eğitim alma veya bir işte çalışma yönünde beklentileri olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukların toplumsal yaşama katılabileceği iş, meslek edinme ve eğitim olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir.
- Aileye dönüşü sağlanamayan ve reşit olmak üzere olan çocuklarda geleceğe ilişkin kaygıların olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularına göre ise çocukların kuruluş sonrasında yaşamlarını tek başlarına idame ettirme konusunda hazır bulunuşluklarının oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukların koruma ve bakım sisteminin dışında kaldıktan sonrada Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair

Yönergesi gereğince bir yıl izlenmesi ve takip edilmesi gerekmektedir. Ancak buna ilişkin yapılan mesleki çalışmaların yeterince yapılamadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda çocukların kuruluştan ayrıldıktan sonraki bir yıllık süre içerisinde izleme ve takiplerinin yapılması, ihtiyaçlarının karşılanmasında danışmanlık rolü üstlenilmesine Bakanlığın merkezi ve yerel düzeyinde gerekli önemin verilmesi gerekmektedir.

- Araştırma sürecinde gebelik öyküsü bulunmayan çocuklar ile adölesan anne ve gebelerin aynı bahçe içinde başka grup evlerinde kaldığı gözlemlenmiştir. Farklı evlerde kalıyor olsalar da çocukların birbirlerinin öyküleri ve süreçleri hakkında bilgisinin olması, birbirleri ile iletişim halinde olmaları önlenememektedir. Önlenmeye çalışıldığında çocukların tepkisel davranmasına neden olmaktadır. Özellikle bebeğini evlat edindiren çocuklar için ağır bir duygu karşılaşması ve travmanın tekrarlanmasına da etken olmaktadır. ÇODEM Yönetmeliğine göre adölesan gebe ve annelerin, öyküsü olmayan çocuklar ile ayrı kuruluşlarda kalmasına ilişkin düzenlemelerin yapılması öngörülür. Bu bağlamda Yönetmelik gereğince gebelik öyküsü olmayan veya bebeğini evlat edindiren çocukların, adölesan gebe ve anneler ile aynı kuruluştaki kalmaması için Bakanlık tarafından gerekli denetimlerin ve düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Madde bağımlılığı deneyimi ve suça sürüklenme öyküsü olan çocukların aynı kuruluştaki psikososyal destek hizmeti aldığı görülmüştür. Psikososyal destek hizmetinde çocuklar sürekli birbirlerinin öykülerine şahit oldukları için birbirlerini rol alma ve birbirlerinden etkilenme boyutu süreç içerisinde gözlemlenmiştir. Gençlik döneminde suça sürüklenme ve madde kullanım deneyimi birbiri ile ilişkili olgular olsa da her çocuğun her iki durum ile karşı karşıya kaldığı yönünde kesin bir görüş öne sürülemez. ÇODEM Yönetmeliğinde suç mağduru, suça sürüklenen ve sokakta tehlikelerle karşı karşıya kalan çocuk vurgusu yapılmaktadır. Madde bağımlılığı olan çocuk Yönetmelikte yer almamış olup madde kullanım deneyimi olan çocukların tedavileri bittikten sonra kuruluşa kabul edilmesi öngörülür. Ancak uygulamalarda buna ilişkin güçlükler yaşanmaktadır. Henüz Bakım Tedbiri olmayan veya yatılı olarak tedavisi için Sağlık Tedbiri olmayan çocukların madde bağımlılığı tedavisine kabul edilmesinde zorlukla karşılaşılmakta

böylelikle çocuk tedavi olmadan kuruluşa gelmektedir. Buna ilişkin olarak Yönetmeliğe madde bağımlılığı olan çocukların da dahil edilmesi ve suça sürüklenen çocuklardan ayrı bir kuruluşa psikososyal destek hizmetinden yararlanabilmeleri için gerekli mevzuat ve uygulamalarda düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- Bakanlığın istatistiki verilerinde suç mağduru ve suça sürüklenen çocuk sayısı ayrı ayrı bilinmemektedir. Bu noktada ÇODEM'in geniş bir çatı olup bünyesinde suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta çalışan ve refakatsiz sığınması çocukların olduğunu hatırlatmakta yarar var. Tüm istatistikler ÇODEM adı altında belirtildiğinde olgu durumlarına ilişkin istatistiki bilgi elde etmek zorlaşmıştır. Bu bağlamda İstatistikî verilerin ÇODEM başlığı altında olgu gruplarına göre ayrıştırılması daha sağlıklı bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir.
- ÇODEM'lerin fiziki görünümü her ne kadar grup evi şeklinde dizayn edilmesi öngörülse de tüm ÇODEM'ler henüz grup evi görünümünde değildir. Diğer yandan çocukların ÇODEM'lerin fiziki görünümüne ilişkin olumsuz algıları yeni bir düzenlenme ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmıştır. ÇODEM'lerin can güvenliği riski olan çocuklara göre tasarlanmış olduğu, ancak duvar ve tel örgülerinin çocuklar üzerinde olumsuz bir izlenim ve damgalanma yarattığı için Bakanlık düzeyinde fiziki görünümün iyileştirilmesini ilişkin düzenlemelerin yapılmasına önem verilmelidir.
- Araştırmamızda çocukların psikososyal destek hizmetine ilişkin algıları konu alındığı için sürece dahil olan diğer unsurların görüşleri alınamamıştır. Hizmetin iyileştirilmesine ilişkin gözlemler de bulunulsa da yeterli düzeyde olmamaktadır. Hizmetin niteliğini ve işlevselliğini daha iyi ortaya çıkarabilmek adına ÇODEM'lerde çalışan yardımcı personelin ve meslek elemanlarının bu hizmete ilişkin düşüncelerini ortaya çıkaracak çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir.

Psikososyal destek hizmet sürecine ilişkin getirilen bu önerilerin yanı sıra çocukların karar alma mekanizmalarına dahil olmaları da önemlidir. Çocukların yasa gereğince psikososyal destek hizmetine dahil olmaları bu anlamıyla “zorunlu gönüllü” olmalarına rağmen süreç içerisinde gönüllüğe dayalı bir değişimin olabileceği ortaya çıktığı için bu durumu destekleyecek önerilere yer vermenin yüksek önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çocukların Karar Alma Süreçlerine Dahil Olabileceği Mekanizmalara İlişkin Öneriler

- Çocukların psikososyal destek hizmetinde gönüllük düzeylerini etkileyen en önemli nedeninin karar alma süreçlerine katılamamaları olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda; ÇODEM Yönetmeliğinde de belirtilen çocuk temsilcilerinin seçilmesine öncelik verilmesi, çocuk temsilcisi ile birlikte oluşturulan çocuk komisyonlarının kuruluş yaşam ve düzeni hakkındaki kararlarda aktif katılımının sağlanması, çocukların kuruluş yaşamına uyumunu destekleyecektir.
- Çocukların düşüncelerinin hizmet programlarında daha görünür olması için Bakanlık düzeyinde, ÇODEM'lerden seçilen çocuk temsilcilerinin katılımının olduğu toplantıların düzenlenmesi, psikososyal destek programının değerlendirilmesi ve çocukların görüşlerinin hizmet modeli düzenlemelerine dahil edilebilmesi programın niteliğinin arttırılmasını sağlayacaktır.
- Çocukların kendilerini değerli ve güçlü hissetmeleri ihtiyacından yola çıkarak çocukların kişilik ve özgüvenlerini ortaya çıkaracak müdahalelere öncelik verilmesi, çocukların kendileri hakkında verilen kararlarda söz sahibi olması sağlanmalıdır. Bu anlamda Vaka Tartışma Toplantılarında çocukların talepleri doğrultusunda ödülleri değerlendirilmesi çocukların karar alma süreçlerine katılımını iyileştirebilir nitelikte olacaktır.
- Araştırmamızda çocukların bakım personeli, meslek elemanları ve yönetim tarafından anlaşılabilirdiği düzeyde psikososyal desteğin tam olarak amacına ulaşabileceği belirlenmiş olup bu bağlamda çocuğun yargılanmaması, mahremiyetine, kişilik sınırlarına özen gösterilmesi, biricikliğine önem verilip başkaları ile karşılaştırılmamasına tüm psikososyal destek sürecinde önem verilmesi gerekmektedir.
- Müdahale sürecinde çocuklar ve danışmanlar arasındaki ilişkinin daha nitelikli olması ve karşılıklı rol ve sorumluluklarının kabul edilebilmesi için güven ilişkisinin ön plana çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Bu anlamda danışmanların çocuklara rol ve sorumluluk vermesi, tek başlarına yapabileceği görevler üstlenmelerini sağlamaları, temelde güveni vurgulaması çocuklarının kimlik kazanımını destekleyecektir.
- Can güvenliği gibi özel durumları olmayan çocukların kendi yaşamlarının kontrolünü sağlamayı öğrenebilmeleri için kendi kararlarını verebilecekleri,

kurumsal yapıdan sıyrılan ve psikososyal desteğin doğası gereği çocukları özgürleştirici gençlik evlerinin oluşturulması istismar ve suç olgularına ilişkin olarak iyileştirici bir mekanizma olacaktır. Bu sistem çocuk evlerinde olduğu gibi denetiminin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında olacak şekilde sivil toplum kuruluşlarınca yürütülebilir. Böylelikle çocuklar kendi hayatlarının sorumluluklarını alma konusunda ilerleme kaydedebilir.

Sosyal Hizmet Açısından Öneriler

Sosyal hizmet uygulamaları açısından çocuğun değerini ön plana çıkaran program ve hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Korunma ihtiyacı olan çocukların ihtiyacı karşılanması temelinde dahil olduğu hizmetlerde iyilik hallerinin daha yüksek olması beklenir. Burada sosyal hizmet profesyonellerinin çocuğu anlama ve beklentilerinin karşılanması boyutunda aktif rol almalıdır. Korunma ihtiyacı çocuğu konu alan mekanizmalar (kolluk, cumhuriyet savcılıkları, çocuk ve aile mahkemeleri, çocuk izlem merkezleri) ile sosyal hizmetin iç içe olması ve çocuğun değerini ve haklarının korunması önemsenmelidir. Sosyal Hizmet Merkezlerince çocukların korunma ihtiyacını arttıran riskli durumlara yönelik aile ve toplum düzeyinde farkındalığı artıracak bilinçlendirme çalışmalarına öncelik verilmelidir. Sosyal hizmet mekanizmalarının iş birliği içerisinde olması, okullar ile bağın kuvvetlendirilmesi çocuk ihmal ve istismarına ilişkin önleyici çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, E., & Topçuoğlu, R. A. (2009). Modern Çocuk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1) , 95-103.
- Akkuş Kaplan, P. (2014). *Cinsel istismar Mağduru Kız Çocuklar: Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme*. Dotor Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Aksüllü, N., Doğan, S. (2004). Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkileri ile Depresyon Arasındaki İlişki. *Anatolian Journal of Psychiatry*,5, 76-84.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 1 , 95-119.
- Aktepe, E., Işık, A., Kocaman, O., Özyay Eroğlu, F. (2013). Bir Üniversite Hastanesinde Değerlendirilen Cinsel istismar Mağduru Çocuk ve Ergenlerin Demografik ve Klinik Özellikleri. *New Symposium Journal*, 51(2), 115-120.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği*. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi: Hatay.
- Akyüz, G., Yücel Beyaztaş, F., Kuğu, N., Analan, E., Doğan, O. (2000). Suç İşledikleri İddiasıyla Muayeneye Gönderilen Çocuk ve Ergenlerde Sosyodemografik ve Klinik Özelliklerin Değerlendirilmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 5(2), 70-75.
- Anthony, W. (1993). Recovery from Mental İllness: The Guiding Vision of the Mental Health Service System in the 1990s. *Psychosocialn Rehabilitation Journal*, 16(4), 11-23.
- Arias, B. J., Johnson, C. V. (2013). Voices of Healing and Recovery from Childhood Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(7), 822-841.
- Atalay, K. (2008). *4721 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Evlat Edinmenin Şartları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul.

- Aycan, Z., Eskin, M. (2005). Relative Contributions of Childcare, Spousal Support, and Organizational Support in Reducing Work-Family Conflict for Men and Women: The Case of Turkey. *Sex Roles*, 53, 453-471.
- Bahar, G., Savaş, H. A., & Bahar, A. (2009). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12) , 51-65.
- Bayün, S., & Dinçer, N. C. (2013). Çocuk İzlem Merkezi. *Hukuk Gündemi*, 2 , 93-95.
- Beter, Ö. (2010). *Türkiye ve İngiltere'de Çocuk Koruma Sistemleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Can, Y. (2000). *Koruyucu Aile Uygulaması: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (1998). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Sosyal Destek Sistemleri ve Ruh Sağlığı Durumları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2006). Çocuk Hakları Perspektifi Bağlamında Karakol ve Çocuk Şubesinde Çalışan Polislerin Suça Yönelen Çocuklara Yaklaşımı. *Polis Bilimleri Dergisi* 8(3-4), 49-78.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2008). Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk-Polis İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2) , 21-37.
- Çam Köker, E. (2010). *Sosyal İnceleme ve Mesleki Raporlarda Suça İtilen Çocuklar: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çay, M. (2015). *Evden Kaçan 12-18 Yaş Arasındaki Çocukların Sosyodemografik Özellikler ve Algıladıkları Sosyal Destek Açısından İncelenmesi (Antalya İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çoban, A. İ. (2013). Çocuk İhmal-İstismarında Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013* (s. 104-117). Kocaeli: Gündem Çocuk Derneği.

- Çöpür, M., Şükran Üneri, Ö., Aydın, E., Bahalı, M. K., Tandır, C., Güneş, H., Erdoğan, A. (2012). İstanbul İli Örnekleminde Çocuk ve Ergen Cinsel İstismarlarının Karakteristik Özellikleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 13, 46-50.
- Danış, M. Z., & Şahbikan, İ. (2014). Suça Sürüklenmiş Çocukların Yeniden Toplumsallaşması Sürecinde ve İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Hizmet Yaklaşımlarının Yeri ve Önemi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(18) , 627-651.
- Demir, M. (2008). *Çocuk ve Ergenlerin Cinsel İstismarı Sonrasında Stres Bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Özelliklerinin İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi, Uludağ Üniversitesi: Bursa.
- Demircan, Z. (2009). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kemerburgaz – Ağaçlı Koruma, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nde Kayıtlı Bulunan Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocukların Sosyodemografik ve Kriminolojik Bakımdan Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demokan, A. (2009). *The Influence of Social Support, Perceived Control, Locus of Control and Job/Home Demands on Coping with Work-Family Conflict*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, Ö. Ö. (2009). *Cinsel İstismara Uğrayan Ergenlerde Bireysel, Ailesel ve İstismara Ait Özelliklerin Tanımlanarak, İstismara Uğrama ve Psikiyatrik Bozukluk Oluşumu Üzerine Etkilerinin Araştırılması: Kontrollü Bir Çalışma* . Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Erbay, E. (2011). *Türkiye'de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Erükçü, G., & Akbaş, E. (2013). Mağdur Çocuklarla Adli Mülakat Teknikleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1) , 199-207.
- Fenton-Glynn, C. (2014). The Child's Voice in Adoption Proceedings A European Perspective. *International Journal of Children's Rights* 22 , 135-163
- Gencer, Ö., Özbek, A., Özyurt, G., Kavurma, C. (2016). Çocuk ve Ergenlerde Aile Dışı ve

Aile İçi Cinsel İstismar Olgularının Karşılaştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17, 56-64.

Gencer, Ö., Özbek, A., Özyurt, G., Kavurma, C. (2016). Çocuk ve Ergenlerde Aile Dışı ve Aile İçi Cinsel İstismar Olgularının Karşılaştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17, 56-64.

Gökçearslan Çifçi, E. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık , 53-65.

Göker, Z., Aktepe, E., Tural Hesapçıoğlu, S., Kandil, S. (2010). Cinsel İstismar Mağduru Olan Çocukların Başvuru Şekilleri, Klinik ve Sosyodemografik Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(4), 15-20.

Gültekin Akduman, G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007). Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi. *Türk Ped Arş*, 42, 156-161.

İnan, M. (2010). 2005-2009 Yıllarında Kocaeli Adliyesi'nde Görülen Cinsel İstismar Konulu Davalarda Sanık ve Mağdur Çocukların Sosyo Demografik Özellikleri ve Suçun Niteliği. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli.

Karakuş, Ö., Tekin, H. (2012). Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Haklarında Danışmanlık Tedbiri Uygulanan Çocukların Özellikleri (Konya Örneği). *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(29), 29-44.

Karataş, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2) , 7-19.

Kesen, N. F., Karakuş, Ö., & Deniz, M. E. (2012). Yetiştirme Yurtlarında Kalan Çocukların Kuruluşa Geliş Nedenlerinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1) , 139-150.

Kır, E. (2013). Çocuklara Yönelik Cinsel Taciz ve İstismara Karşı Önleyici Eğitim Çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1) , 785-799.

Kızmaz, Z. (2014). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14(2), 291-319.

- Koçak, H. (2011). *Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelecek Kaygılarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi: Afyonkarahisar.
- Korkmaz, M. N., & Erden, G. (2010). Çocukları Suç Davranışına Yönelten Olası Risk Faktörleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25) , 76-87.
- Kurt, S. L. (2013). *Türkiye'de Çocuk Haklarının Bilinirliği Uluslararası Sözleşmeler Kapsamında Çocuk Hakları Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi: Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara:Bağlam.
- López, M., Valle, J. F., Montserrat, C., & Bravo, A. (2013). Factors Associated with Family Reunification for Children in Foster Care. *Child and Family Social Work*, 18 , 226-236.
- Metin, Ö. (2010). *Çocuk Psikiyatri Polikliniğinde Değerlendirilen Cinsel İstismar Olgularının Biyopsikososyal Özellikleri*. Uzmanlık Tezi, Mersin Üniversitesi: Mersin.
- Musayeva, G. (2013). *Avrupa Birliği, Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinde Çocuk Hakları*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Nasıroğlu, S. (2014). Çocuk İstismarında Rehabilitasyon ve Tedavi Merkezleri. *Current Approaches in Pschiatry*, 6(1), 67-78.
- Nasıroğlu, S., Tahiroğlu, A. Y., Avcı, A., Çelik, G. G., & Öztürk, Z. (2012). İstismara Uğramış Çocuk ve Ergenlerin Yatarak Tedavisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13 , 285-291.
- Ögel, K., Karadayı, G., Şenyuva, G., & Topsakal, E. Ö. (2011). Yasayla İhtilafa Düşen Ergenlerin Risk ve Gereksinmelerinin Değerlendirilmesi: Araştırma ve Değerlendirme Formunun Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12 , 143-150.

- Özateş, Ö. S. (2009). *Sosyal Hizmet Uzmanlarının "Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi"nin Uygulam Sürecine İlişkin Değerlendirmeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Özateş, Ö. S., & Atauz, S. (2011). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesine İlişkin Değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2) , 101-112.
- Özdemir, N., Sefer, N., & Türkdogan, D. (2008). Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: " Korunmaya Muhtaç Çocuklar". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32(2) , 283-305.
- Özer, Y. E. (2013). Çocuk Hakları, katılım ve Yerek Düzeyde Uygulaması: Türkiye Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1) , 245-257.
- Öztop, D. B., Özel Özcan, Ö. (2010). Cinsel İstismar Vakalarının Sosyodemografik ve Klinik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *New Symposium Journal*, 48(4),270-276.
- Öztürk, A. B. (2009). Çocuğun Cinsel İstismarı ve Aileyle Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2) , 89-98.
- Pehlivan, K. B., & Acar, Y. B. (2009). Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2) , 27-38.
- Pekel Uludağlı, N., Sayıl, M. (2013). Suça Karışmış Ergenlerde Problem ve Olumlu Sosyal Davranışlar: Ergen, Anne ve Arkadaş Özellikleri İlişkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 57-69.
- Pişi, D. (2013). *İstismar ve İhmale Uğrayan Çocukların Psiko-Sosyal Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Pişi, D. (2013). *İstismar ve İhmale Uğrayan Çocukların Psiko-Sosyal Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikalar ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi: Isparta.

- Sheofor, B.W., Horejsi, C.J. (2015). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler (D. B. Çiftçi, Ed.). Ankara: Nika.
- Sunal, O. (2010). Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları. *Aile ve Toplum Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık* , 57-73.
- Şimşek, D. (2013). *Ergenlik Döneminde Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Şimşek, Ş. (2010). *Cinsel İstismara Uğramış Çocuklarda ve Ebeveynlerinde Travma Sonrası Stres Bozukluğu*. Uzmanlık Tezi, Akdeniz Üniversitesi: Antalya.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., & Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi, 19(3)* , 235-246.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş* (A. Karatay, Ed.). Ankara: Nika.
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp dergisi, 35* , 82-86.
- Thomson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ö. Cankurtaran Öntaş ve B. Hatipoğlu Eren, Ed.). Ankara: Dipnot.
- Topçu, S. (2009). *Silinmeyen İzler*. Ankara:Phoneix.
- Topçu, S.(2009). *Cinsel İstismar*. Ankara:Phoneix.
- Tüm kaya, S. (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurtlarında Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(4)*.
- Uslu, R. Ö. (2011). *Yararlandıkları Hizmet Modeline Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Davranış ve Duygusal Sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Utaş Akhan, L. (2012). Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanışı. *Journal of Higher Education and Science, 2(2)*, 132-135.

- Üstüner, S., Erol, N., & Şimşek, Z. (2005). Koruyu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3) , 130-140.
- Utaş Akhan, L. (2012). Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanışı. *Journal of Higher Education and Science*, 2(2), 132-135.
- Woodiwiss, J. (2008). "Compulsory Sexuality": A Guide of Healing? *Culture, Health and Sexuality*, 10(4) , 345-359.
- Woodiwiss, J. (2013). Bridging the Gap Between Past and Present: Childhood Sexual Abuse, Recovery and the Contradictory Self. *Women's Studies International Forum*, 38, 135-146.
- Yalçın, A. (2011). *Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelecek Kaygısının İncelenmesi (Afyonkarahisar Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi: Afyonkarahisar.
- Yavuzer, H. (2011). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18) , 499-525.
- Yazıcı, E. (2013). *Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakımı Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Yıldırım, "İ. (1997). Algılanan Sosyal destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin.
- Yiğit, R. (2005). Çocukların Cinsel İstismarı ve Ensest. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3) , 90-100.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların İhmal-İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1) , 73-83.

- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyilik Hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1) , 85-93.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül , 43-57.
- Yulaf, Y., Özer Gümüştas, F. (2013). Çocuk ve Ergenlerde Cinsel İstismarın Psikiyatri Sonuçlarını Etkileyen Faktörler. *Klinik Psikiyatri*, 16, 197-2051
- Zeren, C., Arslan, M. M., Yengilb, E., Karanfil, R., Akça, R., & Öksüz, M. (2013). Socio-Demographic Characteristics of Juvenile Delinquents in Turkey. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 24(6) , 688-698.
- Ziyalar, N. (1998). *Çocukların Cinsel İstismardan Korunması Bir Eğitim Modeli Önerisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

İnternet Siteleri

- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/>, 06.04.2015
- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/>, 06.04.2015
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=3LGTvQqVSQWPJPm2fv2hQGvj7V4S861kyf61MDqvBrpb1mH0z67F!562514089?id=18525>, 08.09.2015
- <http://www.tuik.gov.tr/>, 20.12.2015
- <http://www.turkpdr.com/makale/cocuk-psikolojisi/cocuk-suclulugu.htm> , 28.12.2015
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocuksuclulugu.htm> , 29.12.2013
- <http://www.hukuki.net/kanun/2253.15.text.asp> , 02.01.2016
- <http://www.cte.adalet.gov.tr/index.html#> , 04.01.2016
- <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/faaliyetraporu.html> , 25.05.2016
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18525> ,25.05.2016

Mevzuat

Anka Çocuk Destek Programı Uygulama Yönergesi

Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliği, 2015

Çocuk Koruma Kanunu

Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair
Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

Evlat Edinme Yönergesi

Koruyucu Aile Yönetmeliği

Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair
Yönerge

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin 29284 sayılı Genelge

Türk Medeni Kanunu

Türk Ceza Kanunu

Sözleşmeler

Çocuk Hakları Sözleşmesi

EK 1**GÖRÜŞME FORMU**

Görüşme Tarihi
 Görüşme Yeri
 Görüşme Reddedildi ise Nedeni
 Tanışma

BÖLÜM I Kişisel Bilgiler
 BÖLÜM II Katıldığı Hizmete İlişkin Genel Bilgiler
 BÖLÜM III Gelecekteki Planlar-Programlar

Görüşme formu yukarıda yer aldığı gibi üç ana temayı kapsamaktadır. Görüşmenin bu ana temalar akışı içerisinde ilerlemesi planlanmaktadır. Çalışmada, soru-cevap tekniği yerine görüşme formundan yararlanarak derinlemesine görüşme yapılacaktır. Bölümler içerisinde yer alan ana sorular ile çocuk ile görüşme yapılması amaçlanmakla birlikte çocuğun verdiği cevaplar karşısında yeni soruların eklenebilme ya da bazı soruların çıkarılabilme ihtimali vardır.

Seni tanımaya yönelik bazı sorular sormak istiyorum. Sorularım sana ve şuan almakta olduğun hizmete ilişkin olacaktır.

BÖLÜM I: *Bu bölümde katılımcının kendisini tanıtmayı beklenmektedir.*

- Bana kendinden bahsetmeni istersem, kendini bana nasıl anlattırırın?
- Kendini anlatmanı isteseler hangi sözcükleri seçerdin?
- Başkaları senin hakkında neler söylerler?

BÖLÜM II: *Çocuğun kendisine ilişkin bilgilerden yola çıkarak kuruluşa geldiği günden itibaren aldığı hizmet ve bulunduğu çevreye ilişkin düşüncelerini anlamak, çocuğun var olan iyilik halini anlamak ve çocuğun psiko-sosyal destek hizmetine ilişkin algısını anlamak amaçlanmaktadır.*

Şimdi buraya gelişinle ilgili konuşmak istiyorum.

- Buraya geldiğin günü hatırlıyor musun? O güne ait anlatmak istediğin bir şey var mı? Ve geldiğin zaman ilk dikkatini ne çekti?
- Seni ilk etkileyen şey ne oldu?
- Buraya geleli ne kadar süre geçti?
- Burada bir gününü nasıl geçiriyorsun?
- Buraya geldiğinde yaşamında neler değişti?
- Bu değişiklikler sana ne düşündürdü, ne hissettirdi?
- Burayı anlatman istense, nasıl anlatırdın?
- Burada yaşadığın zorlukların oldu mu?
- Bu zorluklarla baş edebilmen için kendin neler yaptın, kimlerden yardım aldın; kendini yakın hissettiğin ve öncelikle yardım almayı tercih ettiğin kişi/kişiler kimdir? (müdür, meslek elemanları, arkadaşları, bakım elemanları, kurum dışından ailesi, akrabası, arkadaşı). Çocuk kimden yardım almış ise, neden o kişiden yardım aldığını açıklaması istenecektir.

- Burası ne tür faaliyetler yapıyor, burada ne tür hizmetler alıyorsun, aldığın hizmetler hakkında neler düşünüyorsun?
- Burada kendini daha iyi hissetmen için hangi hizmetlerin olmasını ya da hangi hizmetlerin değiştirilmesini istersin.
- Burada ne olmalı ki seni daha iyi hissettirsin?
- Bu kurumun yöneticisi sen olsaydın; neleri değiştirmek ya da eklemek isterdin?

Bölümün sonunda çocuğun buraya geldiği ve var olan durumunu karşılaştırabilmesi için derecelendirme sorusu sorulacaktır. Öncelikle buraya katıldığında 0 ile 10 arasında bir konumda olduğunu düşünelim, şuanda kendini hangi konumda görüyorsun?

BÖLÜM III: *Bu bölümde çocuğun gelecek yaşamına ilişkin neler planladığı ve gelecekte ne olmasını istediği, kurumda kalış sürecinin geleceğine ilişkin ne gibi katkılarının olduğu öğrenilmek istenmektedir.*

Burası ile ilgili geçmişten ve şundan konuştuk, şimdi geleceğe ilişkin birkaç soru sormak istiyorum. Öncelikle burada ne kadar kalacağını düşünüyorsun; burada kalmış olmak sana neler katmıştır?

- Buradan ayrıldıktan sonra ne yapmak istediğine dair bir planın var mı; ayrıldıktan sonra ne olacak, neler farklı olacak? (Nasıl hissedeceksin, güçlü, baş etmiş ya da tersi şekilde çocuğun açıklaması beklenmektedir.)
- Gelecekte beklenenler neler, bunların içinde en önemlileri nelerdir? Bu beklentilerin neden önemli?
- Burada kalmış olman, beklentilerini gerçekleştirmende sana nasıl yardımcı olur?
- Buradan ayrıldıktan sonra nerede ve kiminle yaşamak istiyorsun?

Sonlandırma: *Bu bölüm görüşmenin sonlandırılmasını ve katılımcının görüşme sürecine ilişkin duygu ve düşüncelerini anlamayı amaçlamaktadır.*

Görüşmemizi kısaca özetlemen istersen, neler söylemek istersin, bu görüşme hakkında ne düşünüyorsun, tüm bunları konuşmak sana ne hissettirdi?

Söylemek, eklemek istediğin herhangi bir şey var mı?

Bu araştırmaya katılıp, samimi ve içten cevap vermiş olman, beni çok mutlu etti, bunun için teşekkür ediyorum.

EK 2

**“AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI’NA BAĞLI
KURULUŞLARDA PSİKO-SOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN
ÇOCUKLARIN BU HİZMETE İLİŞKİN ALGILARI” ARAŞTIRMASI**

DOSYA TARAMA FORMU

Araştırmada karma araştırma modeli benimsenmiş olup, veri toplama sürecine ilk olarak nicel çalışma yapılarak başlanacaktır. Nicel veriler 2014-2015 yılları arasında psiko-sosyal destek hizmeti alan çocukların 1 yıllık özlük dosyalarının taranması ile toplanacaktır. Hangi çocuklarla çalışıldığını açıklamak adına dosya tarama verilerinin bu araştırma için önemli olduğu düşünülmektedir. Dosya tarama ile hizmet alan büyük grup hakkında bilgi sahibi olunabilecek ve bu grup içerisinde gönüllüğe dayalı olarak çalışmaya katılmak isteyen çocuklar ile derinlemesine görüşme yapılarak veri toplama sürecinin tamamlanması amaçlanmaktadır.

1. Çocuğun Demografik Bilgileri
2. Kuruluşa Geliş Süreci
3. Psiko-Sosyal Müdahale
4. Tıbbi Müdahale
5. Aile ve Sosyal Çevresi
6. Hizmet Durumu

Yukarıda da belirtildiği üzere, dosya tarama formu altı(6) ana kategoriye bölünmüştür, kategoriler içerisinde yer alan sorular ile çocuğun özlük dosyasına ait bilgiler elde edilecektir.

“AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI'NA BAĞLI KURULUŞLARDA PSİKO-SOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN HİZMETE İLİŞKİN ALGILARI” ARAŞTIRMASI DOSYA TARAMA FORMU							
Çocuğun Cinsiyeti	K ()			E ()			
Çocuğun Yaşı	11-14()			15-18()			
Çocuğun Eğitim Durumu	İlkokul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Açık Öğretim ()	Okula gitmiyor ()	Okuma yazma yok()	
Engel Durumu	Yok() Var()			Varsa Nedir			
Kronik Hastalığı	Yok() Var()			Varsa Nedir			
Kuruluşa Gelmeden Önce Nerede Yaşadığı	Kırsal()			Kentsel()			
Çalışma Öyküsü	Yok() Var()			Varsa Nedir			
Annenin Varlığı	Var()			Yok()			
Babanın Varlığı	Var()			Yok()			
Anne-Babanın Birliktelik Durumu	Resmi Evli()		Gayri Resmi Birlikte()		Boşanmış()		
Çocuk Kuruluşa Gelmeden Önce Kimle Yaşamış	Aile()		Anne ya da Baba()		Akraba/Diğer ()		
Ailedeki Çocuk Sayısı	Tek çocuk()			İki çocuk ()			
	Üç çocuk()			Dört ve üzeri () ...			
Annenin Eğitim Durumu	Okuma yazma yok()	Okur yazar ()	İlkokul 0	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ve üzeri ()	
Annenin Çalışma Durumu	Ev Hanımı()		Tam zamanlı()		İşsiz/Düzensiz iş()		
	Emekli()			Diğer()			
Babanın Eğitim Durumu	Okuma yazma yok()	Okur yazar ()	İlkokul 0	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ve üzeri ()	
Babanın Çalışma Durumu	Tam Zamanlı ()			İşsiz/Düzensiz İş()			
	Emekli ()			Diğer ()			

ÇOCUĞUN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ
**Tablo
1**

Daha Önce Kuruluş Öyküsü	Var () Yok ()	Varsa Kaç Yıl?	KURULUŞA GELİŞ
Çocuğun Kuruluşa Geliş Biçimi	Kolluk- Savcılık ()	KMÇ- Sosyal İnceleme ()	
	ÇİM- Savcılık ()	Mahkeme Kararı ()	
Çocuğun Kurum Bakımına Alınmasının Nedeni	Suçta Sürüklenme ()	Madde Bağımlılığı ()	
	Aile Dışı Cinsel İstismar ()	Ensest ()	Tablo 2

Çocukla İlgili ÇKK'na Göre Yapılan Müdahaleler	Acil koruma ()	Bakım Tedbiri ()	Sağlık Tedbiri ()			
	Danışmanlık Tedbiri ()		Eğitim Tedbiri ()			
Çocuk Hakkında Yeni Gelen Çocuk Uygulama Planı	Var ()		Yok ()			
Çocuğun Bireysel Danışmanı	Var ()		Yok ()			
Var İse Çocuğun Bireysel Danışmanı	SHU ()	Psikolog ()	Öğretmen ()			
	Çocuk Gelişimci ()		Sosyolog ()			
YGÇR'de Önerilen Psiko-Sosyal Destek Planı Nedir	Kurum Bakımı ()	Koruyucu Aile ()	KMÇ-SED ()			
	Aileye Geri Dönüş ()		Başka Kurumu Havale ()			
YGÇR'de Görevlendirilen Meslek Elemanları	SHU ()	Psikolog ()	Öğretmen ()			
	Çocuk Gelişimci ()	Sosyolog ()	Hemşire ()			
Çocuk İle Bireysel Görüşme	Var ()		Yok ()			
Bireysel Görüşmeyi Kim Yapmış	SHU ()	Psikolog ()	Öğretmen ()			
	Çocuk Gelişimci ()		Sosyolog ()			
Bireysel Görüşme Nedeni Nedir						
Grup Çalışmasına Katıldı mı?	Evet ()		Hayır ()			
Hangi Gruplara Katıldı?						
Anka Grup çalışmalarına Kaç Ay Katıldı?						
Çocuğun Aylara Göre Basamak Derecesi	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
	.../...	.../...	.../...	.../...	.../...	.../...
	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
	.../...	.../...	.../...	.../...	.../...	.../...
Çocuğun Gebelik Öyküsü	Gebeliği Sonlandırma ()		Adölesan Gebe ()		Adölesan Anne ()	
Çocuk Doğum Yapmış İse Bebek	Anne İle Kurulmuş ()		Anne İle Ayrılmış ()		Evlat Edindirilmiş ()	
Çocuğun Kurulmuş İzensiz Ayrılma Durumu	Var () Yok ()		Varsa Kaç Kere			
Çocuğun İzensiz Ayrılma Nedeni Nedir						

PSIKOSOSYAL MÜDAHALE
**Tablo
3**

Çocuk Psikiyatrik Yardım Aldı Mı?	Evet ()	Hayır ()	TIBBİ MÜDAHALE
Kimden Yardım Aldı?	Psikiyatr ()	Psikolog ()	
Psikiyatrik Yardım Görüşme Raporu	Var ()	Yok ()	
Çocuk Hastanede Tedavi Aldı Mı?	Evet ()	Hayır ()	
Çocuk Hastanede Niçin Tedavi Aldı?	Madde Bağımlılığı ()	Ruh Sağlığı ()	
Çocuğun Kuruluşta Psikiyatrik İlaç Kullanımı	Var ()	Varsa	Tablo 4
	Yok ()	İlacın Adı Süresi	

Kuruluşa Gelmeden Önce Çocuk ya da Ailesi Sosyal Hizmetlerden Yaralandı Mı?	Evet () Hayır ()	Evet İse Nedir?	
Çocuk Kuruluştayken Ailesi Hakkında Sosyal İnceleme	Var () Yok ()	Varsa Kaç Kere	
Sosyal İncelemeyi Kim Yapmış	SHU ()	Psikolog ()	
	Çocuk Gelişimci ()	Öğretmen () Sosyolog ()	
Aile Üyeleri Hakkında Mesleki Müdahale (Danışmanlık, Ekonomik Destek vb.)	Var () Yok ()	Varsa Nedir?	
Çocuğun Görüşebileceği Kişiler	Yok ()	Varsa Kim(ler)	
	Var ()		
Çocuğun Ailesi İle Görüşme Durumu	Eve İzinli Gidebilir ()		
	Kuruluşta Görüşebilir/Telefonla Görüşebilir ()		
Çocuğun Okulu İle Görüşme	Var ()	Varsa	
	Yok ()	Kimle?	Niçin?
Çocuğu Kurum Dışında Katıldığı Eğitim	Var ()	Varsa Nedir?	
	Yok ()		
Kuruluştayken Bir İşte Çalışıyor Mu?	Evet () Hayır ()	Evet İse Nedir?	
Evet ise İş Yeri İle Görüşme Yapıldı mı?	Evet ()	Hayır ()	
AİLE VE SOSYAL ÇEVRE			
Tablo 5			

Kuruluşta Ne Kadar Kaldı?	10 Gün/Daha Az ()	1 Ay()	3 Ay ()	HİZMET DURUMU
	6 Ay ()		12 Ay/Daha Fazla ()	
Çocuğın Mevcut Durumu	Kuruluşta()		Reşit Olup Ayrılmış()	
	Evlenerek Ayrılmış/ 16 ve 17 yaş()		Aileye Dönmüş()	
	Başka İle Nakil ()		Sevgi Evlerine Nakil ()	
	Çocuk Evlerine Nakil()		Koruyucu Aile()	
				Tablo 6

EK 3**PSİKOSOSYALDESTEK HİZMETİNDEN YARARLANAN ÇOCUKLAR****GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU****İzin ve Açıklama**

Ben Zülal EROĞLU, Konya Sosyal Hizmet Merkezinde Sosyal Çalışmacı olarak görev yapmaktayım. Psikososyal destek hizmeti alan çocukların, yararlandıkları hizmet hakkında görüş ve değerlendirmelerine ilişkin bir araştırma yapmaktayım. Çalışmanın amacı, bu hizmetten yararlanan çocukların hizmet hakkında ne düşündüklerini anlamak ve psikososyal destek hizmetinin çocuklara daha iyi sunulması yönünde öneriler geliştirmektir.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllüğe dayalıdır, katıldıktan sonra istendiği zaman hiçbir sorumluluk altında kalmadan gönüllü olarak katılmaktan vazgeçilebilir. Araştırmanın yapılabilmesi için gerekli olan izinler alınmıştır.

Araştırma sürecinde sizlere bazı sorular soracağım. Sorularıma vereceğiniz cevaplar, kesinlikle ve sadece bu araştırma raporunda kullanılacak, adınız tarafımdan saklı tutulacaktır. Bu araştırmaya katılım durumunuzu lütfen belirtiniz./....../2015

Teşekkür ederim.

A) Katılmak İstiyorum

B) Katılmak İstemiyorum

ADI SOYADI

İMZA

Araştırmacı:

Zülal EROĞLU

Meram Sosyal Hizmet Merkezi

Aksinne Mah. Pirebi Sok. No:14 Meram/KONYA

sahinzsahin@gmail.com

0332 322 76 69/135

EK 4

ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433 - 2765

28 Eylül 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 02.09.2015 tarih ve 3945 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Zülal EROĞLU**'nun **Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ** danışmanlığında hazırladığı "**Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bağlı Kuruluşlarda Psiko - Sosyal Rehabilitasyon Hizmeti Alan Çocukların Rehabilitasyon Hizmetine İlişkin Algıları**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **15 Eylül 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

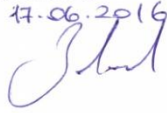
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Harun Be

EK 5

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 17/06/2016
Tez Başlığı: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI'NA BAĞLI KURULUŞLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETİ ALAN ÇOCUKLARIN BU HİZMETE İLİŞKİN ALGILARI Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin, 17/06/2016 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
Adı Soyadı: Zülal Eroğlu Öğrenci No: N12227035 Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET Programı: SOSYAL HİZMET Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr. Tarih ve İmza 17.06.2016
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Yard.Doç.Dr. Filiz Demiröz

